ANALELE
ACADEMIEI ROMANE

SERIA II. — TOMULU XI.

1888 — 1889.

MEMORIILE SECȚIUNEĬ ISTORICE.

BUCURESCI
TIPOGRAFIA CAROL GÖBL, STRADA DÓMNEI, No. 16
1890.

www.dacoromanica.ro

ANALELE
ACADEMIEI ROMANE

SERIA II. — TOMULU XI.

1888 — 1889.

MEMORIILE SECȚIUNEĬ ISTORICE.

BUCURESCI
TIPOGRAFIA CAROL GÖBL, STRADA DÓMNEI, No. 16
1890.

www.dacoromanica.ro

CUPRINSULŬ

www.dacoromanica.ro

CÂTE-VA

MANUSCRIPTE SLAVO-ROMÂNE

DIN

BIBLIOTECA IMPERIALĂ DELA VIENA

DE

IOANŬ BOGDAN.

Şedinţa dela 20 Ianuarie 1889.

Manuscripte *slavo-române* numescŭ acele manuscripte, care sunt scrise *a.)* în limba slavonă — redacţiunile eĭ de maĭ târḑiŭ — *b.)* în una din ţĕrile române. Unŭ terminŭ maĭ potrivitŭ pentru acéstă clasă de manuscripte slavone până acuma n'am pututŭ găsi. Uniĭ din filologiĭ slavĭ le numescŭ «*vlacho-bulgare*», din pricină că cele maĭ multe dintr'însele representă redacţiunile târḑiĭ bulgărescĭ, alţiĭ maĭ nepotrivitŭ le numescŭ «*moldo-valache*», alţiĭ în fine le numescŭ curatŭ «*bulgărescĭ*». Nicĭ unulŭ din aceştĭ terminĭ pe noĭ nu ne póte îndestula. A numi tóte manuscriptele slavone, câte s'aŭ scrisŭ în diferite timpurĭ în ţĕrile nóstre, vlacho-bulgare, este nepotrivitŭ din simplulŭ motivŭ, că nu tóte din aceste manuscripte pórtă caracterele redacţiuneĭ bulgărescĭ. Este adevĕratŭ că cele maĭ vechĭ dintre dînsele sunt bulgărescĭ; deasemenea este incontestabilŭ că cu câtŭ manuscriptele nóstre sunt maĭ vechĭ, cu atât ele sĕ apropie maĭ multŭ de redacţiunile curatŭ bulgare. Dacă amŭ avea manuscripte slavo-române din sec. 12—13, acestea fără îndoială ar fi identice cu cele curatŭ bulgare din acea vreme. Acestŭ faptŭ însă nu ne în-

www.dacoromanica.ro

gădue a adopta terminulŭ vlacho bulgarŭ şi pentru cele-lalte manuscripte slavo-române, care nu maĭ presentă redacţiunea curatŭ bulgăréscă. Şi cele maĭ multe sunt de acestŭ felŭ. In ţĕrile nóstre de vreme aŭ începutŭ a sĕ amesteca redacţiunea bulgară a cărţilorŭ bisericescĭ — de totŭ curată ea s'a aflatŭ numaĭ în aceste cărţĭ — cu cea sêrbéscă şi rusĕscă. Acésta sĕ simte încă din secolulŭ 14, în secolulŭ 15 şi 16 este unŭ faptŭ împlinitŭ. Pentru a denota tóte aceste redacţiunĭ cu unŭ singurŭ cuvîntŭ, mie mi sĕ pare că terminulŭ «slavo-românŭ» e cu multŭ maĭ potrivitŭ decât celŭ «vlacho-bulgarŭ», cu atât maĭ multŭ că noĭ Românii nu putemŭ întrebuinţa cuvîntulŭ «vlach» datŭ nouĕ de străinĭ. Terminulŭ «moldo-vlachŭ», întrebuinţatŭ maĭ alesŭ de scriitoriĭ ruşĭ în descrierile lorŭ, este lipsitŭ de orĭ-ce temeiŭ, de óre-ce nicĭ odată n'a existatŭ o redacţiune slavonă proprie uneĭ singure provinciĭ române, Moldoveĭ saŭ Munteniei; cu atâtŭ maĭ nepotrivitŭ este astăḑĭ acestŭ terminŭ cu câtŭ nu maĭ există nicĭ Moldova nicĭ Valachia, ci România singură şi nedespărţită. Nepotrivirea terminuluĭ «bulgărescŭ» pentru manuscriptele nóstre reese din cele ce am spusŭ până aci.

Intrebuinţândŭ terminulŭ «slavo-românŭ», trebue să mărturisimŭ că, de şi ni sĕ pare celŭ maĭ bunŭ, elŭ este cu tóte acestea unŭ terminŭ «impropriŭ». Elŭ ar fi «propriŭ» dacă tóte manuscriptele, ce le cuprindemŭ sub acéstă denumire generală, ar purta unŭ caracterŭ pronunţatŭ românescŭ pe lângă celŭ slavonŭ. Acésta sĕ póte susţiné cu dreptŭ cuvîntŭ numaĭ pentru manuscriptele de totŭ târḑiĭ şi maĭ cu sémă pentru cele de cuprinsŭ profanŭ saŭ diplomaticŭ, în care influenţa limbeĭ române asupra celeĭ slavone este aşa de puternică, în câtŭ acéstă din urmă îşĭ schimbă formele şi construcţia după cea dintêiŭ; pentru manuscriptele maĭ vechĭ, cu deosebire cele de cuprinsŭ bisericescŭ, în care tradiţiunea s'a păstratŭ cu maĭ multă putere, nu putemŭ susţiné acelaşĭ lucru. Intr'însele, în adevĕrŭ, sĕ află multe forme necorecte născute parte sub influenţa limbeĭ române, parte din lipsa de o cunoştinţă exactă a gramaticeĭ slavone; ele pórtă însă cu tóte acestea unŭ caracterŭ maĭ multŭ saŭ maĭ puţinŭ pronunţatŭ bulgărescŭ, rusescŭ saŭ sêrbescŭ. Póte că prin-

www.dacoromanica.ro

tr'unŭ studiŭ maĭ amănunţitŭ alŭ tuturorŭ manuscriptelorŭ nóstre vom afla óre-carĭ criteriĭ maĭ caracteristice pentru o clasificare a lorŭ; deocamdată ne vom mulţămi cu terminul «slavo-românŭ» în lipsă de altulŭ maĭ bunŭ.

Puţinele manuscripte slavo-române, ce sĕ află în biblioteca imperială din Viena, aŭ fostŭ descrise în parte, pe cât ştim noĭ, până acuma în treĭ locurĭ. *Dobrowsky*, întemeetorulŭ slavisticeĭ, a fostŭ celŭ dintâiŭ, care a datŭ o descriere maĭ detailată a manuscriptelorŭ slave cunoscute dînsuluĭ, în întroducerea gramaticeĭ sale. Aci sĕ descriŭ şi douĕ din ale nóstre: Evangelia de la Pĕtru Rareş şi Apostolulŭ luĭ Anastasie Crimcovicĭ (1). Descrierea este esactă, însă fórte pe scurtŭ. *S. Stroev*, în cartea sa asupra manuscriselorŭ slavone aflătóre afară din Rusia (2), a descrisŭ şi manuscrisele nóstre din Viena; descrierea luĭ este însă neexactă, sumară şi afară de acésta plină de greşelĭ. Spre dovadă vom da următórele esemple: In epilogulŭ luĭ Crimcovicĭ elŭ citeşte святая i. l. d. скатаа; молдаскія земли i. l. d. молдаскыми земан; нокасъздана i. l. d. новосъздана, идѣ i. l. d. идеже; în epilogulŭ luĭ Cantacuzino вязялъ i. l. d. вжзал; вътемъ (ceea ce n'are nicĭ unŭ înţelesŭ) i. l. d. възспет (îndărăt); чадемъ i. l. d. чедемъ etc; în notiţa din ev. Petru Rareş citeşte молбу i. l. d. молбж, есь i. l. d. ест etc; în epilogulŭ luĭ Anania citeşte знаи i. l. d. зна, еже i. l. d. ере etc. Tóte aceste schimbă caracterulŭ redacţiuneĭ textuluĭ; din transcrierea luĭ, adese-orĭ curatŭ ruséscă, cititorulŭ nu póte cunósce particularităţile manuscriptelorŭ. O descriere maĭ exactă, cu tóte acestea cu greşelĭ şi necompletă, a datŭ şi *Voskressenskij* (3) evang. luĭ Stefanŭ celŭ M. şi Apostoluluĭ Crimcovicĭ. Descrierea nóstră are asupra celorŭ precedente avantagiulŭ, că cuprinde la unŭ locŭ manuscriptele slavo-române din acea bibliotecă şi lasă prin urmare a sĕ vedé

1) Iosephi Dobrowsky, Institutiones linguae slavicae dialecti veteris, Vindobonae, MDCCCLII (ed. 2), XXIII—XXVII.

(2) Описаніе памятниковъ славянской литературы, хранящих ся въ библіотекахъ Германіи и Франціи, Москва 1841.

(3) Славянскіе рукописи въ заграничныхъ библіотекахъ, Гр. Воскресенскаго, С. Петербургъ. 1882, extrasŭ din сборникъ отдѣленія русскаго языка и словесности императорской академіи наукъ.

www.dacoromanica.ro

maĭ uşorŭ particularitățile comune acestorŭ manuscripte; pe lângă acésta ea este maĭ completă şi maĭ exactă de câtŭ cele-lalte. Pentru noĭ Româniĭ ea are unŭ interesŭ deosebitŭ, de óre-ce într'însa sĕ vor găsi câte-va notițe scrise de ómeniĭ ce aŭ jucatŭ unŭ rolŭ în istoria nóstră, ca Anastasie Crimcovicĭ, marele vornicŭ Cantacuzen şi Alexandru Iliaş, principele Moldoveĭ, asupra căruia — dacă nu ne-am înşelatŭ în combinațiunile nóstre — psaltirea din 1586 ne dă câte-va notițe interesante, până acum nebăgate în sémă.

Descrierea am făcut-o ast-felŭ, ca să sĕ pótă folosi de dînsa şi ceĭ ce nu ştiŭ slavonesce, traducêndŭ în note textele slavone. Am datŭ o atențiune maĭ mare, decâtŭ sĕ dă de obiceiŭ în ast-felŭ de descrierĭ, ornamenticeĭ manuscriptelorŭ, de óre-ce ea este curatŭ românéscă şi dovedesce unŭ sentimentŭ esteticŭ destulŭ de desvoltatŭ la străbuniĭ noştri. Nu este lucru întêmplătorŭ, că maĭ tóte manuscriptele slavo-române sĕ distingŭ prin o bogată ornamentică, câte o dată plină de gustŭ. La noĭ a existatŭ o şcólă paleografică, a căreĭ istorie va trebui făcută, căcĭ într'însa vom găsi urme ale spirituluĭ românescŭ. Dacă iaĭ în mână orĭ-ce descripție de manuscrise slavone din véculŭ alŭ 15, maĭ alesŭ alŭ 16 şi 17, poțĭ fi sigurŭ că maĭ tóte manuscrisele, ce sĕ distingŭ printr'o bogată şi frumósă ornamentică, sunt de origine românéscă. Nu maĭ multŭ de câtŭ cartea luĭ Stroev, ce descrie vre-o treĭ patru manuscripte slavo-române din München, Paris şi Dresda, ne dovedesce acésta. Sub No. 3, unde sĕ descrie o ev. dela Stefanŭ din München sĕ ḑice: «рукопись принадлежитъ къ самымъ великолѣпнымъ славянскимъ»; sub No. 6 unde sĕ descrie o ev. din Paris: рукопись прѣкрасная; sub No. 35, unde sĕ descrie unŭ manuscrisŭ a luĭ Ioan Damaschin din Dresda: «рукопись ета изящна, полууставъ очень красивъ» şi aşa maĭ departe. Vom vedea cu câtŭ entusiasmŭ descrie Voskressenskij frumsețea apostoluluĭ Crimcovicĭ. Cu atâtŭ maĭ multŭ trebue să atragemŭ noĭ atențiunea asupra frumsețilorŭ manuscriptelorŭ nóstre, a cărorŭ ornamentică constitue o parte din istoria arteĭ în țĕrile române.

Pentru ceĭ ce vorŭ aprecia descrierea mea din punctulŭ de vedere

www.dacoromanica.ro

curatŭ filologicŭ, notezŭ aci, că scopulŭ meŭ n'a fostŭ de a da o idee completă de particularitățile redacțiuneĭ slavo-române a manuscriselorŭ cuprinse într'însa: am relevatŭ câte-va dintr'însele; pentru a le releva pe tóte trebue unŭ studiŭ cu multŭ maĭ amănunțitŭ și maĭ întinsŭ, de câtŭ îlŭ putemŭ face acumŭ.

1. *Evangelia de la Stefanŭ celŭ Mare (cod. n. 7).*

Manuscriptulŭ e de pergamentŭ grosŭ și bine lucratŭ, înaltŭ de 33.5 cm. latŭ de 23.5 cm.; în textŭ și pe la margini liniatŭ; literile sunt scrise pe liniĭ. Are cu totulŭ 258 file: în cele dela începutŭ textulŭ evangelielorŭ cu prefețele luĭ Teofilactŭ, archiepiscopulŭ Ochrideĭ; de la fila 245—247 așa numitulŭ mêsjaceslovъ și la fine indicarea čteniilorŭ s. cetirilorŭ; de notatŭ este că din sfințiĭ slavonĭ nicĭ unulŭ nu sĕ pomenesce.

Pe fila 121, înlăuntrulŭ uneĭ vignete desemnate numaĭ în aurŭ, sĕ află douĕ figurĭ architectonice în formă de cruce, în care sunt scrise următórele cuvinte: pe cea dintâiŭ

Їѡ стефанъ воевода гдрь молдавскоиземли · с҃нь Богдана воевод и ктитор

pe a doua

сьтвори сьи тетроеѵ҃гль съ г҃сждe ею марїею и сном Богданом (1).

Pe fila 245 a. sĕ află unŭ epilogŭ într'o frumósă încadratură în care sĕ desemnéză sórele (capŭ încunjuratŭ de raze) și luna (profilŭ aruncândŭ raze într'o parte), maĭ josŭ stema Moldoveĭ cu unŭ câmpŭ vênătŭ și verde cuprindêndŭ o cruce încunjurată de stele și cu unŭ altŭ câmpŭ în care sĕ află capulŭ de boŭ cu stea între córne. Epilogulŭ e următorulŭ:

'Їѡ стефанъ воевѡда божїею м҃лтїю г҃спрь земли молдавскои с҃нь Богдана воевѡд и х҃свѣхь слѡвесь рачителник егоже ради любве въждел̑ѣ и потъщател̑но дȧде и написа сѣ сьи тетроеѵ҃гль ѿ ѡкова, и даде его на м҃лбж себѣ и г҃сжди своеи марїи, ѝ с҃на ихь богдана, въ

1). «Іѡ Stefan vv. domnulŭ țěreĭ Moldoveĭ, fiulŭ luĭ Bogdan vv. și ctitorŭ, a făcutŭ acestŭ tetroevangelŭ cu dómna sa Maria și fiulŭ sĕŭ Bogdan.» Aci госпождѥ ю e greșală în locŭ de госпождѥю, plslv. госпождеѭ.

www.dacoromanica.ro

с҃тои горѣ къ своеи же ц҃ркви въ монастирь ізоуграфь ідеже ес҃ храмь с҃тгѡ и славнаго великомѫченика і побѣдоносца геѡргіа, в лѣтѡ ѿ създаніа мироу ,з҃і а҃ г҃сва своего лѣта .м҃. і на шестое текѫщее м҃сца априліа к҃г ;

până aci e scrisŭ cu aurŭ, de aci încolo cu cernélă négră:

писаже сѧ рѫкоѫ грѣшнеишаго въ ч҃лцѣхъ филіппа монаха и съпрѡстеваите аще и не подоc҃аніѭ. ѿ б҃а бо въсѣ по възможномꙋ. (1)

Manuscriptulŭ este scrisŭ într'o uncială mare și destulŭ de frumósă, părțile ce nu sĕ țină de textulŭ evangelieĭ într'o uncială ceva maĭ mică și maĭ rotundă, de pildă filele 1-5, 117-119, 187-188 246-258. Vignetele aŭ tóte aceiașĭ formă: un oblongŭ scurtŭ, josŭ deschisŭ. Figurile apostolilorŭ sunt figurile tipice ale seculuĭ alŭ 16-lea; eĭ ședŭ cetindŭ saŭ scriindŭ într'o odae, într'o biserică saŭ într'o mânăstire. Pentru completare, înșirŭ aci aprópe tóte ornamentele manuscrisuluĭ: f. 1, o vignetă mică; f. 5 b., ev. Mateiŭ; f. 6 a., o vignetă splendidă pe câmpŭ de aurŭ și cu ornamente architecturale, inițiala К în verde, vînătŭ și roșu deschise; f. 72 b. ev. Marcu, f. 73 a. vignetă în acelașĭ stilŭ și inițiala З; f. 120 b. ev. Luca; f. 121 a. vignetă în care sĕ află inscripția raportată maĭ sus, inițiala П în aur și culóre vânătă; f. 189 b. ev. Ión; f. 190 a. vignetă și inițiala В; f. 245 a. vigneta finală în forma uneĭ crucĭ saŭ stele. Din acestea a reprodusŭ archeologulŭ rusŭ Stassoff în publicația sa: Славянскiй и восточный орнаментъ, Petersburg 1887, douĕ vignete, una mare și alta mică și o figură, căreia nu-ĭ găsesc nicĭ un rostŭ, v. pl. 38 nn. 1, 2, 3 din amintita publicațiune.

Limba codiceluĭ este limba paleoslovenică așa cum sĕ stabilise a-

1). «Iѡ Stefan vv. cu mila luĭ D-zeŭ domnulŭ țĕreĭ Moldoveĭ, fiulŭ luĭ Bogdan vv. și iubitorŭ de cuvintele luĭ Cristos, din dragostea către dînsulŭ a doritŭ și s'a silitŭ să sĕ scrie acestŭ tetroevangel și l'a legatŭ și l'a datŭ spre rugăciune pentru sine, pentru dómna sa Maria și fiulŭ sĕŭ Bogdan în sfântulŭ munte în biserica sa proprie în mănăstirea Zugraf, cu hramulŭ sfântuluĭ și mărituluĭ mareluĭ mucenicŭ și biruitorŭ Gheorghe în anulŭ de la facerea lumeĭ 7010 iar alŭ domnieĭ sale anulŭ 46 curgĕtorŭ, luna Aprilie 23; scrisu-s'aŭ cu mâna celuĭ maĭ păcătosŭ între ómenĭ monahulŭ Filip și iertațĭ dacă nu după tótă cuviința; dela D-zeŭ tóte după putință (sĕ facŭ).» Notez că cuvintele рачителникъ și потъщателнъ nu vinŭ în textele curatŭ paleoslovenice; însemnarea lorŭ sĕ vede ușorŭ din radicalele, din care sunt derivate: рачи-ти, по-тъща-ти.

www.dacoromanica.ro

céstа în redacţiunile bulgăresci din sec. 14 şi 15, cu unele deosebirĭ neesenţiale. De oare-ce formele gramaticale sunt în genere fórte exacte, aprópe totŭ ce este de observatŭ cu privire la redacţiunea codiceluĭ privesce maĭ multŭ ortografia decât gramatica luĭ. Unŭ studiŭ amănunţitŭ asupra acestorŭ redacţiunĭ bulgaro-române nu s'a făcutŭ încă şi nu sĕ póte face din lipsa de materialŭ publicatŭ. Noĭ vom da în cele următóre câte-va observaţiunĭ, ce le am scosŭ din primele 10 capitole ale evangelieĭ luĭ Mateiŭ: acestea vorŭ putea servi maĭ târdiŭ de materialŭ pentru studiĭ maĭ complete.

Particularitatea cea maĭ obicinuită a textelorŭ bulgare şi prin urmare a codiceluĭ nostru este întrebuinţarea neexactă a nasalelorŭ ѫ şi ѧ din punctulŭ de vedere alŭ limbeĭ paleoslovenice. Iată câte-va exemple de acéstă confusiune: имѧщи i. l. d. имѫщи (partic. dela имати); вънѧтрь, i. l. d. вънѫтрь; de asemenea отидошѫ i. l. d. отидошѧ (aor. 3 pers. plur.) (1). In genere aceste douĕ vocale când staŭ singure sĕ întrebuinţéză regulatŭ; confusiunea devine maĭ désă când ele sunt însoţite de jotaţiune: ѭ, ѩ. Pricina acestuĭ faptŭ este că aceste texte bulgare saŭ nu cunoscŭ de felŭ iotaţiunea saŭ o întrebuinţéză rarŭ, punêndŭ în loculŭ eĭ semne diacritice. Exemple: глаголѧщє i. l. d. глаголѫщє = глаголіѫщє (nom. plur.); трѣбоуѧ i. l. d. трѣбоуѫ = трѣбоуіѫ (pers. I. sing.); de asemenea єѫ i. l. d. єѧ = ієіѧ (gen. sing. fem. de la и (—жє)) Exemple pentru întrebuinţarea nasalelorŭ fără iotaţiune acolo unde paleoslovenica cere iotaţiune sunt nenumĕrate. Iată câte-va: своѫ i. l. d. своіѫ (acc. sing. dela своꙗ); ар'хієрєѧ i. l. d. архиієрєіѧ; вєлієѫ i. l. d. вєлиієіѫ (formă paleoslovenică paralelă cu: вєликоіѫ). мноѫ i. l. d. мноіѫ; похѡтіѫ i. l. d. похотиіѫ; тобоѫ i. l. d. тобоіѫ; твоѧ i. l. d. твоіѧ; гнѣваѧи сѧ i. l. d. гнѣваіѧи сѧ; своѧ i. l. d. своіѧ (acc. plur.); ѿпоучаѫтъ i. l. d. отъпоучаіѫтъ şi nenumĕrate altele.

In gen. fem. alŭ participiilorŭ active presente forma definită sĕ află desŭ ѫѧ i. l. d. ѧіѧ: ивлъшѫѧ сѧ ѕвѣзды = ивльшѧіѧ сѧ звѣзды.

O altă particularitate a codiceluĭ nostru este confundarea semi-

(1) Adaogă ѧзыми i. l d. ѫзыми de la ѫзъкъ; în altŭ locŭ ѧзка i. l. d. ѫзъка.

www.dacoromanica.ro

vocalelorŭ saŭ maĭ bine vocalelorŭ întunecóse ъ și ь, lăsarea lorŭ afară în multe casurĭ și schimbările ce trebuiaŭ să urmeze după acéstă omisiune,

ъ=ь în; крінь i. l. d. кринъ, мнѡгь (nom, sing.=мъногъ), азь, пїемь=пиемъ, стьгнахь și стъгнахь vinŭ una lângă alta, знаахь i. l. d. знахъ (aor. dela зна-ти), снъмиціихь i. l. d. съньмиціихъ și multe altele.

ь=ъ în; ръци i. l. d. рьци (imperativŭ de la рещи), тъмѣ i. l. d. тьмѣ, дънїе i. l. d. дьние, іавлъщіжѧ, въсѣкѫ, снъмище. Din aceste și din cele următóre sĕ vede că copistulŭ n'avea conștiință de deosebirea primordială între aceste două sunete, faptŭ ce sĕ observă în cele maĭ vechĭ texte paleoslovenice maĭ alesŭ în cele din epoca post-ciriliană,

ъ sĕ omite între consonante și la sfêrșitulŭ cuvintelorŭ: Іѡсиф= Іѡсифъ, бывши=бывъши, книжникы=къніжьникы, скровищіа=съкровищіа, мнози=мънози, ѧзыми=ѧзъкыми etc.

ь sĕ omite tot așa правдѫ=правьдѫ, снъмищихь=съньмищихъ, измни=изьмни, начнеть=начьнеть, что=чьто, болши=больши etc.

ъ și ь sĕ maĭ omitŭ când staŭ la finea cuvîntuluĭ, iar cuvîntulŭ următorŭ începe cu consonantă; în acestŭ casŭ sĕ întîmplă și asimilațiune. Exemple: стобоѫ=съ тобоіѫ, истебе=изъ тебе și altele; pentrŭ casul întâiŭ citămŭ: въставже=въставъ же, Іѡсифже= Іѡсифъ же, Ѿпоущіаѫтти сѧ грѣси=отъпоущаіѫтъ ти сѧ грѣси, ползевалсѧ еси=ползевалъ сѧ еси. In «tatălŭ nostru» отьче sĕ scrie ѡче iar къде dă где.

е modernŭ în locŭ de ь vechiŭ sĕ află rarŭ; în cele 10 capitole am constatatŭ patru exemple: пръвѣнець=пръвѣньць, оумершоу= оумьръшоу, темно=тьмъно; îndată după dênsulŭ sĕ află însă тъма; двери=дьври, скрежеть=скрьжьтъ; вепль sĕ află în locŭ de въпль. In tóte aceste casurĭ е este accentuatŭ în textŭ: оумéршоу, прьвѣнéць ș. c,

Iotațiunea lipsesce nu numaĭ la nasale, ci și la cele-lalte vocale a.) е: емоу=іемоу, его=іего, твоеѧ=твоіеіѧ, рождьшее въ неи= рождьшеіе въ ніеи; deaceea cuvintele ce în textele vechĭ paleoslovenice

www.dacoromanica.ro

sĕ termină în ніє aci sĕ termină în іє : ц҃срсвїє, поморїє; ș. c. b.) а: подсь = поюсъ, оусніань=оусникнъ, Іоудеа = ніодею, оуѧоа сѧ = оу҆воа сѧ, твоа = твоѥ; cuvintele în ни aŭ їа : каменїа = каменна ș. c. Neîntrebuinţândŭ iotaţiunea, acéstă clasă de manuscripte aŭ saŭ а curatŭ saŭ ѣ în locŭ de ѩ. Acesta este unŭ vechiŭ caracterŭ alŭ monumentelorŭ paleoslovenice (cirilice și glagolitice), care a trecutŭ în redacţiunile bulgare așa numite mijlocil (Mittelbulgarische Denkmäler) și de aci în redacţiunile nóstre. Ast-felŭ avemŭ în codexulŭ nostru ѣ tot-deauna la gen. sing. alŭ masculinelorŭ in-jo (јь, ь) : ц҃рѣ = цѣсарю іи҃лѣ = издраилю ; ѣ la nom. sing. al femeninelorŭ in-ja, precum : землѣ завоулѡнѣ и землѣ нефдалимлѣ пѫть морѣ = землю ș. c. волѣ = волю ș. a. m. d. Totŭ ѣ sĕ află la nom. plur. neutru alŭ pronumeluĭ вьсь : сїа въсѣ în locŭ de forma maĭ corectă : си вьсѣ saŭ вьси. Odată am întâlnitŭ forma neexactă a gen. sing. Іорданѣ în locŭ de Іордана ; póte să fie o confusiune cu locativulŭ ; totŭ la acestŭ cuvîntŭ am întâlnitŭ locat. Іѡрдани (въ Іѡрдани), formă neexactă în locŭ de Іорданѣ. Printr'o confusiune a luĭ а iotatŭ și neiotatŭ s'ar putea explica și forma neexactă въсѣ Іоудеа́ = вьса июдею ; acésta cu atâtŭ maĭ multŭ că manuscrisulŭ cunósce și pe а cu iotaţie : ю. Acesta l'am găsitŭ în cele 10 capitole de doĕ orĭ la verbulŭ ѣмъ saŭ іамъ : în pers. 1 plur. іамы și pers. 2 plur. іасте (іамы este forma paralelă luĭ іамъ) ; în monumentele curatŭ paleoslovenice maĭ tot-deauna ѣмъ ѣсте. Probabilŭ că acéstă ortografie a luĭ ѣмъ cu ю sĕ găsesce de maĭ multe orĭ în restulŭ manuscriptuluĭ. In acelaș chipŭ se întrebuinţéză acest modŭ de scriere în Savvina Kniga (ed. Sreznevskij), Древніе славяскіе памятники юсоваго письма, 1868 p. 17 și alte monumente paleoslovenice.

є în locŭ de ѧ vechiŭ sĕ află în următórele exemple : 3 pers. pl. aor. : ти (i. l. d. тии) оутѣшет сѧ, приведоше, etc., partic. pres. act. лежещѫ (de ordinarŭ лежѧщѫ in codex zograph. лежѧщѫ Mateĭŭ, c. VIII), gen. sing. a temelorŭ în ja : одежде (не д҃ша ли болши єсть пищѧ и тѣло одежде). ѧ în locŭ de є în изшѧдь citatŭ la Vosskr. aci є=ь : изшьдь—изшедь—изшѧдь.

www.dacoromanica.ro

є în locŭ de и vine în următórele cuvinte: partic. trecut: рождєи сѧ i. l. d. рождии сѧ (гдє є҆с рождєи сѧ ц҃рь) şi în comparativulŭ вєлєи i. l. d. вєлии (cod. zogr. вєлиі)=вєликъін.

Inăsprirea luĭ и în ы am găsit'o numaĭ o dată în cele ḑece capitole: изыдєть i. l. d. изидєть. Dácă s'ar găsi maĭ desŭ acéstă schimbare, ar dovedi o influenţă ruséscă.

ы sĕ află tot deauna în locŭ de maĭ vechiulŭ ъi. Ast-felŭ: пророкы instrum. plur. правы acc. plur. краты instr. plur. грѣшникы idĭ. tot aşa la adjectivele definite: самарѣнскыи, различными în locŭ de forma maĭ veche различнъіими, instr. plur.; tot aşa în trupine: хыштник.

є alternează câte-odată cu ѣ: сєбє şi тєбє dela gen. se confundă cu сєбѣ şi тєбѣ dela loc., faptŭ ce sĕ constată şi în unele ms. rusescĭ din sec. 12. с҃нωвѣ б҃жїи=съіновє божии; de la comparat. оуншй vine şi оунє şi оунѣє, la imperativŭ se întrebuinţéză tot-deauna ѣ: бѫдѣтє etc.

ъ cu labialele л, р sĕ află regulatŭ după labiale: испльнити, искрьнѣго (şi искрьнѣго) прьвѣнєць, мрьтьвцѧ (greşală de copistŭ i. l. d. мрьтвьцѧ). ъ înainte de л sĕ lasă câte odată afară: злъ г҃лъ i. l. d. зълъ г(лаго)лъ.

ѣ alternéză cu а în cuvintele: трѣва—трава, само—сѣмо (adv. huc).

Formele gramaticale ale textuluĭ sunt formele corecte ale limbeĭ paleoslovene, sĕ înţelege cu variantele ce le presentă chiar cele maĭ vechĭ texte scrise în ţĕrile slave. A face unŭ studiŭ detailatŭ asupra acestora nu putemŭ, de óre-ce materialulŭ din care amŭ scosŭ observările de până acuma este prea neînsemnatŭ ca să putemŭ face deducerĭ sigure asupra întregeĭ gramaticĭ a manuscriptuluĭ. In codexulŭ nostru sĕ găsescŭ însă şi forme neexacte din punctulŭ de vedere alŭ limbeĭ paleoslovenice: acestea sunt însă fórte puţine şi neînsemnate. Afară de cele citate maĭ susŭ sĕ găsesce de pildă nom. pl. фарисєє i. l. d. фарисѣи M. saŭ—єи Z, (1) şi altele de acestŭ felŭ, ce în parte sĕ potŭ explica ca particula-

(1) M=codex Marianus, Z=codex zographensis, ambele ediţate de prof. V. Jagić.

www.dacoromanica.ro

rităţĭ ortografice. Forme nepaleoslovenice, cât putemŭ judeca din extrasele ce le avemŭ înaintea ochilorŭ, nu sĕ află în codexulŭ nostru (1).

Cât privesce *redacţiunea textuluĭ evangelielorŭ*, ea sĕ apropie maĭ multŭ de cea cirilică decât de cea glagolitică (2). In totŭ casulŭ ea nu presentă versiunea originală a traducereĭ paleoslovenice. Astŭ felŭ în textulŭ nostru sĕ găsesce: изми є i. l. d. ѩстъкни є din cod. zogr. оунѣє i. l. d. добрѣє zogr. искрънѣго i. l. d. подроуга zogr. крінь i. l. d. цвѣтъ zogr. мытари i. l. d. мъздоімьци zogr. şi aşa maĭ departe. O părere maĭ precisă asupra raportuluĭ în care sĕ află redacţiunea nóstră cu cele maĭ vechĭ paleoslovenice sĕ póte da numaĭ în urma uneĭ studiărĭ a întreguluĭ codex în comparaţie cu tóte cele-lalte paleoslovenice. Din acestŭ studiŭ sĕ vorŭ putea face şi conclusiunĭ asupra căilorŭ pe care s'aŭ introdusŭ la noĭ cărţile bisericeştĭ slavone: un studiŭ pe care nimenea nu l'a începutŭ până acum.

Pentru a completa descrierea atragemŭ atenţiunea asupra câtor-va particularităţĭ paleografice, ce sĕ găsescŭ şi în alte manuscripte din sec. 15. Textulŭ întregŭ e scrisŭ cu uncială mare; litere micĭ (tot-deauna unciale) sĕ află numaĭ în corecturile intercalate în textŭ şi sub title. Manuscrisulŭ are tóte accentele ce s'aŭ introdusŭ prin sec. 13 şi 14 în scrierea slavă: ', `, ``, spirite şi spirite cu accente pe vocale, maĭ alesŭ la începutulŭ cuvintelorŭ: ', ″, unŭ semnŭ ca accentulŭ circumflexŭ pe vocalele lungĭ şi pe nasale: ̑. Interesantŭ este că totŭ acestŭ semnŭ se întrebuinţéză pentru a însemna că consonantă saŭ vocala este móle: o particularitate a celorŭ maĭ vechĭ texte şi cirilice şi glagolitice. Exemple: ѿ поущажтъ, землѣ, фарисѣє. і alternéză cu и: оувієнн şi оувиєть unulŭ lângă altulŭ, сѫдїи, марїи etc. ѕ sĕ află maĭ alesŭ când derivă

1). Маріам i. l. d. Маріѧ (gen. şi acc.) pe marginea fileĭ întâia este unŭ adausŭ alŭ unuĭ copistŭ posteriorŭ: acéstă formă Маріамъ sĕ află în cărţile bisericescĭ moderne ale Ruşilorŭ. In textulŭ evreescŭ şi în unele grecescĭ sĕ află de asemenea Mariam.

2). Când ḑicŭ glagolitică înţelegŭ redacţiunea paleoslovenică originară, ce sĕ află maĭ alesŭ în manuscriptele glagolitice. Cele cirilice din acéstă familie sunt cu multŭ maĭ neînsemnate ca cuprinsŭ şi numĕrŭ.

www.dacoromanica.ro

din г: мнозн, слоуѕѣ; sĕ află însă şi la începutulŭ cuvintelorŭ: ѕѣло, ѕвѣздѫ etc. з bulgărescŭ, cu unŭ cârligŭ în drépta ȝ sĕ află maĭ rarŭ: азѫ; Voskressenskij citéză şi дроузїи, ползевалса, стѫзати са, кръзи са. ȣ sĕ găsesce în textŭ fórte rarŭ, la finea şiruluĭ sĕ întrebuinţéză pentru lipsa de spaţiŭ; totŭ aşa sĕ întrebuinţéză şi ı la finea şiruluĭ: приложити despărţindu-se în douĕ şire într'unulŭ sĕ scrie приложі —, în alŭ doilea — ти : idd. можешї, вѣзмї etc. Fórte rarŭ sĕ întrebuinţéză ȣ la începutulŭ cuvintelorŭ: în singurulŭ casŭ ce vine în cele dintâiŭ ḑece capitole pare a sĕ fi pusŭ din pricină că înaintea luĭ sĕ află оу (кѣ немоу ȣченици).

Ligaturile sunt rare şi simple, н sub titlă ia forma ⁼ : мо⁼. Sub titlă şi la marginea şiruluĭ sĕ întrebuinţéză şi о mic: такⷪ ,прⷪ-ркωмь. Acestŭ modŭ de prescurtare e fórte iubitŭ: нарєчши = нарєчєши, прѣдѣⷧхь = прѣдѣлѣхь, поⷣбно = подобно ş. c. Câte-odată găsimŭ Т cursivŭ şi înaltŭ înlăuntrulŭ şiruluĭ; la margine maĭ desŭ; analogŭ este Ѣ înaltŭ la margine. а şi alte litere cursive vinŭ de asemenea la finea şirelorŭ saŭ josŭ la margine. In părţile ce nu sĕ ţinŭ de textulŭ evangelieĭ (predisloviile şi meseceslovulŭ) tóte aceste abaterĭ dela unciala pură sunt maĭ dese. Unele particularităţĭ, maĭ multŭ jucăriĭ, cum sunt ⊙, ∞, ⊙ le trecemŭ cu vederea.

2. Psaltirea luĭ Alexandru Iliaşŭ. (cod. No. 72).

Manuscriptŭ de hârtie în 4° micŭ, scrisŭ la 1586 pentru Alexandru Iliaşŭ, principele Moldoveĭ, de Pancratius Holtzschuch: «Illustrissimo Principi ac Dno Dno Elie Alexandro, Principi Moldaviae, scripsit Pancratius Holtzschuch, d. v. D. et p'posituraе Bambergensis generalis p'fectus et advocatus, XXVII Iulii MDLXXXVI» (scórţa dela începutulŭ ms.). Pe aceiaşĭ pagină sĕ află următórele însemnărĭ în slavonesce, după tóte probabilităţile făcute de însuşĭ principele Alexandru: întâia:

«Кто еѫ писаль иліиіашь алеѯадрȣ воеводь мольдавеи немацкае змлѧ» = Cine a scris-o? Iliaş Alixandru voevodulŭ Moldoveĭ (în) ţéra nemţască.

www.dacoromanica.ro

Cele-lalte sunt încercărĭ de a scrie data anilorŭ 1595 și 1598 în slavonesce: тисѧщь пеци сот девеци десѧт лѣт и пет маю силинацет д҃не (= 1595 17 Maĭ). Pe fața a doua sĕ află altă dată: тисѧщ пети сот декет десѧт ѡ҃смн лѣт месица гинакарь шести д҃ени доирерь» (1598 6 Ianuarie). Ce însémnă aci доирерь? (scrisŭ într'unŭ singurŭ cuvîntŭ). Dacă amŭ despărți cuvîntulŭ în două: до ирерь l'amŭ puté traduce : lângă Știria. (1) Provincia acésta sĕ numesce în dialectulŭ sloveanŭ modernŭ «štajer», în nemțesce Steier-mark. Acéstă explicare ne-arŭ îngădui să deducemŭ că principele Alexandru Iliașŭ sĕ afla pe la 1598 în Știria séŭ aprópe de Știria, cu atât maĭ mult că Bambergul, unde funcționa acelŭ Pancratius Hotzschuch, cunoscutulŭ orașŭ din Bavaria, nu e departe de Știria. In ce legăturĭ s'a aflatŭ principele nostru cu acestŭ advocatŭ n'amŭ pututŭ afla. Familia Holtzschuher este o familie istorică în Bavaria. Originară din Nürnberg ea jócă unŭ rolŭ istoricŭ începêndŭ din sec. 12 până în alŭ 17-lea. In sec. 16—17 mulțĭ din Holzschuherianĭ sĕ aflaŭ în serviciile regilorŭ ungurĭ, polonĭ și în Liflanda. V. Universallexikon ed. Zidler, Halle, 1735 ad v. Holzschuher. E posibilŭ ca Alexandru Iliaș, născutŭ din Iliaș fiulŭ luĭ Petru Rareș la Rhodos și crescutŭ în Turcia, să fi făcutŭ prin Orientŭ cunoscința aceluĭ Holtzschuher. La 1595 și 1598 elŭ putea să pórte titlulŭ de principe alŭ Moldoveĭ, ca urmașŭ alŭ unuĭ principe Moldoveanŭ; în realitate elŭ a fostŭ numitŭ Domnŭ în Moldova pentru prima óră în anulŭ 1620, după ce fusese mazîlitŭ din Valachia la 1616. Hurmuzachi, IV. 2. p. 387 20 Aug. 1620. Pretențiunĭ la tronulŭ Moldoveĭ elŭ avea însă cu multŭ înainte de 1620; pe timpulŭ luĭ Aronŭ Vodă din Moldova elŭ intriga la mazilirea acestuia, de aceea și fu arestatŭ, după dorința luĭ Aronŭ, la Maĭ 1594 în Viena de către archiducele Mateiŭ. (Hurmuzaki, III. 192.) Pe la 1595 și 1598 elŭ sĕ putea afla fórte bine prin «țara nemțéscă» și chiar în

(1) Explicarea acésta presupune o întrebuințare greșită a prep до ce insamnă «până la» și cere după sine gen. nu acc. O ast-felŭ de greșală o putea face unŭ Românŭ, ce nu știa bine slavonesce, maĭ alesŭ că до în unele limbĭ slavice (cehă, polonă, sorabă și malorosiană) sĕ 'ntrebuințéză în sensulŭ luĭ къ cu acc. Cf. Miklosich, Vergl. Gram. IV p. 396 și 522 (ed. 2 Wien 1883).

www.dacoromanica.ro

Stiria, nu departe de capitala Austrieĭ. După tóte acestea ni sĕ pare că nu este nicĭ unŭ motivŭ a ne îndoi de originalitatea manuscriptuluĭ nostru, cum face fără nicĭ unŭ temeiŭ Stroev, p. 48, credêndŭ că codexulŭ din Viena nu este decât o copie din acestŭ secolŭ a originaluluĭ din 1586. E de neexplicatŭ cum a pututŭ să ajungă dênsulă la acestŭ resultatŭ.

Din scrisóre sĕ vede că celŭ ce a scrisŭ codexulŭ nu era dedatŭ cu alfabetulŭ slavonŭ, căcĭ la începutŭ literele aŭ unŭ caracterŭ cu totulŭ neobicĭnuitŭ pe acea vreme în ţĕrile nóstre. Mâna scriitoruluĭ sĕ deslégă aşa dicêndŭ încetŭ cu încetulŭ, aşa că filele dinspre sfêrşitŭ sunt scrise maĭ bine şi maĭ fără sfială. Pe conta acesteĭ lipse de exerciţiŭ a copiatoruluĭ aşŭ fi aplicatŭ a pune deasa întrebuinţare a luĭ ѧ în locŭ de ѫ în primele file ale acestuĭ codex, precum şi alte particularităţĭ ale luĭ. Filele sunt liniate; literile însă sĕ află parte deasupra, parte de desuptulŭ liniilorŭ

Psaltirea sĕ închee cu psalmulŭ 150 (fol. 149); după elŭ urméză пѣс̈ моӱсеѡва въ ӥсхѡд (fol. 150—152) şi пѣс̈ мо̑ӱсеѡва ѿ втоѡм законѣ (fl 155—159); după acestea notiţe de cuprinsŭ religiosŭ (rugăciunĭ, poruncile etc.) într'o limbă slavonă amestecată cu elemente malorusiene (заповид, приповидати, грихе, тило, ѹфаю etc.); aceste parŭ a fi scrise de Iliaşŭ, căcĭ ductulŭ lorŭ sémănă în câtŭ-va cu însemnările de pe scórţa cărţiĭ, relatate maĭ sus.

Cernéla e négră, roşie şi verde. Cuvintele господь, богь, царь etc. şi formaţiunile lorŭ adjectivale sunt scrise în textulŭ negru cu verde, în textulŭ verde cu roşu. Iniţialele şi vignetele frumóse. Sĕ găsescŭ şi elemente zoomorfice într'ênsele. Particularităţile maĭ însemnate ale redacţiuneĭ sunt următórele: ea sĕ 'mparte maĭ întâiŭ în două: până la fila 36 obicĭnuita redacţie bulgară e amestecată cu multe elemente rusescĭ, dela fila 36 încolo ea este maĭ curatŭ bulgară.

ѫ şi ѧ sĕ confundă aci maĭ desŭ decât în ev. dela Stefanŭ: ѡт ѧзы́ка къ ѫзы́къ 92 a. потекошѫ şi потекошѧ unulŭ lângă altulŭ 93 b. телца ѫдѫжіщаго трѣбѫ 96 b. şi поѧдошѧ бъсѣбѫ трѣбѫ 93 b. нѧ=нѫ, plslv. нъ, sed, passim, моеѫ=моеѧ plsl. моіеіѧ gen. sing.

www.dacoromanica.ro

fem. ps. 70; мѫжь, гѫбитель, пѫть și altele de felulŭ acesta cadŭ, cum amŭ spusŭ, în parte pe sama lipseĭ de eserciţiŭ a copiatoruluĭ.

ıѫ și ıѧ lipsescŭ; în loculŭ lorŭ sĕ întrebuinţézā saŭ ѫ și ѧ simple ca în cele-lalte redacţiĭ bulgărescĭ saŭ reflexele lorŭ din redacţiunile rusescĭ: оу i. l. d. ѫ, ꙗ i. l. d. ѧ. Exemple: ꙗдоша 60 b. și ıаша 61 a. i. l. d. ѧша plslv. ıѧша, ıазыком 7 a. ıазыцѣх 32 a. ș. c. соуд și сѫдит, 6 a. живоущемоу, ibid. роукѫ 28 a. ороужїе 6 a. дшѫ 8 a. ș. c. оу i. l. d. ѫ sĕ află maĭ cu sémă în partea întâiŭ a psaltireĭ. Identificându-sĕ оу cu ѫ în mintea scriitoruluĭ elŭ pune și ѫ în locŭ de оу acolo unde nu trebue: сѫетѫ i. l. d. соуетѫ 142 b. Totŭ sub influenţa redacţiuneĭ rusescĭ ѧ după asibilate dă а: Ѿ начатко i. l. d, Ѿ начѧтъка 62 a. знаа и оуслыша =знаıѧ (знаѧ—знаꙗ—знаа) и оуслышѧ; д҃ша нашѧ în nom. sing. i. l. d. д҃ша наша este o analogie cu сѫетѫ de maĭ sus. а=ѧ sĕ află desŭ în a 3 pers. plur. aor. нарекоша 35 b. etc. Luĭ ıѫ îĭ corĕspunde ю, și acestŭ ю sĕ scrie câte odată și când vine dupĕ asibilată (în locŭ de оу): д҃шю мою 9. 6. дшоу мою 28 a. i. l. d. дшѫ моıѫ acc. sing. движющее сѧ 102 b. i. l. d. движѫщеесѧ. Exemple ca доушıѫ, движıѫще sĕ găsescŭ în cele maĭ vechĭ monumente ale limbeĭ paleoslovenice: în cod. zogr. assem. sav. knig. eucholog. Geitler; în codexulŭ nostru ni sĕ pare însă a fi maĭ curîndŭ o influenţă ruséscă decât o tradiţie veche. Celŭ puţinŭ în ev. dela Stef. M. cu unŭ secolŭ aproape maĭ veche, nu am găsitŭ ast-felŭ de forme. Unŭ exemplu de жд cu jotaţiune n'amŭ întâlnitŭ, cum sĕ află de pildă în ev. zogr. Ioan 4. 13: въждıѫждетъ. Exemple de ѫ, ѧ=ıѫ, ıѧ sĕ găsescŭ fórte multe, maĭ alesŭ în participiĭ, unde vine și ѧ în locŭ de ıѫ: глаголѧщих 103 a. аз же възвеселѧ сѧ 91 b. = глаголıѫщих, възвеселıѫ сѧ (1).

ъ i. l. d. ь și ь i. l. d. ъ este unŭ faptŭ obicînuitŭ; ъ=ь sĕ întâlnesce desŭ și la adj. în ль, unde de altmintrelea vine maĭ rarŭ: ꙗковлъ etc. După л și р vine regulatŭ ъ: кръвїи 137 a. длъго 143 a. грътани 134 b. чрълиое 133 a. etc.

1) ꙗ sĕ află în unele cuvinte la începutulŭ lorŭ: ꙗвити, ꙗко, ꙗковь și alte câte-va.

www.dacoromanica.ro

ъ în locŭ de о (cum se află şi în documentele rusescĭ începêndŭ din sec. 13) întâlnimŭ în cuvintele: правъсти 111 b. благовъленииχ 139 a. благовълени 95 b.

ы i. l. d. и şi и i. l. d. ы: постыгнеть ps. 7, сыржты 7 b. = постигнеть, сироты (în acestŭ din urmă cuvîntŭ e curiosŭ ж i. l. d. о); донинѣ = доньінѣ ps. 70 de maĭ multe orĭ. ы în locŭ de и e influență ruséscă.

е în locŭ de ѧ vechiŭ sĕ află în: езыцѣχ 101 a. ş. a.; ѧ în locŭ de е maĭ rarŭ: мѧне=мене 104 a. Pe aceiaşĭ pagină sĕ află ambele forme.

ѣ în locŭ de ѧ în: веселѣще сѧ 127 a. сѣде şi сѧде ps. 1, вьсѣкь şi въсѧкь ps. 7. etc.

и în locŭ de ѧ în: исχодищиχ ps. 1. de câte-va orĭ sĕ găsesce de la доуша acc. доуши i. l. d. доушѧ, 104 b. б҃же с҃псе д҃ши раба твоиго, ps. 7 şi în alte câte-va locurĭ.

е neaccentuatŭ trece câte odată în и: защититиль ps. 70. твоиго ps. 7. помелоуи ps. 1. şi помилои 69 a. i. l. d. помилоуи sunt greşelĭ de scrisŭ. Isolate sunt casurile: призꙋвꙋ = призовѫ 135 a. şi дещере = дъщере 34 b. Odată amŭ întâlnitŭ ѣ i. l. d. и în prepoziția при: прѣ исχодищиχ вод, ps. 1. deasemenea нѣ i. l. d нѫ, plsl. нъ ps. 1. (нѫ confundatŭ cu нѧ, нѧ cu нѣ).

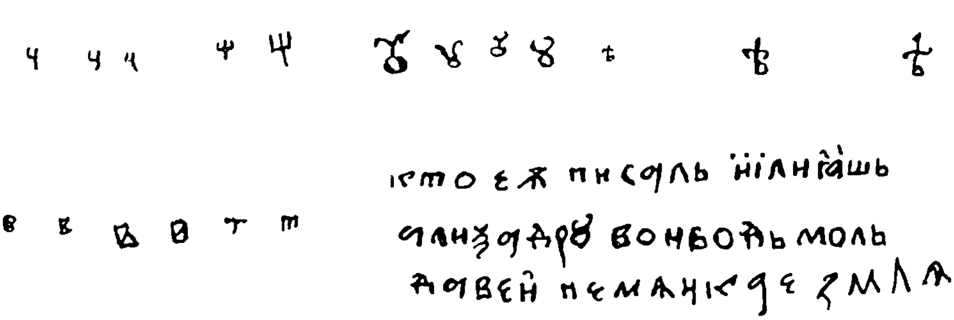
Formele gramaticale sunt paleoslovenice, nu însă aşa de curate ca în evangelia de la Stefan M. Găsimŭ multe forme archaice ca ноуждаахѫ сѧ 28 a. клеветаахѫ 112 b. ş. c., întrebuințarea regulată a dualuluĭ, a tuturorŭ participiilorŭ paleoslovenice, etc.; sĕ găsescŭ însă şi forme neregulate saŭ nouĕ, póte chiar unele sub influența limbeĭ romănescĭ. Aşa de pildă 105 a. спасе доуша раба твоего, unde доуша stă la nomin. în loc de доушѧ la acc. Aci póte să sĕ explice însă şi prin confundarea luĭ ѧ cu а ca în casurĭ analoge cu потекоша, рекоша etc. Eŭ aşŭ explica-o maĭ curêndŭ ca o formă neexactă de óre-ce în alte locurĭ avemŭ доушѧ şi доуши. 105 b. vine: въ домꙋ его i. l. de locativ. въ домѣ его. 127 b: съзиждеть домꙋ i. l. d. acc. домъ 91 a. животнаамаа dat. dual. în l. d. животнъıма; твома 104 a. este o contracțiune din твоима. Aceste

www.dacoromanica.ro

din urmă forme sunt intrate în textulŭ nostru sub influenţa redacţiunilorŭ rusescĭ.

Particularităţile paleografice ale acestuĭ codex sunt aprópe tóte aceleaşĭ ca în evang. Stef. Şi aci avem ѹ lângă ѹ, ï lângă и; їє=иіє şi иє (людиє, людїє şi chiarŭ люде 67 a.), ѕ = з etc. Asupra douorŭ particularităţĭ merită să ne oprimŭ puţinŭ. Intâia : nefiindŭ jotaţiune, pentru acésta sĕ întrebuinţéză diferite semne, ce sĕ punŭ deasupra vocalelorŭ pronunţate cu jotaţiune. Celŭ maĭ obicĭnuitŭ semnŭ este ‘ saŭ ’, maĭ rarŭ vine ˘. Exemple: въздвизаâи 106 b. ’егда 56. scrisŭ şi е’гда, своє’го 7 a. твоє’ж 50 b. є‘си 51 a. моє‘ж 51 a. є’го 106 a. єж‘ 89 b. полагаа‘и ibid. заа·ецемь i. l. d. заіацемь (заацемь—заıцемь—заацемь şi cu semnulŭ ‘ : заа‘цемь, 90 b.) своєа˘ i. l. d. своієа etc. A doua particularitate este întrebuinţarea désă a semnuluĭ ' în loculŭ vocalelorŭ întunecate ъ şi ь. Intrebuinţarea acestuĭ semnŭ a fostŭ în parte causa disparițiuneĭ totale a semivocalelorŭ de la finea cuvintelorŭ: copiştiĭ neobservîndu-lŭ totdeauna, maĭ alesŭ că sĕ punea deasupra linieĭ, aŭ începutŭ să-lŭ lase afară, astfelŭ că în manuscriptele de totŭ târḑiĭ ъ saŭ ь sĕ află rarŭ la finea cuvintelorŭ. Exemple: матер'ства 51 b. к'то ibid. ıвил'ми єси ibid. живил'ма єси ibid. totŭ acolo sĕ află însă şi: оу·мишжиль, оу·т·ѣшиль, вельлѣпотж 89 b. etc.

Din formele unorŭ litere putemŭ deduce fără nicĭ o îndoială că manuscrisulŭ după care s'a copiatŭ exemplarulŭ nostru a trebuitŭ să fie cu multŭ maĭ vechiŭ, poate chiar din sec. 14. Literele ц, щ aŭ uneorĭ cele maĭ vechĭ forme cirilice: cea dintăiŭ cu linia a doua verticală, dréptă şi scurtă aşa că deabea trece peste linie în josŭ, a doua cu linia verticală din mijlocŭ deasemenea scurtă, tot aşa ѹ, ѣ şi в aŭ forme maĭ vechĭ şi maĭ noue:

www.dacoromanica.ro

3. *Evangelie de la Petru Rareşŭ (cod. n. 2).*

Manuscriptŭ de hârtie lucie şi grósă, numită de uniĭ hârtie turcéscă; înaltŭ de 41 cm. latŭ 27.5 cm. Unciala mare, dar elegantă. Ornamentaţia frumósă. Pe fila 1 o vignetă lungă şi închisă, în aurŭ, verde şi roşiu; în lăuntru ornamente architecturale: cercurĭ ce sĕ întreţesŭ; fila 36 o vignetă mică, f. 70 una mare cuadrată în acelaşĭ stilŭ şi iniţiala К; ff. 98 b. 101 a. 267 a. 165 a. vignete şi chipurile Apostolilorŭ; cele d'întâiŭ represintă maĭ tóte o cruce maĭ multŭ saŭ maĭ puţinŭ ascunsă sub ornamente. Culorile nu sunt frumóse; ele sunt în felulŭ celorŭ serbo-bulgare din sec. 15—16. f. 164 b. conţine următórele într'o uncială maĭ măruntă:

изволенїем ѡ҃ца и҆ поспѣшенїем с҃на и свръшенїем с҃тго д҃ха. се азь влдкы моѥго і҃г ха іѡ петръ воевода бжїею милостїю гспдръ земли молдавскои желанїем въждела и раждег са бж҃ствеными любве и҆зволи и҆списати сїи тетроевангел и ѡкова его и даде его въ м҃лвж себе въ монастир ѯиропотамскїа ѡбитѣл идеже ест храмь с҃тых м҃ м҃нкъ иже въ савастїи. и҆ аще ли са нѣкто покꙋсит ꙋзати его ѡт тамо или са прикоснеть раздробити сребро. таковїи да бѫдет проклѣт зде и на ѡном свѣтѣ. в лто ҂змг. мца ноев к҃а (1).

Redacţiunea acesteĭ evangeliĭ este curatŭ *sêrbéscă*; a insista asupra eĭ n'are nicĭ unŭ interesŭ deosebitŭ pentru noĭ; ea sĕ găsesce în orĭ ce descriere a manuscriptelorŭ sêrbescĭ de maĭ târḑiŭ. Notămŭ că nasalele sĕ află numaĭ în epilogulŭ luĭ Petru, ceea-ce dovedesce că scriitoriĭ noştri nu eraŭ dedaţĭ cu ortografia sêrbéscă; ъ se află şi în textŭ pe lângă ь predominantŭ. Acésta a observat-o şi Dobrowsky în Institutiones, p. XXIV, unde dă câte-va exemple din

1) Cu bună-voinţa tatăluĭ şi cu ajutorulŭ fiuluĭ şi cu împlinirea sfîntuluĭ duhŭ. eŭ (robulŭ) stăpânuluĭ meŭ Isusŭ Cristosŭ Iω Petru vv. cu mila luĭ Dumneḑeŭ Domnulŭ Moldoveĭ, dorindŭ cu focŭ şi arḑêndŭ de iubirea celorŭ dumneḑeescĭ am poruncitŭ să se scrie acestŭ tetroevangelŭ şi l'amŭ legatŭ şi l'amŭ datŭ spre rugăciune mie în mănăstirea Xiropotam, unde este hramulŭ celorŭ 40 de sfinţĭ mucenicĭ de la Sevastia; şi dacă va încerca cine-va să-lŭ ia de acolo saŭ să rupă argintulŭ de pe elŭ, acela să fie afurisitŭ aicĭ şi pe cea-laltă lume. In anulŭ 7043, luna Noembre 21 (=1534). Formă paleoslavă imposibilă este в(о)ж(ь)ств(ь)ными любве în locŭ de нѫж любовьѭ; de notatŭ проклѣт i. l. d. проклѧтъ.

www.dacoromanica.ro

acestŭ codex în comparaţie cu celŭ următorŭ de la Belgradŭ; aci sĕ vede că formelorŭ sêrbescĭ ale celuĭ d'întâiŭ le corespundŭ formele bulgărescĭ ale celuĭ de alŭ doilea. Totŭ dînsulŭ ne spune că Alterus s'a folositŭ de elŭ la ediţia nouluĭ testamentŭ în grecesce. Dobrowsky, p. XXIII, dă greşitŭ anulŭ 1535 i. l. d. 1534. Acestŭ codex maĭ e descrisŭ pe scurtŭ de Stroev sub n. 5. Dintr'însuiŭ a reprodusŭ Stassoff douĕ vignete micĭ, v. pl. 38 nn. 4. 5.; data şi la dînsulŭ e greşită: 1536. Unŭ facsimile cu o vignetă a reprodusŭ şi Sylvestre în Paléographie universelle, 1839, fasc. 2. Aceste vignete (şi în genere ornamentica) sémĕnă cu cele din Stassoff, pl. 35 nn. 1. 2 şi pl. 36. 1. 10: cele din pl. 35 sunt luate dintr'o evangelie de la 1535 scrisă totŭ sub Petru Rareşŭ şi dată mănăstireĭ Dubrăvăţŭ; ea sĕ află acum în biblioteca imperială din St. Petersburg (n. 22). — Textulŭ e în cernélă négră; unele părţĭ: iniţialele, titlurile, numele sfinţilorŭ, etc. cu cernélă roşie; pe filele 7 şi 8 (începutulŭ ev. Mateiŭ) sĕ află între cuvinte presărate puncte de aurŭ.

4. Evangelia mitropolituluĭ Anania (cod. n. 1).

Hârtie, formatŭ întocmaí ca la manuscrisulŭ precedentŭ; iniţialele sunt scrise aci şi cu roşu şi cu vînătŭ (o colóre ce vine maĭ desŭ în manuscrisele sêrbescĭ). Vignete sĕ află la fila 8-a. 100 a. 162 a. 263 a. de formă cuadrată şi în lanţurĭ întreţĕsute. Fila 352 b. are următorulŭ epilogŭ, scrisŭ probabilŭ de mâna mitropolituluĭ Anania şi interesantŭ prin forma sa documentală:

† Мл҃стїю б҃жїю да се зна ере покоупих сїю б҃жтьвноую книгѹ глаголи тетроеѵ҃лїе аз прѣѡ҃с҃щенїи митрополить, кир Ананїа вьсои земли оуггровлахїискои, за ‚е҃ аспри, и приложих вь новоую митрополїю вь настолним град трьговище, вь храмь вьзнесенїа г҃а б҃а и с҃па нашего і҃с х҃а. І еще и болше оукрасихь сребрѡм, ѡковах и златом позлатих и поставих вь црькв҃ идеже е҃ м҃ти вьсѣмь црквамь. ꙗкоже да боудеть влдч҃ство ми вь вѣчное вьспоминанїе а инокѡм и попоком вь оуслажденїе и ползѹ. и срьдчним ѡчима прос҃щенїе. и ктоже сѧ покоусити вьзети сїю книгѹ ѿ с҃таа митрополїа где приложих самь влд-

чⷭ҇тво мн за д҇шоу владчⷭ҇тва мн, а тон чл҇вкь еже оудрьзнеть таково дрьзновенїе навѣтом дїавол҇скым да боудет проклет и афоресань ѡ т҇ї н҇ ст҇їи ѡ҇ци иже въ никеи град и да имѣть оучистїе съ юдѡм и съ безоумнимь арїѡм и съ инѣми тръклетим иже реше на г҇а нашего ї҇г х҇а възми възми распни его кръвь на нас и на чадех нашиⷯ҇ въ вѣкы амин. и да боудет проклет и ѿт вл҇чтка мн и анадема (1). Dată nu sĕ află.

Fila 354 b. conține o notiță sêrbéscă din an. ,зрнд҇ saŭ ,ахнд҇ (= 7159 = 1651), din care sĕ vede că cartea a aparținutŭ uneĭ monache Maria, ce a dăruit'o apoĭ bisericeĭ sff. Archangelĭ din Belgradŭ pe vremea mitropolituluĭ Ilarion. Legătura de argintŭ a luĭ Anania (precum și aceea a luĭ Petru Rareșŭ din mscrpt. antecedentŭ) aŭ dispărutŭ.

Ne avêndŭ la îndemână o istorie de încredere a mitropolieĭ din Tîrgoviște, nu potŭ constata de o cam dată cine a fostŭ acelŭ Anania; în totŭ casulŭ elŭ a fostŭ înainte de anulŭ 1651, de óre-ce nu încape nicĭ o îndoială că evangelia s'a scrisŭ întâiŭ la noĭ și apoĭ a trecutŭ în Serbia. Redacțiunea este obicĭnuita bulgăréscă din secolulŭ 16—17; afară de acésta scrisórea este cea obicĭnŭită în țĕrile nóstre, maĭ frumósă decât scrisórea contimporană din Serbia. Dobrowsky o numesce evangelia belgradiană; Stroev o descrie la pp. 40—43.

(1) Din mila luĭ D-ḑeŭ să sĕ scie că am cumpĕratŭ acéstă carte dumneḑeéscă numită tetroevangelŭ eŭ, prea sfințitulŭ mitropolitŭ Kir Anania, alŭ întregiĭ țĕrĭ Ungrovlachie, cu 5000 de aspri și am pus-o în noua mitropolie în capitala nóstră Tîrgoviște, în hramulŭ înălțăreĭ domnuluĭ D-ḑeuluĭ și mântuitoruluĭ nostru Isusŭ Cristosŭ; și l'am înfrumsețatŭ maĭ multŭ, cu argintŭ l'am legatŭ și cu aurŭ l'am auritŭ și l'am pusŭ în biserica, care este mama tuturorŭ bisericilorŭ, ca să-mĭ fie vlădicieĭ mele de vecĭnică amintire, iar călugărilorŭ și popilorŭ spre îndulcire și folosŭ, iar ochilorŭ inimeĭ spre luminare. Și cine sĕ va încerca să ia acéstă carte din sfânta mitropolie unde am pus'o însușĭ vlădicia mea pentru sufletulŭ vlădicieĭ mele, acelŭ omŭ care va îndrăzni să facă o asemenea nelegiuire cu alŭ diavoluluĭ ajutorŭ, să fie procletŭ și afurisitŭ de ceĭ 318 sfințĭ părințĭ din cetatea Nikea și să aibă parte cu Iuda și cu Arie nesocotitulŭ și cu alțĭ «triclețĭ», care aŭ strigatŭ asupra Domnuluĭ nostru Isusŭ Christosŭ: «ia-lŭ, ia-lŭ, răstigniți-lŭ; sângele luĭ pentru noĭ și copiiĭ noștri în vecĭ aminŭ»; și să fie afurisitŭ și de vlădicia mea și anatema să fie. Cuvîntulŭ навѣтом l'am tradusŭ cu «ajutorŭ»; póte să însemne și «ispită, seducere», căcĭ навѣтъ în plslv. are și înțelesulŭ de ἐπιστασία și de ἐπιβουλή.

www.dacoromanica.ro

Textulŭ evangelieĭ nepresentândŭ particularitățĭ deosebite de maioritatea manuscriptelorŭ din acea epocă, trecemŭ peste ele și facemŭ câte-va observațiĭ asupra epiloguluĭ mitropolituluĭ Anania; elŭ e interesantă prin amesteculŭ ce presentă între redacțiunea bulgară și serbă. Forme curatŭ sêrbescĭ sunt de pildă єрє i. l. d. ієжє; celŭ d'întâiŭ vine fórte desŭ în documentele cele maĭ vechĭ sêrbescĭ (sec. 12 și 13) v. Daničić, Rječnik iz Književnih starina srpskih, u Biogradu 1864. ad. v., unde sunt adunate o grămadă de date asupra acesteĭ forme interesante; aci єрє nu este pronumele и-жє, ci are înțelesŭ de ὅτι. Totŭ pe socotéla redacțiuneĭ sêrbescĭ trebue să punemŭ pe: книгȣ, црькькȣ, боудєть, (ȣ = ѫ din cele bulgare); новоую митрополїю, с͠ю i. l. d. новѫѭ митрополиѭ, сиѭ; кьзети, проклет, рєшє i. l. d. кьзѧти, проклѧтъ saŭ проклѣтъ și рѣшѧ din cele bulgărescĭ; cu atâtŭ maĭ multŭ că ѧ sĕ află în alte cuvinte la loculŭ sĕŭ: чѧдєх; înmuiarea luĭ ы în и tot sêrbéscă este: бєзȣмнимь. Оучистїє i. l. d. оучастїє e greșală. O altă greșélă de gramatică, comisă sub influența limbeĭ saŭ gândireĭ românescĭ, este construcția ѿ с͠таа митрополїа = din sfânt*a* mitropol*iă*; отъ cu nom. nu sĕ întrebuințéză în textele slave.

5. *Apostolulŭ Krimkovicĭ (cod. n. 6).*

Pergamentŭ grosŭ și bine lucratŭ; înaltŭ 35.5 cm., latŭ 24 cm. Uncială mare în felulŭ evangelieĭ de la Stefanŭ M. Ca și în acésta, părțile ce nu sĕ țină de textulŭ evangelielorŭ, sunt scrise cu o uncială maĭ mică și maĭ rotundă. Inițialele și vignetele sunt în acelașĭ stilŭ făcute, cu deosebirea că la Krimkovicĭ vinŭ și vignete închise, maĭ alesŭ cele maĭ micĭ. Ca tóte manuscrisele rĕmase de la acest prelatŭ, sĕ distinge și alŭ nostru prin o mulțime de notițe și epiloguri; celŭ maĭ completŭ este pe fila 304 b.:

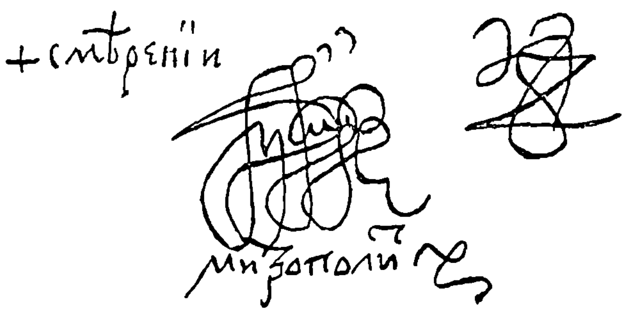
«Въ 'имѧ ѿц͠а и с͠на и с͠тго д͠ха, трѡ́це с͠таа єдиносѫщнаа и нераздѣлнаа. Сє мы" ра́бы вла́кы г͠а б͠а и сп͠са на́шєгѡ 'и͠ х͠а тр҃чьскы" (1) поклѡ҃нници. к͠г" Анаста́сїє кримкѡви҃ и митрѡпо́лит мѡ҃-

(1) Stroev citesce aci грьчьскы. троичьсцни поклонници sĕ află și în život sfetoga Save, izdao Daničić, 1860. p. 74. Acesta e unŭ terminŭ stereotipŭ.

www.dacoromanica.ro

давскими земл҃и. и великиї ктитѡ лѹпѹ строи. и сн҃ъ его иѡнашкѡ строи. и иѡа кримка и кр҃стина. и въси ктитѡ с҃тгѡ мн҃стира нѡѡсъздана глема драмина. идеж есть храм съшествїе с҃таго д҃ха. свѣдетелствѹем сим нашим записѡм, кѡгда слѹчи са с҃тмѹ мн҃стирю нѣкаа нъжда, пѡ нашей съм҃рти вь нѣкаа врѣмена. ёлма избереⷮ б҃ъ быти г҃спдръ въ мѡлдавскими земл҃и. кѡгда ктѡ покѹситса ѿ гспдреи ктито, или болѣри или ѿ рѡда ншегѡ поклонити с҃тѣй гѡрѣ или ієрс҃лимѹ, или подкласть дати наша мн҃сти или патрїарсѣ или митрополитѹ или измѣнити калѹгеⷬ мѡлдаско земла. или поставити егѹме ѿ чюждый мн҃сти. нж да имате ѡставити еж ре выше, с҃таа мн҃сти къ въсем оумиⷬнѡ и непоколѣбим, къ вѣкы. аще ж ктѡ разѡрит наша писанїа и оустрѡенїе тъда бѫдет проклаⷮ и трикла анаѳема маранада. ѿ г҃а б҃а и ѿ въсѣх с҃тых амин. къ дни бл҃гочьстиваго г҃пна Г҃ѡ Кѡстатин могила воевѡда с҃нь іѡ еремїи могила воевѡд. в л҃тѡ ,зрні м҃ца мартъ ѕ҃і днъ (1).

După acestea iscălitura mitropolituluĭ :

(1) In numele tatăluĭ şi alŭ fiiuluĭ şi alŭ sf. duhŭ, troiţă sfîntă, singură şi nedespărţită. Noĭ robiĭ Domnuluĭ nostru Isusŭ Christosŭ, Domnulŭ D-ḑeulŭ şi mântuitorulŭ nostru, închinătoriĭ sf. troiţe : Kir Anastasie Krimkovicĭ şi mitropolitulŭ ţĕreĭ Moldoveĭ, marele ctitorŭ Lupulŭ Stroicĭ şi fiiulŭ sĕŭ Ionaşcu Stroicĭ, Ioanŭ Crimca şi Cîrstina şi toţĭ ctitoriĭ sfinteĭ mănăstirĭ de noŭ zidite numită Dragomirna, unde este hramulŭ pogorîreĭ sf. duhŭ, mărturisimŭ cu acéstă scrisóre a nóstră, că dacă sĕ va întîmpla după mórtea nóstră în óre-carĭ timpurĭ vre-o nevoie

www.dacoromanica.ro

Totŭ de mâna luĭ Crimcovicĭ e scrisŭ și epilogulŭ de la fol. 301 b. cu cernélă négră și galbenă; jurŭ împrejurŭ o încadratură frumósă în aurŭ, încărcată cu florĭ în roșu, verde și vînătŭ. Acestŭ epilogŭ îlŭ repetă și pe primele foĭ, 5 a.—11 a. în josulŭ lorŭ, cu litere maĭ micĭ; aceste două din urmă cu data 15 Martie, cu o ḑi decĭ înainte de celă-laltŭ. Cât de multŭ îĭ plăcea acestuĭ mitropolitŭ să scrie și să desemneze în manuscrisele sale! Il dămŭ și pe acesta întregŭ:

«Сїи с҃ты пра҄з҄ѣѡ сътвори и ѡкова и позлати съ живописанїем смѣренїи архїеп҃скь кѵ҃рь Анастасїе Кримковичъ и митрѡполит мол҃да҃скими земл҃и. къ памѧт себѣ и родителем его Іѡаннь Кримка и Кр҃стина. и даде и къ нѡво-създаннаго своего монастире, нарицаемаго Драгомирна, идеже ес҃ храмъ сшествїе с҃тго д҃ха. и аще кто хощет възѧти или ȣкрасти или продати ѿ с҃тгѡ мѡнастирѣ, тъ да бѫдет проклѧт и тръклѧт анадема маранада ѿ г҃а б҃а и ѿ прчс҃тыѫ его м҃трь и ѿ вьсѣх стых, и да имает съперник сам ѡ҃цъ и с҃нь и ст҃ы д҃хь. на страшнѣм его сѫдище, аминь. къ дни б҃лагочьтиваго гс҃дна Іѡ҃ Кѡстантин Могила воеводa с҃нь Іѡ҃ Еремїи Могила воеводы гс҃дры земл҃и мол҃давскыми. в л҃тѡ ҂зрн҃ м҃сца марть еі д҃нь (1).

Pe filele 116.—156. sĕ află o notiță interesantă pentru istoria codiceluĭ și pentru timpulŭ la care sĕ rapórtă ea:

«В лѣтѡ ҂зрѯа҃ мцa авгȣст ї днн кѡгда пленил тимȣш хмилни-ски=, хетман вѡиска запѡрозкагѡ светаа монастир Драгѡмирна и пȣстошил и ковеал егѡ и вѫзѧл, тѡгда ѡт тѡгѡ светагѡ монастирѧ, и

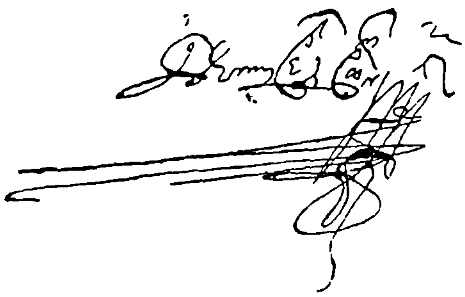
sf mănăstirĭ, pe oiĭ-cine va alege D ḑeŭ să fie stăpânitorulŭ țĕreĭ Moldoveĭ, dacă s'ar atinge careva dintre domnĭ, ctitoiĭ, boerĭ saŭ din neamulŭ nostru să închine sf. Munte saŭ Ierusalimuluĭ, saŭ să dea sub stăpânire mănăstirea nóstră patriarchieĭ saŭ mitropolituluĭ, saŭ să schimbe pe călugăriĭ țĕriĭ Moldoveĭ, saŭ să pue egumenŭ din o mănăstire străină, să avețĭ a lăsa cum am spusŭ maĭ susŭ pe sf. mănăstire în tóte în pace și neturburată în vecĭ. Iar celŭ ce va strica scrisórea nóstră și alcătuirea nóstră, acela să fie procletŭ și tricletŭ, anatema maranata, de Domnulŭ D ḑeŭ și de toțĭ sfințiĭ aminŭ. In ḑilele fericituluĭ domnŭ Iω Constantinŭ Mogilă Vv. fiiulŭ luĭ Iω Eremia Mogilă vv. în anulŭ 7118 luna luĭ Martie 16 zile (=1610)».

(1) Acestŭ sf. praxiu l'a făcutŭ și l'a legatŭ și l'a auritŭ cu ilustrațiĭ smeritulŭ archiepiscopŭ kir Anastasie Crimcovicĭ și mitropolitŭ țĕreĭ Moldoveĭ, spre pomenirea sa și a părințilorŭ sĕĭ Ioanŭ Crimca și Cîrstina și-lŭ dĕdu în decurênd zidita mănăstire a sa Dragomirna, cu hramulŭ pogorîreĭ sf. duhŭ, și dacă cine-va îlŭ va fura saŭ vinde din sf. mănăstire» (urméză afurisania întocmaĭ ca în celă-laltŭ epilogŭ).

www.dacoromanica.ro

сьи с҇ты пара̑зиꙋ и пѡ тѡм въстал сѧ пан тѡма катакѡзѹнѡ велики дворник вишнеи земли и кнегинѧ егѡ анна ӥ искꙋпила съи с҇тїи параѯиꙋ ѿ воиска и паки дал егѡ въспет въ светїи монастир драгомирна. идеже бе пьрвое, какѡ да емꙋ бꙋдет памет ӥ родителем егѡ и кнегини егѡ и чедем егѡ (1).

Urmează iscălitura mareluĭ vornicŭ Cantacuzin, care arŭ fi fostŭ imposibilŭ de descifratŭ, dacă nu arŭ fi evidentŭ că celŭ ce a iscălitŭ a scrisŭ elŭ însușĭ și notița de deasupra :

Manuscrisulŭ acesta e plinŭ de ilustrațiunĭ, făcute tóte de mâna mitropolituluĭ Anastasie Crimcovicĭ, cum însușĭ ne spune în epilogulŭ de pe fila 301 b. Citămŭ pe cele maĭ însemnate: fol. 1 a. vignetă închisă mică, fil. 3 a. sff. Ioachim și Ana; 3. b. vignetă mică; 4 a. Isus Cristos în mijloculŭ evangeliștilorŭ și apostolilorŭ, 16 persóne afară de Isus; ilustrația acésta e alegorică: represintă unŭ arbore în vîrfulŭ căruia sĕ află Isus, iar pe ramurile luĭ staŭ uceniciĭ sĕĭ ; 4 b. apostolulŭ Luca scriindŭ evangelia; 5 a. vignetă mare, josŭ deschisă ; 74 a. prorociĭ Moise și Aron; 74 b. vignetă; 75 a. Isus și Saara; 75 b. apost. Iacob; 76 a. vignetă mare deschisă; 83 a. St. Gheorghe și sf. *Ioanŭ Novi* cu câte unŭ шестокрилат deasupra capetelorŭ lorŭ; 84 a. apost. Petru; 84 b. vignetă

(1) In anulŭ 7161 luna Augustŭ 10 ḑile (=1653) când aŭ jefuitŭ *Timușŭ Chmelnițchi*, hatmanulŭ óstei zaporogiene, sf. mănăstire Dragomirna și aŭ pustiit'o și a bătut'o, luâ atuncĭ din acea sf. mănăstire și acestŭ sf. praxiŭ, și după aceea sĕ ridică panulŭ Toma Cantacozino, marele vornicŭ alŭ țĕreĭ de susŭ și dómna luĭ Ana și rĕscumpărară acestŭ sf. praxiŭ de la óste și din noŭ ilŭ dădură îndărătŭ în sf. mănăstire Dragomirna, unde era maĭ înainte ca să-ĭ fie de pomenire luĭ și părinților sĕĭ și dómneĭ sale și copiilorŭ sĕĭ.

www.dacoromanica.ro

mare închisă; 92 b. ap. Petru; 93 a. vignetă; 99 b. ap. Ioanŭ; 100 a. vignetă mare închisă; 110 b. Iuda; 115 a. două coruri, unulŭ de apostolĭ, altulŭ de prorocĭ; 115 b. ap. Pavel; 143 a. Maica Domnuluĭ cu fiulŭ ședêndŭ pe unŭ tronŭ, Ilie. Enoch și Ioanŭ li sĕ inchină; 143 b. ap. Pavelŭ vorbindŭ într'o adunare, idd. 172 b.; 172 a. Mihailŭ călare omóră unŭ dracŭ cu códă; 192 a. David și Solomon, iar în mijloculŭ și deasupra lorŭ sf. Pavelŭ; 241 a. înălțarea luĭ Isus la cerŭ; 270 a. bunavestire; 292 b. răstignirea luĭ Isus. Cele-lalte maĭ neînsemnate sĕ află la Voskressenskij, p. 34-35. In sfîrșitŭ mitropolitulŭ n'a uitatŭ a sĕ desemna și pe sine însușĭ la fila 85 a. în ornatulŭ sĕŭ, rugându-sĕ în genuchĭ în fața mănăstireĭ Dragomirna, din care sĕ vede unŭ părete.

Tóte aceste ilustrațiunĭ nu sunt invențiĭ d'ale luĭ Anastasie Crimcovicĭ; ele sunt miniaturĭ și ornamente tipice, așa cum se desvoltaseră până la dênsulŭ în arta bizantină și slavonă. Cu tóte că elementulŭ tradiționalŭ predomină într'ênsele, nouĕ ni sĕ pare că Anastasie Crimcovicĭ a întrodusŭ și unŭ elementŭ personalŭ cu multŭ maĭ bogatŭ decât facŭ de obiceĭŭ copiatoriĭ de manuscripte. Acéstă impresie generală amŭ puté-o dovedi dacă amŭ urmări unele din ilustrațiile luĭ în decursulŭ desvoltăriĭ de maĭ târḑiŭ a arteĭ bizantino-slavone; acésta însă n'o putemŭ face aci. Ne mulțămimŭ de o cam dată cu enunțarea acesteĭ impresiĭ generale. Câtŭ privesce execuțiunea ilustrațiilorŭ, acésta este rudimentară și fără multŭ gustŭ. Că ele arŭ avé o mare însemnătate pentru istoria iconografieĭ slave, cum crede Voskressenskij, p. 33 (имѣютъ очень важное значеніе для исторіи славянскаго иконописанія), ni sĕ pare a fi exageratŭ.

Limba și ortografia acestuĭ codex sunt cele obicĭnuite în sec. 16-17 la noĭ; ceva deosebitŭ nu presintă. Unele exemple dă Voskressenskij în descrierea sa; acestea se găsescŭ în tóte manuscriptele din acea epocă. O comparație a redacțiuneĭ cu ediția tipărită la Ostrog ne dă Dobrowsky în Institutiones p. XXV—XXVI: ele sĕ deosebescŭ fórte puținŭ una de alta. Noĭ vomŭ face câte-va

www.dacoromanica.ro

observaţiunĭ asupra limbeĭ epilogurilorŭ şi notiţelorŭ: acestea, fiindŭ scrise fără unŭ modelŭ. ne daŭ o idee de cunoscinţele şi modulŭ în care scriaŭ limba slavonă ómeniĭ noştri învĕţaţĭ din sec. 17-lea.

In locŭ de mediobulg. ѫ vine aci desŭ є: троицє=троицѫ (gen. sing.) la Crimcovicĭ, la marele vornicŭ: светаа, кнегина, памет, чедем i. l. d. свѫтаа etc. ы trece în и maĭ desŭ: кишнеи, паки, велики, могила i. l. d. кычинеи etc. молдавскими şi молдавскыми vinŭ una lângă alta. ѣ trece în є la vorniculŭ Cantacuzin: плениа, ве i. l. d. плѣнил, вѣ. Unŭ singurŭ casŭ de vocală obscură înainte de р: пьркоє i. l. d. obicĭnuitulŭ прькоє, перкоє nu sĕ află; паразнѹ i. l. d. празнѹ 'póte să fie efectulŭ unuĭ defectŭ naturalŭ de vorbire a luĭ Cantacuzinŭ, căcĭ la Crimcovicĭ sĕ află празєѡ; ceĭ gângavĭ zicŭ паразєѡ. Cu multŭ maĭ interesante sunt însă greşelile de gramatică, în specialŭ sintaxa. Aci sĕ vede că limba română a avutŭ o mare influenţă asupra construcţieĭ slavone; în acésta găsimŭ greşelile cele maĭ elementare, care fórte rarŭ sĕ întâlnescŭ în textele din timpulŭ luĭ Stefanŭ M. saŭ în documentele din acelŭ timpŭ. Maĭ alesŭ concordarea e greşită şi regimulŭ. Exemple: под власть дати наша монастир: монастырь în plslv. e masculinŭ, la Crimcovicĭ e femininŭ sub influenţa românesculuĭ «mănăstirea nóstră»; o a doua greşală în aceiaşĭ construcţie este că în locŭ de acc. sĕ pune simplu nomin., deórece în limba nóstră acc. nu sĕ deosebesce de nom. Totŭ aşa e acc. светаа монастир. ѿ чюждый монастир = din mănăstire străină; după отъ arŭ fi trebuitŭ să urmeze gen. чоуждаго монастыры. In altŭ locŭ avem genet. монастире, forma curatŭ românéscă, şi unŭ casŭ cu totulŭ isolatŭ, o reminiscenţă a vechilorŭ texte, монастирѣ. Forma cu totulŭ greşită молдавскими земли (în locŭ de obicĭnuitulŭ молдавской з.) vine de maĭ multe orĭ; de câte-va orĭ ca gen. saŭ dat., odată ca loc. cu въ. Aci instrum. plur. e pusŭ pe lângă loc. sing. saŭ dat. sing. матерь la gen. i. l. d. —и saŭ —є; сѫдиꙗє la loc. i. l. d. —и; gen. съшествїє i. l. d. —ы saŭ —ии în храмъ сьшествїє, sunt greşelĭ elementare de declinaţie,

www.dacoromanica.ro

ce dovedescŭ că mitropolitulŭ Crimcovicĭ avea o idee confusă de sufixele slavone. нашь are acc. наша i. l. d. наше la neutr. (наша писанїа) нашь la masc. (наша монастир): aci se pare că sub influenţa limbeĭ şi române Crimcovicĭ a luatŭ pe наша писанїа de unŭ nom. fem. = pisani*a* nóstr*ă* în locŭ de unŭ acc. neutr.; totŭ aşa s'a întâmplatŭ şi cu alŭ doilea exemplu.

Exemple de concordare greşită vinŭ maĭ alesŭ în titlurile domnilorŭ, unde adject. nu sĕ concórdă cu numele propriĭ saŭ vice-versa: с҃нь еремїы могила воевод = fiulŭ luĭ Ieremia Mogilă vv. i. l. d. с҃нь еремиіа могилы воеводы; într'unŭ locŭ sĕ află с҃нь еремїы могила воеводы; totŭ aşa după gen. троице urméză nom. стаа ş. c. Cât despre fineţele sintaxeĭ slavone, ca d. e. instrum. predicativŭ, ele disparŭ înaintea sintaxeĭ române. Ast felŭ avemŭ бытн господарь = să fie domnŭ, î. l. d. в. господаремь după verb. извере̑т = va alege.

Se vede că suntemŭ în timpulŭ, când mintea românéscă nu maĭ putea suporta greutatea apĕsătóre a formelorŭ slavone; ea sĕ desbracă de ele încetŭ cu încetulŭ, până ce în fine le asvîrle pentru tot-deauna. Acestŭ procesŭ de desbrăcare a începutŭ din primele timpurĭ ale existenţiĭ nóstre ca statŭ; în timpulŭ, căruia aparţinŭ monumentele literare de care ne ocupămŭ aci, elŭ s'a şi împlinitŭ.

6. Varlaam şi Iosafat (cod. n. 73).

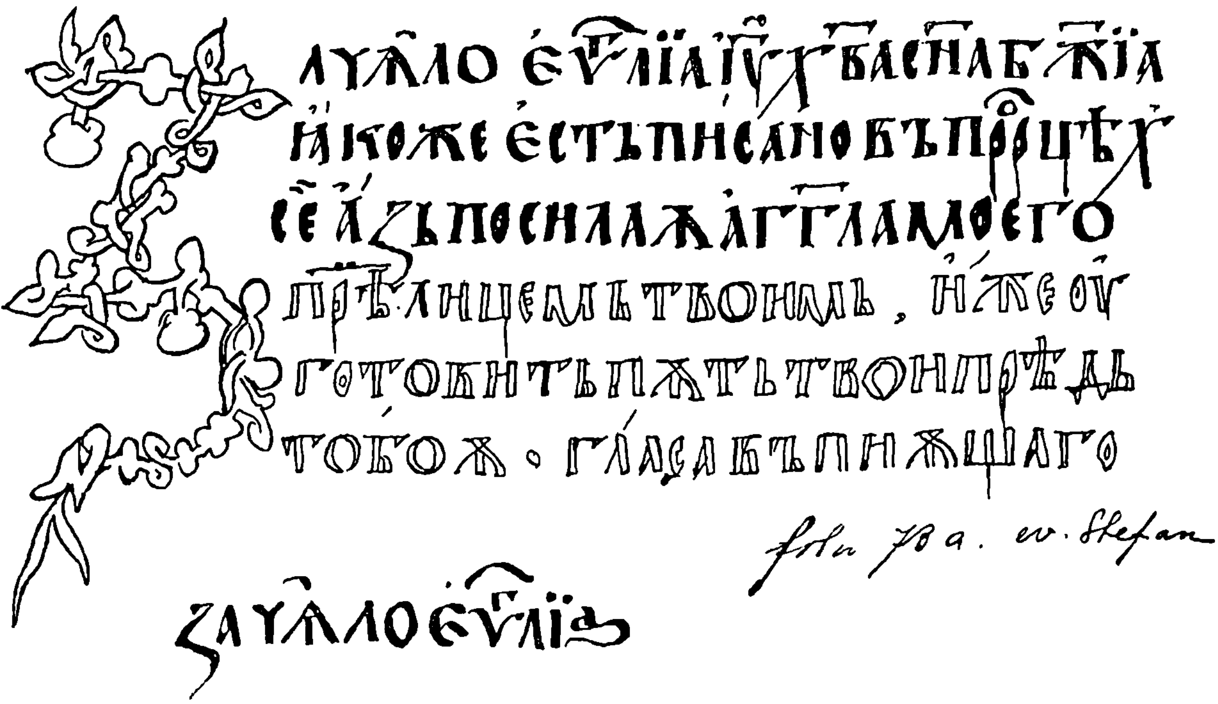
Codex în 4⁰ micŭ, scrisŭ pe hârtie cu cursiva modernă. Elŭ conţine viaţa luĭ Iosafat tradusă de boerulŭ Boţulescu din limba italiană în cea română. Titlulŭ completŭ e următorulŭ:

Viaţa sfîntuluĭ Iosafat, pe carele Varlaam l'aŭ întorsŭ la credinţa creştinéscă, tălmăcită din limba italiană în românéscă de Vladulŭ Boţulesculŭ de Mălălăescĭ, logofătulŭ, aflându-se la închisóre în castelulŭ de la Milanŭ în Italia. La anulŭ de la Cristos ҂аѱд҃.

Intregŭ manuscriptulŭ are 62 file. Limba e frumósă şi corectă; icĭ colea câte-unŭ italienismŭ, acestea însă foarte rare.

www.dacoromanica.ro

Cine a fostŭ acestŭ logofătŭ Boţulescu şi cum a ajunsŭ elŭ în închisórea din Milanŭ, n'amŭ pututŭ să aflu până acuma. Anulŭ traducereĭ e fără îndoială 1764, căcĭ în data raportată maĭ susŭ r este evidentŭ o greşală în locŭ de ѱ=700.

Facsimile din Evangelia dela Stefanŭ celŭ Mare (pag. 512).

www.dacoromanica.ro

ÎNDREPTĂRĬ ȘI ADAUSE

Din nepulința în care s'a aflatŭ autorulŭ acestuĭ memoriu de a face tóte corecturile necesare și de a supraveghia immediatŭ pe cele făcute, s'aŭ strecuratŭ într'însulŭ maĭ multe greșelĭ regretabile. Trecêndŭ peste cele inherente faptuluĭ că textele slave s'aŭ tipăritŭ cu alfabetulŭ cirilicŭ românŭ și peste cele ce sĕ potŭ ușorŭ recunósce din textŭ, notămŭ pe cele maĭ principale și adăugămŭ câte-va explicărĭ la niște pasaje nu destulŭ de lămurite. Numĕrulŭ dintâiŭ însémnă pagina, alŭ doilea șirulŭ :

4, 28 ета : эта ; 6, 7 **подосанїю : по досанїю** ; 7, 14 **нмати : нм'ѣти** ; 7, 30 după *presente* adaugă *și preterite* ; 9, 19 **вѫсѣ : вѫса, вьса : вьсѣ** ; 9, 33 **пнщтѧ : пнщѧ** ; 10, 2 comparativulŭ : adjectivulŭ ; 11, 28 **ѿпоущꙗ ѫтъ, землѥ, Фарнсеѥ** aŭ acelașĭ semnŭ : ̂ saŭ ̆ ; 16, 31 după *locativ*, adaugă maĭ *obicĭnuitŭ ;* 25, 26 влжнос : важпое ; 27, 3 *și* dela finea șiruluĭ trebue trecutŭ la finea șiruluĭ precedentŭ ; 28, șirulŭ din urmă 512 : 5—12,

Formele dela p. 9 **Іорданѣ** gen. **Іωрданн** loc. și **вѫса** nom. sing. sunt luate ca neexacte întru cât cele dintâiŭ sunt neobicĭnuite în textele paleoslovenice (**Іорданъ** fiindŭ o trupină în *o*) ér forma **вѫса** saŭ **вьса** i. l. d. **вьсѣ** ca nom. sing. vine fórte rarŭ și e maĭ puținŭ corectŭ decât acésta din urmă. La p. 16 s'aŭ trecutŭ din nebăgare de sémă formele **домѹ** loc. și ac. între cele necorecte în locŭ să se trécă între cele archaice. Aceste forme vinŭ rarŭ în textulŭ nostru, ca în tóte textele de redacțiune ruséscă saŭ sub influența acestĕ redacțiĭ.

Forma **доушѧ** 16, 13 și 27 s'a admisŭ pentru acc. i. l. d. **доушѫ** în urma confundăriĭ așa de dese a luĭ **ѧ** cu **ѫ**.

www.dacoromanica.ro

CINCI

DOCUMENTE ISTORICE SLAVO-ROMÂNE

DIN

ARCHIVA CURŢII IMPERIALE DELA VIENA

DE

IOANŬ BOGDAN.

Şedinţa de la 3 Februarie 1889.

Documentele slavone, ce le publicămŭ aci pentru întâia óră, sĕ află în archiva curţiĭ imperiale din Viena (K. k. Haus- Hof- und Staatsarchiv). Ele aŭ fostŭ găsite acolo de d-lŭ Bianu în vara anuluĭ trecutŭ; d-sa, cunoscêndu-le importanţa, mi-a atrasŭ atenţiunea asupra lorŭ şi mi-a datŭ ocasiunea de a le puté edita. Documentele cele patru dintâiŭ sunt de o mare însemnătate pentru istoria timpuluĭ la care sĕ rapórtă şi maĭ alesŭ pentru cunóscerea relaţiunilorŭ de vasalitate, în care sĕ afla Moldova în veaculŭ alŭ 15-lea faţă de regatulŭ ungurescŭ. Ele sunt cu atâtŭ maĭ preţióse cu cât sunt date de Domnĭ carĭ aŭ domnitŭ scurtŭ timpŭ în Moldova şi de la carĭ ne-aŭ rĕmasŭ puţine ştirĭ documentale asupra politiceĭ lorŭ. Documentulŭ luĭ Petru II este celŭ dintâiŭ din cele cunoscute până acum din prima luĭ domnie; documentele cele douĕ de la Bogdan II sunt singurele documente publicate în întregulŭ dela acestŭ Domnŭ. Autenticitatea lorŭ fiindŭ afară de orĭ-ce îndoială, amŭ pututŭ face, întemeindu-ne pe dînsele, o sumă de deducţiunĭ asupra scurteĭ domniĭ a acestuĭ viteazŭ şi talentatŭ Domnŭ, tatălŭ mareluĭ Stefanŭ. Documentulŭ luĭ Alexandru II nu e maĭ puţinŭ interesantŭ prin

www.dacoromanica.ro

aceea că ne dă unulŭ din cele maĭ frapante exemple de acea politică în doĭ perĭ, ce o purtaŭ Domniĭ Moldoveĭ faţă de puterniciĭ lorŭ vecinĭ: Unguriĭ şi Poloniĭ. Documentulŭ de la Mateiŭ Basarabŭ are o altă importanţă: elŭ ne dă un noŭ casŭ, pe lângă puţinele cunoscute până acum, de unŭ vechiŭ obiceiŭ religiosŭ-moralŭ alŭ străbunilorŭ noştri, înfrăţirea de cruce.

Ne-amŭ datŭ silinţa ca ediţia acestorŭ documente să corĕspundă însemnătăţiĭ lorŭ; amŭ adausŭ pe lângă traducerea română ca introducere unŭ comentariŭ detaliatŭ, în care am căutatŭ, în comparaţie cu alte isvóre, să scótemŭ totŭ ce sĕ putea scóte din ele. Cu ocasia primuluĭ documentŭ amŭ făcutŭ unŭ excursŭ asupra cronologieĭ Moldoveĭ din vremea luĭ Petru, încercându-ne a precisa timpulŭ domnieĭ d'intâiu a acestuĭ principe. Cu ocasia documentuluĭ alŭ doilea a luĭ Bogdan amŭ întrodusŭ unŭ altŭ excursŭ asupra Chilieĭ şi asupra caracteruluĭ, ce-lŭ avea raportulŭ de vasalitate a principilorŭ Moldovenĭ faţă de regiĭ Ungarieĭ. Cu ocasia documentuluĭ de înfrăţire am cercatŭ a da o mică modificare a părerilorŭ exprimate de d-lŭ Hasdeŭ asupra acesteĭ instituţiunĭ în Originele Craioveĭ. Póte sĕ vorŭ păré prea lungĭ aceste comentare; le am credutŭ însă folositóre, de óre-ce adaugemŭ la fie-care cestiune ceva noŭ pe lângă cele ştiute până acum.

Pe lângă întroducere am adăogatŭ câte-va notiţe asupra unorŭ părţĭ maĭ grele saŭ maĭ interesante ca formă din textulŭ slavonŭ alŭ documentelorŭ şi unŭ micŭ excursŭ asupra particularităţilorŭ redacţiuneĭ slavone. Acestea aŭ unŭ interesŭ filologicŭ pentru ceĭ ce sĕ ocupă cu istoria literatureĭ şi limbeĭ slave în ţĕrile nóstre. Materialulŭ, scosŭ din aceste puţine documente, este neînsemnatŭ; elŭ póte însă servi împreună cu altele la o expunere maĭ completă a particularităţilorŭ limbeĭ slavone întrebuinţate în cancelariile Domnilorŭ noştri.

Suntemŭ datorĭ a mulţămi onor. Academiĭ pentru hotărîrea de a facsimila cele patru documente moldovenescĭ. Aceste facsimile sunt interesante a.) fiind-că ne daŭ modele frumóse de semi-unciala seculuiĭ alŭ 15-lea şi b.) fiind-că conţinŭ treĭ sigile bine păstrate ale Domnilorŭ Petru, Bogdanŭ şi Alexandru.

www.dacoromanica.ro

I.

Primulŭ documentŭ e datŭ de Petru voevodŭ în Suceava, anulŭ *1447 11 Sept.* Brașovenilorŭ. Printr'însulŭ Petru confirmă negustorilorŭ Brașovenĭ privilegiile ce le avuseră aceștia în vremea părinteluĭ sĕŭ Alexandru voevodŭ și a frațilorŭ sĕĭ Iliașŭ și Stefanŭ voevoḑĭ. Acestea eraŭ : negustoriĭ Brașovenĭ aveaŭ dreptulŭ să cumpere și să vîndă mărfurĭ în tóte târgurile Moldoveĭ, plătindŭ la intrare și la eșire câte 4 groșĭ de tara, de boŭ câte 2 groșĭ, iar de la alte mărfurĭ—postavŭ și inŭ maĭ alesŭ—atâtŭ câtŭ cerea obiceiulŭ din vremurile vechĭ ; *vama de la Suceava* sunt scutițĭ s'o plătéscă, afară de casulŭ când vorŭ descărca mărfurile lorŭ chiar în Suceava.

Din conținutulŭ documentuluĭ sĕ vede că acéstă din urmă disposiție era pentru negustoriĭ brașovenĭ cea maĭ prețiósă; pentru acésta pare că aŭ și cerutŭ eĭ reînnoirea vechilorŭ privilegiĭ ale luĭ Alexandru și fiilorŭ sĕĭ. In ce constaŭ aceste privilegiĭ maĭ de aprópe nu putemŭ ști, de-óre ce ele nu sunt publicate; sĕ pare însă că originea lorŭ trebue atribuită luĭ Alexandru celŭ Bunŭ, căcĭ la 1407 8 Oct. elŭ a încheiatŭ unŭ tratatŭ de comerțŭ cu Lembergeniĭ, prin care îĭ supunea pe aceștia la niște îndatorirĭ, de carĭ Petru scutesce pe Brașovenĭ.

In Moldova era obiceiulŭ că negustoriĭ străinĭ, venindŭ în țară cu mărfurĭ saŭ cumpărândŭ la noĭ mărfurĭ, plăteaŭ vamă de douĕ orĭ: o vamă principală la Suceava (головное мыто сочавьское) și o altă vamă secundară în orașele unde vindeaŭ saŭ cumpĕraŭ mărfurile lorŭ. Ast felŭ în amintitulŭ tractatŭ alŭ luĭ Alexandru, Lembergeniĭ sĕ obligaŭ a plăti întâiŭ vama principală din Suceava, câte 3 groșĭ dela 1 grivnă pentru tóte mărfurile tătărescĭ cumpĕrate în Suceava, ear pentru mărfurile tătărescĭ cumpărate în alte târgurĭ ale țĕreĭ sĕ obligaŭ a plăti câte 2 groșĭ dela 1 grivnă în târgurile unde le vorŭ cumpĕra, și afară de acésta câte 3 groșĭ de la grivnă în Suceava: numaĭ după acéstă plată eraŭ liberĭ să le

www.dacoromanica.ro

vîndă din noŭ(1). Póte că Alexandru celŭ Bunŭ a încheiatŭ unŭ tractatŭ analogŭ și cu Brașovenii — relațiile comerciale ale Moldoveĭ cu Brașovulŭ sunt fără îndoială maĭ vechĭ decât epoca luĭ Alexandru celŭ Bunŭ — nu scimŭ însă să fie publicatŭ unde-va până acuma. D-lŭ Tocilescu (2) ne spune despre Iliașŭ, fiulŭ luĭ Alexandru celŭ Bunŭ, că la 1433 Aprilie arŭ fi încheiatŭ unŭ tractatŭ cu Sibiulŭ și scaunele săsescĭ «prevĕḑêndŭ plata vămeĭ centrale la Agiudŭ»; neputêndŭ afla dacă acestŭ documentŭ e publicatŭ saŭ nu, nu putemŭ defini nicĭ deosebirea între așezămîntulŭ luĭ Petru voevodŭ și alŭ predecesorilorŭ sĕĭ. Dacă vama *centrală* dela Agiudŭ, despre care vorbesce d-lŭ Tocilescu, este identică cu vama *principală* de la Suceava, atuncĭ sĕ pare că Petru voevodŭ a liberatŭ pe Brașovenĭ de acea vamă, impunêndu-le să plătească tot-deauna vama numaĭ în orașele unde vorŭ cumpĕra saŭ vinde. Acéstă ușurare s'arŭ puté explica din politica prietenéscă ce în genere observa Petru față de regatulŭ Ungarieĭ.

Documentulŭ din *11 Sept. 1447* este prețiosŭ nu numaĭ pentru notițele ce ne dă asupra politiceĭ comerciale a luĭ Petru vv. ci și prin aceea că este *primulŭ* documentŭ din cele cunoscute până acuma dela acestŭ principe. Din prima domnie a luĭ Petru cunóscemŭ următórele documente afară de acesta: *22 Sept. 1447* Suceava, datŭ luĭ Mihailŭ logofătulŭ și frateluĭ sĕŭ Duma (3), *5 Oct. 1447* Pobrata, datŭ mănstiriĭ cu același nume(4), *5 Aprilie 1448* Pobrata, datŭ aceleiași mănăstirĭ (монастирь отъ полѣны) (5), *23 Aprilie 1448* Suceava, logofătuluĭ Mihailŭ (6), *22 Aug. 1448* Hotinŭ,

(1) щобы давали (sc. neguslorii Lembergeni) нам первое головное мыто сочавьское на искладѣ отъ гривнѹ оу Сочавѣ по три гроши.... а коли имѹть кѹпити татарьскый товаръ оу иныхъ торгохъ нашихъ, тамъ имѹть дати гдѣ его кѹпатъ отъ гривнѹ два гроша а на головное мыто оу Сочавѣ отъ гривнѹ три гроша. та смѣетъ его продати комѹ любитъ. E. Kałužniacki, Dokumenta Moldawskie i Multańskie, we Lwowie, 1878. 13. Traducerea acestuĭ documentŭ în Archiva istorică a d-luĭ Hășdĕu, I, 1. p. 130.

(2) Manualŭ de Istoria Română, p. I și II, 1886, p. 132.

(3) A. B. Уляницкій, Матеріалы для исторіи взаимныхъ отношеній Россіи, Польши, Молдавіи etc. Москва, 1887. No. 65 (cunoscutŭ și de Venelin, Vlacho-bolgarskija gramoty, 103).

(4) Arch. ist. I. 1. p. 113.

(5) Arch. ist. I. 1. p. 153.

(6) Uljanickij, No. 66.

www.dacoromanica.ro

două jurăminte de vasalitate către Casimirŭ, unulŭ alŭ luĭ Petru, altulŭ alŭ boerilorŭ (1). Documentulŭ publicatŭ în Arch. ist. I. 1. 123, în numele luĭ Petru vv. fiulŭ luĭ Alexandru celŭ Bunŭ cu data *26 Aprilie 1444*, nu póte fi autenticŭ, de óre-ce la 26 Aprilie 1444 domnea în Moldova Stefanŭ vv., dela care avemŭ documente din acelaşĭ anŭ (26 Nov. 1444. Uljanickij No. 58) şi din aniĭ următorĭ până la 1447 (2).

Ad̦ĭ nu maĭ póte încăpé nicĭ o îndoială că Petru, fiulŭ luĭ Alexandru celŭ Bunŭ, pe care l'amŭ puté numì *Petru II*, s'a suitŭ pe tronŭ între *25 Iunie 1447* — data ultimuluĭ documentŭ, ce ni s'a păstratŭ dela predecesorulŭ sĕŭ Stefanŭ (3) — şi *11 Sept. 1447*. Prima domnie a luĭ Petru II va trebuì s'o punemŭ aşa dară între 11 Sept. 1447 şi 22 Aug. 1448 aproximativŭ, cea ce ne dă 12 lunĭ; acésta concordéză de minune cu cronologia luĭ Ureche, care spune că «Petru vodă, după ce a datŭ Chilia Ungurilorŭ, a domnitŭ *unŭ anŭ* şi a muritŭ.» (Cap. 8) Greşala luĭ Ureche este că nu identifică pe acestŭ Petru cu Petru Aronŭ de maĭ târd̦iŭ.

D-lŭ E. Picot (4) face dar o mică greşală cred̦êndŭ că Petru II s'a suitŭ pe tronŭ pe la începutulŭ luĭ Aprilie 1448 (luându-sĕ, de bună samă, după doc. din 5 Aprilie 1448, Arch. ist. I. 1. 153) saŭ cu puţinŭ înainte de Aprilie. Petru ocupase tronulŭ Moldoveĭ cu câte-va lunĭ înainte de Aprilie. O altă greşală face D-sa când crede că *Romanŭ*, fiulŭ luĭ Iliaşŭ, care omorîse pe Stefanŭ pre-

1) Uljanickij No. 67, 68.

2) Că doc. acesta e falsŭ pare a resulta şi de acolo, că boeriĭ citaţĭ ca martorĭ nu sunt boeriĭ obicĭnuiţĭ aĭ luĭ Petru. Dintre aceştia în doc. din Arch. sĕ află numaĭ logof. Ilia, pomenitŭ în doc. 65. 66. 68 Uljan. fără predicatulŭ кел., apoĭ Bratulŭ (66. 68), Ivanŭ Mânzulŭ (66, 68), Nicomanŭ (66) şi Davidŭ Stolniculŭ (66, 68), Sima vornicŭ, Toaderŭ paharnicŭ, Iurie Cupcicĭ, Steţco şi Coste Hişcanŭ nu se află în documentele din prima domnie a luĭ Petru; boeriĭ principalĭ, nedespărţiţĭ de Petru, ca Neagoe logof., Duma Braievicĭ, Petru Hudicĭ nu sĕ găsescŭ în doc. din Arch. Pe Sima vornicŭ îlŭ aflămŭ într'unŭ doc. dela Stefanŭ ca «fostŭ dvornicŭ» (18 Febr. 1445. no. 59 Ulj.), iar pe Steţco ca «pisar» la an. 1446, 25 Ian. No. 62 Ulj. —Sĕ pare că acestŭ doc. a fostŭ fabricatŭ de călugăriĭ mânăstireĭ în numele luĭ Petru vv.; eĭ aŭ pusŭ ca martorĭ o parte din boeriĭ acestuia, aŭ pusŭ însă o dată greşită, maĭ veche decât timpulŭ luĭ Petru. Păcatŭ că d-lŭ Hasdeŭ n'a publicatŭ acestŭ documentŭ întregŭ; amŭ puté hotărî definitivŭ dacă e autenticŭ saŭ nu.

3) Акта западной Россіи I. No, 47.

4) Chronique de Moldavie, 1878, pp. 64, 65.

www.dacoromanica.ro

decesorulŭ luĭ Petru II, a domnitŭ numaĭ 6 lunĭ; cum a ajunsŭ la acéstă socotélă nu putemŭ sci. Dacă ar fi pusŭ începutulŭ domnicĭ luĭ Romanŭ III la 25 Iunie 1447, când încetéză de a maĭ fi domnŭ Stefanŭ, şi dacă ar fi socotitŭ domnia luĭ Romanŭ III până la mórtea luĭ, 2 Iulie 1448, ar fi trebuitŭ să-ĭ iasă pentru Romanŭ III 12 lunĭ de domnie (Iunie 1447—Iulie 1448); dacă ar fi pusŭ începutulŭ domnieĭ luĭ Romanŭ III la 5 Aprilie 1448, atuncĭ până la mórtea luĭ, 2 Iulie 1448, amŭ avé numaĭ 3 lunĭ, în nicĭ unŭ casŭ însă 6.

Noĭ credemŭ că domnia luĭ Romanŭ III trebue să o începemŭ, ca şi a luĭ Petru II, cu 25 Iunie 1447 : în acestŭ casŭ ambiĭ aŭ domnitŭ câte 12 lunĭ, socotindŭ domnia luĭ Romanŭ până la otrăvirea luĭ, care după Dlugosz (II. XIII. 43) s'a întâmplatŭ la 2 Iulie 1448 ; ambiĭ aŭ domnitŭ în acelaşĭ timpŭ, luptându-se unulŭ cu altulŭ pentru tronŭ : Petru sprijinitŭ de partida luĭ şi de Ungurĭ, Romanŭ de partida sa şi de Polonĭ. Cu acésta sĕ împacă fórte bine şi cronologia luĭ Ureche, care ne spune că Petru Vodă «a împinsŭ pe Romanŭ Vodă din ţară, după ce a domnitŭ Romanŭ Vodă *unŭ anŭ.*» În urma acestora noĭ am fi aplicaţĭ a pune: a) *domnia luĭ Romanŭ III şi prima domnie a luĭ Petru II* între Iunie 1447—Iulie 1448 ; b) *domnia a doua a luĭ Petru II* între Iulie 1448—Maĭ 1449, când avemŭ diplome de la Alexandru, fiulŭ luĭ Romanŭ, saŭ Alexandru II. (1) Împărţirea d-luĭ Tocilescu, (2) care pune domnia întâiŭ a luĭ Petru de la Sept. 1447—Aprilie 1448, iar a doua între Sept. 1448—Aprilie 1449, nu sĕ deosibesce esenţialŭ de a nóstră.

De la Romanŭ III s'a publicatŭ, pe cât scimŭ, unŭ singurŭ documentŭ până acuma. (3). Elŭ e datŭ în Suceava, *18 Febr. 1448* şi conţine o dăruire de moşiĭ boeruluĭ Petrea Tominŭ, sluga credinciósă a tatăluĭ luĭ Romanŭ III. Acestŭ documentŭ confirmă opinia nóstră despre timpulŭ domnieĭ luĭ Romanŭ şi Petru. Intr'însulŭ sĕ citéză ca martorĭ următoriĭ boerĭ : Stanciulŭ logofĕtŭ, Oană mare

(1) Wickenhauser, Die Urkunden des Klosters Moldavicza, 1872. 63.
(2) Manualulŭ citatŭ, pp. 134—135.
(3) Uljanickij, No. 64.

www.dacoromanica.ro

dvornicŭ, Manoilŭ Costea pă călabŭ și fratele sĕŭ Petru, Ştefula Jumătatevicĭ, Miclea Grevula, Micula vistiernicŭ, Chodca Ştiborŭ, Şandricŭ Aprodulŭ; în fine fratele luĭ Romanŭ, Ilihno (кѣра брата г҇ми Илихна). Din ace.tĭ boerĭ nicĭ unulŭ nu sĕ arată în documentele luĭ Petru II (V. nn. 65—68 din Uljanickij), care îșĭ are boeriĭ sĕĭ; eĭ revinŭ însă în cea maĭ mare parte în domnia luĭ Alexandru II, fiiulŭ luĭ Romanŭ III. În primulŭ documentŭ a luĭ Alexandru II (din Uljanickij), 5 Iunie 1449 (1) regăsimŭ pe Manoilŭ, pe Stanciulŭ, pe Oană, Şendricŭ Aprodulŭ, Costea ș. c.; pe Costea părcălabulŭ îlŭ regăsimŭ într'unŭ altŭ documentŭ a luĭ Alexandru (2) și așa maĭ departe. Este evidentŭ că boeriĭ tatăluĭ trecură în partea fiiuluĭ: eĭ constituiaŭ *partida polonă* din acea vreme.

II.

Cele douĕ documente dela *Bogdanŭ vv.*, tatălŭ luĭ Stefanŭ celŭ Mare, publicate aci pentru întâia óră, sunt de o extremă importanță: ele sunt pe de-o-parte singurele documente cunoscute până acuma dela Bogdanŭ, tatălŭ luĭ Stefanŭ celŭ Mare (3); iar pe de altă parte ele aruncă o nouă lumină asupra istorieĭ din acea vreme a Moldoveĭ. Acéstă importanță va justifica comentariulŭ cam lungŭ consacratŭ lorŭ.

Celŭ dintâiŭ e datŭ în *11 Febr. 1450 în Târgulŭ de josŭ* (ȣ долнем

(1) Uljanickij, No. 69.

(2) Ibid. No. 70.

(3) In resumatŭ noĭ cunóscemŭ încă următórele documente dela Bogdanŭ II: douĕ amintite de *Wickenhauser*, die Urkunden des Klosters Moldavicza, Wien 1862, p. 63--64, unulŭ din *13 Sept. 1450*, prin care dăruesce mânăstireĭ Moldavița 10 butóie de vinŭ pe anŭ (No. 17), altulŭ din *10 Ian. 1451*, prin care scutesce niște case ale acesteĭ mânăstirĭ din Suceava de dările domnescĭ (No. 18). Resumatulŭ fiindŭ pe scurtŭ, boieriĭ necitațĭ, și pe lângă acésta o greșélă elementară de cronologie, nu putemŭ face nicĭ o deducție din aceste documente. De acelașĭ felŭ este o a treia diplomă dela Bogdanŭ, publicată de *Holovackij* în colecțiunea: Памятники дипломатического и судебно-дѣлового языка русского... въ XIV—XV століітіяхъ (publicate separatŭ și în Науковый Сборникъ din 1865—68) sub No. 54. Diploma e publicată întrégă, și cu tóte că n'are dată, autorulŭ ĭ-a pusŭ anulŭ 1451, fără să spue pentru ce; autorulŭ maĭ spune că a luat'o din Venelin, Vlachobolgarskija gramaty, aci însă nu sĕ află nicĭ o diplomă dela Bogdanŭ. Ast-felŭ de neexactitățĭ sĕ găsescŭ desŭ în colecțiunile citate aci: ele trebuescŭ utilisate cu multă precauțiune.

www.dacoromanica.ro

трьгȣ) (1) și conține unŭ jurămîntŭ de vasalitate prestatŭ de Bogdanŭ, voevodulŭ Moldoveĭ, de fiiulŭ sĕŭ Stefanŭ (maĭ târḑiŭ celŭ Mare) și de boieriĭ sĕĭ luĭ Ioanŭ Corvinŭ Huniade, guvernatorulŭ Ungarieĭ. Causele acesteĭ supunerĭ sub suzeranitatea unguréscă nu sunt indicate în documentŭ; Bogdanŭ amintescę numaı de dujmaniĭ sĕĭ, în contra cărora invócă ajutorulŭ luĭ Huniade «părinteluĭ și domnuluĭ sĕŭ», nu-ĭ numesce însă pe nume. Același ajutorŭ făgăduesce și elŭ luĭ Huniade în casŭ de nevoie. Bogdanŭ maĭ făgăduesce a nu căuta nicĭ o dată «altŭ Domnŭ și părinte» afară de Huniade. Alŭ doilea documentŭ e datŭ în *Suceava 5 Iulie 1450*. Cuprinsulŭ este același, maĭ specificatŭ însă și maĭ lămuritŭ. Bogdanŭ recunósce pe Huniade de «părinte și domnŭ», iar pe sine sĕ numesce «fiiŭ și slugă»; elŭ sĕ obligă să «slujéscă cu credință luĭ Huniade și coróneĭ unguresci»; recunósce ca «țara luĭ, Moldova, să fie una cu țara ungurésca»; sĕ obligă a nu-șĭ căuta nicĭ unŭ altŭ părinte saŭ domnŭ, nicĭ unŭ altŭ protectorŭ; în casŭ când ar fi alungatŭ din țara sa elŭ cere refugiŭ în regatulŭ Ungurescŭ și ajutorulŭ luĭ Huniade pentru a-șĭ redobândi tronulŭ; același ajutorŭ îlŭ făgăduesce elŭ luĭ Huniade în casŭ când acesta ar fi în primejdie; Bogdanŭ sĕ obligă a merge în ajutorulŭ luĭ Huniade «în persónă, cu pericolulŭ vieţeĭ sale» și împreună cu oștile sale, iar pe lângă acestea sĕ maĭ obligă «a nu cuceri cu sabia Chilia fără de voia părinteluĭ și domnuluĭ sĕŭ Ioanŭ Huniade.» Cu unŭ cuvîntŭ, aceste dóuĕ documente recunoscŭ o *infeodare completă* a Moldoveĭ față de coróna ungurésca, conformŭ cu vechile pretențiunĭ și dorințe ale regilorŭ unguresci.

Inaintea acestorŭ documente noĭ nu cunóscemŭ altele de același felŭ. Póte să fi existatŭ. E maĭ probabilŭ însă contrariulŭ, de óre-ce

(1) Târgulŭ de josŭ = Romanŭ; acestŭ nume vine de bună sémă dela mitropolia de Romanŭ, ce sĕ numia mitropolia de josŭ «долнаа митрополїа». (Melchisedec, Cronica Mitropolieĭ de Roman, p. 112). Ep. Melchisedec spune că acestŭ nume vine întâ a óră la 1444, loc. cit. p. 111. Noĭ l'am găsitŭ cu 33 de anĭ maĭ nainte în Uljanickij, p. 22: долни торгъ. Aceeașĭ numire se află la 1458 într'unŭ doc. dela Stef. M. Uljan. p. 95. Că долнiи торгъ este Romanŭ, sĕ vede și din doc. 1470 dela Stef. M. datŭ în Târgulŭ de josŭ (Uljan. p. 107), unde sĕ pomenesce ca martorŭ mitropolitulŭ Tarasie din Romanŭ (отъ романова тръга), ce se afla fără îndoială la fața loculuĭ.

www.dacoromanica.ro

în documentele luĭ Bogdanŭ nu este vorba de nicĭ unele antecedente. Cum le vomŭ explica dar pe acestea?

Bogdanŭ II, fiiulŭ luĭ Alexandru celŭ bunŭ și tatălŭ luĭ Stefanŭ celŭ Mare, ocupândŭ tronulŭ Moldoveĭ în ultimele lunĭ ale anuluĭ 1449 (în prima lună a anuluĭ 1450 avemŭ documente dela dînsulŭ) domnì doĭ anĭ (— 14 Oct. 1451). In rĕstimpulŭ acesteĭ scurte domniĭ elŭ avù să sĕ lupte necontenitŭ cu doĭ dujmanĭ: cu Poloniĭ, pe carĭ îĭ bătù în câte-va rêndurĭ, și cu intrigile boerilorŭ, partisanĭ aĭ luĭ Alexandru II și aĭ politiceĭ polone. Incunjuratŭ de dujmanĭ, în afară de Poloniĭ ce nu sĕ uitaŭ cu ochĭ bunĭ la relațiile luĭ prietenescĭ cu Unguriĭ, înlăuntru de boeriĭ ce nu-lŭ iubeaŭ și intrigaŭ în contra luĭ, elŭ trebuia să sĕ sprijine pe o putere străină. Ast-felŭ s'a aruncatŭ cu totulŭ în brațele Ungurilorŭ. Urechie, care ne descrie în cap. 10 pe largŭ și cu colorĭ fórte viĭ luptele vitejescĭ și istețe ale luĭ Bogdanŭ cu Poloniĭ și cu Moldoveniĭ luĭ Alexandru II, nu ne spune nimicŭ de domnia luĭ internă. Din narațiunea luĭ însă sĕ vede, că Bogdanŭ nu avé partidă mare între boerĭ; elŭ îșĭ aduna oastea «*dupe unde putea*» cum ḑice Urechie. Fără îndoială, în óstea luĭ sĕ aflaŭ și Ungurĭ, deși puținĭ la numĕrŭ. Este fórte probabilŭ că boeriĭ l'aŭ trădatŭ în mânile luĭ Petru la Rĕusenĭ. Acésta cu atâtŭ maĭ multŭ, că maĭ toțĭ boeriĭ luĭ (citațĭ ca martorĭ în doc. din 11 Febr. 1450) sĕ găsescŭ înainte și după dînsulŭ ca boerĭ aĭ luĭ Petru II. Ast-felŭ *Duma Braievicĭ* vornicŭ (Uljanickij 65. 66. 68), *Oană Julicĭ* (68 ibid., scrisŭ **Бана Жѹличъ**), *Bratulŭ* (66. 68), *Costea Orîșa*, care în doc. No. 66 sĕ numesce **Косте Орышескѹлъ** vornicŭ, iar în doc. No. 68 **Косте Орышевичъ**, *Ioanŭ Băiceanŭ* (66. 68), *Ilie* fostŭ logofătŭ (68 Ilie logofătŭ, 66 credinciosulŭ logofătŭ alŭ luĭ Petru), *Danciulŭ* în documentele luĭ Petru nu sĕ pomenesce ca pĕrcalabŭ, în tóte însă vine unŭ Danciulŭ vistiernicŭ, probabilŭ acelașì, *Tadorŭ Văsçanŭ* (66. 68: **Тадоръ Васкович** stolnicŭ), *Tudorŭ Moicesculu* (1) (66: **Тадоръ Моическѹлъ**, 68: **Тадоръ Моичинъ**), *Sîrbulŭ* (68: **Сръбинъ** 66:

(1) Unŭ exemplu între multe altele cum sufixulŭ *-esculŭ* traduce pe patronimiculŭ slavŭ -овичъ, -евичъ: din Орыша—Орышевичь— Орышескѹлъ = fiulŭ luĭ Orîșa Totŭ așa Моическѹлъ și

www.dacoromanica.ro

Ѻрѫбѹлъ postelnicŭ), *Stanciulŭ* (65. 66). Toţĭ aceştĭ boerĭ, ce încunjuraŭ pe Bogdanŭ II în 1450, sunt foştiĭ boerĭ aĭ luĭ Petru în prima luĭ domnie, carĭ de bună sémă aŭ rĕmasŭ cu deasila boeriĭ luĭ Bogdanŭ; după elŭ ĭĭ găsimŭ aprópe pe toţĭ împrejurulŭ luĭ Alexandru II şi a luĭ Petru în cele-lalte domniĭ ale luĭ. Câtŭ de uşorŭ treceaŭ boeriĭ noştri de atuncĭ dela unŭ stăpânŭ la altulŭ!

Din documentele publicate aci şi din cele-lalte puţine isvóre amŭ căutatŭ să ne explicămŭ *motivele* ce l'aŭ silitŭ pe Bogdanŭ să sĕ închine Ungurilorŭ. Nu maĭ puţinŭ interesantŭ este a căuta sub ce *forme* a făcutŭ elŭ acestŭ actŭ de închinare. Dacă comparămŭ documentele date luĭ Huniade cu documentele date de domniĭ Moldoveĭ regilorŭ Polonĭ, suzeraniĭ lorŭ, vedemŭ că afară de unele condiţiunĭ particulare, individuale, tóte cele lalte sunt copiate după închinările făcute acestorŭ din urmă. In ochiĭ luĭ Bogdanŭ decĭ raportulŭ de vasalitate, în care sĕ punea elŭ faţă de coróna ungurécă, era identicŭ cu celŭ în care sĕ aflaŭ de multŭ domniĭ Moldoveĭ faţă de coróna polonă. Despre acésta ne convingemŭ îndată ce vomŭ compara *formulele* documentelorŭ luĭ Bogdanŭ cu formulele actelorŭ de omagiŭ făcute Polonieĭ. Afară de aşa numitele «invocatio» şi «corroboratio», comune maĭ tuturorŭ documentelorŭ din acea epocă, sĕ asémĕnă una cu alta următórele formule şi terminĭ:

a) terminulŭ de jurămîntŭ: слоуѓѹемъ и слюбили есми — v. есмо слюбили în omagiulŭ luĭ Petru vv. către Cazimirŭ din 1454. Uljanickij No. 75.

b) terminulŭ pentru suzeranŭ: родитель и господинъ — în doc. către Polonĭ господарь ibid. No. 67.

c) terminulŭ: да стоимо ко нѥговѹ милости — v. подли него стоѧти în jurămîntulŭ luĭ Ilie dela 1438, ibid. p. 56.

d) în tóte jurămintele sunt amintite *boeriĭ* şi *armata*.

e) în tóte formula : să fimŭ prietenĭ prietenilorŭ, dujmanĭ dujmanilorŭ suzeranuluĭ.

Моичинъ sunt patronimice din Моика, care vine în maĭ multe documente dela AlexandrulI (No. 69. 71. 73 ş. a. Op. cit.). Моичинъ e patronimicŭ din prototipulŭ slavŭ Моика (мои-ка), de unde localitatea polonă Mojkow, ceh. Mojik.

www.dacoromanica.ro

f) Țara una să fie cu țara unguréscă, cum în cele polone sĕ spune : una să fie cu Polonia : слꙋжити.... съ нашими дѣтьми и с паны и слꙋгами нашими и оусеї землѣ Волошьскої, jurămîntulŭ luĭ Romanŭ vv. 1393.

g) Suzeranulŭ se obligă a apĕra pe vasalulŭ sĕŭ de dujmanĭ — v. în omagiulŭ către Polonĭ (No. 52 loc. cit.): а кролъ его милости имаетъ насъ оборонити.

h) Vasalulŭ sĕ obligă a fi credinciosŭ suzeranuluĭ — v. omagiulŭ luĭ Alexandru din 1452 (ibid. p. 80): вѣрно и знаменито слꙋжити и корꙋни полскои.

i) Vasalulŭ sĕ obligă a nu căuta altŭ protectorŭ, altŭ suzeranŭ — v. omagiulŭ luĭ Romanŭ : а ни иного господарѧ шюкати а не имами, ibid. p. 7.

Cu unŭ cuvîntŭ, Huniade saŭ regele Ungarieĭ devine pentru Bogdanŭ stăpânulŭ sĕŭ feodalŭ — родитель, господинь, господарь, панъ saŭ опекалникъ, — iar elŭ vasalulŭ Ungarieĭ, голдовникъ (1).

Una din condițiunile cele maĭ interesante ale actuluĭ de închinare din 5 Iulie 1450 este că Bogdanŭ sĕ obligă a nu cuceri nicĭodată pentru sine Chilia fără voia luĭ Huniade : «не мечемь кїлию добꙋвати без волю нашего родителѣ... до нашего живота.» Aci avemŭ *prima dovadă documentală* despre faptulŭ, că *Chilia* sĕ afla în adevĕrŭ pe acea vreme în mâna Ungurilorŭ. Totŭ din acestŭ documentŭ sĕ vede însă, că acéstă stăpânire era maĭ multŭ nominală, căcĭ alt-felŭ pentru ce arŭ fi pretinsŭ Huniade, care era suzeranulŭ luĭ Bogdanŭ, ca acesta să sĕ lege a nu cuceri Chilia ? In primulŭ actŭ de închinare nicĭ nu este vorba despre acésta.

Urechie ne povestesce că Petru vv. a datŭ Chilia Ungurilorŭ în prima luĭ domnie (2). O dovadă documentală neîndoielnică despre acéstă scire a luĭ Ureche nu cunóscemŭ ; ea sĕ maĭ află numaĭ în

(1) Aşa sĕ numeaŭ în limba slavonă a documentelorŭ domniĭ Moldoveĭ față de regiĭ Poloniei. v. doc. luĭ Alexandru din 1452 : а панъ нашъ королъ его милостъ а вы насъ миловалъ и опасоувалъ отъ нашихъ непрїѧтелевъ іако свои голдовники и свои присныи и подданыи. Uljanickij p. 79.

(2) «Acestŭ Petru vodă dacă aŭ pribegitŭ în țara ungurésca la leatulŭ 6957 (1449 în locŭ de 1447) n'aŭ făcutŭ zăbavă ce aŭ datŭ cetatea Chilieĭ Ungurilorŭ şi agiutoritŭ de Iani Huniadŭ, țiitorulŭ țĕreĭ unguresci, aŭ ven'tŭ cu óste.» c. 8.

www.dacoromanica.ro

câte-va cronicĭ, precum în cronica putneană : «Tenze (sc. Piotr) dal Kilia Królowi wegierskiemu» Arch. ist. III p. 6 și într'o cronică ruséscă (1). Acéstă notiță trebue înțelésă așa că Petru, cerêndŭ ajutorulŭ Ungurilorŭ, a recunoscutŭ pretențiunile lorŭ asupra Chilieĭ, căcĭ acésta de jure sĕ afla de maĭ înainte în stăpânirea unguréscă. Cu 35 de anĭ maĭ înainte, în tratatulŭ dintre Sigismundŭ alŭ Ungarieĭ și Vladislavŭ alŭ Polonieĭ (15 Mart. 1412) aceștĭ doĭ îșĭ împărțiră țara Moldoveĭ așa că Chilia între altele cădea în partea Ungarieĭ : «Bialogrod... pro Vladislao Poloniae et *Kylia*... pro nobis Sigismundo rege et coronae Ungariae maneant divisae.» Uljanickij, p. 24. Acéstă stăpânire unguréscă a rĕmasŭ însă teoretică. La 1 Sept. 1435 Chilia sĕ afla fără nicĭ o îndoială în mânile Moldovenilorŭ, de óre-ce în acestŭ anŭ Ilie, fiulŭ luĭ Alexandru celŭ Bunŭ, împăcându-sĕ cu fratele sĕŭ Stefanŭ, cedéză acestuia împreună cu alte părțĭ ale țĕreĭ de josŭ și Chilia: мы дали.... Стефанȣ воеводи... городъ келїю. Uljanickij p. 44. Dela 1435—1447 Chilia a fostŭ neîntreruptŭ sub stăpânirea Moldoveĭ : Stefanŭ a avut'o cât-va timpŭ sub suzeranitatea frateluĭ sĕŭ Ilie, iar după aceea singurŭ până la mórtea sa. Inchinată fiindŭ de Petru în 1447 Ungurilorŭ, aceștia caută la 1450 sub Bogdanŭ, protegiatulŭ lorŭ, să-șĭ asigure stăpânirea asupra eĭ, care de bună sémă a fostŭ amenințată în scurta domnie a luĭ Alexandru II, protegiatulŭ Polonilorŭ. Bogdanŭ, ca și Petru, sprijinindu-sĕ pe Ungurĭ, trebuì să recunóscă măcarŭ de dreptŭ stăpânirea lorŭ asupra Chilieĭ ; de faptŭ nicĭ în timpulŭ luĭ Bogdanŭ ea n'a fostŭ în mânile Ungurilorŭ. Intre aniĭ 1451—1457 Chilia trecù dela Moldovenĭ la Muntenĭ, cărora le aparținea din vechĭ timpurĭ, căcĭ Stefanŭ celŭ Mare o cuceresce din noŭ de la Muntenĭ. Cum a trecutŭ Chilia la Muntenĭ în rĕstimpulŭ de 6 anĭ între 1451—1457 nu scimŭ. Probabilŭ că Vladŭ Țepeșŭ a cucerit'o în primiĭ doĭ anĭ aĭ domnieĭ sale, atuncĭ când Moldova sĕ afla sub domnia desfrânatuluĭ Alexandru II și într'o stare de anarchie și slăbiciune așa de mare, în câtŭ regele Polonieĭ sĕ gândea să o dea unuĭ principe litvanŭ. In Chalcocondilas Chilia e numită :

(1) V. Istoria Critică a d-luĭ Hășdeŭ, ed. 2. p. 9.

www.dacoromanica.ro

πόλις τοῦ Βλάδου. Ist. crit. p. 5, nota 15. D-lŭ E. Picot în ediția luĭ Urechie p. 68 presupune — ni sĕ pare fără nicĭ unŭ motivŭ seriosŭ — că trecerea Chilieĭ la Muntenĭ s'a făcutŭ printr'unŭ «arrangement de famille» între Petru II alŭ Moldoveĭ și Danŭ alŭ Munteniеĭ, prin mijlocirea luĭ Ioanŭ Huniade, ruda lorŭ. E nenaturalŭ însă a admite că Ioanŭ Huniade, care a luatŭ Chilia de la Petru și care în tratatulŭ sĕŭ cu Bogdanŭ pretinde ca acesta să nu cuteze a o ocupa fără voia luĭ, arŭ fi cedat'o de bună voie Muntenilorŭ.

III.

Documentulŭ alŭ patrulea, datŭ de *Alexandru* voevodŭ în Suceava la anulŭ *1453 17 Febr.*, este ca cele douĕ precedente, unŭ actŭ de închinare luĭ Huniade, numitŭ aci «locoțiitorulŭ craiuluĭ Vladislavŭ». Ca cuprinsŭ elŭ este identicŭ cu cele-lalte: sĕ deosebesce de ele prin aceea că Alexandru nu uită a numì și pe soția luĭ Ioanŭ Huniade «dómna sa până la mórte,» întocmaĭ cum numeaŭ principiĭ Moldoveĭ pe reginele Polone. Pe Alexandru alŭ II îlŭ cunóscemŭ ca protegiatŭ alŭ regeluĭ polonŭ; elŭ a luptatŭ parte singurŭ, parte aliatŭ cu Petru contra luĭ Bogdanŭ, protegiatulŭ Ungurilorŭ. In ultima luĭ domnie, 1451—1456, când s'a scrisŭ acestŭ actŭ de închinare către Huniade, elŭ dă dóuĕ acte de închinare regilorŭ polonĭ: în *23 Sept. 1452* (Uljanickij No. 72) elŭ promite împreună cu boeriĭ sĕĭ credință luĭ Cazimirŭ, pe care-lŭ recunósce de stăpânŭ și domnŭ, numindu-sĕ pe sine slugă și vasalŭ (goldovnikъ); în *1444 saŭ 1445* (6963 fără data lunară) elŭ jură din noŭ că va slujì cu credință coróneĭ polone și făgăduesce ca în casŭ când arŭ fi alungatŭ din țara sa să se refugieze numaĭ în țĕrile regeluĭ polonŭ, щобы не искалъ инѹю сторонѹ, Uljan. p. 85. Ce l'a putută îndemna pe Alexandru II să jure între aniĭ 1452—1455 aceeașĭ credință și regeluĭ ungarŭ saŭ locțiitoruluĭ sĕŭ? O scire precisă despre acésta nu avemŭ; probabilŭ însă că Alexandru sĕ temea de Petru II, prietenulŭ și candidatulŭ Ungurilorŭ, care sĕ

www.dacoromanica.ro

lupta pentru tronŭ şi stăpânea chiarŭ de faptŭ unele părţĭ ale Moldoveĭ împreună cu Alexandru (1). Acesta, cu tóte că era partisanŭ convinsŭ alŭ politiceĭ polone, ca să-şĭ asigure tronulŭ în vremurĭ de nevoe, sĕ închină şi Ungurilorŭ: o politică care a urmat'o după dînsulŭ nu numaĭ domniĭ ceĭ slabĭ şi neînsemnaţĭ, ci chiar marele Stefanŭ. La începutulŭ domnieĭ Stefanŭ recunoscù suzeranitatea regeluĭ polonŭ; de aci răsboiulŭ luĭ Mateĭ Corvinŭ terminatŭ cu strălucita învingere dela Baia; când maĭ târḑiŭ însă sĕ vĕḑù ameninţatŭ de Turcĭ, ca să capete ajutorulŭ îngâmfatuluĭ rege maghiarŭ, elŭ îşĭ călcă pe inimă şi sĕ închină şi acestuia. La 15 Aug. 1475 Mateĭ scria: fidelis noster Stephanus, vayvoda terrae Moldaviæ, ab *disvasione rediit* nosque veluti dominum suum naturalem recognovit, fidelitatem debitam promisit (2). Actulŭ de închinare a luĭ Stefanŭ nu s'a găsitŭ încă; elŭ a trebuitŭ să fie însă identicŭ saŭ analogŭ cu actele luĭ Bogdanŭ şi Alexandru. Mateiŭ Corvinŭ a avutŭ de bună sémă în vedere aceste acte de închinare când a vorbitŭ de întórcerea luĭ Stefanŭ la calea adevĕrată, la credinţa faţă de regele maghiarŭ. Aceleaşĭ acte de închinare le-a avutŭ în vedere şi regele Ladislaŭ într'o diplomă din *30 Ian. 1453*, unde vorbesce de meritele luĭ Ioanŭ Huniade în acestŭ chipŭ: partium Transalpinarum et Moldavie wayvode. qui adhuc progenitorum nostrorum temporibus sacre hujus regni corone rebellando, Teucris se subjecerant, ipsius Iohannis vayvode tum consilio inducti, tum metu concussi, *rursum huic regno cum tota sua terra se restituerint* pristina fidelitatis obsequia nobis usque in diem hanc exhibere obligatis (3). După acestea n'avemŭ de ce să ne maĭ mirămŭ de pretenţiunile luĭ Mateiŭ Corvinŭ, care a tratatŭ pe Stefanŭ de vasalulŭ sĕŭ şi care şĭ-a atribuitŭ sie-şĭ în ochiĭ Europeĭ învingerile strălucite ale domnuluĭ Moldovanŭ. Elŭ era îndreptăţitŭ s'o

(1) Veḑĭ documente date de Petru în anulŭ 1464, Wickenhauser, loc. cit. 64. 65.

(2) Gróf Teleki József, Hunyadiak kora Magyarországban, Pesten 1852 sqq. (=Epoca Huniaḑilorŭ în ţara Unguréscă), v. XI, p. 540.

(3) Teleki, loc cit. v. *X*, p. 350. Asupra acestorŭ pasage a atrasŭ atenţia Picot în ed. cronicei luĭ Urechie, referindu-le la Petru. Ele sĕ raportă însă fără îndoială la actele luĭ Bogdanŭ şi Alexandru, celŭ din urmă datŭ aprópe în aceeaşĭ vreme cu scrisórea luĭ Ladislaus.

www.dacoromanica.ro

facă acésta nu numaĭ prin vechile pretenţiĭ de suzeranitate ale regatuluĭ ungarŭ — acestea sunt contimporane cu înfiinţarea statuluĭ moldovanŭ — ci şi prin actele de închinare ale luĭ Bogdanŭ, Alexandru II şi probabilŭ ale luĭ Stefanŭ celŭ Mare, acte în carĭ principiĭ noştri recunosceaŭ pe regiĭ Ungarieĭ de domnĭ şi stăpânĭ, încorporaŭ ţara lorŭ în ţara unguréscă, iar pe sine sĕ numeaŭ supuse slugĭ ale coroaneĭ unguresci. Mateiŭ Corvinŭ era fără dór şi poate unŭ rege îngânfatŭ; să nu uitămŭ însă — cum facŭ uniĭ din istoriciĭ noştri, când vorbescŭ de domnia luĭ Stefanŭ celŭ Mare — că Mateiŭ, când pretindea supunere dela principiĭ Moldoveĭ, avea în mână actele date de eĭ înşişĭ.

IV.

Documentulŭ alŭ cincelea, datŭ de Mateiŭ Basarabŭ în *2 Febr. 1645* la Târgovişte, n'are nicĭ o însemnătate istorico-politică; ne-amŭ hotărîtŭ însă a-lŭ publica împreună cu cele-lalte, de óre-ce elŭ este unulŭ din rarele documente, ce ne daŭ notiţe despre unŭ obiceiŭ fórte rĕspânditŭ maĭ nainte în ţĕrile nóstre: *obiceiulŭ înfrăţireĭ de cruce*. Printr'însulŭ domnulŭ Mateiŭ Basarabŭ recunósce actulŭ de înfrăţire făcutŭ între Chiriacŭ postelniculŭ şi Constantinŭ Clucerulŭ precum şi schimbulŭ de darurĭ, ce şĭ-aŭ făcutŭ unulŭ altuia cu acéstă ocasie: Chiriacŭ postelniculŭ a dăruitŭ luĭ Constantinŭ Clucerulŭ o moşie de 500 de stânjenĭ cu totŭ ce sĕ afla pe dînsa, iar Constantinŭ Clucerulŭ în schimbŭ a dăruitŭ frateluĭ sĕŭ de cruce 70 banĭ unguresci şi unŭ calŭ bunŭ cu o plaşcă de grana. Cu acésta eĭ s'aŭ legatŭ fraţĭ de cruce saŭ fraţĭ de sufletŭ pe viaţă, ceea-ce însemna: că sĕ vorŭ iubi şi ajuta unulŭ pe altulŭ ca doĭ fraţĭ bunĭ.

Documente de acestŭ felŭ s'aŭ publicatŭ până acuma, pe cât scimŭ următórele:

1620 Iunie, doc. muntenescŭ publicatŭ de d-lŭ Tocilescu în Revista pentru ist. arch. şi fil. 1884 p. 213 sqq. Aci doĭ boerĭ sĕ înfrăţescŭ cu o nepótă a lorŭ cu condiţia, ca în casŭ de mórte să

www.dacoromanica.ro

se moștenéscă uniĭ pe alțiĭ. Murindŭ amêndoĭ boeriĭ înaintea nepóteĭ, acésta sĕ înfrățesce din noŭ cu sora lorŭ și cu aceeașĭ condiție. Acésta după mórtea celeĭ d'întâiŭ moștenesce averea întrégă a celorŭ doĭ boerĭ și a suroreĭ sale de cruce, cu tóte protestările urmașilorŭ acesteĭa.— Aci, cum vedemŭ, înfrățirea e urmată nu de unŭ schimbŭ în darurĭ, ci de *moștenire*: fratele saŭ sora de cruce, după obiceiulŭ pămîntuluĭ, avea dar dreptulŭ să moștenéscă averea frateluĭ saŭ suroreĭ sale de cruce, înaintea celor-lalțĭ moștenitorĭ. Maĭ e de notatŭ aci, că înfrățirea de cruce sĕ făcea nu numaĭ între străinĭ ci și *între rudeniĭ* (се сѫт побратила дръгичъ постелникъ и џюрџю постелникъ съсъ прѣкачеда брата си калѹгерица Марїѧ).

1620 Iunie, doc. muntenescŭ (numele Mușatŭ vine într'însulŭ) public. de d lŭ Hasdeŭ în Arch. ist. I. 1. 139. Aci doĭ boerĭ sĕ înfrățescŭ prin mijlocirea unuĭ alŭ treilea cu unŭ altŭ boerŭ și cu acéstă ocasie îșĭ facŭ darurĭ reciproce: unulŭ dă o bucată de pămîntŭ cu țiganĭ cu totŭ, altuiŭ dă unŭ calŭ, o blană, o șă și unŭ frîŭ. Documentulŭ acesta e în limba română; pentru terminulŭ slavŭ побратили сѧ sĕ întrebuințéză românesculŭ «s'aŭ frățitŭ, s'aŭ înfrățitŭ.» (1)

1622 Iunie, doc. moldovenescŭ. publ. de d-lŭ Hasdeŭ în Arch. ist. I. 2. 29. Aci sĕ înfrățescŭ dóuĕ mănăstiri: mănăstirea Bisericani și mănăstirea de sub Ceahlăŭ; frațiĭ se obligă a trăi în iubire creștinéscă, a sĕ primi frățesce uniĭ pe alțiĭ și a sĕ cinsti. Înfrățirea e întărită cu jurămîntŭ. Ca motivŭ frațiĭ aducŭ aci iubirea de D-ḑeŭ: ѹстроихѡм сѧ за доброволеж наше радї любве божїи, ико да прѣбиваем между нами къ братстволюбїе и къ любве божїа едииъ съ дрѹгомъ.

Póte că s'aŭ publicatú și alte documente de asemenea natură în colecțiunĭ ce nu le avemŭ la îndemână: ele dovedescŭ că obiceĭulŭ acesta alŭ înfrățireĭ duhovnicescĭ era fórte rĕspânditŭ în țĕrile nóstre în véculŭ alŭ 17-lea. Elŭ s'a păstratŭ în clasa boeréscă până maĭ deunăḑĭ (2). Avemŭ doveḑĭ că exista și în véculŭ al 16-lea

(1) Despre termeniĭ: a sĕ înfrăți, fărtatŭ și surată ca corespondente ale slav. побратити сѧ, побратимъ și посестрима veḑĭ Hasdeŭ, Columna luĭ Traianŭ 1876, p. 466—468.

(2) V. casulŭ citatŭ de d-lŭ Hasdeŭ în Originele Craioveĭ §. 13.

www.dacoromanica.ro

pe timpulŭ luĭ Stefanŭ Tomşa, care s'a înfrățitŭ cu o rudă a luĭ Iacobŭ Basilicŭ Despotulŭ, împărțindŭ cu dînsulŭ o turtă în formă de cruce (1); elŭ a existatŭ fără 'ndoială şi înainte de véculŭ 16-lea din cele d'întâiŭ timpurĭ ale statelorŭ nóstre în clasa boerească.

Dar nu numaĭ atâtŭ. Acestŭ obiceiŭ îlŭ constatămŭ chiarŭ la Românii din peninsula balcanică în secolulŭ alŭ 11-lea. Prețiósă notiță despre acésta ne-a păstrat-o strategulŭ bizantinŭ Kekaumenos, în ale căruĭ sfaturĭ se găsesce următorulŭ pasagiŭ despre Vlachĭ: τὸ τῶν Βλάχων γένος.... ποιοῦντες ἀδελφοποιήσεις καὶ συντεκνίας καὶ σοφιζόμενοι διὰ τούτων ἀπατᾶν τοὺς ἁπλουστέρους οὐδέποτε δὲ ἐφύλαξε πίστιν πρός τινα» = némulŭ Vlachilorŭ... făcêndu-sĕ fărtațĭ şi cumetri (încheindŭ frățiĭ şi cumetriĭ) voescŭ să înşele numaĭ prin acestea pe ceĭ proştĭ; nicĭ-odată eĭ nu aŭ ținutŭ credință către cine-va (2). Aci e fără 'ndoială vorba de înfrățirea de cruce, nu de înfrățirea de sânge, căcĭ împreună cu ea sĕ pomenesce cumetria (συντεκνία), o ceremonie deasemenea religiósă. Sĕ înțelege că patriciulŭ bizantinŭ, vorbindŭ de acestŭ obiceiŭ religiosŭ alŭ Românilorŭ, trebue să adauge la adresa lorŭ şi o batjocură: pentru dînsulŭ Româniĭ sunt ómeniĭ ceĭ maĭ prefăcuțĭ, necredincioşĭ, înşelătorĭ etc. Spusele luĭ ne dovedescŭ existența acestuĭ obiceiŭ de origine religiósă la Româniĭ din peninsula balcanică şi ne permitŭ a deduce că aceĭ Românĭ nu eraŭ aşa de rĕĭ şi sĕlbaticĭ, cum ni-ĭ descrie dînsulŭ, căcĭ atuncĭ n'arŭ fi fostŭ aşa de rĕspânditŭ la eĭ unŭ obiceiŭ, care presupune unŭ poporŭ creştinŭ şi capabilŭ de a sĕ ridica la nisce principiĭ morale atâtŭ de abstracte, cum conține în sine acestŭ obiceiŭ. Cumaniĭ, aliațiĭ Românilorŭ şi Bulgarilorŭ din acea vreme, aveaŭ obiceiulŭ păgânŭ alŭ *frățieĭ de sânge*, dela eĭ e posibilŭ că a trecutŭ şi la noĭ, cu tóte că unŭ obiceiŭ aşa de rĕspânditŭ cum este frăția de sânge—constatată maĭ la tóte popórele vechĭ şi noue—putea să existe la Românĭ înainte de contactulŭ lorŭ cu Cumaniĭ. D-lŭ Hasdeŭ, în interesanta scriere asupra Originilorŭ Craioveĭ, în care a atrasŭ pentru prima óră atențiunea nóstră asupra urmelorŭ ce aŭ lăsatŭ Cumaniĭ în fisiognomia țĕ-

(1) Ibid. p. 84 din Oltenescele. Craiova 1884.

(2) В. Васильевскій, совѣты и разказы византійскаго боярина XI вѣка, С. Петербургъ, 1881, p. 170.

www.dacoromanica.ro

rilorŭ nóstre a consacratŭ «frăţieĭ de sânge» unŭ capitolŭ în care a adunatŭ o sumă de notiţe asupra acestuĭ obiceiŭ la Cumanĭ, la Românĭ şi la alte popóre. D-sa a încheiatŭ acestŭ capitolŭ cu următórele cuvinte : «Ni sĕ pare dar necontestabilŭ că ţĕraniĭ românĭ, póte şi Albaneziĭ, aŭ căpĕtatŭ acéstă instituţiune anume dela Cumanĭ, combinând'o însă maĭ târḑiŭ pentru ca s'o apere contra censureĭ bisericescĭ cu datina de totŭ diferită a frăţieĭ prin cruce, pe care aŭ conservat'o pură, fără amestecŭ de sânge, Slaviĭ, Greciĭ şi vechia boerime română.» In urma pasagiuluĭ din Kekaumenos noĭ amŭ fi aplicaţĭ a crede că înfrăţirea prin cruce nu era unŭ obiceiŭ esclusivŭ boerescŭ, ci că era fórte rĕspândită şi în poporulŭ de rêndŭ, precum era din timpurile cele maĭ vechĭ, s'a păstratŭ până şi astăḑĭ la Slaviĭ din peninsula balcanică maĭ alesŭ la ceĭ de neamulŭ sĕrbescŭ. La urmaşiĭ direcţĭ aĭ Românilorŭ luĭ Kekaumenos — Macedo-Româniĭ de astăḑĭ — înfrăţirea de cruce e totŭ aşa de rĕspândită cum era în sec. 11-lea. Ea a fostŭ cunoscută şi la Româniĭ de dincóce de Dunăre şi s'a păstratŭ în unele părţĭ până astăḑĭ (1).

Asupra origineĭ acestuĭ obiceiŭ la noĭ Româniĭ, asupra căreia d-lŭ Hasdeŭ nu se pronunţă definitivŭ (2), noĭ credemŭ că ea trebue căutată la Slaviĭ din peninsula balcanică, în specie la Bulgarĭ, de la carĭ am primitŭ înfrăţirea de cruce *ca o ceremonie religiósă* împreună cu întregŭ cultulŭ bisericescŭ. Dela Grecĭ n'amŭ putut'o primi, de óre-ce n'amŭ fostŭ în contactŭ directŭ cu dînşiĭ; dela Ruşĭ n'amŭ putut'o primi, de óre-ce o constatămŭ din primele timpurĭ ale evuluĭ mediŭ la fraţiĭ noştriĭ din Balcanĭ. Unŭ obiceiŭ aşa de rĕspânditŭ cum ni-lŭ expune Kekaumenos în sec. 11-lea, a trebuitŭ să sĕ întroducă la noĭ celŭ puţinŭ cu dóuĕ, treĭ vécurĭ maĭ înainte. Şi fiind-că acestŭ timpŭ — véculŭ alŭ 9-lea — corespunde cu tim-

(1) D-lŭ Syrku ne comunică că la ţĕraniĭ din Basarabia acestŭ obiceiŭ a existatŭ până maĭ deunăḑĭ şi póte că există şi astăḑĭ. Infrăţirea sĕ făcea în biserică, după înfrăţire eĭ îşĭ schimbaŭ cămeşile.

(2) V. p. 83 din Oltenescele: «fie dela Grecĭ, fie dela Ruşĭ saŭ dela alţĭ vecinĭ a împrumutatŭ acéstă frăţie de cruce în evulŭ mediŭ boerimea română, la care ea sĕ opera în felurite modurĭ, nicĭ-odată însă cu amestecŭ de sânge.»

www.dacoromanica.ro

pulŭ întemeiereĭ liturgieĭ slavone în Bulgaria, care a trecutŭ maĭ târḑiŭ la noĭ, e naturalŭ a pune în legătură întroducerea acesteĭ liturgiĭ cu întroducerea frățieĭ de cruce. Sĕ scie că pentru acésta există rugăciunĭ, ce sĕ citescŭ în biserică; interesantŭ este că rugăciunĭ de acestŭ felŭ s'aŭ păstratŭ într'unulŭ din cele maĭ vechĭ codice paleoslovenice, în euchologiulŭ glagoliticŭ ed. de Geitler. (sec. 11—12) (1).

V.

Limba slavonă a celorŭ patru documente moldovenescĭ este limba obicĭnuită în cancelaria moldovenéscă din véculŭ alŭ 14-lea începêndŭ, limba așa numită *ruséscă-apusană* (западнорꙋсскій ѧзыкъ), ce devenise unŭ felŭ de limbă literară prin întrebuințarea eĭ în cancelariile principatuluĭ Litvanieĭ. Dacă comparămŭ documentele nóstre cele maĭ vechĭ cu cele litvane, (2) vedemŭ că trăsurile principale ale dialectuluĭ lorŭ sunt comune: ale nóstre de multe orĭ însă nu presintă acelŭ dialectŭ curatŭ, ci-lŭ amestecă parte cu redacțiunile obicĭnuite în cărțile nóstre bisericescĭ, parte îlŭ corupŭ. Astfelŭ din aceste patru documente, alŭ patrulea este plinŭ de bulgarisme și de serbisme. Documentulŭ dela Mateiŭ Basarabŭ e scrisŭ în limba bulgară-română din véculŭ 17-lea. Nu e fără interesŭ a atrage atențiunea asupra însușirilorŭ maĭ însemnate ale acestorŭ redacțiunĭ: acestŭ micŭ materialŭ póte servi spre completarea altorŭ materiale maĭ bogate.

(1) Înfrățirea de cruce e unulŭ din cele maĭ interesante momente din etnografia slavă și română. Noĭ amŭ voitŭ prin aceste șire a atrage atențiunea asupra *părțiĭ istorice* a acesteĭ cestiunĭ nelămurite de nimenea până acuma. Slaviĭ de sudŭ aŭ publicatŭ unŭ imensŭ materialŭ asupra obiceiuluĭ sub forma luĭ modernă: cu istoria luĭ nu s'aŭ ocupatŭ încă. E de doritŭ să sĕ adune și la noĭ materialele etnografice și istorice privitóre la acéstă cestiune. Unŭ studiŭ comparativŭ alŭ frățieĭ de cruce la Românĭ, Slavĭ, Grecĭ (la carĭ sĕ constată în sec. 9 sub Basiliu Macedonénulŭ) și cele-lalte popóre vecine arŭ fi unŭ atrăgătorŭ studiŭ de etnografie comparată.

(2) Acestea sunt publicate în scrierea citată a luĭ Holovackij; în Antonovič și Kozlovskij Gramoty velikihъ knjazej litovskihъ sъ 1390 po 1569, Kiev 1868; în colecțiunile documentelorŭ rusescĭ etc.

www.dacoromanica.ro

Particularitățile fonetice și ortografice ale celorŭ treĭ documente moldovenescĭ sunt următórele:

оу = въ:	оусимь, оу, оусхочеть	
ѵ = ж:	прїидѹть, ниѹда	
ж = жд:	также	
ч = щт:	чтѹчи	
о = е:	оже, ѡдинъ	
е = ѣ:	потребно, лепшаго	
ѣ = ѧ:	сѣ, платѣтъ, bulgarismŭ.	
и = ѣ:	поихати (— ѣхати)	
ѹ = и din ы:	добѹвати, din добивати — добыти	
и = ы:	великих, малих; deasemenea їи=ый: старїи, мили (din милїй — милый)	
ол = лъ:	пополнити	
ер = рь:	потверждение	
ѧ = ю: în	прїѧтелемь ortografia obicĭnuită ruséscă.	

gen. sing. masc. si fem. are formele rusescĭ în — ого, его, ой: писанного, иного, милого, которой (dat.) христїанской.

Asimilația consonantelorŭ în: везде (вьсьде), нигде (никъде), ис (изъ), здержати (съдрьжати).

1 pers. plur. pres. act. se termină în мо, мы și ми: стоимо, имамо, есмо; pe lângă astea: есмы, есми, имаеми, идеми. Terminația мо sĕ află în limba sêrbéscă și malorosiană, în acéstă din urmă maĭ alesŭ la verbele ce n'aŭ sufixŭ în presentŭ, așa numitele verbe neregulate: vi-mo (rad. vêd), da-mo (rad. dad), ji-mo (rad. jêd), jes'-mo (rad. jes). term. мо în documentele nóstre e prob. malorosianismŭ. Ea sĕ află de altmintrelea și în paleoslovenică, maĭ alesŭ în manuscrisele familieĭ sêrbescĭ. In totŭ casulŭ nu e o schimbare a luĭ ъ cu о ca în: ко (къ), Алїѯандро (-дръ).

ѡборонити póte să fie polonismŭ, póte să fie și greșală în locŭ de rusesculŭ обоеронити; în doc. dela Alexandru avemŭ: бранити.

Forme corupte, neslavone, sunt: варекак născutŭ sub influența rum. óre-care, verĭ-care; май лепшаго comparativŭ cu rom. *maĭ* i. l. d. slav. най, ce sĕ află în limba polonă și malorosiană.

www.dacoromanica.ro

In alŭ patrulea documentŭ pe lângă rusisme găsimŭ serbisme şi bulgarisme; scriitorulŭ a fostŭ probabilŭ unŭ Sĕrbŭ, ce cunoscea redacţia bulgăréscă:

Gen. sing. masc. dela adject. def. ога, єга: оугрьскога, вьсєга.

Dat. sing. alŭ aceloraşĭ adjective participiale în омѹ = ємѹ: чєтѫщомѹ, слышащомѹ, хотѣщомѹ, rusismŭ.

Pers. 1. pl. pres. în мо: прїимамо, ѡбєщавамо, кльнємо, сьдрьжимо, напльнимо.

Pers. 1 sing. pres. dela быти: сымь. Forma acésta e interesantă. Ea s'a pututŭ nasce din slav. ієсмь, cum s'a născutŭ serb. jesam din ієсьмь, prin enclitică сьмь, serb. sam, bulg. modernŭ съм. S'a pututŭ însă nasce şi sub influenţa verbuluĭ românescŭ dela conjuntivŭ pres. pl., care în vécululŭ alŭ 15-lea era: *semu* (din simus), maĭ alesŭ că aci сымь e la conjunctivŭ: да мѹ сымь.

ни acc. plur. = нась: да ни милѹєть, да ни бранить şi

ми în: родитєлю ми dat. sing. sunt bulgarisme.

serbismele: син (сынь), нища, дори, оузмѹ; добьро la masc. (=добрый) pare a representa pe sĕrbesculŭ dŏbar.

є = ѣ în воєводє (dat.) ѡть вєка, крєпость, нєкоа.

землом = зємлємь e unŭ casŭ interesantŭ de trecerea luĭ є móle în о şi de greşală gramaticală.

In doc. dela Mateiŭ, în o slavonă fórte coruptă, notămŭ următórele serbisme şi bulgarisme:

є = ѧ: gen. зємлє оуггровлахїнскоє, вьзєт, свєзанїє.

formele: посвѹди (sĕrb. modernŭ свѹда, свѹкѹд), сьсь (= сь), єдьн (formă din care s'a născutŭ sĕrb. modernŭ jedan); rom. вари єлико.

Greşelile gramaticale maĭ obicĭnuite sub influenţa sintaxeĭ româneseĭ sunt următórele: prepoziţiile fără casurile ce le cerŭ în slavonesce: сь колѣр Костандин, от копьчѣни, без ни єдна силость, (traducere verbală a rom. «fără nicĭ o silă»), сьсь єдна плашка, сь сьновї; aci prepos. сь, оть, безь sĕ construescŭ cu nominativulŭ în loculŭ genetivuluĭ şi instrumentaluluĭ; вь сєрдца єго: вь cu gen. în l. d. locativŭ; како сє соуть подобаєть... всамь христїани = cum sĕ cuvine tuturorŭ creştinilorŭ: aci scriitorulŭ a uitatŭ că după

www.dacoromanica.ro

impersonalulŭ подобаетъ ся trebue să urmeze dativulŭ христїанomъ şi punêndŭ pe христїани în nom. pl. l'a concordatŭ çu соуть, făcêndŭ ast-feliŭ unŭ straniŭ barbarismŭ.

пет сто i. l. d. пет сотъ e o greşélă elementară de sintacsă.

Terminaţiĭ românescĭ aŭ cuvintele: очинж, nom. sing. (în frasa coruptă сїе очинж была естъ); de altmintrelea acéstă confusie a intratŭ şi în textele bulgărescĭ când a începutŭ a sĕ întrebuinţa acusativulŭ cu înţelesŭ de nominativŭ. стьнжьни pl. nom. şi записȣа.

Cu privire la lexicografie notămŭ că pe lângă rusisme sĕ găsescŭ şi polonisme. Ast-felŭ: скарбъ, thesaurus, pol. skarb, litv. skarbas, cuvîntŭ de origine germană (scherpa în leges Longobardorum); în rus. скарбъ = supellex; опекалникъ (din опека tutelă), pol. opiekalnik, vasalŭ, pupilŭ; слюбити şi слȣбити în înţelesulŭ de a jura credĕmêntŭ este polonismŭ, ślubić = a face unŭ jurămîntŭ; în plslv. сълюбити ся = adamari, ἐράσμιον γίγνεσθαι; în rus. слюбить ся кому = a plăcé cuiva. годовати ся ni sĕ pare a fi malorusismŭ; голдовникъ, vasalŭ este unŭ polonismŭ împrumutatŭ din german. hulden (polon. mod. hołd, hołdować hołdownik) şi trecutŭ în limba vest-rusă. Verbulŭ dela голдовникъ, голдовати l'amŭ găsitŭ într'unŭ manuscriptŭ rus. din sec. 17: от того часȣ през лѣтъ полтараста кнжзя рȣскїи татаром гондовали, în Byčkovъ, Opisanie rukopisnyhъ sbornikovъ etc. 1882, p. 159.

I. 1447, 11 Sept.

Petru vv. dă nisce privilegiĭ negustorilorŭ braşovenĭ. Doc. pe pergamenă, înaltŭ 23. 5, latŭ 24 7 cm., liniatŭ la marginĭ, susŭ şi pe de lăturĭ. Sigilulŭ de céră galbenă, 2cm. în diametru; in mijlocŭ pecetea luĭ Petru cu marca Moldoveĭ. Sfóra sigiluluĭ de mătase roşie.

† Мл҃стїю б҃жїею мы петрь воевода гспдрь землн мо҃дабскои чиним знаменито ѝ[ѝ]с сѣмь (1) листом нашим вьсѣмь кто коли на

1). Formă interesantă, asupra căreia ne oprimŭ puţinŭ. нисеѣмь în care un н e de prisos trebue desfăcută în нс сѣмь. Ce este acéstă formă curiósă la prima vedere? нс e în locŭ de изъ (=din) iar изъ i. l. d. съ (cu). Confundarea luĭ изъ – нсъ cu съ este o particularitate a dialectelorŭ malo- şi bielorusiene. întîmplată în urma perdereĭ luĭ н începătoriŭ. нс se întrebuinţéză în monumentele apusene rusescĭ din sec. 14 începêndŭ în locŭ de съ şi maĭ alesŭ în doc. principilorŭ litvanĭ, unde vinŭ desŭ: нс ннмь, нс татары = съ ннмь, съ татары; veḑĭ нсъ своими торговцами, Kałuž. 13, etc. Formele maĭ obicĭnuite sunt saŭ instrument. simplu (снмь) saŭ instrum. cu prep. съ. V. tot în doc. acesta maĭ jos, нс нашими боiари.

www.dacoromanica.ro

оүзрит҃. или его оүслишит҃ чтоүчи. ѡже да радили сѫ есми. ис нашими вьсѣми боꙗри и дали е҃сми сес҃ лис҃ нашь прїѧтелемь нашимь оү симь брашовѣномь на то. абы҆҆ ймали оу нашеи земли тоть законь. що имали вь дн҃и родителѣ нашего александра воевод. и вь дн҃и братїи нашиⷯ илїаша. и стефана воевод. щобы имь оүсимь было свободно и доброволно (1) прїити оү нашеи земли сь своимь торговлею. и ходити оу нашеи земли продавати. и кѹповати товара везде по нашеи земли по трьговомь що имь надобно бѹдет҃. а мыто имают҃ платити ѡт тарь по д҃ гроши коли прїидѹт҃ оү нашеи земли. и коли пакь вынидѹт҃ ѡт нашеи земли також҃ по д҃ грош҃ да платѣт҃ ка҃ старїи законь бы҃. а ѡт҃ вола що бы по в҃ грош҃ платили. а нигде по нашеи земли що бы не платили сочав҆ское мыто. лише оү сочавѣ що бы платили коли прїидѹт҃ оу сочавѣ а инде нигде що бы не имали ей платити и варе как было прово (2) иⷯ при ѿцѣ нашего також и мы по томѹ даемь и потврьждаемь имь ис сим листомь нашимь тоє всє вынисанное (3) да бѹдет҃ имь непорѹшенно до нашего живота. протож҃ ни ѡди҃ наш҃ боꙗри҃ а ни мытни҃ нигде по нашеи земли да не смѣет҃ имь тое порушити при своиⷯ шїи и имѣнїе а ѡт сѹкна и ѡт плотна и ѡт всє торговлю ймают платити мыта ꙗко бы҃ право из давно. а на то ес҃ вѣра гс҃ва ми вышеписанного ми петра воевод. и вѣра оүсиⷯ боꙗрь нашиⷯ великиⷯ и малиⷯ. а на болшею крѣпость томѹ всемѹ вышеписанномѹ привѣсили есми нашѹ печат҃ к семѹ листѹ наш҃мѹ:—пис҃ оү сѡчавѣ

В҃ лѣто ЅЦНЗ м҃ца се҃ д҃і

† Печать Петр(а) воеводы †

Traducere.

Cu mila luĭ D-deŭ noĭ *Petru voevodŭ*, gospodarŭ ţĕreĭ Moldoveĭ, facemŭ cunoscutŭ prin acéstă carte a nóstră tuturorŭ celorŭ ce o vorŭ vedé saŭ o vorŭ audi cetindu sĕ, că ne-am sfătuitŭ cu toţĭ boieriĭ noştri şi am datŭ acéstă carte a nóstră prietenilorŭ noştri, tuturorŭ Braşovenilorŭ, ca să aĭbă în ţara nóstră aceiaşĭ lege, care aŭ avut-o pe vremea *părinteluĭ nostru Alexandru voevodŭ* şi pe vremea *fraţilorŭ noştri Iliaş şi Stefan voevodĭ*, anume : să le fie lorŭ tuturorŭ iertatŭ a veni de bună voe în ţara nóstră cu mărfurile lorŭ şi a umbla prin

(1) доброволно l'amŭ tradusŭ cu de bună voe; nu ştiŭ pentru ce Kaluzniacki în ediţia sa cunoscută desface acestŭ cuvîntŭ în добро şi волно.

(2) Greşala scriitoruluĭ în l. d. право.

(3) Scriitorulŭ a voitŭ să dică вышеписанное.

www.dacoromanica.ro

ţara nóstră vîndêndŭ şi cumpĕrândŭ marfă în tóte părţile ţĕreĭ nóstre şi în tóte târgurile, câtŭ le va fi de trebuinţă; iar vamă să plătéscă de fie-care tara câte 4 groşĭ când vorŭ intra în ţara nóstră şi când vorŭ eşi din ţara nóstră earăşĭ să plătéscă câte 4 groşĭ, precum a fostŭ şi după legea veche, iar de boŭ să plătéscă câte 2 groşĭ; iar câtŭ despre vama dela Sucéva nicăirĭ să n'o plătéscă în ţara nóstră; numaĭ în Sucéva să plătéscă atuncĭ când vorŭ veni în Sucéva, ear în altŭ locŭ nicăirĭ să n'aibă a o plăti; şi orĭ-ce altŭ dreptŭ vorŭ fi avutŭ în vremea părinteluĭ nostru, noĭ aceleaşĭ drepturĭ le dămŭ şi le întărimŭ lorŭ prin acéstă carte a nóstră, ca tóte câte sunt scrise într'însa maĭ susŭ să le fie nestrămutate cât vomŭ trăi noĭ. De aceea nicĭ unulŭ din boeriĭ noştri şi nicĭ unŭ vameşŭ nicăirĭ în ţara nóstră să nu cuteze a rupe acestŭ aşeḑămîntŭ, pe capulŭ şi pe averea lorŭ. De la postavurĭ şi de la inurĭ şi de la orĭ-ce marfă vorŭ avé să plătéscă vamă, cum s'a orînduitŭ de maĭ 'nainte, acésta pe credinţa domnieĭ mele maĭ sus scrisuluĭ Petru voevod şi pe credinţa tuturorŭ boerilorŭ noştri marĭ şi micĭ; ear spre maĭ mare întărire a tuturorŭ maĭ susŭ scrise, am atêrnatŭ pecetea nóstră la acéstă carte a nóstră: —Scrisă în *Sucéva* la anulŭ 6956 luna Septembre 11.

† Pecetea luĭ Petru Voevodŭ †

II. 1450. 11 Febr.

Bogdanŭ vv. dă jurămîntŭ de vasalitate luĭ Ioanŭ Corvin Huniade. Doc. pe pergamenă, 29 cm inaltă, 33 cm. lată; neliniată. Sigilulŭ, ce era atârnatŭ de o sfóră verde şi castanie de mătase, s'a perdutŭ.

† Млс҃тїю б҃жїью мы҃ богданъ воевода гпдръ землй мωлдвскои чйнм знаменитω҃ ѝс сѣм нашим лйстωм всѣм кто̀ на нь ѕзрить. йлй ѐго ѹслышит чтѹчи. коли же комѹ боудет потрѣбизна. ω̂же слѹ-боуем и слюбили е̂сми нашемѹ миломѹ рóдителю. iâнышѹ ω҃ хѹнидїа. всега оу҃рсага (1) крáлевства гоувернаторь й ѝным (2) да быхом (3) бь'ли е̂мѹ вь сн҃ы. й до нашего жйвота й ωн҃ й ѐго гнсдка такожде да ес҃ нам рóдитель и оже âще бѹдет е̂мѹ потрѣбно. ω҃ на҃с. мы҃ї да стоймо конь неговѹ мл҃сти й сь нашими глаками й сь всѣмї вòис-ками й сь всѣм нашим добрим свѣтомь на неговы мл҃сти добротѹ.

(1) Probabilŭ greşală în loc de ѹгрьскаго ca în doc. urm. всега оугрьскаго кралевьства гѹбернаторь. In casulŭ întâiŭ ar trebui tradusŭ: guvernatorulŭ întregeĭ *ţĕrĭ* crăescĭ, pe când scriitorulŭ a voitŭ să ḑică guvernatorulŭ întregeĭ *crăimĭ* ungureştĭ. оурсагъ = ţară, ung. ország.

(2) Aci s'a omisŭ многимъ землемъ, cum sĕ află d. e. în jur. luĭ Alexandru 1404. Uljan. p. 15.

(3) Locŭ greŭ de cetitŭ: да быхом am cetitŭ după да быхом în Uljan. 83. V. în doc. urm. да би бил·

www.dacoromanica.ro

й да с(мы (1) в)ьсѣмь (прїателем) неговы мл҃сти прїатели а непрїателем негова мл҃сти непрїатели й такожд землѣ гдсками й сь неговѣмь маст(и) землѣм а сѫ вь ед(и)о й поклисарем и трьговцем й вьсѣкым добрым людем да ес землѣ гдсками ѿтворена и слободна й доброволна сь вьсѣкым (право)м а н(аш)ь милыи родитель да ѹпасеть нас под своего рѫкы й да ѡбронить нас ѿ вьсѣкых нашиꙋ непрїатели. а мь҇і да не имамо искати иного добрѣишаго родителѣ нигдѣ лише на шего милого родителѣ ꙋоуннѣд ганьша великаго гѫбернатора. ни на которои странѣ инѫда, лише да имамо надеждѫ на вьнинѣго б҃а й на нашего милого родителѣ. й такожде того б҃ь не дай аще бы сѣ прїгодило нашемѫ родителю боуд какокою поуждѫ а наша землѣ да ес егово мас҃ти ѿтворена й еговѣм мас҃ти скарбы й сь еговѣм боiары й сь вьсѣми неговѣм мас҃(т)и воисками. доброволно й безъзабавы прїехати й доброволно штеꙋати й сь вьсѣм неговѣм болѣри й скарбы й також того б҃ь не дай. аще коли пригодитсѣ. боуд какокое безврѣменїе. да ес нам штворена й доброволна поеꙋати до земли родителѣ нашего ꙋѫнѣд ѩньша й сь вьсѣми нашеми скарбами. й сь вьсѣми болѣры. й пакы слободно й доброволно штеꙋати. й сь вьсѣми нашими слѫгами. тое вьсе выше писанное ѡбѣщаем нашемѫ м҃ломѫ родителю дрьжати й напльнити подлѫг нашега записа и до нашего живота. при нашеи чти, й при хр҃їанской вѣрѣ. а на то ес вѣра выше писаннаго ми гдска богдана воеводы. и вѣра (вьзлюбленнаго) ми с҃на стефана воеводы й вѣра боiарь нашиꙋ. вѣра пана дѫмы браевича. вѣра пана ѡаны жѫлича. вѣра пана братоула. вѣра пана кости шрыша, вѣра пана йоана балчана. вѣра пана драгомира дворника. вѣра пана йлїа бѡкшагѡ логофета. вѣра пана шцела д(ворни)ка. вѣра пана д(анчѫл)а (2) прькалаба. вѣра пана лали. вѣра пана кости дан( )а (3). вѣра пана тадора баскана. вѣра пана тадера мои'(ч)ескоула. вѣра пана (срьбоула). вѣра пана станчѫла комиса (4). и вѣра вьсѣꙋ нашиꙋ боiарь мѡлд҃вскыꙋ

(1) Aci putemŭ substitui смы (=есмы) saŭ сым, maĭ probabilŭ celŭ d'întâiŭ, de óre-ce sĕ vorbesce în pluralŭ.

(2) Am întregitŭ данчѫла după No 65, 66, 68 din Uljanickij.

(3) Nu putemŭ presupune niciĭ unŭ nume.

(4) Din numele propriĭ sunt de relevatŭ ca forme următórele: B*a*lceanŭ (din Balk) cu *a* netrecutŭ în *ă*; O*ţ*elŭ cu *e* netrecutŭ în *ă*; T*a*dorŭ şi T*a*derŭ parŭ a fi nisce ortografiĭ nereuşite pentru româneseulŭ T*oa*derŭ, V*a*scanŭ (din deminut. Vaska – Vasilie) cu *a* netrecutŭ în *ă*.

www.dacoromanica.ro

вєликых и малых. а на болшеи крѣпости томꙋ вьсемꙋ выше писанномꙋ привѣсихом нашꙋ печать кь семꙋ листꙋ нашемꙋ.

пис҇ михаиль писарь ꙋ долнем тръгꙋ

вь лѣто ѕцнн. фв а҃і.

Traducere.

Cu mila luĭ D-ḑeŭ noĭ *Bogdanŭ voevodŭ*, domnulŭ ţĕreĭ Moldoveĭ, facemŭ cunoscutŭ prin acéstă carte a nóstră tuturorŭ celorŭ ce o vorŭ vedé orĭ o vorŭ auḑi cetindu-se, dacă cuiva îĭ va fi de trebuinţă, că jurămŭ şi am juratŭ iubituluĭ nostru părinte *Ioanŭ Huniade*, guvernatorŭ alŭ întregeĭ crăimĭ ungurescĭ şi alŭ altorŭ (sc. părţĭ), ca să-ĭ fimŭ luĭ fiŭ câtŭ vomŭ trăi, iar elŭ şi domnia sa să ne fie de asemenea nouĕ părinte; şi dacă s'arŭ întîmpla să aibă lipsă de noĭ, noĭ să ţinemŭ cu măria-sa, împreună cu căpitaniĭ noştri şi cu tótă oştirea şi cu totŭ sfatulŭ nostru celŭ bunŭ spre folosulŭ mărieĭ sale, şi să fimŭ tuturorŭ prietenilorŭ măriei sale prietenĭ, iar dujmanilorŭ măriei sale dujmanĭ, totŭ aşa şi ţara domnieĭ mele cu ţara măriei sale. Pe lîngă acésta ţara domnieĭ mele să fie deschisă solilorŭ şi negustorilorŭ şi tuturorŭ ómenilorŭ bunĭ, cariĭ slobodŭ şi după placulŭ lorŭ să se bucure de tóte drepturile; iar iubitulŭ nostru părinte să ne ocrotéscă sub puterea sa şi să ne apere de toţĭ duşmaniĭ noştri, iar noĭ să n'avemŭ a ne căuta unŭ altŭ părinte maĭ bunŭ nicăirĭ, afară de iubitulŭ nostru părinte Ioanŭ Huniade, marele guvernatorŭ, în nicĭ o altă parte, ci să avemŭ nădejde în D-ḑeulŭ celŭ de susŭ şi în iubitulŭ nostru părinte. Tot aşa dacă s'arŭ întîmpla — Dómne feresce — părinteluĭ nostru vre-o strîmtóre, ţara nóstră să fie deschisă măriei sale şi averilorŭ măriei sale şi să pótă intra în ea după buna sa voe şi fără nicĭ o pedecă cu boeriĭ sĕĭ şi cu tóte oştile sale şi de bună voe să pótă eşi cu toţĭ boeriĭ şi averile sale şi tot aşa—Dómne feresce — dacă s'arŭ întîmpla vre-o nencrocire. să ne fie slobodŭ a intra de bună voe în ţara părinteluĭ nostru Ioanŭ Huniade cu tóte averile nóstre şi cu toţĭ boeriĭ şi iarăşĭ slobodŭ şi în bună voe să ieşimŭ cu tóte slugile nóstre. Tóte câte sunt maĭ susŭ scrise le făgăduimŭ iubituluĭ nostru părinte a le ţiné şi înplini conformŭ cu acéstă carte a nóstră, câtŭ vomŭ trăi, pe cinstea nóstră şi pe creştinésca credinţă. Acésta pe credinţa maĭ sus-scrisuluĭ Domnieĭ mele Bogdanŭ voevodŭ, pe credinţa prea iubituluĭ meŭ fiŭ *Stefan voevodŭ* şi pe credinţa boerilorŭ noştri : credinţa panuluĭ *Duma Braievicĭ*, credinţa panuluĭ *Oanŭ Julicĭ*, credinţa panuluĭ *Bratulŭ*, credinţa panuluĭ *Costea Orîşa*, credinţa panuluĭ *Ioanŭ Bălcénu*, credinţa panuluĭ *Dragomirŭ* vorniculŭ, credinţa panuluĭ *Ilie* fostŭ logofĕtŭ, credinţa panuluĭ *Oţelŭ* vorniculŭ, credinţa panuluĭ *Danciulŭ* părcalabulŭ, credinţa panuluĭ *Lalca*, credinţa panuluĭ *Costea Dan*..., credinţa panuluĭ *Toaderŭ Văscanŭ*, credinţa panuluĭ *Toaderŭ Moicesculŭ*,

www.dacoromanica.ro

credința panuluĭ *Sîrbulŭ*, credința panuluĭ *Stanciulŭ* comisulŭ și credința tuturorŭ boierilorŭ noștriĭ moldovenĭ marĭ și micĭ; iar spre maĭ mare întărire a tuturorŭ maĭ susŭ scrise am atârnatŭ pecetea nóstră la acéstă carte a nóstră.

Scris-aŭ *Mihailŭ* scriitorulŭ în *Târgulu de josŭ*.

La anulŭ 6958 Februarie 11.

III. 1450. 5 Iulie.

Bogdanŭ vv. dă jurămîntŭ de vasalitate luĭ Ioanŭ Corvin Huniade. Doc. pergamenă, liniatŭ; înaltŭ 29, latŭ 36.5 cm. sigilŭ de céră galbină, 2.5 cm. în diametru, cu pecetea luĭ Bogdanŭ; șfóra albă, roșie și vînătă.

† Млс҃тїю б҃жїею мы, бо́гдан воевода гспдрь землн мо҃лдав'ской знаменито чиним ис сѣмь листомь нашимь высѣмь кто коли на нем оуѕрить или его ѹслышить чтѹчи. гдеже коли комѹ того бѹдеть потрѣбизнаа. оже слюбѹемь и слюбили есми нашемѹ мл҃омѹ родителю и гднѹ ꙗнышѹ воеводѣ ѡт хѹнѣдїа е'сега оугрьскаго кралев'ства и гѹберьнаторь и иним да би его гс҃во нам би҃ родите҃ и гсднь. а ми да есмо неговѹ гс҃вѹ вь с҃на мѣсто и слѹга и до нашего живота. а ѿ негова гс҃ва також де да есть нам драги родитель и гс҃нь до нашего живота и иже (1) аще бѹдеть потребно неговѹ гс҃вѹ ѡт нас мы да стоимо конь неговѹ гсдвѹ и сь нашими главами и сь нашими болѣре и сь высею нашемь землемь. и с нашими войсками. и сь высѣмь нашим добрим сьвѣтом на неговѹ гс҃вѹ добротѹ ꙗкоже самомѹ гс҃во мй и да с(лѹ)жимо неговѹ гс҃вѹ вѣрне(2) и корѹни оугрьской. и да прїамо. и да смо неговѹ гс҃вѹ прїателем прїате҃ а непрїателемь неговѹ гс҃вѹ непрїате҃. а також де землѣ гс҃вами и сь неговѣмь гс҃вѹ землем да сѹ вь едно. ипоклисїаремь и трьговцем и высѣкимь добрим людемь. да есть землѣ наша ѿтворена и слободна. и доброво҃на неговѣмь гс҃вѹ поклисарем. и трьговцемь и высѣким добрим людем сь высѣкимь правомь. и есми под неговѹ гс҃вѹ рѹкѹ. а негова гс҃вѹ имаеть нась оупасовати под неговѣмь гс҃вѹ рѹки. и ѡборонити нас ѡт нашиx непрїатели а мы па҃ да не имаеми поискати иного ман лепшаго родителѣ и гдна ѡт неговѹ гс҃вѹ и да бѹдеть ѡпека҃никь негова гс҃ва нам ѡт высѣкь стран також де и наше = землй. и аще приго-

(1) In doc. anteriorŭ и оже аще.

(2) î. l. d. вѣрно.

дит сѧ б҃же того не дай некакою налога нам҃ ѡт нашиⷯ непрїателеи изити ис нашеи землй до земли наше(го) родителѣ и г҃сна ꙗны́шa воеводȣ до ȣ горь бȣд на котори конець земли. йли по ѡрашемь (1). а негова гс҃ва землѧ да ес҃ ѿтворенам҃ (2) поⷯодити и годовати (3) сѧ с нашими в'сами болѣри. и сь вьсѣми слȣгами и скарбомь. и пребивати оу земли нашего м҃лого родителѣ и гс҃на ꙗны́ша воеводȣ по коли намь надобно бȣдеть. а коли томȣ г҃ь дасть нас҃ томȣ поеⷯати до нашȣ ѡчизнȣ также да идеми доброво҃но и слободно. и помоіџнемь неговȣ гс҃вȣ. џо нам҃ дасть наш милыи родитель и гсднь ꙗны́шь воевода добȣвати нашȣ ѿчизнȣ а также коли бы сѧ пригодило нѣкаа нȣжда б҃е того не дай нашемȣ м҃омȣ родителю и гс҃нȣ ꙗны́шȣ воеводѣ а землѣ наша да ес҃ ѡтворена неговȣ гс҃вȣ и негови болѣромь и слȣгамь и скарбомь его и пребивати оу нашȣ ѿчизни (тое по) (4) негова гс҃ва волю бȣдеть. а коли томȣ м҃лы б҃ь дасть нас҃ и врѣмѣ. а наш҃ (родитель и гс҃нь) ꙗныш воевода оусхочеть поити добȣвати (негов)ȣ гс҃вȣ землю (кралевьства ȣгрьскаго) а мы имами сам҃ своим҃ животом и сь нашими воисками џо коли нам҃ мили б҃ь дал имамй поиⷯати с нашим҃ вьзлюбленим родителем и г҃номь ꙗнышем҃ воеводом и стати конь неговȣ гс҃вȣ с нашими воисками а также мы не имаеми никако мечемь кїлию добȣвати без волю нашего родителѣ и гсдна ꙗниша воеводȣ до нашего животà. тое вьсе вышеписанное слюбȣем здержати и пополнити нашемȣ м҃ломȣ родителю и гс҃нȣ ꙗнышȣ воеводѣ подлȣг того нашегѡ листȣ и записȣ при нашеи чти и при вѣрѣ хрс҃тїѧн҃скои ꙗкоже на сем҃ свѣтѣ стойть (5) а на то ес҃ вѣра гс҃ва ми вышеписаннаго ми богдана воеводы и вѣра вьсѣⷯь бояр нашиⷯ и великыⷯ и малиⷯ. а на болшее потвержденїе томȣ вьсемȣ вышеписанномȣ привѣсиⷯом҃ нашȣ печать

(1) cuv rom. oraş, din ung. város.

(2) =отъткорена намъ, o prescurtare obicĭnuită în paleografia slavă.

(3) годоватисѧ l'amŭ tradusŭ cu a petrece; acestŭ verbŭ nu se află în p.slav., în russ. годовать = a petrece unŭ anŭ la unŭ locŭ, în malor. *hodovaty* = a petrece în mâncărĭ şi bĕuturĭ, polon. *hodować* idd. şi a hrăni.

(4) de acéstă lectură nu suntemŭ sigurĭ.

(5) Înţelesulŭ acesteĭ formule se vede maĭ bine din o altă care i corespunde în doc. 1452 (Ulj. p. 80) ꙗкожъ оусѧкомȣ статочномȣ христїанинȣ прислȣшаетъ бога миловати ş. c.

www.dacoromanica.ro

к семꙋ нашемꙋ листꙋ : — пис҃ оу҄ сꙋчавѣ въ лѣтѡ ҂ѕцнк мс҃ца іꙋлїа е҃ д҃нь : —

† печат бѡгдана воевѡды †

Traducere

Cu mila luĭ D-ḑeŭ noĭ *Bogdanŭ* voevodŭ, domnulŭ ţĕreĭ Moldoveĭ facemŭ cunoscutŭ prin acéstă carte a nóstră tuturorŭ celorŭ ce o vorŭ vedé saŭ o vorŭ asculta cetindu-se, unde iĭ va fi cuiva lipsă de acésta, că jurămŭ şi am juratŭ părinteluĭ nostru iubitŭ şi domnuluĭ nostru *Ioanŭ Huniade* voevodŭ, guvernatorŭ alŭ întregeĭ crăimĭ unguresci şi altorŭ (sc. părţĭ), ca să ne fie domnia sa nouĕ părinte şi domnŭ, iar noĭ să-ĭ fimŭ domnieĭ sale fiŭ şi slugă câtŭ vomŭ trăi, iar elŭ, domnia sa, deasemenea să ne fie nouĕ iubitŭ părinte şi domnŭ câtŭ vomŭ trăi, şi dacă va avé trebuinţă domnia sa de noĭ, să ţinemŭ cu domnia sa împreună cu căpitaniĭ noştri, cu boeriĭ noştri şi cu întrégă ţara nóstră şi cu oştile nóstre şi cu totŭ sfatulŭ nostru celŭ bunŭ spre folosulŭ domnieĭ sale ca şi spre folosulŭ nostru propriŭ, şi să slujimŭ cu credinţă domnieĭ sale şi coróneĭ unguresci şi să luămŭ pe dujmaniĭ domnieĭ sale de dujmanĭ iar pe prieteniĭ domnieĭ sale de prietenĭ; de asemenea ţara domnieĭ mele şi cu ţara domnieĭ sale să fie una; iar solilorŭ şi neguştorilorŭ şi tuturorŭ ómenilorŭ bunĭ să fie deschisă şi slobodă ţara nóstră cu totŭ dreptulŭ; noĭ să fimŭ sub ocrotirea domnieĭ sale şi domnia sa să ne apere cu puterea domnieĭ sale şi să ne ferésca de dujmaniĭ noştri; maĭ departe noĭ să n'avemŭ a căuta unŭ altŭ părinte saŭ domnŭ maĭ bunŭ decât domnia sa şi să fie d-sa protectorulŭ nostru din tóte părţile, precum şi ţĕreĭ nóstre; şi dacă s'arŭ întîmpla — Doamne feresce — să fimŭ asupriţĭ şi alungaţĭ de dujmaniĭ noştri din ţara nóstră, până în ţara părinteluĭ domnuluĭ nostru Ioanŭ voevodŭ, până în ţara ungurésca, la orĭ-ce margine a ţĕreĭ saŭ prin oraşe, ţara domnieĭ sale să ne fie deschisă a intra şi a petrece într'însa cu toţĭ boeriĭ noştri şi cu tóte slugile nóstre şi cu averile; şi să rămânemŭ în ţara iubituluĭ nostru părinte şi domnŭ Ioanŭ voevodŭ câtŭ ne va fi de trebuinţă, iar când se va în'âmpla să ne întórcemŭ îndărătŭ în patria nóstră — D-ḑeŭ să ne dea acésta — de asemenea să ne ducemŭ în bună voe şi în libertate şi cu ajutorulŭ domnieĭ sale, pe care ni-lŭ va da nouĕ părintele şi domnulŭ nostru Ioanŭ voevodŭ, ca să ne dobândimŭ patria nóstră; şi totŭ aşa dacă s'arŭ întîmpla vre-o strîmtóre iubituluĭ nostru părinte şi domnŭ Ioanŭ voevodŭ—Dómne feresce ne de aşa ceva — ţara nóstră să fie deschisă domnieĭ sale şi boerilorŭ şi slugilorŭ şi averilorŭ sale, şi să petrécă în patria nóstră după voia domnieĭ sale, iar când părintele şi domnulŭ Ioanŭ voevodŭ va voi să mérgă a-şĭ dobândi ţéra domnieĭ sale, crăimea ungurésca — milostivulŭ D-ḑeŭ şi vremea să dea acésta—noĭ să avemŭ a

4*

merge în persónă cu pericolulŭ vieţeĭ nóstre şi împreună cu oştile nóstre, pe care milostivulŭ D-ḑeŭ ni le-a datŭ, cu prea iubitulŭ nostru părinte şi domnŭ Ioanŭ voevodŭ şi să ţinemŭ cu domnia sa împreună cu oştile nóstre; deasemenea noĭ să n'avemŭ a cuceri cu sabia *Chilia* fără de voia părinteluĭ şi domnuluĭ nostru Ioanŭ Voevodŭ, câtŭ vomŭ fi în viaţă. Tóte acestea maĭ susŭ scrise jurămŭ a le ţiné şi împlini faţă de iubitulŭ nostru părinte şi domnŭ Ioanŭ voevodŭ conformŭ cu acéstă carte a nóstră, pe cinstea nóstră şi pe credinţa nóstră creştinéscă, cum se cade în acéstă lume. Acésta pe credinţa domnieĭ mele maĭ susŭ scrisuluĭ Bogdanŭ voevodŭ, şi pe credinţa tuturorŭ boerilorŭ noştriĭ şi marĭ şi micĭ; şi spre maĭ mare întărire a tuturorŭ maĭ susŭ scrise am atârnatŭ pecetea nóstră la acéstă carte a nóstră: scrisu-s'a în *Suceava* în anulŭ 6958, luna luĭ Iulie 5 zile:

† **Pecetea luĭ Bogdanŭ Voevodŭ** †

IV. 1453. 17 Febr.

Alexandru vv. jură vasalitate luĭ Ioanŭ Huniade. Pergam. latŭ 31.5, înaltŭ 30 5, cm. liniatŭ a marginĭ; cernéla vînătă; sigilŭ de céră galbină, 2·5 cm. în diametru, cu pecetea în céră roşie; sfóra sigiluluĭ roşie şi vînătă.

† Мл҃стїю бж҃їю мы азь рабь. вл҃дики моего іс҃у хс҃та іѡ алеѯандро воевода господарь землн мо҃давскои. знаменито чиним и сѣмь нашимь хрс҃тиаскым. и слобо҃ным. и ѿтвореным книгомь. въсѣкоме четжщомꙋ. и слъ"шащомꙋ. и хотѣщомꙋ разꙋмети. како бы'сть бж҃ї произволение. и прїидохмо оу вечної мирь. и оу хрс҃тианскїи токмеж сь родителем гсдва ми съ иѡꙋшемь воеводоѭ. намѣстником г҃на кралѣ владислака. и правителемь и гс҃(н)омь въсега госпо҃ства оуграского. и дадох сѣ да мꙋ сымь сн҃ до моеи съмрти. и да мꙋ сым послꙋшие въ въсем ꙗко присны сн҃ своимꙋ ѿцоу и съ въсѣми моими болѣрми. и съ моимь землемь. и нища без егове ма҃сти повелѣниа да не чиним нж по его мас҃тї повелѣнїю да оучиним. и да напъним. и егокꙋ анепсею да оузмꙋ да ми е госпожда до моеи съмрьти. и да сым егокемь прїателем добъро приатє и пакь егокем неприателем да сымꙋ неприател. дори сым живо. а гс҃нь ми и родитє иѡꙋш воевода да ни милꙋеть и да ни бранит ѿ оусех наших неприател на оусе страни и нас и землю нашꙋ. ꙗко въсѣкїи ѿтець своега сина и ꙗко добры гс҃нь своѭ землю. а ми и с нашим землом дасмо (1) послꙋшни ро-

(1) Prescurt. paleograf. = да кемо.

www.dacoromanica.ro

дителю ми ꙗнѹшѹ воеводе ꙗко и вьꙇше пишемь въ въсемь. и къда се станет некоа работа родителю ми и бѹдет его повелѣние. а гдво ми да сым послѹшен егове мас̈ти повелѣнию. сие въсе вьꙇшеписанное прїимамо и ѡвеꙇавамо се и кльнемо сѣ. и съ въсѣми нашими болѣры и малыми и великими елико нам слѹжат. именем вышнего б҃а иже въ троици прославлѣемомѹ. именем (1) въсех ст҃ыхь. иже ѿ века богѹ ѹгождъших. да съдръжимо. и наплънимо. въ въсемь. ꙗко хрс҃тїане. а на бошѹю (2) крепость. и потвьꙇрждени въсемѹ вышеѹписанномѹ. и печат нашѹ привесихмо. къ семѹ нашемѹ писанию и ѡвеꙇанию. съписа сѣ сна книга ѹ сочавскомь градѹ. в лѣт. ҂ѕцꙁа. м҃ца ф҃р ѕ҃і. д҃нь.

† печать александра воевод †

Traducere

Cu mila luĭ D-ḑeŭ (noĭ) eŭ robulŭ stăpânuluĭ meŭ Isusŭ Cristosŭ Iw *Alexandru Voevodŭ* dcmnulŭ ţěreĭ Moldoveĭ, facemŭ cunoscutŭ prin acéstă carte a nóstră creştinéscă şi slobodă şi deschisă, tuturorŭ celorŭ ce o vorŭ ceti şi o vorŭ auḑi şi vorŭ voi să o înţelégă, precum voia luĭ D-ḑeŭ a fostŭ de amŭ intratŭ în pace vecinică şi la creştinéscă tocmélă cu părintele domnieĭ mele *Ioanŭ Voevodŭ*, locţiitorulŭ Domnuluĭ craiuluĭ Vladislavŭ şi stăpânitorulŭ şi domnulŭ întregeĭ domniĭ unguresci, şi m'amŭ datŭ să-ĭ fiŭ luĭ fiŭ până la mórte şi să-ĭ fiŭ supusŭ în tóte ca unŭ adevěratŭ fiŭ părinteluĭ sěŭ, şi cu toţĭ boeriĭ meĭ şi cu ţara mea şi nimic să nu facemŭ fără porunca mărieĭ sale, ci să facemŭ după porunca măriei sale, şi să o împlinimŭ, iar pe soţia domnieĭ sale să o socotŭ de dómna mea până la mórte; şi să fiŭ prietenilorŭ lorŭ bunŭ prietenŭ şi iarăşĭ dujmanilorŭ lorŭ să fiŭ dujmanŭ câtŭ voiŭ trăi; iar domnulŭ şi părintele meŭ Ioanŭ voevodŭ să ne miluiască şi să ne apere de toţĭ dujmaniĭ noştri din tóte părţile şi pe noĭ şi ţara nóstră, precum apěră fie-care părinte pe fiulŭ sěŭ şi domnulŭ celŭ bunŭ ţara sa, iar noĭ şi ţara nóstră ne-amŭ datŭ supuşĭ în tóte părinteluĭ nostru Ioanŭ voevodŭ, precum amŭ scrisŭ şi maĭ susŭ, iar când va avé vre-o trebuinţă părintele meŭ şi va porunci, domnia mea să ascultŭ de porunca măriei sale. Tóte acestea maĭ susŭ scrise le primimŭ şi le făgăduimŭ şi ne jurămŭ cu toţĭ boeriĭ noştri marĭ şi micĭ, câţĭ ne slujescŭ pe noĭ, în numele D ḑeuluĭ de susŭ pe care îlŭ proslăvimŭ în sf. Troiţă, şi în numele tuturorŭ sfinţilorŭ, cariĭ de vecĭ sunt plăcuţĭ Domnuluĭ,

(1) Aci s'a omisŭ de bună samă unŭ и înainte de именем = *şi* în numele.

(2) Greşală i. l. d. большѹю.

www.dacoromanica.ro

că le vomŭ păstra şi le vomŭ împlini în tóte ca (adevĕraţĭ) creştinĭ; iar spre maĭ mare întărire a tuturorŭ maĭ susŭ scrise, amŭ atârnatŭ şi pecetea nóstră a acéstă scrisóre şi făgăduială a nóstră. Scrisu-s'aŭ acéstă carte în cetatea *Sulcevei*, în anulŭ 6961 luna Februarie 17 zile.

† Pecetea luĭ Alexandru Voevodŭ †

V. 1645. 2 Febr.

Mateiŭ Basarabŭ întăresce nisce donaţiunĭ făcute în urma uneĭ înfrăţirĭ de cruce. Pergamenă. Sigilulŭ apăsatŭ pe hârtie cu legenda: Мілостїю божїю іѡ матею воевѡд внꙋк покоином басарабь воеводом.

Мастїею бж҃ïею ïѡ̑ матею бас҃ра̑ воево̑ ӥ гс҃нъ въсой земле оу҃грроѡвлахїиское. даватъ гс҃вми сїи повеленїе гс҃вми. болѣр' гс҃вми. Костандин клю̑ ѡт гꙋмно. и съ сн҃вї егѡ, елиці бг҃ъ даровал, ꙗкожи да естъ емꙋ ѿнꙋ оу селоꙋ могошан'*) соу҃ство влашка ѡва̑ пет сто стьнжьни. ѡт по̑ ӥ ѡт шоум. ӥ ѡт ро̑ ӥ ѡт седалище селов ѡт посвꙋд''*) вари елико се хти̑ изверит сѧ. ѡт по въсѡмъ хотаром. Понеже сїе очи҃нж выш'шепис̑ бы̑ естъ кирїꙗко̑ пос̑ ѡт копъчѣни. за дѣ''нꙋ ѡчи҃на ро̑''телї его. сиреж ѡт прежде врѣмѧ. а потомъ кьда естъ был н҃нѣ (†) въ д҃нїй гс҃вми. а кирꙗ̑ пост помисана въ срдца его како се соут пѡ҃ваетъ всѧмъ православ'ны'мъ хрс҃тїꙗнй. послѣдꙋетъ како писати въ стаа̑ еѵ҃лїе бг҃оп''санїе. възлюбити скрьнемꙋ своемꙋ ꙗко сам се ижестъ (†) вь єдино връщен҃. ꙗко той брат дш҃вньї естъ. тѧм рад' и кирїꙗ̑ пост вьнимащїи въ всѣх како кто̑ възет крс҃тъ свой и прїидет къ мнѣ то'' достоин҃ естъ како написати въ сто҃е еѵ҃лїе. тажестъ† сьтвори̑ кирїꙗк пос̑ свезанїе братства съ болѣр гс҃вми костандин клю̑ да бꙋдет брати дш҃вниці нераздѣлени, вь всѧх животѣ их ӥ по пришествїѧ ихъ сн҃ві их за своего добровол҃ѣ без ни е҃на силост ӥ на братства дарова̑ естъ кирїꙗ̑ пост побратом си костанди̑ клю̑ сь сїи пет' сто стежин за ѿнж вышере̑ни да ес̑ емꙋ за дѣ''нꙋ въ вк҃ы. а коста̑д̑ клю̑ ѿ ещиж̑ ра̑'' братства дарова̑ естъ побратом си кирїꙗ̑ пост сьс̑ ꙋ̑. ѯ. нокци готови. ӥ сьс̑ ед̑ добръ (1) и сьс̑ една плашка за грана. како видѣх гс҃вми изаписꙋ̑ † кирїꙗков пос̑

*) semnulŭ ' se întrebuinţéză desŭ în locŭ de ь şi apoĭ chiar în locŭ de н; " saŭ ⸗ se întrebuinţéză desŭ î. l. d. н.

† prescurtărĭ i. l. p. нынѣ, иже есть, таже есть, из(ъ) записꙋа, по оризмо, адамлѣ же доныне.

(1) aci s'a lăsatŭ afară de bună samă конь.

www.dacoromanica.ro

за братствà на рѹка костаⷩ҇диов клюⷱ҇. сегò раⷣ҇ дадоѵ гⷭ҇вми костаⷩ҇динò клюⷱ҇. ꙗко да êстъ емѹ сїе сежн҆ за ѿнѹ ѿнь дѣдинѹ и вь ѿхаⷣ҇. сн҇вом ỉ внѹком ỉ прѣвнѹчетом ỉ не ѡт когождо непоколѣбꙇм пориз-мо † гⷭ҇вми. Сеже свтⷮ҇елїи поставих гⷭ҇вми ỉⷩ҇ драⷢ҇мир веⷧ҇ двор҇ ỉ радл҇ веⷧ҇ лоⷢ҇фет. ỉ строе веⷧ҇ вꙇстїꙗрꙇ ỉ дїнкѹⷧ҇ веⷧ҇ спьт. ỉ преда брⷬ҇ковѣнѹл веⷧ҇ клюⷱ҇ ỉ михнѣ вел стол҇ и радл҇ ѡт пьтрълаце вел кѡм҇ и дрьгѹ-шꙇн вел пех҇ и костандꙇн вел пост҇ и радѹл вел логфет ỉ начꙇрꙇтах аз пьрꙇвѹⷧ҇ логофет ѹ град наша търговище феврарїе в҇ гѡ дни ѡт адамлѣж † теⷱ҇нїе лѣт доннѣ † вл ҂зриг л҇. гспна ҂ахме.

Iѡ матею воевода мїлостїю божїю господинъ.

Traducere.

Cu mila luĭ D-ḍeŭ Iѡ *Mateiŭ Basarabŭ*, voevodŭ şi stăpânitorŭ alŭ întrege ţĕrĭ Ungrovlache, dă domnia mea acéstă poruncă a domnieĭ mele boĭeruluĭ domnieĭ mele Constantinŭ Clucerulŭ de arie şi fiilorŭ sĕĭ, câţĭ i-a dăruitŭ D ḍeŭ, ca să-ĭ fie ocină în satulŭ Mogoşani, judeţulŭ Vlaşca, anume 500 de stânjenĭ, din câmpŭ şi din pădure, şi din póme şi din locuinţele sătescĭ, din tóte părţile pe unde va voi să-şĭ alégă dînsulŭ din întregŭ hotarulŭ. Fiind-că acéstă ocină maĭ susŭ amintită a fostŭ a luĭ Chiriacŭ postelniculŭ din Copăcenĭ, ocină strămoşască a părinţilorŭ luĭ, din vremurile de demultŭ, după aceea însă acum în ḍilele domnieĭ mele, Chiriacŭ postelniculŭ se gândi în sufletulŭ sĕŭ, că precum se cuvine tuturorŭ pravoslavnicilorŭ creştinĭ după spusele evangelieĭ a iubi pre aprópele lorŭ ca pe sine însuşĭ, de óre-ce într'unulŭ suntemŭ botezaţĭ şi prin urmare fraţĭ sufletescĭ suntemŭ; din acéstă pricină şi Chiriacŭ postelniculŭ, înţelegêndŭ în tóte cele ce sunt scrise în Sf. Evangelie că: celŭ ce va lua crucea sa şi va veni după mine, acela este vrednicŭ de mine, a făcutŭ Chiriacŭ postelniculŭ legătură de frăţie cu boerulŭ domnieĭ mele Constandinŭ Clucerulŭ, ca să fie fraţĭ de sufletŭ nedespărţiţĭ, în tótă viaţa lorŭ, iar după mórtea lorŭ fiiĭ lorŭ, după bună voia lorŭ şi fără nicĭ o silă, şi spre înfrăţire a dăruitŭ Chiriacŭ postelniculŭ frateluĭ sĕŭ de sufletŭ Constandinŭ Clucerulŭ aceştĭ 500 de stânjenĭ dreptŭ ocină ca să-ĭ fie luĭ moşie în vecĭ; iar Constantinŭ Clucerulŭ totŭ spre înfrăţire a dăruitŭ frateluĭ sĕŭ de sufletŭ Chiriacŭ postelniculŭ 70 de banĭ gata unguresci şi unŭ calŭ bunŭ şi-o plaşcă de grana, precum amŭ vĕḍutŭ domnia mea din zapisulŭ luĭ Chiriacŭ postelniculŭ asupra frăţieĭ, în mânile luĭ Constantinŭ Clucerulŭ. Dreptŭ aceia dădu Domnia mea luĭ Constantinŭ Clucerulŭ să-ĭ fie aceştĭ stânjenĭ ocină părintéscă şi ohabă fiilorŭ şi nepoţilorŭ şi strănepoţilorŭ luĭ şi de nimenea neatinsă după porunca Domnieĭ mele. Martorĭ aŭ pusŭ domnia mea pe aceştia: panŭ Dragomirŭ velŭ vornicŭ, Radulŭ velŭ logo-

fătŭ, Stroe velŭ vistierŭ, Diaculŭ velŭ spătarŭ, Preda Brâncovénulŭ velŭ clucerŭ, Mihnea velŭ stolnicŭ, Radulŭ din Pătârlóge velŭ comisŭ, Drăguşinŭ velŭ postelnicŭ şi Radulŭ velŭ logofătŭ.

Şi scris-amŭ eŭ Pârvulŭ logofătŭ în cetatea nóstră *Târgovişte* Februarie 2 ḑile, de la Adamŭ cursulŭ anilorŭ până acum 7153, aniĭ de la Cristos 1645.

Iω Mateiŭ Voevodŭ cu mila luĭ D-ḑeŭ domnŭ.

www.dacoromanica.ro

ERRATA

33, 28 înainte de *Sima* pune ; 35, 3 Ilihno: Ilihnă; 46, 12 și 13 s'a păstratŭ până și astădĭ: *și* s'a păstratŭ până astădĭ; 48, 4 ɣ: ѻɣ; 48, 11 să se citéscă: ȣ=ы și и în **добȣвати**, **добывати**, și **добивати**. Faptulŭ că aceste treĭ forme vinŭ în documentele nóstre cu aceeașĭ însemnare m'a indusŭ în erórea de a le deduce una din alta. Cea d'intâiŭ însă (**добȣвати**) nu s'a născutŭ din cele-lalte doue prin o schimbare fonetică, ci este o analogie a formelorŭ cu ȣ din verbulŭ (**до**)**быти** (**добȣдȣ** ș. c.). Acesta este unŭ malorusismŭ. Forme cu и=ы se află desŭ în doc. nóstre. Cf. **пребивати** în acelașĭ documentŭ și **добывати** în colecția luĭ Uljanickij, p. 173; 49, 18 döbar: *o* cu *dóuĕ accente grave* (semnulŭ tipograficŭ lipsesce); 52, 28 **бь'іли**: **бы́ли**; 53, 15 **пригодитсѣ**: **пригодит сѣ**; 53, 29 **мѽлд҃вскых**: **мѡл двскых**. Din pricina greutățilorŭ tipografice textele nu s'aŭ pututŭ tipări întocmaĭ cum a doritŭ editorulŭ lorŭ, anume cu tóte particularitățile ortografice ale originalelorŭ. Greșelele maĭ micĭ aŭ rămasŭ neîndreptate.

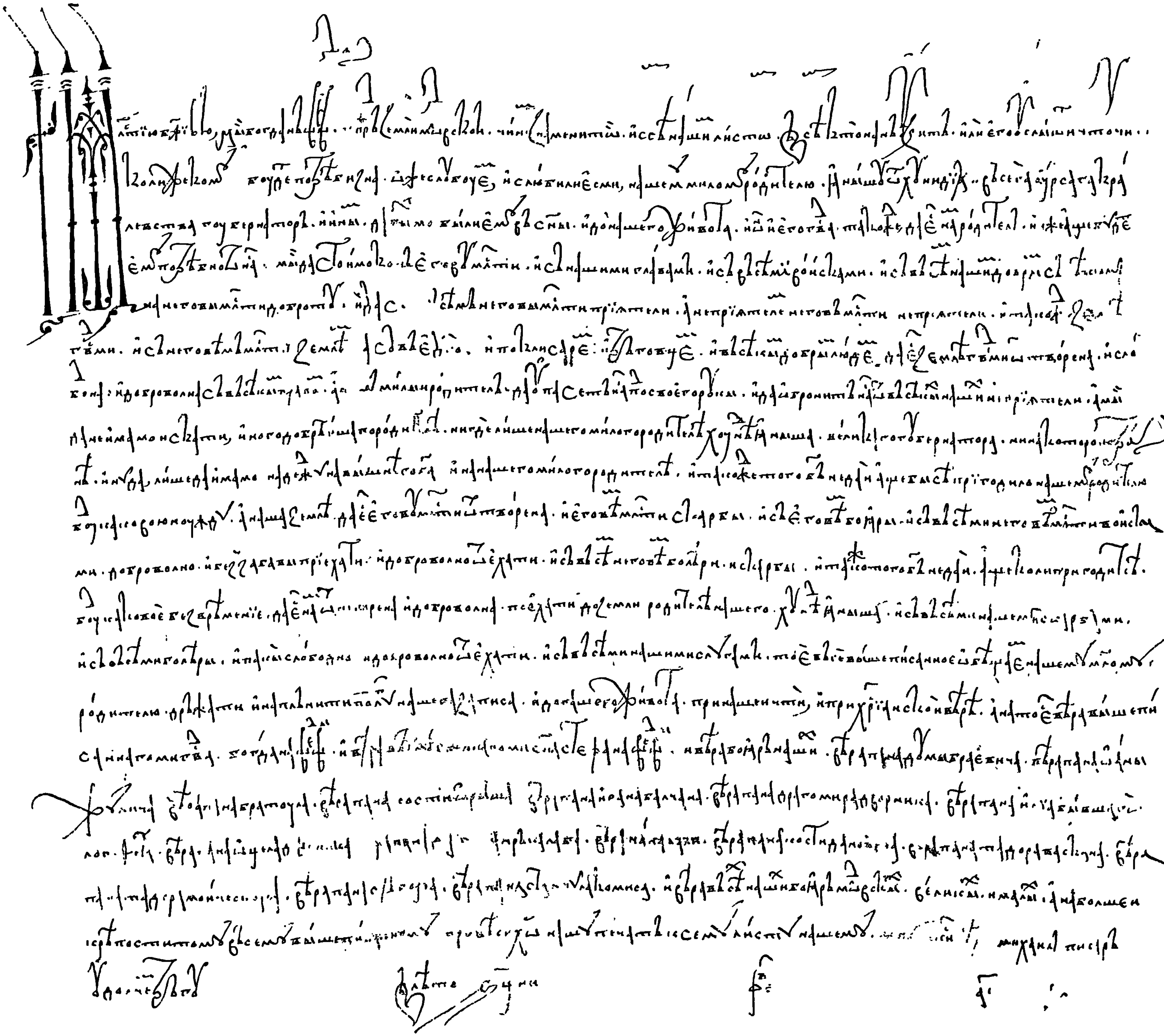
www.dacoromanica.ro

+ Млстїю бжїєю мы Петръ воевода гсдръ земли Молдавскои. чиним знаменито и всѣм листом нашим
вьсѣмъ кто коли на него оузрит. или его оуслышит чтучи. ѡже радарадали сѧ есми. с нашими вѣрными бо-
ри. и радали есми с великими нашими прїателем нашим оусим брашовѣном на то. абы имали оу нашеи
земли Молдавскои. што имали вѣдни родителѧ нашего Алеѯандра воевода. и вѣрни братїи наших
Илїаша. и Стефана воевода. щобы им оусим было слободно. и свободно приити оу нашеи зе-
мли с своим торговлею. и ходити оу нашеи земли продавати. и куповати то вара везаї
по нашеи земли по старом торгом. што им на обычаю. а мыто имают платити ѿ тарго по
старому. кто коли прїидут оу нашеи земли. и кто коли поидут ѿ наши земли. та як то по старо-
му платят. как стари законы было. а ѿ воламъ щобы по старому платили. а нитре по нашеи земли
щобы не платили сучавское мыто. лише оу Сучавѣ щобы платили кто коли прїидет оу Сучаву
а и на никтрѣ щобы не имали и не платити. и варъ есма было провод и тѣрхо(в)ци наше тотa
кожи имъ по тому радемъ и по тверъдаемъ им. и с сим листом нашим тое вѣсѣди
писанное радивое имали непорушено ѿ нашего хироиа. противно нѡди нашего боеврида ни
мы тѣ им нитре по нашеи земли ранее имали тое непорушити при своих нинѣшнїи
а ѡ сукна. и ѡ плотна что вѣсе торговлю имают платити мыта. как обы право и радено
на то есть вѣра гсдства ми вышеписанного ми Петра воеводы. и вѣра оусих бояр наших вели-
ких. и малих. а на болше и крѣпость тому вѣсему вышеписанному мы повелѣли
есми нашему Тевѣ логофету сим листу нашему. — пис оу Сочавѣ

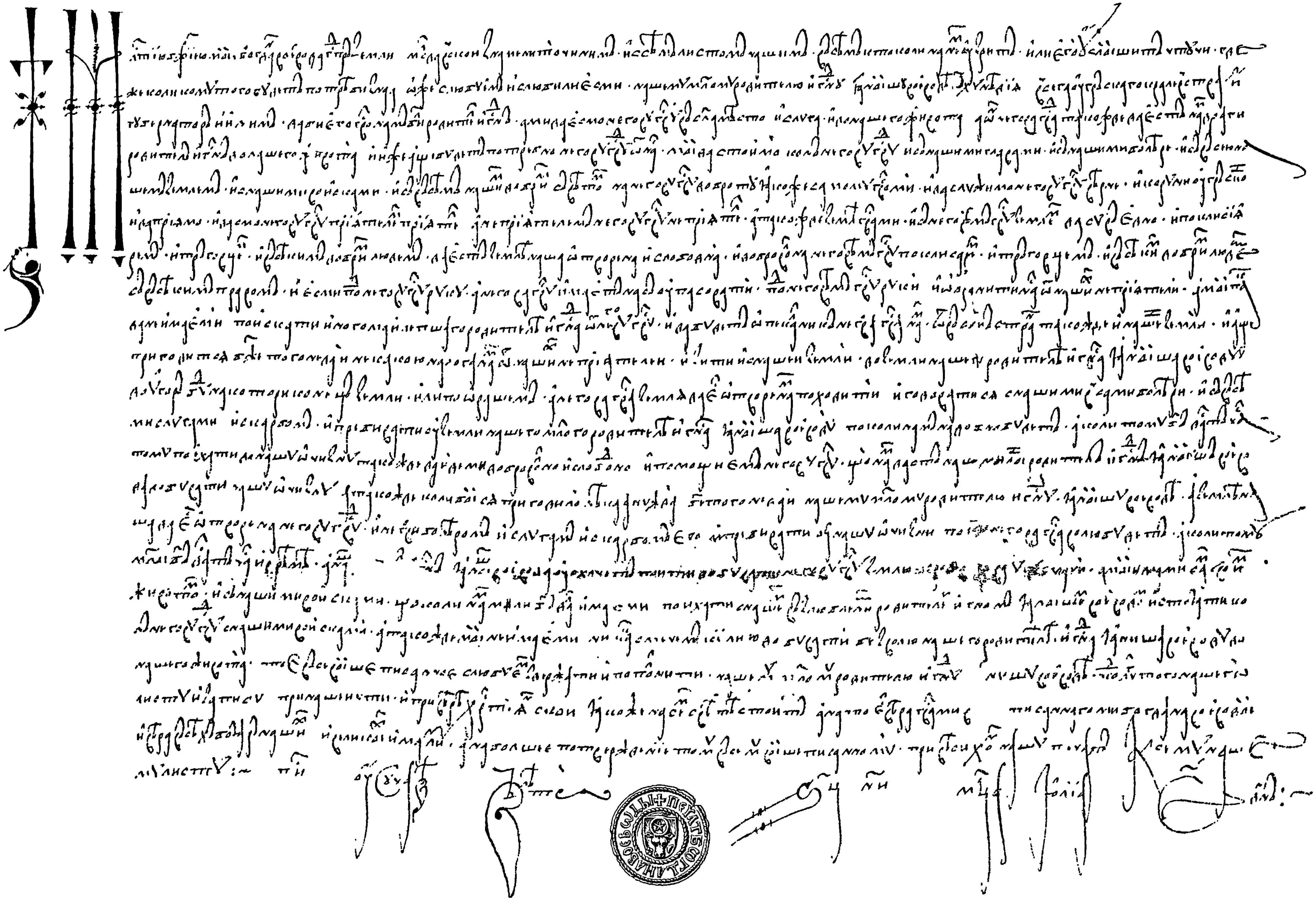
вл(ѣ)то ѕцнѕ мца сеп ді

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

DIPLOMA BÂRLĂDENA DIN 1134

ȘI

PRINCIPATULŬ BÂRLADULUI.

O ÎNCERCARE DE CRITICĂ DIPLOMATICĂ SLAVO-ROMÂNĂ

DE

IOANŬ BOGDAN.

Ședința de la 28 Aprilie 1889.

I.

«Pe la 1848—50 tatălŭ meŭ, Alexandru Hasdeŭ, găsì din întîmplare la căpitanulŭ rusescŭ Vincențiŭ Rolski unŭ documentŭ anticŭ, de o valóre nespusă pentru istoria română, pe care însă proprietarulŭ sĕŭ nu voì cu nicĭ unŭ prețŭ să-lŭ cedeze cu totulŭ, mărginindu-se numaĭ a permite tragerea uneĭ copiĭ de pe dênsulŭ (1).»

Ast-felŭ ne descrie d-lŭ *B. P. Hasdeŭ*, fiulŭ eruditulu̇ĭ patriotŭ bĕsărăbeanŭ și primulŭ editorŭ alŭ aceluĭ documentŭ, aflarea diplomeĭ bârlădene, publicată de D-sa maĭ întâiŭ în Instrucțiunea publică, revistă sĕptĕmănară din Moldova, No. 1 p. 8, și apoĭ cu ocasia unuĭ studiŭ în Traianŭ, an. I p. 199. Diploma trebuea să se pară d-luĭ Hasdeŭ de «o nespusă valóre pentru istoria română,» deórece ea arunca o neașteptată lumină asupra uneĭ epoce din istoria Moldoveĭ, asupra căreia până atuncĭ nu aveamŭ nicĭ o mărturie istorică documentală. Ea s'a părutŭ totŭ atâtŭ de prețiósă și istoricilorŭ rușĭ, deórece justifica părerea celorŭ maĭ mulțĭ dintre dînșiĭ — părere întemeiată pe scirile croniceĭ chievene — că principatulŭ

(1) Acestŭ pasajŭ din Traianŭ și o copie după textulŭ diplomeĭ le datorescŭ amabilitățiĭ d-luĭ Bianu.

www.dacoromanica.ro

Galiţieĭ stăpânea în véculŭ alŭ 12-lea totŭ şesulŭ Moldoveĭ până la marea Négră şi gurile Dunăreĭ. Astfelŭ acestŭ documentŭ a fostŭ studiatŭ cu o egală atenţiune şi de istoriculŭ nostru şi de istoriciĭ s'răinĭ.

D lŭ Hasdeŭ, cu tóte că n'a vĕḑutŭ nicĭ o dată documentulŭ originalŭ, nu s'a îndoitŭ de felŭ de autenticitatea luĭ, deórece găs'se în hârtiile părinteluĭ sĕŭ că acesta făcuse copia cu tótă exactitatea cerută de unŭ documentŭ istoricŭ aşa de însemnatŭ «cu tótă ortografia, cu tótă punctuaţiunea, cu tóte lipsele.» Despre forma literelorŭ găsise numaĭ că documentulŭ era scrisŭ într'o «semiuncială fórte neregulată.» Aceste mărturisirĭ înlăturândŭ orĭ-ce îndoială asupra identităţiĭ copieĭ cu originalulŭ, D sa a făcutŭ tóte conclusiunile istorice la care-lŭ îndreptăţea cuprinsulŭ documentuluĭ. Acestea aŭ fostŭ repetate de toţĭ ceĭlalţĭ cercetătorĭ, carĭ aŭ admisŭ autenticitatea luĭ.

Unulŭ din ceĭ maĭ călduroşĭ apĕrătorĭ aĭ acestuia şi celŭ d'intêiŭ, care l'a făcutŭ cunoscutŭ istoricilorŭ ruşĭ, este canoniculŭ *A. Petruševič*, unŭ bărbatŭ cu multe merite pentru studiile sale asupra Ruşilorŭ Galiţienĭ, a căruĭ pregătire filologică însă aduce fórte desŭ aminte de filologia seculuĭ trecutŭ (cum l'a caracterizatŭ unŭ compatriotŭ alŭ dînsuluĭ). Petruševič a reprodusŭ diploma bărlădeană într'unŭ studiŭ polemicŭ asupra cestiuneĭ: fost-aŭ două oraşe cu numele Galič saŭ nu?, în care dînsulŭ combate părerea luĭ Bielowski, care credea că aŭ fostŭ două oraşe cu numele Galič, unulŭ lângă Dnistru, capitala principatuluĭ rusŭ galiţianŭ, şi altulŭ la Slovaciĭ din Ungaria; Petruševič crede pe basa diplomeĭ bărlădene că alŭ doilea Galič a fostŭ Galaţulŭ nostru de aḑĭ (1). Acéstă opinie a repetat-o apoĭ şi în alte scrierĭ ale sale. Vomŭ da maĭ încolo textulŭ diplomeĭ aşa cum îlŭ publică întregitŭ Petruševič; din acésta se va vedé până unde mergea priceperea filologică a venerabiluluĭ canonicŭ şi a celorŭ ce-aŭ făcutŭ deducţiunĭ din diploma bărlădeană pe basa textuluĭ datŭ de dînsulŭ.

(1) V. artic. Было ли два Галичи? în jurnalulŭ rusinŭ Наукowый сборникъ, во Львовѣ. 1865, fasc. I p. 24 sq. Cf. p. 42 «на основанін содержанія сей со всѣхъ мѣръ достовѣрной грамоты».

www.dacoromanica.ro

Din aceştia putemŭ aminti pe *Şaranjevič*, unŭ altŭ istoricŭ galiţianŭ, ce reproduse textulŭ luĭ Petruševič în compilaţia sa asupra «istorieĭ Ruşilorŭ din Galič şi Vladimir,» introducêndŭ câteva schimbărĭ într'însulŭ, totŭ aşa de arbitrare faţă de textulŭ luĭ Petruševič, cât de arbitrare aŭ fostŭ modificările acestuia faţă de textulŭ d-luĭ Hasdeŭ (1). După Saranjevič îlŭ reproduse nu de multŭ unŭ tînărŭ istoricŭ rusŭ într'o lucrare dealtmintrelea destulŭ de interesantă asupra «Pecenegilorŭ, Turcilorŭ şi Cumanilorŭ până la venirea Tătarilorŭ». D lŭ *P. Golubowskij* adaugă în acéstă lucrare, vorbindŭ de diploma bărladeană, că «nu există nicĭ unŭ motivŭ pentru a ne îndoi de autenticitatea acesteĭ diplome» (2).

Dintre istoriciĭ ruşĭ maĭ însemnaţĭ unulŭ singurŭ s'a pronunţatŭ lămuritŭ pentru autenticitatea diplomeĭ bărlădene, acesta e *Ilovaiskij*. Descriindŭ întinderea teritorială a principatuluĭ galiţianŭ la finea sec. 11 şi în sec. 12, Ilovaiskij susţine că teritoriulŭ ce forméză şesulŭ Moldoveĭ, cu centrulŭ în Bărladŭ şi cu oraşele secundare Tecuciŭ şi Galaţĭ, formaŭ în acea vreme o «parte», unŭ aşa numitŭ удѣлъ, din principatulŭ rusŭ galiţianŭ şi că diploma păstrată dela Ivanko Rostislavič, «una din puţinele diplome princiare ale aceleĭ epoce, ajunse până la noĭ» este o dovadă a acestuĭ faptŭ. (3) Ilovaiskij este fără îndoială adĭ unulŭ din ceĭ maĭ talentaţĭ istoricĭ ruşĭ. Istoria luĭ (din care aŭ eşitŭ două volume) este scrisă cu multă artă şi erudiţie ; cercetările luĭ asupra vechiuluĭ periodŭ conţinŭ însă o sumă de greşelĭ comise din pricina lipseĭ de cunoscinţe filologice. Totŭ din acéstă pricină a greşitŭ şi aci. Maĭ circumspecţĭ, deşi nefiindŭ filologĭ, aŭ fostŭ în acéstă cestiune ceĭlalţĭ doĭ istoricĭ ruşĭ: *Soloviev* şi *Bestužev-Rjumin*. Celŭ d'întêiŭ, vorbindŭ pe largŭ şi în maĭ multe locurĭ ale istorieĭ sale despre Ivan Rostislavič Berladnik (vol. 2), nu citéză nicĭ odată diploma bărlădénă, bine înţelesŭ în

(1) И. Шараневичъ, Исторія Галицко-Володимирской Руси до 1453 г. Lemberg 1863, p. 36.

(2) П Голубовскій, Печенѣги, Торки и Половцы до нашествія Татаръ, p. 706 din Университетскія извѣстія, Кіевъ, 1883, No. 12 (Decembrie). Cf. p. 705 despre diplomă «въ истинности которой нѣтъ никакого основанія сомнѣвать ся.» Studiulŭ luĭ Golubowskij e scosŭ şi în ediţie separată.

(3) Д. Иловайскій, Исторія Россіи, Москва, 1880, vol. I partea II, p. 30.

www.dacoromanica.ro

edițiile făcute după publicarea acestei diplome (1). Se pare că nu şi-a pututŭ forma o idee lămurită despre valórea eĭ şi, ca să nu cadă în vre-o greşală, a lăsat'o neamintită. Bestužev-Rjumin, istoricŭ criticŭ şi obicĭnuitŭ a analisa totŭ-deauna isvórele sale, e înclinatŭ chiar a nega autenticitatea diplomeĭ, de óre-ce ea are o dată dela nascerea luĭ Christosŭ i. l. d. facerea lumeĭ. Cunoscătoriĭ diplomaticeĭ, ḑice dînsulŭ, nu potŭ crede în diploma luĭ Ivan Berladnik; în esaminarea maĭ de aprópe a eĭ însă nu intră (2).

Dintre istoriciĭ ne-Ruşĭ aŭ considerat-o de autentică *Roesler* în Studiele sale române. E de miratŭ că acestŭ învĕțatŭ, care şi-a datŭ silințe, une-orĭ netrebuincióse, pentru a dovedì falsitatea cronicei luĭ Huru, basmele cronicaruluĭ anonimŭ etc., nu sĕ 'ntrébă de felŭ, când pe basa diplomeĭ bărlădene admite stăpânirea galițiană asupra Moldoveĭ în sec. 12, dacă acéstă diplomă, despre care trebuea să scie că o avemŭ numaĭ în copie şi pe care o citéză după Şaranjevič, este demnă de creḑĕmîntŭ saŭ nu. Iată înseşĭ cuvintele luĭ: «Ein *wertvolles Zeugniss* aus späteren Zeiten ist eine Urkunde vom J. 1134 in bulgarischer Sprache, ausgestellt von Ivanko Rostislavič, Fürsten von Bîrlad, welche für die von Misivri kommenden Kaufleute Zollfreiheit ihres Imports in Klein-Halić gewährt, dagegen den Zoll in Bârlad und Tekuće einzuzahlen befiehlt und für die hinausgehenden Waren, seien es nun einheimische, ungarische, russische oder tschechische, Klein-Halić als einzige Zollstätte bestimmt». După acésta deduce suzeranitatea Galițieĭ asupra Moldoveĭ. (3)

Pič în «Originea Românilorŭ» nu e aplicatŭ «a pune mare prețŭ» pe diploma luĭ Rostislavić, de óre-ce, după dînsulŭ, ea «este suspectă şi din punctŭ de vedere filologicŭ şi istoricŭ»:

(1) С. Соловьевъ, Исторія Россіи съ древнѣйшихъ временъ, Moscva, ed. 3 (1862), vol. 2 passim. Cf. maĭ alesŭ pp. 132. 205. 206.

(2) Бестужевъ-Рюминъ, Русская Исторія, St. Petersburg, 1872, vol. I. p. 16. Cf. asupra luĭ Rostislavicĭ p. 183.

(3) *R. Roesler*, Rumänische Studien, Leipzig 1871, p. 323.

www.dacoromanica.ro

de celŭ dintêiŭ nu se atinge, se silesce însă a dovedi că cuprinsulŭ diplomeĭ nu se împacă cu scirile analelorŭ rusescĭ. (1)

Dintre învĕţaţiĭ ruşĭ singurulŭ care s'a pronunţatŭ în publicitate şi precisŭ contra autenticităţiĭ diplomeĭ, fără să-şĭ dea însă silinţă a o dovedì, este *Barsov*, autorulŭ uneĭ scrierĭ asupra «Geografieĭ primelorŭ cronicĭ» rusescĭ. Elŭ contestă autenticitatea pe baza limbeĭ (pe care dealtmintrelea n'o analiséză) şi a dateĭ dela Christosŭ în locŭ dela facerea lumeĭ. (2)

Paleografulŭ *Sreznevskij* nu s'a pronunţatŭ nicăirĭ asupra acesteĭ cestiunĭ, cu tóte că ar fi trebuitŭ s'o facă în paleografia sa slavorusă, unde înşiră în modŭ cronologicŭ şi descrie cu deamăruntulŭ tóte monumentele literare rusescĭ, manuscriptele, inscripţiile, documentele, monedele ş. c. până în secolulŭ 14 inclusivŭ. Se pare că nicĭ dînsulŭ nu şi-a formatŭ o idee definitivă în acéstă privinţă: dacă ar fi luat-o de adevĕrată ar fi trebuitŭ s'o intercaleze îndată după diploma luĭ Mstislav din an. 1130 ; dacă ar fi socotit-o de falsă, ar fi trebuitŭ să amintéscă acésta într'unŭ adausŭ la lista monumentelorŭ literare din sec. 12. (3) Sreznevskij n'a făcutŭ nicĭ una nicĭ alta.

Definitivŭ s'a maĭ pronunţatŭ contra autenticităţiĭ prof. *Sobolevskij*, care n'a primit o între isvórele limbeĭ rusescĭ din secolulŭ 12, citate tóte în lecţiile sale de istoria limbeĭ rusescĭ (4); aci dînsulŭ n'o amintesce nicĭ ca falsă, părerea acésta însă mi a comunicat-o personalŭ. De aceĭaşĭ opinie, după o comunicaţie personală, este şi distinsulŭ istoricŭ şi bizantinistŭ rusŭ, *Vasilijevskij*.

Am expusŭ istoriculŭ acesteĭ cestiunĭ pentru a face cunoscută în liniamente generale literatura eĭ şi pentru a se vedé că nu eŭ sunt celŭ dintâiŭ care contestă autenticitatea diplomeĭ bârlădene.

(1) *I. L. Pič*, Abstammung der Rumänen, Leipzig 1880. p. 109 şi 107 nota 15.

(2) Н. П. Барсовъ, Географія Начальной Лѣтописи, Varşovia, ed. 2 (1885), pp. 113—116. 285 şi passim.

(3) И. И. Срезневскій, Славяно-русская Палеографія XI—XIV в. в. S. Petersburg 1885, p. 142 sq.

(4) А. И. Соболевскій, Лекціи по исторіи русскаго языка, Кіевъ 1888. p. 12.

In studiulŭ de faţă silinţa mea va fi de a dovedi o părere exprimată maĭ multŭ pe gâcite de alţiĭ şi neîntemeiată până acum de nimenea pe doveḑile ce ne dă însăşĭ forma documentuluĭ contra autenticităţiĭ sale. Din cuprinsulŭ istoricŭ alŭ diplomeĭ nu se va puté dovedi nicĭ o-dată cu deplină siguranţă că ea este falsă. Studiândŭ însă forma eĭ, în comparaţie cu cele-lalte diplome rusescĭ dinainte şi după ea, vomŭ ajunge la conclusia că diploma bârlădénă nu presentă tipulŭ diplomelorŭ rusescĭ din sec. 12, ci alŭ celorŭ din sec. 14 şi 15, că prin urmare ea este unŭ falsificatŭ croitŭ după modelulŭ acestorŭ din urmă. Spre acestŭ scopŭ vomŭ studia următórele părţĭ dintr'însa: grafica, ortografia şi fonetica, gramatica şi formele neexacte, formulele diplomatice, şi în fine isvórele de unde falsificatorulŭ a scosŭ cuprinsulŭ diplomeĭ. In aceste argumentaţiunĭ pornimŭ dela presupunerea, că copia publicată de d-lŭ Hasdeŭ este o copie exactă «cu ortografia, cu punctuaţia şi lipsele originaluluĭ»; acéstă presupunere este îndreptăţită, de óre-ce învĕţatulŭ, dela care ne-a rĕmasŭ copia, era unŭ omŭ ce înţelegea importanţa istorică a unuĭ astŭ-felŭ de documentŭ, şi de bună sémă că dînsulŭ, neputêndŭ câştiga pentru sine originalulŭ, se va fi silitŭ să câştige o copie care să înlocuiască pe deplinŭ originalulŭ. Fără acéstă presupunere orĭ-ce încercare de a hotărî autenticitatea saŭ neautenticitatea diplomeĭ ar fi zadarnică.

Să dămŭ întâiŭ de tóte textulŭ eĭ:

Ѿімѣѡтца: існа... азъ: іванкоростіславовічь: ѡтстола: галічского: кнѣзь: берладськы: свѣдчѹю: кѹпцемъ: ...брисьцьмъ: даненлатѣтъ: мытъ: оуградѣ: нашемь: ..ломъоугалічі: наізкладъ: развѣ: оуберладі: юутекѹчомъ: ю...радохъ: нашіхъ: анаіскьвозъ: розьнымъ: товаромъ: тѹтошнымъ: юугръськымъ: и рѹськымъ: ічес... атода: платѣтъ: ніколіжь: развѣ: оумаломъ: оугалічі: а важіть: воевода: анатомъ: ѡвѣтъ: ...ѡтрожьства хва; тісѣщѹ: істъ: ітрдсть: ічетіре: лѣтъ: мца: маѣ: к: днь. (1)

(1) O copie ce mi-a comunicatŭ prof. Sobolevskij, totŭ după Traianŭ, se deosebesce în următórele de copia d-luĭ Bianu; ea are: брисьскымъ i. l. d. брисьцьмъ, şi n'are pe оу înaintea celuĭ dintâiŭ галичи. Neavêndŭ la îndemână nicĭ Traianulŭ nicĭ Instrucţia publică, nu potŭ să

www.dacoromanica.ro

Incepemŭ cu *grafica* documentuluĭ. D-lŭ Hasdeŭ ne spune din notiţele părinteluĭ sĕŭ că era scrisŭ într'o *«semiuncială fórte neregulată»*. Acésta e prima însuşire a documentuluĭ, care ne face să-lŭ examinămŭ cu neîncredere. Semiuncială neregulată — e unŭ lucru a-própe imposibilŭ în véculŭ alŭ 12. Celŭ puţinŭ din cele douĕ documente ale sec. 12, păstrate în originalŭ: doc. luĭ Mstislav Vladimirovič din 1130 (Chiev) şi doc. sf. Varlaam de Hutyn din 1192 (Novgorod), se vede că în sec. 12 se întrebuinţa în documente *unciala pură*, deosebită numaĭ în atâtŭ de unciala cărţilorŭ bisericescĭ saŭ altorŭ manu-scripte din acelŭ timpŭ, că ea nu se scria cu atâta îngrijire ca în cele din urmă, din motivulŭ fórte naturalŭ că documentulŭ nu era nicĭ o carte sfîntă (ca cele întrebuinţate la slujba bis-ricéscă), nicĭ o carte de luxŭ, cum eraŭ cele în felulŭ codiceluĭ Svjatoslav. Documentele, judecândŭ după cele douĕ păstrate şi publicate în facsimile, (1) se scriaŭ pe pergamenŭ informŭ, ordinarŭ şi neliniatŭ; şirele textuluĭ trebuiaŭ să iasă strâmbe, literele neegale şi câte o dată chiar depărtate încâtva dela unciala cărţilorŭ din acelaşĭ timpŭ; semiuncială însă nu se constată în sec. 12 în nicĭ unŭ documentŭ rusescŭ (în manuscripte se 'nţelege de sine acésta). Urme de semi-uncială rusésca — după cât mi se

verificŭ aceste deosebirĭ, dintre carĭ numaĭ cea dintâiŭ are óre-care însemnătate.—Daŭ aci şi textulŭ luĭ Petruševič, fiind-că învĕţaţiĭ străiniĭ maĭ toţĭ l'aŭ citatŭ după dînsulŭ:

Оу имѣ штца і сн҃а (і с҃таго дѹха аминь). Азъ Іванко Ростиславічь, штъ стола Галичского, кнѧзь Берладськыі свѣдчѹю кѹпцемъ (Меси) вріиськымъ да не платѣтъ мытъ оу градѣ нашемъ (оу Ма)ломъ оу Галічі на ізкладъ, развѣ оу Берладѣ, і оу Текѹчомъ, и о(ѹ)градохъ нашіхъ: а на ісъвозъ розьнзімъ товаромъ тѹтошнзімъ і оугръськымъ и рѹськимъ, і чеськ (кымъ), а то да платѣтъ ніколіжь, развѣ оу мадомъ оу Галічі. А кажіть воевода. А на томъ овѣтъ. (Въ лѣто) отъ рожьства Х҃ва тісѣщѹ і стъ і трд҃стъ і четіре лѣтъ м҃ца Маѣ к҃. д҃нь.

După restituirea admisă de ceĭ maĭ mulţĭ, diploma sĕ traduce ast-feliŭ: In numele Tatăluĭ şi-alŭ Fiuluĭ (şi alŭ sf Duhŭ aminŭ). Eŭ Ivanko Rostislavicĭ, din scaunulŭ galiţianŭ principe de Bârladŭ, mărturisescŭ (sc. facŭ cunoscutŭ) negustorilorŭ din Mesembria, să nu plătéscă vamă în oraşulŭ nostru în Galicĭ alŭ micŭ la descărcare, afară de Bârladŭ şi Tecuciŭ şi de oraşele nóstre (sc. celelalte), iar la exportulŭ feluritelorŭ mărfurĭ locale, unguresci, rusescĭ şi bohemescĭ să nu plătéscĭ nicăirĭ afară de Galicĭ-ulŭ micŭ. Şi voevodulŭ va pedepsi (sc. pe neascultătorĭ); şi la acésta făgăduinţa (sc. mea). Dela nascerea luĭ Christosŭ 1134 anĭ, luna Maiŭ, 20 ḑile.

(1) И. И. Срезневскій, Древніе памятники рѹсскаго языка и письма, St. Petersb. 1863. ed. 1 cu facsimile (ed 2 n'are facsimile). Doc. luĭ Mstislav e publicatŭ cu facsimile maĭ întâiŭ în Вѣстникъ Европы din an. 1818, No. 20.

www.dacoromanica.ro

pare mie din faptele adunate de Sreznevskij (elŭ însușĭ nu dă o clasificaţie definită)— începŭ a se arătá pe icĭ pe colea în sec. 13, iar o semiuncială pură nu găsimŭ decât în sec. 14. La Slaviĭ din peninsula balcanică semiunciala începe cu multŭ maĭ de grabă decât în Rusia : eŭ amŭ constatat-o în documentele sêrbescĭ din secolulŭ 13 (păstrate în Archivulŭ Curţeĭ imperiale din Viena), cu unŭ caracterŭ bine definitŭ ; urme neîndoielnice se găsescŭ și în sec. 12, acestea însă n'aŭ pututŭ să influenţeze asupra scriereĭ rusescĭ din acelașĭ secolŭ, care în cancelariile princiare saŭ în mănăstirĭ şi la bisericĭ s'a desvoltatŭ independentŭ din uncială primordială rusă. Documentulŭ luĭ Ivanko Rostislavič n'avea prin urmare de unde să împrumute o semiuncială la începutulŭ sec. 12, cu atâtŭ maĭ puţinŭ o semiuncială fórte neregulată. Acésta exista însă în sec. 14 și 15 în documentele cancelariilorŭ galiţiene, litvano-ruse şi moldovene, de unde probabilŭ că s'a introdusŭ şi în documentulŭ luĭ Rostislavič.

Dacă din caracterulŭ semiuncialŭ alŭ scriereĭ putemŭ deduce cu multă probabilitate că diploma nóstră este posterióră veaculuĭ alŭ 12, cu maĭ multă probabilitate putemŭ deduce acésta din formele câtorŭ-va litere şi din semnele grafice care le găsimŭ într'însa.

a) Sunetulŭ *u* e datŭ cu forma prescurtată a luĭ оу, adică cu ѹ, în cuvintele : ѹ (prepoziţia) свѣдчѹю, кѹпцемъ, текѹчомъ, тѹтошнымъ, рѹсьскымъ : lucru aprópe imposibilŭ în sec. 12, de óre-ce în paleografia rusă din acelŭ timpŭ la începutulu şi mijloculŭ cuvintelorŭ sunetulŭ *u* se dă totŭ-deauna cu оу; numaĭ la finea cuvintelorŭ, și aci de regulă când cuvintele se aflaŭ la finea unuĭ şirŭ, se găsesce fórte rarŭ ѹ, în cele maĭ multe casurĭ însă оу. În diploma luĭ Mstislav din 1130, (1) decĭ cu patru anĭ numaĭ anterióră diplomeĭ nóstre, ѹ nu vine nicĭ odată, nicĭ măcarŭ la finea șiruluĭ; aci se scrie fără excepţie : роусьскоу, своемоу, игоумене, стмоу ş. c.; în diploma luĭ Varlaam din 1192 (1), decĭ 58 de anĭ după a nóstră, хоутиньскоую, спсоу, тоу ş. c.; numaĭ de două orĭ ѹ la finea cuvinte-

(1) Exemplele le citezŭ după ed. luĭ Sreznevskij, cea maĭ exactă şi maĭ cunoscută.

www.dacoromanica.ro

lorŭ: противȣ, стмȣ, și o singură dată în mijlocŭ: дрȣгое. In codicele ostromirianŭ (1056—57) și Svjatoslav (1073) acestŭ ȣ se află deasemenea numaĭ la finea cuvintelorŭ și maĭ alesŭ la finea șirelorŭ: elŭ se punea din pricina lipseĭ de spațiŭ ca o excepțiune dela obicĭnuitulŭ оу. V. evangelia ostromiriană, editată de societatea amatorilorŭ de anticitățĭ din St. Petersburg, întrégă în fotolitografie, f. 11. 24. 247 ș. m. d. (1) In codex Svjatoslavi acestŭ ȣ vine cu multŭ maĭ desŭ decât în evangelia luĭ Ostromirŭ și aci însă cu deosebire la fine; în partea a doua a codexuluĭ vine și când nu se află la sfârșitŭ. V. f. 96. 98. 101 a. b. 102 c. 104 b.; la mijlocŭ f. 202 a.; la începutŭ 221 b. 212 a. ș. c. (2) Tóte acestea trebuescŭ explicate însă prin influența codexuluĭ sud-slavicŭ, după care a fostŭ copiatŭ. În monumentele bulgare din sec. 12 ȣ vine rarŭ și aprópe exclusivŭ la finea cuvintelorŭ: epilogulŭ psaltireĭ din Bologna (1196) are емоу, братоу și o dată ȣ în Иωсифȣ (3); în sec. 13 este desŭ: diploma luĭ Ioanŭ Asen II (după 1218) are: ѩдȣ, всемȣ, загорнȣ, кȣнѫ, кансȣрахъ ș. c. (4) Totŭ așa de desŭ se află în manuscrisele și cu deosebire în documentele sêrbescĭ din sec. 12 și 13. (5) Așa de desŭ însă și așa de regulatŭ, cum presupune diploma bârlădeană, ce are preposiția ȣ î. l. d. оу la începutulŭ eĭ, nu vine ȣ decât în sec. 14 și 15, atâtŭ în sudulŭ Dunăreĭ cât și în documentele litvano-rusescĭ, galițiene și moldovene; din acestea se pare că a și trecutŭ într'însa. Intrebuințarea luĭ ȣ în aceste din urmă documente presupune desvoltarea uneĭ cursive, saŭ celŭ puținŭ a uneĭ semi-unciale, lucru ce pentru sec. 12, când ómeniĭ scriaŭ fórte puținŭ și fórte rarŭ, nu se póte admite.

(1) Остромирово евангеліе 1056-57 г. иждивеніемь С-п. кȣпца Сакникова, Спк. 1883.

(2) Изборникъ К. князя Святослава Ярославича 1073 г. Спк. 1880. Cf. greșelele acesteĭ edițiĭ în Jagić, Archiv f. slav. Philologie, VII.

(3) Свѣдѣнія и замѣтки о малоизвѣстныхъ и неизвѣстныхъ памятникахъ, LXXXI- XC, Спк. 1879 p. 8. Câte-va exemple putemŭ adăuga din textulŭ psaltireĭ: la finea șiruluĭ: скроу | шити 356, разоу, мѣйте, емоу ibid., радоу | жтьсѧ 357, твоемоу 372 și твоемȣ 265, 380, резȣмъ 367 (în titlu) везȣмъ 368. Ȣставимъ 367 etc. Citațiile după Срезневскій, Древніе славянскіе памятники юсоваго письма, Спк. 1868.

(4) Свѣдѣнія и замѣтки, fasc. citatŭ p 9.

(5) *Miklosich*, Monumenta Serbica, Viennae, 1858, passim.

www.dacoromanica.ro

b) і î. l. d. и în cuvintele: імѣ, і (= prepoziția «și»), іванко, Ростіславовічь, галічі, ізвладъ, нашіхъ ș. c. este ceva neobicĭnuitŭ în scrierea rusă din sec. 12. In evangelia luĭ Ostromir nu vine de felŭ, în cele două sbornice ale lui Svjatoslav (alŭ doilea dela 1076) vine fórte rarŭ și întocmaĭ ca ѕ, la sfârșitulŭ cuvintelorŭ saŭ la sfârșitulŭ șirelorŭ, când se desparte cuvîntulŭ în două. Exemple: погѹбї 165, дѣлатї 197, повѣстї 204, сътворї | въша 215 și altele. Intrebuințarea acésta a luĭ і privesce pe і când se află singurŭ și între două consonante la mijloculŭ cuvîntuluĭ, saŭ la finea cuvîntuluĭ după o consonantă; când stă între vocale, formândŭ diftongŭ, saŭ în cuvinte străine, lucrulŭ se schimbă. Sreznevskij în paleografia sa nu distinge aceste două lucrurĭ, cum nu distinge nicĭ întrebuințarea luĭ ѕ la finea șiruluĭ și înlăuntrulŭ textuluĭ (Cf. p. 108 și 103 din paleografia slavo-rusă); citatele luĭ dela p. 113 nu aŭ decĭ valóre, câtŭ timpŭ nu sunt comparate cu originalulŭ; exemple ca прїмхомъ și вѣрѕіжщїи se găsescŭ în cele maĭ vechĭ texte cirilice (corespundĕtórele lorŭ în cele glagolitice de asemenea), ele nu dovedescŭ însă nimicŭ pentru ї = и între consonante, cum pare a înțelege Sreznevskij loc. cit. In doc. luĭ Mstislav і = и nu se află nicĭ odată; la finea șirelorŭ se află totŭdeauna и: воуи | цѣ, геωрги | ю, гри | вьнъ, пришъстви | ю; геωргии, бити, молити, ωтдати ș. c. în decursulŭ textuluĭ. Totŭ așa în doc. luĭ Varlaamŭ. In manuscriptele bulgare vine fórte rarŭ: în epilogulŭ psaltireĭ din Bologna nicĭ odată, în doc. luĭ Ioanŭ Asen II nicĭ odată, în inscripția dela 1230 a aceluiașĭ Asen odată într'unŭ cuvîntŭ străinŭ: їнд (= indiction) și odată la sfîrșitŭ în: ѕкрасїх҃, dacă fotografia luĭ Sreznevskij e exactă; în epilogulŭ apostoluluĭ din 1277 nicĭ odată, afară de cuvintele străine ca ісоусъ, хрістосъ și cele-lalte de asemenea natură. In psaltirea din Bologna ї se află maĭ alesŭ la fine și, după spusa luĭ Sreznevskij, aprópe fără excepție din lipsa de spațiŭ. (1) In documentele sêrbescĭ originale până la a doua jumĕtate a sec. 13 n'amŭ întâlnitŭ pe ї (celŭ puținŭ în câte sĕ află în archivulŭ curțiĭ din Viena); ї începe

(1) Памятники юсоваго письма, introducerea la psalt. de Bologna, p. 130. Exemple din textŭ: въѕїщї 380, хвалї х 379, схранїш ж ibid etc.

www.dacoromanica.ro

a apăré fórte rarŭ dela finea sec. 13. V. de pildă Берїславъ, хрїсоꙋле, арьхїепискоꙋпове etc. în doc. luĭ Stef. Uroş, datŭ mănăstireĭ Chilandar (cunoscutŭ la noĭ de multŭ dintr'unŭ studiŭ alŭ d-luĭ Hasdeu). Cf. Miklosich, Mon. Serb. p. 58. 59. мїробытїа dela 1293, loc. cit. p. 57 e scrisŭ aşa spre deosebirea luĭ мїръ, mundus de миръ, pax. Ceea ce amŭ spusŭ despre ꙋ putemŭ spune deci cu maĭ multă siguranţă despre ї: acestŭ semnŭ nu se putea afla în loculŭ luĭ и, între douĕ consonante saŭ la finea cuvintelorŭ după o consonantă, în documentele rusescĭ din sec. 12; elŭ a fostŭ prin urmare întrodusŭ în diploma bârlădeană din documentele posteriόre sec. 12. In diplomatica litvano-rusă şi română din sec. 14 şi 15 elŭ se află fórte desŭ.

c) Acésta o putemŭ afirma fără nicĭ o îndoială despre ьı î. l. d. ъı ce representă în diploma bărlădeană sunetulŭ y din limba modernă polonă, malorosiană etc. (unŭ sunetŭ fórte aprόpe de î alŭ nostru.) Formele cu ьı î. l. d. ъı din cuvintele: берладьскьı, мьıтъ, розвьıньıмъ, în cele douĕ documente rusescĭ din sec. 12 sunt representate totŭ-deauna prin forme cu ъı: которъıи, стъıи, манастъıри, зъмли, съıновьци etc. ьı î. l. d. ъı nu se află în nicĭ unŭ monumentŭ literarŭ rusescŭ din sec. 12: nicĭ în manuscripte, nicĭ în diplome, nicĭ în inscripţiĭ, nicĭ în monede. V. tabloulŭ de literele graficeĭ rusescĭ în sec. 12, p. 161 din paleografia luĭ Sreznevskij. ьı nu se află în Rusia nicĭ în sec. 13, iar judecândŭ după materialele luĭ Sreznevskij nicĭ în alŭ 14; e posibilŭ însă să se găséscă în vre-unŭ manuscriptŭ din sec. 14; în sec. 15 şi 16 ьı s'a întrodusŭ sub influenţa cărţilorŭ sud-slavice din împrejurărĭ bine cunoscute în istoria literatureĭ rusescĭ. ьı din sbornicele luĭ Svjatoslav (1073. 1076) este o particularitate sud-slavică a acestorŭ codice şi forméză o excepţiune în paleografia rusă a sec. 11-lea; elŭ nu póte fi citatŭ contra părereĭ nóstre. In sudulŭ Dunăreĭ ьı apare de vreme: la Bulgarĭ e rarŭ în sec. 12 (v. de pildă блъгаръскыимъ în epil. ps. Bologna, loc. cit. p. 8); (1) la Sêrbĭ

(1) In textulŭ psaltireĭ ьı se află, însă cu multŭ maĭ rarŭ decât ъı saŭ ъї. Sreznevskij loc. cit. p. 130. In douĕ colόne din p. 377 ъı vine de 6 orĭ, ьı nicĭ odată, p. 378 şi 379 ъı vine de 15 orĭ, ьı nicĭ odată ş. a. m. d.

www.dacoromanica.ro

clŭ apare exclusivŭ în loculŭ luĭ ъı, ca și ь simplu în loculŭ luĭ ъ în primele redacțiunĭ sêrbescĭ ale paleoslaviceĭ și în primele documente. V. scrisórea comuneĭ Popovo către Ragusanĭ (păstrată în archivulŭ curțiĭ din Viena) care după forma literelorŭ mi se pare a fi celŭ maĭ vechiŭ monumentŭ diplomaticŭ sêrbescŭ. Cf. Miklosich, M. S. p. 7 și Safarik, Památky Jihoslovanuv, Listiny No. 1, ed. 2.

d) Cele două semne grafice ale diplomeĭ bârlădene, circumflexulŭ pe ı și două puncte aprópe după fie care cuvîntŭ, ne ducŭ la aceĭașĭ conclusie ca și ȣ = оу, ї = и, ы = ъı. ǐ din cuvintele ǐ și ǐсъкозъ nu se póte afla decât într'o grafică în care и și і se scriaŭ fără nicĭ o deosebire, căcĭ ǐ s'a născutŭ după analogia luĭ й, care sub acéstă formă vine în cele maĭ vechĭ documente rusescĭ. Acéstă identificare completă a luĭ ı si и s'a întîmplatŭ cu vremea în grafica litvano-rusă și galițiană, unde și găsimŭ pe ǐ. Într'unŭ documentŭ galițianŭ din 1424 găsimŭ: межǐ, паскǐтǐ, анǐ, ск.неǐ, свѣдцǐ, быǐлǐ, Рольчькокǐчь, законьǐ etc.; într'unŭ altŭ doc. galițianŭ din 1359 găsimŭ нǐой, în altulŭ dela 1366 Басилǐовъ etc. (1). Din aceste documente saŭ din altele cu aceĭașĭ ortografie, galițiene orĭ moldovene, a trecutŭ și ǐ în diploma bărlădénă. În doc. rusescĭ până în sec. 14 nicĭ urmă nu se află de acestŭ ǐ.

Maĭ curiósă e interpuncțiunea diplomeĭ: ea are aprópe după fiecare cuvîntŭ două puncte : Acéstă interpuncțiune n'o găsimŭ în alte documente rusescĭ, nicĭ în cele din sec. 12 nicĭ în cele de maĭ târḑiŭ, afară dór de rare și întîmplătóre excepțiĭ. V. semnele interpuncțiuneĭ la Sreznevskij, Paleografia, p. 110. În diploma luĭ Mstislav avemŭ obicĭnuitulŭ . saŭ ·:· , în maĭ tóte documentele rusescĭ, sêrbescĭ și bulgare vine . unde trebue și unde nu trebue. Unulŭ singurŭ din câte cunoscŭ eŭ face excepțiune, întrebuințândŭ : în modŭ consequentŭ, întocmaĭ ca și diploma bârlădénă ; acesta e documentulŭ luĭ Ioanŭ Asen II (după 1218), așa

(1) Наȣковый сборникъ галицко-рȣсской матицы, ed. in Lemberg, 1866 fasc. 1 p. 55 și fasc. 3 p 185, 187 din 1865. Fórte rarŭ se găsesce ǐ pe ı: калицкоȣ, fasc. 2, din 1867 alŭ aceluiașĭ sbornicŭ, p. 138.

www.dacoromanica.ro

precum l'a publicatŭ Sreznevskij. (1) Incidenţa e fórte curiósă şi dacă s'arŭ constata că diploma bărlădénă e unŭ falsificatŭ noŭ, s'arŭ puté deduce că diploma luĭ Ioanŭ Asen II ĭ-a servitŭ de modelŭ; acésta a fostŭ publicată cu câţĭ-va anĭ înaintea celeĭ-lalte. (2)

Trecêndŭ la *fonetica şi ortografia* diplomeĭ bârlădene să ne oprimŭ:

a) la trecerea luĭ в în ȣ (în preposiţia въ). Acéstă schimbare fonetică nu se constată în limba ruséscă înaintea sec. 13. Diploma luĭ Mstislav dela 1130 are totdeauna въ: въ свои княжение, въ съмьрти, въ нїе, въ д҇нь; ȣ în locŭ de въ arŭ puté să fie însă autenticŭ şi pentru secoluluĭ alŭ 12 în dialectulŭ din Volynia şi Galiţia (tocmaĭ dialectulŭ în care arŭ fi trebuitŭ să fie scrisă diploma bârlădénă), de óre-ce în manuscriptele galiţiene şi volyniene din sec. 13 acéstă schimbare este destulŭ de désă. Aşa de pildă în evangelia galiţiană din 1266 avemŭ: оукоупѣ, оузѧти, оустаютъ, оу шестоую годиноу, оудова etc. pentru вкоупѣ, възѧти, вдова etc.; în evangelia luĭ Polikarp din 1307 avemŭ: оу водахъ, оусѣдоша etc. pentru въ водахъ, въсѣдоша şi vice versa: на в чи, во вхо etc. pentru на оучи, во оухо etc.; ȣ = в găsimŭ chiarŭ într'unŭ manuscriptŭ din sec. 12, celŭ maĭ vechiŭ manuscriptŭ de origine galiţiană, în evangelia luĭ Dobrilo: до оулѣеть, î. l. d. довълѣеть, dacă nu cumva aci este o greşélă ca în раоуви = равви (3). ȣ saŭ оу pentru въ este unŭ fenomenŭ constantŭ în documentele galiţiene din sec. 14 şi 15: probabilŭ că de aci s'a întrodusŭ şi în diploma bârlădénă. Exemple e de prisosŭ a maĭ da; de óre ce fie-care le póte găsi cu grămada în orĭ-ce documentŭ moldovenescŭ, începêndŭ cu cele din sec. 14 şi până la cele din urmă.

b) ѣ în locŭ de ѧ în cuvintele: имѣ, кнѣзь, платѣтъ, тисѣщȣ, мѣ este cu totulŭ neobicĭnuitŭ în documentele şi manuscrip-

(1) Свѣдѣнія и замѣтки, p. Ѳ. Originalulŭ aflătorŭ în academia de sciinţe din St. Petersburg mi-a fostŭ neaccesibilŭ.

(2) Извѣстія 2-го отдѣленія Академіи наукъ, an. 1852. fasc. 1. p. 347 sq. şi an. 1853 fasc. 2. pag. 109 sq.

(3) Acestŭ faptŭ l'a urmăritŭ А. Соболевскій în Очерки изъ исторіи русскаго языка, Кіевъ, 1884. Cf. pp. 7, 25, 39. De acelaşĭ autorŭ: Лекціи по исторіи русскаго языка, Кіевъ, 1888, p. 87 sq..

www.dacoromanica.ro

tele rusescĭ; în tóte aceste locurĭ într'unŭ documentŭ curatŭ rusescŭ în locŭ de ѣ trebuea să fie ѧ saŭ ꙗ, de óre ce nasala ѧ în limba rusă a începutŭ a se pronunța ca ꙗ chiar dela despărțirea limbeĭ rusescĭ din limba slavă comună, cu alte cuvinte dela începutulŭ existențeĭ uneĭ semințiĭ rusescĭ deosebite de seminția slavă din care s'a născutŭ. Diploma luĭ Mstislav are: кнѧжение, ѿꙗти = ѿıѧти (în diploma bârlădénă arŭ fi ѿѣти); luĭ маѣ din acéstă diplomă îĭ corespunde мании într'unŭ manuscriptŭ rusŭ din sec. 11 (cod. Svjatoslavi). Confusia dintre ѧ și ѣ e întrodusă în diploma nóstră din documentele bulgare, în carĭ se confundă ѧ cu ѣ din simplulŭ motivŭ că și ѧ și ѣ daŭ în limba bulgară modernă în unele casurĭ е; de pildă în diploma luĭ Ioanŭ Asenŭ II numele orașuluĭ Прѣславъ este scrisŭ Прѧслава; acestŭ cuvîntŭ vine în cele maĭ multe casurĭ scrisŭ cu ѣ. (1) In doc. nóstre ѣ = ѧ vine fórte desŭ: свѧтопочикъшии și свѣтопочикъшии, челѧди și челѣди, кнѣзь și кнѧзь, хтѧтъ și хтѣтъ și altele asemenea sĕ găsescŭ la fiecare pasŭ în documentele moldovene și maĭ alesŭ în cele muntene. Din acestea a pututŭ să trécă ѣ î. l. d. ѧ și în diploma bârlădénă.

c) Neconsequența în întrebuințarea luĭ ч, ж rusescĭ în locŭ de щ, жд bulgărescĭ nu se póte explica decât dacă admitemŭ că documentulŭ n'a fostŭ scrisŭ în cancelaria unuĭ principe rusŭ din secolulŭ 12, ci a fostŭ compusŭ maĭ târḑiŭ de unŭ omŭ ce cunoscea ambele redacțiunĭ ale limbeĭ paleoslovenice, și cea rusă și cea bulgară. Într'unŭ documentŭ purŭ rusescŭ arŭ fi trebuitŭ să avemŭ pe lângă текꙋчомъ și тєсѣчꙋ, nu тєсѣщꙋ; de asemenea unde se află рожьства, николжь, forme curatŭ rusescĭ, nu se póte afla тєсѣщꙋ, formă bulgărescă: înțelegŭ într'unŭ documentŭ ca acesta, scrisŭ într'o limbă omogenă, nu într'unŭ manuscrisŭ copiatŭ de pe altulŭ, în care se potŭ întroduce forme heterogene din nebăgarea de sémă a scriitoruluĭ sau sub influența pronunțăreĭ acestuia.

d) из în locŭ de съ saŭ с în cuvinte compuse nu se află în documentele rusescĭ din sec. 12; în acestŭ timpŭ изкладъ din diploma

(1) V. citate la *Jireček*, Cesty po Bulharsku, v Praze, 1888 p. 642 sq.

www.dacoromanica.ro

bârlădénă arŭ fi avutŭ forma съкладъ saŭ складъ. из î. l. d. съ în astŭ-felŭ de casurĭ se află numaĭ în sec. 14 şi 15 în manuscriptele galiţiene, în documentele litvano-rusescĭ şi în ale nóstre; evangelia din Luck (Galiţia) are: иствори, ис нимь pentru сътвори, съ нимь, aceĭaşĭ evangelie schimbă pe с în з: зборъ, здравъı etc.; în diplomele litvane se găsescŭ forme ca ис татары = съ татары şi з лѣсомъ = съ лѣсомъ. (1) Într'unŭ doc. a luĭ Alexandru celŭ Bunŭ avemŭ însuşĭ cuvîntulŭ diplomeĭ bârlădene: на искладѣ (искладъ î. l. d. съкладъ). (2) Din aceste isvóre târdiĭ pare să fi intratŭ из- şi în diploma nóstră.

e) Forma берладськы în locŭ de -ськыи nu o 'ntâlnimŭ în sec. 12. V. которъıи în dipl. Mstislav стъıи în dipl. Varlaam, гочкъıи, живъıи etc. în dipl. luĭ Mstislav Davidovič din Smolensk de la 1229 (3) старъıи, гоцькыи etc. în dipl. luĭ Alexandru Nevskij dintre 1257—59 ş. a. m. d. (4) In doc. bulgare din secol. 13 acéstă formă se găsesce rarŭ: (вѣрны la 1230), în sec. 14 ceva maĭ desŭ (великы la 1359 pe lângă безначални şi милосръдїи (5); ea se găsesce chiar în cele maĭ vechĭ manuscripte paleoslovenice saŭ paleobulgare: în aşa numitele foĭ ale luĭ Undolskij: чловѣчьскы, în Efrem Sirin alŭ luĭ Hilferding грѣшны, слабы etc., în psaltirea bolognesă destulŭ de desŭ: праведнъı, лжкавъı etc. (6) Fórte desŭ se găsesce însă în documentele galiţiene şi moldovene, unde întâlnimŭ la fie care pasŭ forme contrase ca: молдавскы, нѣмецкы, хорловскы etc. (7) Din acestea se pare că a şi trecutŭ în diploma bârlădénă. Acésta se vede şi maĭ bine din dativele plurale, carĭ în diploma bârlădénă aŭ numaĭ forma contrasă ымъ î. l. d. forma completă ъıимъ, cum arŭ fi trebuitŭ să aibă unŭ documentŭ originalŭ rusescŭ din sec. 12; рознымъ, рѹськымъ ş. c. sunt forme constante numaĭ în diplomele sec. 13 şi

(1) Соболевскій, Очерки, p. 45 şi Лекціи, p. 77.

(2) *Kaluzniacki*, Dokumenta moldawskie i multańskie, we Lwowie 1878. p. 13.

(3) Собраніе государственныхъ грамотъ и договоровъ, vol. II, No. 1.

(4) Грамоты... сношеній сѣверо-западной Россіи съ Ригою etc. 1857. No. 1.

(5) Срезневскій, Свѣдѣнія, fasc. 3. p. 10, 34.

(6) Acelaşĭ, Памятники юсоваго письма, p. 134, 136, 148.

(7) В. А. Уляницкій, Матеріалы для исторіи Россіи, Польши etc. Москва, 1887, p. 13, 15 etc.

www.dacoromanica.ro

maĭ alesŭ alŭ 14, nicĭ atuncĭ însă exclusivŭ, căcĭ formele complete maĭ vechĭ se află fórte desŭ pe lângă cele noue. Afară de acésta ѣімъ î. l. d. ъімъ (cu ѣ=ъ) dovedesce provenienţa târḑie a acestuĭ modŭ de scriere : ea nu póte fi în Rusia maĭ veche decât sec. 14.

Dar în diploma bârlădénă găsimŭ şi forme neexacte din punctulŭ de vedere alŭ *gramaticeĭ* şi *formaţiuneĭ cuvintelorŭ*. Берладсьскы şi оугръсьскымъ sunt două forme imposibile în limba rusă saŭ bulgară : aci sufixulŭ de formaţie alŭ adjectivuluĭ din substantivŭ arŭ fi în locŭ de -ьскъ (-ĭsk) -сьскъ (-sĭsk), unŭ sufixŭ necunoscutŭ în limbile slave. Din берладъ şi оугръ cu sufixulŭ -ьскъ se formézŭ adject. берладъскъ, оугръскъ saŭ берладьскъ, оугрьскъ, cum se face din гръкъ adj. гръч-ьскъ, din исполинъ adj. исполин-ьскъ, din жидовъ adj. жидов-ьскъ, din обръ adj. обр-ьскъ ş. a. m. d. (1). Dacă vomŭ căuta aceste forme în documentele rusescĭ din sec. 12 saŭ 13 le şi găsimŭ aşa ; în tractatulŭ citatŭ a luĭ Mstislav Davidovič avemŭ : Смольн-ьска şi Смольн-ескъіи (е din ь fórte desŭ în doc. din Smolensk şi Novgorod), гот-скъімъ saŭ гочкъіи (î. l. d. гоцкъіи, ц=ч în dialectulŭ novgorodianŭ) din гот-ьскыи ; în tractatulŭ citatŭ a luĭ Alexandru Nevskij : латин-ьскъімъ etc. Cuvintele din diploma bârlădénă le găsimŭ în documentele sec. 14 şi 15 sub altă formă : în cronica luĭ Nestor de pildă cetimŭ totdeauna în locŭ d• оугръсьскъіи — оугръскъіи saŭ maĭ desŭ оугорьскъіи, оугорскъіи (v. оугорьска земла p. 5. 25 etc.); în documentele nóstre cetimŭ tot deauna î. l. d. берладсьскъіи — бръладъскыи saŭ бръладскьıи (v. тръгъ бръладъскый în doc. din 1435. Uljanickij, p. 44).

De unde dar aceste forme neexacte? Mi se pare că nu se potŭ explica altŭ felŭ decât că autorulŭ documentuluĭ le-a formatŭ în modŭ arbitrarŭ după adject. роусьскъіи, în care în adevĕrŭ s• întâlnesce grupa -сьскъ, acésta însă nu formézŭ întrégă sufixulŭ adjectivalŭ, de óre ce -сь din -сьскъ se ţine de trupină nu de sufixŭ, rădăcina

(1) Că aci e vorba de suf. -ьскъ, ce formézŭ adjective maĭ alesŭ din nume substantive, rarŭ din adjective, se vede din corespondentulŭ sĕŭ litvanŭ *-iška*, cu acelaşĭ funcţiune. Din lëtuva adj. lëtuv-iškas (=litvanŭ), din prus adj. prus-iškas, din vyras (bărbatŭ) adj. vyr-iškas, din mote (femee) moter-iškas ş. m. d.

www.dacoromanica.ro

cuvîntuluĭ роусьскъ fiindŭ роусь nu роу (rad. *rusĭ* e unŭ colectivŭ, prob. din finezulŭ ruodzi = Svedezi) роусьскъıи e forma cea maĭ veche a adj. de adĭ русскій; ea se găsesce în sec. 12 în diploma luĭ Mstislav: роусьскоу землю; din ea s'a formatŭ în doc. sêrbescĭ, fórte rarŭ însă, роушкыи; роусьскъıи ne-amŭ fi așteptatŭ a găsi și în diploma bârlădénă care e tocmaĭ dela începutulŭ sec. 12; în loculŭ acesteĭ forme exacte găsimŭ însă o formă neexactă, probabilŭ alcătuită și acésta de autorulŭ documentuluĭ: руськымъ. Acéstă formă este imposibilă în limba veche ruséscă, căcĭ dacă admitemŭ perderea luĭ с dinaintea luĭ к trebue să admitemŭ și înmuiarea luĭ ы de după к în и, amŭ avé atuncĭ o formă posibilă роуськимъ; acéstă formă s'a născutŭ din роусьскыимъ prin căderea luĭ ь dintre ceĭ doĭ с și contragerea lorŭ într'unŭ singurŭ с și prin contopirea grupeĭ -ъимъ în -имъ. Forme ca роускимъ se găsescŭ în sec. 13 pe lângă cele complete (v. în diploma citată a luĭ Mstislav Davidovič: роускии гость). Din acéstă ultimă formă sub influența luĭ и de după к se póte înmuia с și așa căpĕtămŭ forma роуськимъ, nicĭ într'unŭ chipŭ însă роуськымъ. În doc. galițiene se potŭ urmări tóte aceste transformațiunĭ. V. de pildă: роусъкоѣ s. рѹскоѣ (la 1365 și 1371), рѹскъıхъ la 1400, pe lângă acestea însă și рѹскій la 1388 etc. (1); forme cu сь a adunatŭ Sobolevskij (2) din evangeliile galițiene ale sec. 14, unde сь se află numaĭ atuncĭ când și înaintea luĭ și după elŭ se găsesce o silabă móle. Forme ca роуській sunt obicĭnuite adĭ în limba malorosiană, la începutulŭ sec. 12-lea însă după tóte probabilitățile n'aŭ existatŭ și n'aŭ avutŭ de unde să intre în diploma bârlădénă. Cele spuse despre роуськымъ se raportă și la (мєсѧ)врнськьмъ cu deosebire că aci maĭ este o altă imposibilitate: ь în locŭ de ы la terminația -ьмъ (= ъимъ saŭ ъмъ) a dativuluĭ pluralŭ nu se întâlnesce nicăirĭ în gramatica slavă.

Forma тісѣщѹ este o formă neexactă bulgară în loculŭ formeĭ exacte rusescĭ тісѧчь saŭ тъıсѧчь: data fiindŭ pusă în nominativŭ și тісѧчь

(1) Наѹковый сборникъ, 1865. fasc. 3. p. 188, 189, 191, 199.
(2) Очерки, p 113.

www.dacoromanica.ro

trebuia să fie la nominativŭ, ca să concórde cu стъ ș. c. Forma тисѧчь cu и în locŭ de ъı (cum se găsesce de regulă în monumentele paleoslave) este posibilă în sec. 12, dacă nu cumva ea era singura formă obicĭnuită în dialectulŭ Rușilorŭ Galițienĭ. (1)

De asemenea puteaŭ să fie formele берладı și галıчı la locativŭ, din берладь și галıчь. Aceste forme moĭ le găsimŭ în primele documente din sec. 14 și în cronica volyniană. V. галичь la 1388 (Nauk. Sborn. f. 3 p. 191), iar în cronică : у галичи 221 из галичѧ 218, к галичю 226, галичь 226, dar și из галича 270. 273. отъ галича 225; o singură dată берладь 390. (2) In documentele nóstre берладѣ e forma obicĭnuită, fórte rarŭ întâlnimŭ берлади. V. Uljanickij, p. 44 (1435) : оу берлади.

Текꙋчомъ estê o formă îndoielnică pentru sec. 12, căcĭ dacă în adevĕrŭ Tecuciŭ vine din particip. текꙋчий, atuncĭ locativulŭ arŭ fi trebuitŭ să fie în sec. 12 текꙋчемь ca la tóte temele în -jъ. o i. l. d. e în astfellŭ de casurĭ (după ч, ш, ж) e unŭ fenomenŭ fórte rarŭ în sec, 12; elŭ este însă constantŭ in limba documentelorŭ și manuscriptelorŭ sudŭ și vestŭ-ruse din sec. 14 încoace. (3)

Trecêndŭ la *formulele* diplomeĭ bârlădene observămŭ :

a) că formula introductivă, care în casulŭ de față conține invocațiunea și titlulŭ celuĭ ce dă diploma, se deosibesce de formulele corespundĕtóre în cele-lalte diplome rusescĭ din sec. 12 și 13 prin aceea, că ea are invocațiunea ꙋ имѣ ѡтца и сна (straniŭ că sf. Duhŭ e lăsatŭ afară), lucru ce lipsesce în tóte diplomele curatŭ rusescĭ din sec. 12 și 13, (afară de testamente, așa numitele дꙋховныѧ). Acestea începŭ tóte saŭ deadreptulŭ cu numele dătătoruluĭ diplomeĭ saŭ cu o cruce înaintea numeluĭ: crucea înlocuesce invocația verbală din diploma nóstră. Iată câte-va exemple : doc. luĭ Mstislav 1130 : † Се азъ Мьстиславъ Володимирь с҃нъ etc.; doc. luĭ Varlaam 1192 : † Се въдале Варламе (4) с҃тмоу с҃псоу etc.; tractatulŭ dintre Alexandru

(1) Соболевскій, Очерки, p. 102.
(2) Citațiile sunt făcute după ediția II a comisieĭ archeografice : Лѣтопись по ипатскому списку, Спб. 1871.
(3) *Jagić*, Критическія замѣтки по исторіи русскаго языка, St.-Petersburg, 1889, pag. 35 sq.
(4) = Въдалъ Варламъ, o particularitate a dialectuluĭ novgorodianŭ.

www.dacoromanica.ro

Nevskij cu Nemţiĭ 1257—1259 : † Се азъ князь Александръ и с҃нъ мои Дмитрии etc. ; (1) documentulŭ de judecată alŭ principeluĭ de Smolensk Teodorŭ Rostislavič 1284 : Се язъ князь смоленскыи Федоръ etc. (2) ; tractatulŭ mareluĭ principe Mihailŭ Iaroslavič cu Novgorodulŭ 1314 : Се докончалъ великъıи князь Михаило съ вл҃дкою Д҃вдмь etc. (3) ; tractatulŭ aceluiaşĭ Mihailŭ Iaroslavič cu principele din Moscva 1317 : † Се доконча князь великъıи Гюрги съ братомь свои(мь) etc. (4); tractatulŭ mareluĭ principe din Tver, Mihailŭ Alexandrovič, cu Novgorodulŭ 1368—1371 : Се язъ князь великиї Михаїло докончалъ есмь etc. (5) ; tractatulŭ mareluĭ principe Simeonŭ Ioanovič cu fraţiĭ sĕĭ 1341 : Се язъ князь великии Семенъ Ивановичь всея Роуси etc. (6) ş. a. m. d. Documentulŭ datŭ de Ivanko Rostislavič neguţătorilorŭ din Mesembria arŭ fi începutŭ probabilŭ totŭ cu † Се язъ Иванъ Ростиславичь etc. dacă s'ar fi datŭ în sec. 12; elŭ începe însă cu : 8 имѣ wтца и сна fiind-că aşa începŭ o parte însemnată din documentele galiţiene, litvane şi moldovene din sec. 14 şi 15 (cele maĭ vechĭ din 1366, 1371, 1375, 1386). In acestea formula invocaţieĭ s'a întrodusŭ din documentele latino-polone, carĭ la rêndulŭ lorŭ aŭ imitatŭ pe cele apusene ce începeaŭ cu : *In nomine domini Dei et salvatoris nostri Iesu Christi* saŭ *In nomine Patris, Filii et Spiritus sancti* etc. Ea nu s'a putută introduce în diploma luĭ Rostislav nicĭ din documentele bulgare de óre-ce şi acestea începŭ saŭ simplu cu : Даватъ ц҃сво ми wризмw си etc. saŭ începŭ, după modelulŭ celorŭ grecescĭ, cu lungĭ şi adese-orĭ confuse prooemia, în carĭ se expunŭ maĭ alesŭ principiĭ morale scóse din cărţile sfinte. Trebue dar să deducemŭ că formula introductivă a diplomeĭ bârlă-

(1) Citatŭ maĭ susŭ.
(2) ibid. No. IV.
(3) А. Шахматовъ, Изслѣдованiе о языкѣ новгородскихъ грамотъ XIII—XIV в. Спб. 1886 p. 256.
(4) ibid. 258.
(5) Unŭ altŭ tractatŭ dela acelaşĭ principe, 1373, loc. cit. 270.
(6) Собранiе госуд. грам. Vol. 1. No. 23. In acéstă mare colecţie se află şi tractatele citate din Şahmatov; ediţia acestuĭ din urmă este însă incomparabilŭ superióră: ea e cea dintâiŭ ediţie de documente pe deplinŭ mulţămitóre în Rusia.

www.dacoromanica.ro

dene a intratŭ acolo din cele galiţiene saŭ moldovene: altă explicare nu i se póte da.

b) Totŭ din acestea a fostŭ introdusă şi data dela Christosŭ. E lucru sciutŭ că popórele slave, carĭ primiră creştinismulŭ sub forma bizantină, adoptară şi cronologia bizantină numĕrândŭ aniĭ dela facerea lumeĭ. Ceĭ dintâiŭ aŭ fostŭ Bulgariĭ, la carĭ nu găsimŭ decât acéstă cronologie din sec. 9 începêndŭ. După dînşiĭ s'aŭ luatŭ şi Ruşiĭ la carĭ găsimŭ în manuscrise numaĭ cronologia bizantină. Pentru timpulŭ luĭ Ivanko Rostislavič din documente nu putemŭ da nicĭ unŭ exemplu de óre-ce cele douĕ doc. din sec. 12 nu aŭ dată (acésta s'a dedusŭ din împrejurările istorice); cele din sec. 13 sunt maĭ tóte fără dată, iar cele schimbate cu Nemţiĭ din vestŭ, fiindŭ scrise maĭ alesŭ în cetăţile nemţescĭ, aŭ data dela Cristosŭ: nu încape însă îndoială că Ruşiĭ între sine întrebuinţaŭ în documente ca şi în manuscripte data dela facerea lumeĭ. In diploma bârlădénă trebue să ne aşteptămŭ cu atâtŭ maĭ multŭ la acéstă dată, cu câtŭ ea este făcută pentru negustoriĭ din Mesembria, oraşŭ locuitŭ de Grecĭ şi Bulgarĭ, (afară de negustoriĭ străinĭ ca Ragusaniĭ, Veneţianiĭ ş. a.). E greŭ a crede că unŭ principe-rusŭ pravoslavnicŭ arŭ fi putută da unorŭ negustorĭ, în cea maĭ mare parte Grecĭ (maĭ alesŭ că pe vremea aceea Mesembria se afla în mâna Bizantinilorŭ) (1) o diplomă cu data obicĭnuită în apusulŭ latinŭ. Acestŭ modŭ de datare este fórte obicĭnuitŭ, pe lângă celalaltŭ, în diplomatica galiţiană, unde a trecutŭ, ca şi celelalte formule, din cea latină-polonă.

In documentele moldovene data dela Christosŭ vine maĭ alesŭ atuncĭ când ele se daŭ principilorŭ litvanĭ, regilorŭ Polonĭ saŭ comunelorŭ galiţiene ; în trebile interne, întocmaĭ ca în Rusia, se observa data dela facerea lumeĭ.

Faptulŭ că în diploma bârlădénă se află data dela Christosŭ ne-arŭ puté face să credemŭ că autorulŭ acestuĭ falsificatŭ a fostŭ unŭ învĕţatŭ galiţianŭ, dedatŭ cu acéstă cronologie, dacă unŭ altŭ faptŭ nu ne-arŭ face să credemŭ că acelŭ învĕţatŭ a pututŭ fi şi românŭ.

(1) Jireček, Cesty po Bulharsku, p. 592.

www.dacoromanica.ro

c) Acesta este titlulŭ duplu a luĭ Rostislavič: кнѣзь şi воевода. In formula introductivă elŭ se numesce кнѣзь берладьскы, iar în aşa numita corroboratio sĕ spune: а кажіть воевода. Nu sĕ póte tăgădui că acestŭ pasajŭ e obscurŭ, ca întrégă formula corroborativă; nu este cu tóte acestea maĭ puţinŭ adevăratŭ, că dacă traducemŭ pe кажіть воевода cu: principele va pedepsi (altŭ înţelesŭ e greŭ de scosŭ), dămŭ de o contradicere evidentă în însuşĭ textulŭ diplomeĭ. Acésta ne dovedesce fără cea maĭ mică îndoială că noţiunea *principeluĭ românŭ*, воевода, în mintea falsificatoruluĭ a fostŭ identificată cu noţiunea *principeluĭ rusŭ*, кназь. Acéstă identificare se putea face după sec. 14, când voevodiĭ noştri aveaŭ tóte atributele knejilorŭ s. principilorŭ ruşĭ; la începutulŭ seculuĭ alŭ 12 probabilŭ însă că nu era tocmaĭ aşa. Nu putemŭ atinge aci cestiunea, încă nelămurită, a origineĭ voevodatelorŭ nóstre: putemŭ însă susţiné cu multe probabilităţĭ că unŭ кназь rusescŭ din sec. 12, chiar stăpânindŭ peste o populaţie românéscă, nu se putea numi şi воевода, de órece rangulŭ воевода în Rusia era pe acea vreme inferiorŭ кназ-uluĭ. кназь era stăpânulŭ de dreptŭ saŭ de faptŭ alŭ unuĭ teritoriŭ, alŭ uneĭ землѧ, şi demnitatea era moştenitóre pentru toţĭ fiiĭ luĭ; воевода era unŭ şefŭ alŭ armateĭ în serviciulŭ кназ-uluĭ, saŭ кназ-ulŭ însuşĭ se numea voevoda când comanda o armie în serviciulŭ unuĭ altŭ kniazŭ. Cf. cronica Ipat. sub an. 1281: «И отради (sc. Володимиръ) воеводоу, Василка кназа вослонимьского,........ а съ юрьевою ратью бѧшеть воевода Тюйма» p. 583. ed. 2. Cf. pe aceiaşĭ pagină: Василко же пойде своимъ полкомъ...... а Тюйма своимъ полкомъ. Aci avemŭ unŭ knjazŭ în acelaşĭ timpŭ şi voevodŭ. Sub an. 1043 Nestorŭ istorisesce: в лѣто 6551 посла Ѧрославъ сына своего Володимера на Грькы и вда (în alte copiĭ давъ) емоу вои многы, а воеводьство пороучи Вышатѣ. (1) Aci prinţulŭ fu trimesŭ însoţitŭ de unŭ voevodŭ, unŭ şefŭ alŭ armateĭ.

(1) Лѣтопись по лаврентіевскому списку, ed. 2. Спб. 1872. p. 150. Pasajele citate sĕ traducŭ astfelŭ: «şi trimese (Volodimir) pe *voevodulŭ* Vasilko, *prinţulŭ* de Voslonim, iar cu armata luĭ Iurie era *voevodulŭ* Tjuĭma.» «Vasilko merse cu glótele sale, iar Tjuĭma cu ale sale». «In anulŭ 6551 trimese Iaroslav pe fiulŭ sĕŭ Volodimer contra Grecilorŭ şi-ĭ dete multă armată, iar comanda-o încredinţă luĭ Vyşata.»

www.dacoromanica.ro

S'arŭ puté crede, pasajulŭ diplomeĭ fiindŭ obscurŭ, că aci nu e vorba de însuşĭ kniazulŭ, ci de unŭ voevodŭ alŭ luĭ, ce sĕ putea afla în Galicĭ ca locoţiitorĭĭ. Şi'n adevĕrŭ locoţiitoriĭ principilorŭ ruşĭ în oraşele supuse lorŭ, în aşe numitele пригороди, se numeaŭ câte odată воеводы, acésta însă fórte rarŭ; numele lorŭ era посадникъ saŭ тысяцкій. (V. pasajulŭ din cod. Hypat. unde unŭ тысяцкій é numitŭ şi voevodŭ «воеводьство державшю Кіевьской тысяцш Яневи» la 1089, ed. 2. p. 145. Cf. codex Laurentii, ed. 2 p. 201.) Unŭ посадникъ ne amŭ aştepta să găsimŭ şi în Galič, dacă în realitate arŭ fi fostŭ vre-unulŭ acolo.

Dacă diploma arŭ fi fostŭ dată de Ivanko Rostislavič în Bârladŭ şi dacă elŭ arŭ fi stăpânitŭ de faptŭ Galicĭ-ulŭ, unde arŭ fi avutŭ locoţiitoriĭ sĕĭ, посадники, de bună sémă că воевода nu s'arŭ fi ivitŭ în diplomă, ci în loculŭ luĭ arŭ fi fostŭ saŭ кнѣзь saŭ посадникъ. Avemŭ chiar unŭ interesantŭ pasajŭ în cronică unde se spune că Vladimir Vsevolodovicĭ (numitŭ Monomachulŭ) la 1116, cu 18 anĭ înainte de diploma bârlădénă, arŭ fi pusŭ locoţiitorĭ-posadnicĭ la Dunăre: посажа посадники по доунаю. Că aceştĭ posadnicĭ aŭ existatŭ la Dunăre nu se scie; sĕ scie însă că Vladimir a avutŭ a se lupta cu Pecenegiĭ şi Cumaniĭ, că trupe de-ale luĭ aŭ ajunsŭ până la Dunăre, însă — cum spune totŭ cronica — n'aŭ isprăvitŭ nimicŭ, не въспѣвше ничтоже. V. cod. Hypat. p. 204.

d) Afară de acéstă evidentă contradicere în coroboraţiă, însă-şĭ formula coroboraţieĭ este suspectă: а кажіть воевода, а на томъ ѡбѣтъ este o formulă neobicĭnuită în documentele rusescĭ; eŭ celŭ puţinŭ n'amŭ găsit-o nicăirĭ. кажіть este o formă neexactă în locŭ de кажетъ saŭ накажетъ; aceste forme vinŭ totdeauna cu е în sec. 12 şi 13. Cf. de pildă «да ся кажет(ъ) гнѣвом(ъ) ц҃рквим» în diploma luĭ Constantinŭ Asen dinainte de 1278. Sreznevskij, Svêdênija 3. p. 16.

e) In fine o altă formulă din diploma bârlădénă nu lasă nicĭ o îndoială că ea a intratŭ aci din documentele galiţiene şi încă—din nesciinţa saŭ nebăgarea în sémă a falsificatoruluĭ— din documente de altă natură decât diploma bârlădénă. Acéstă formulă este aşa numita inscriptio (în diplomatica latină); ea are în diploma bârlă-

www.dacoromanica.ro

dēnă terminulŭ свѣдчꙋю (formă neexactă în locŭ de свѣдчю s. свѣдчꙋ) ce se întrebuința în documentele galițiene din sec. 14 și 15 pe lângă освѣдчаю, nu însă în diplomele date de *principĭ*, ci în documentele judiciare de felurite speciĭ, date maĭ alesŭ de *starostĭ* și *voevoḑĭ*. Principiĭ întrebuințaŭ în diplomele lorŭ, ca și aĭ noștri, maĭ alesŭ terminiĭ знаменито чинимъ saŭ свѣдомо чинимъ. Voiŭ da câte-va exemple culese din colecția de documente a luĭ Holovackij, citândŭ numaĭ aniĭ:

1398: Starosta de Galicĭ și Snjatin întăresce printr'unŭ documentŭ o donație de 100 grivne făcută în formă de zestre de unŭ pan Gervas femeeĭ sale. Formula: N.N...... свѣдчю.... иже пришедъ..... N.N.....и вѣновалъ etc.

1400: Voevodulŭ de Lemberg întăresce prin documentŭ o cumpĕrare a panuluĭ Kljus dela unŭ altulŭ. Formula: во имѧ etc. N.N. воевода..... освѣдчаю иже пришедъ.... и продалъ etc.

1401: staroste de Galicĭ și Snjatin hotărăsce prin documentŭ unŭ procesŭ de frontiere. Formula: во имѧ etc. întocmaĭ ca cea precedentă.

1409: starosta de Galicĭ întăresce o vînḑare de moșie. Formula: свѣдчаю и познавав etc.

1418: starosta de Galicĭ întăresce unŭ schimbŭ de sate între doĭ boerĭ. Formula ca cea precedentă.

1421: Unŭ omŭ privatŭ mărturisesce că a luatŭ împrumutŭ dela altulŭ o anumită sumă: свѣдчю etc.

1424: starosta de Zudecĭov hotăresce unŭ procesŭ de frontieră ș. a. m. d.

Tóte aceste documente: de zestre, de vînḑare, de schimbŭ, de procese, obligațiĭ ș. c. se 'nchee cu înșirarea martorilorŭ: а на то свѣдьци s. свѣдоци orĭ: на свѣдоцьство и твердость: cu alte cuvinte acestea sunt documente judiciare, nu privilegiĭ, cum este diploma bărlădénă.

Diplomele princiare îșĭ aveaŭ formulele lorŭ deosebite, din carĭ inscripția ne este cunoscută de maĭ susŭ. Ce formule anume aŭ avutŭ ele în sec. 12, când s'arŭ fi datŭ diploma bârlădénă, nu putemŭ

www.dacoromanica.ro

spune, căcĭ nu ni s'aŭ păstratŭ nicĭ una din acea vreme în părţile Galiţieĭ saŭ Chievuluĭ; judecândŭ însă după cele novgorodiene din sec. 13 ele se vorŭ fi deosebitŭ multŭ de cele din sec. 14 şi 15, croite, cum amŭ maĭ spus'o, după modelulŭ celorŭ latine. In totŭ casulŭ formula diplomeĭ bârlădene:

ѿ имѣ wтца і сна | азъ иванко ростиславовичь wт стола галичского кнѣзь берладськы | свѣдчѹю кѹпцемъ (месем) брисккымъ ş. c.

prea sémănă cu formulele galiţiene de felulŭ:

Во има wц҃а и с҃на и с҃тго д҃ха аминь. | Я се мы пань Петрашь староста Галицкыи и Снатинскыи | свѣдьчю ş.c. (1401)

ca să nu deducemŭ că cea dintâiŭ este o imitaţie a celeĭ din urmă.

Imprumutatŭ mì se pare a fi în fine şi *cuprinsulŭ* diplomeĭ. Potrivirea frapantă a luĭ cu unŭ pasajŭ din cronicele vechĭ rusescĭ mĕ face a crede că în acestea trebue căutatŭ isvorulŭ cuprinsuluĭ diplomeĭ bârlădene. Ea a fostŭ fabricată pentru a da o dovadă documentală acesteĭ prea interesante pentru acele vremurĭ notiţe, păstrată în ambele cronice rusescĭ (din secoliĭ 12 şi 14). Iată ce cetimŭ sub anulŭ 969 (p. 66 din cod. Laurentii şi pag. 43 din cod. Hypatii): Въ лѣто 6477. рече Святославъ къ матери своей и къ боляромъ своимъ: не любо ми есть в Киевѣ быти, хочю жити в Переяславци на Доунаи, яко то есть середа земли моей, яко тоу вся благая сходятся: отъ Грекъ злато, паволоки, вина и овощеве розноличныя, изъ Чехъ же, изь Оугорь сребро и комони, из Роуси же скора и воскъ, медъ и челядь. (Anulŭ 6477. Ḑise Svjatoslav mameĭ şi boerilorŭ sĕĭ: nu-ĭ pe placulŭ meŭ a fi în Chievŭ, voescŭ să trăescŭ în Perejaslavci la Dunăre, căcĭ acolo este centrulŭ ţĕreĭ mele şi acolo să adună tóte bunurile: din Grecia aurŭ, ţĕsăturĭ, vinurĭ şi felurite fructe, din Bohemia şi Ungaria argintŭ şi caĭ, din Rusia pieĭ şi céră, miedŭ şi sclavĭ). Din благая розноличныя autorulŭ diplomeĭ bârlădene a făcutŭ розьнымъ товаромъ, din изъ Чехъ, изь Оугорь, из Роуси autorulŭ a făcutŭ оугръскымъ и рѹськымъ ї чес(кымъ), era naturalŭ să adauge şi тѹтошнымъ ca să represinte şi mărfurile indigene, moldovenescĭ; din отъ Грекъ autorulŭ a făcutŭ кѹпцемъ (месем) брисккымъ, sciindŭ că Mesembria era pe vremea

www.dacoromanica.ro

luĭ Ivanko Rostislavicĭ unulŭ din cele maĭ importante porturĭ de comerciŭ bizantine şi că Ruşiĭ aveaŭ întinse legăturĭ comerciale cu acelŭ oraşŭ şi cu întregŭ Bizanţulŭ. Potrivéla este prea frapantă ca să nu vedemŭ în cronică isvorulŭ documentuluĭ saŭ în documentŭ isvorulŭ croniceĭ; casulŭ din urmă este însă aşa de neprobabilŭ, chiar dacă ar fi existatŭ documentulŭ, în câtŭ nu putemŭ admite decât casulŭ întâiŭ. De unde ar fi luatŭ cronicarulŭ rusŭ din Chievŭ saŭ apropierea luĭ documentulŭ datŭ negustorilorŭ din Mesembria? Acesta, dacă a fostŭ, s'a păstratŭ în Mesembria şi arŭ fi trebuitŭ să se găséscă acolo, căcĭ dublete în sec. 12 nu prea eraŭ obicĭnuite la Ruşĭ; acestea eraŭ obicĭnuite la Greciĭ ceĭ culţĭ, la carĭ viaţa de statŭ se mişca în formele complicate ale statuluĭ romanŭ, nu însă la unŭ poporŭ patriarchalŭ cum eraŭ Ruşiĭ din sec. 11 şi cu atâtŭ maĭ puţinŭ la bandele năimite ale luĭ Rostislavicĭ saŭ altorŭ prinţĭ ruşĭ din acea vreme, ce cutreeraŭ şesurile Moldoveĭ ca să prade oraşele grecescĭ şi bulgare dela Dunăre. Documentele vestitele ale luĭ Oleg şi Igor (911 şi 945) aŭ fostŭ în dublete, fiind-că ele aŭ fostŭ scrise maĭ întâiŭ de Grecĭ în limba grecéscă, şi din acésta aŭ fostŭ traduse în cea slavonă-bisericéscă, cum a doveditŭ acésta Lavrovskij (1) şi aŭ admisŭ după elŭ maĭ toţĭ istoriciĭ ruşĭ. Privilegiile date de principĭ boerilorŭ, oraşelorŭ, mănăstirilorŭ etc. în sec. 12 să făceaŭ într'unŭ singurŭ esemplarŭ; principele nu-şĭ lua copiĭ de pe ele, căcĭ nu avea o cancelarie regulată. Afară de acésta cronicarulŭ, dacă ar fi avutŭ documentulŭ înaintea luĭ, saŭ l'ar fi intercalatŭ întregŭ în cronică, cum aŭ făcutŭ cu cele citate ale luĭ Oleg şi Igor, saŭ arŭ fi amintitŭ măcarŭ despre elŭ. Se'nţelege, despre acésta nicĭ nu póte fi vorba, de oarece episodulŭ cu Svjatoslav este o povestire, nu o expunere după documente contimporane.

Pentru a sensibilisa cele ḑise asupra limbeĭ, ortografieĭ şi formulelorŭ diplomeĭ bârlădene, daŭ textulŭ eĭ aşa cum ar fi trebuitŭ să fie, dacă s'arŭ fi scrisŭ în secolulŭ alŭ 12-lea şi'n părţile Mol-

(1) Н. А. Лавровскій, О византійскомъ элементѣ въ языкѣ договоровъ Русскихъ съ Греками, Спв. 1853.

www.dacoromanica.ro

doveĭ. Reconstituirea o facŭ pe temeíulŭ resultatelorŭ la carĭ a ajunsŭ istoria limbeĭ rusescĭ, în specie pe temeiulŭ cercetărilorŭ luĭ Sobolevskij asupra dialectuluĭ galiţianŭ din sec. 12—14. In acestŭ dialectŭ ar fi trebuitŭ să fie scrisă şi diploma nóstră (1). Cuvintele din parenteze sunt părţile ce arŭ fi lipsitŭ, cele însemnate cu steluţe sunt cele ce arŭ fi fostŭ în loculŭ lorŭ.

[Въ имѧ отцѧ (2) и с҃на (и с҃тго д҃ха аминь)]. * Ѥе ıазъ (3) Иванко Ростиславичь. (4) (отъ стола галичьского) кнѧзь бьрладьскъıи. (5) *съвѣдомо *чиним. коупцемъ месемвръскъıимъ(6) да не платѧть мъıто(7) въ градѣ нашемь въ маломь галичи. на съкладъ. розвѣ (8) въ Бьрладн (4) и въ Текоучемь и въ инъıихъ градѣхъ. (9) нашихъ. а на извозъ розиъıимъ (7) товаромъ. мѣстьнъıимъ. (10) и оугрьскъıимъ и роусьскъıимъ и чешьскъıимъ. (11) а то да платѧть * никъдеже (12) розвѣ (7) въ маломь галичи. а * къто * розроушить * се * повелѣние (13) * кнѧзь * его * казнить. (14) (а на томь обѣтъ) отъ рожьс-

(1) Când ḑicŭ «dialectŭ» înţelegŭ limba literară de atuncĭ (i. e. limba slavă bisericéscă) sub influenţa particularităţilorŭ, maĭ alesŭ fonetice, ale dialectuluĭ galiţianŭ.

(2) ѧ î. l. d. а după ц şi celelalte şuerătóre este celŭ maĭ obicĭnuitŭ faptŭ în mscr. galiţiene din sec. 12—14. Cf. Очерки p. 1, epilog. ev. 1164 : мцѧ. V. pp. 7. 15. 18. 25. 29 ibid.

(3) Forma acésta se găsesce în maĭ tóte doc. rusescĭ, începêndŭ dela cele maĭ vechĭ. азъ este fórte rarŭ şi constitue unŭ bulgarismŭ împrumutatŭ din limba cărţilorŭ bisericescĭ.

(4) Aşa e numitŭ în cronică.

(5) Берладьскъıи cu бер î. l. d. бьр —saŭ бръ—cu greŭ să póte admite pentru începutulŭ sec. 12.

(6) Formă indusă după cele bulgărescĭ din sec. 14. In aceste vinŭ subst. несѧбръ, несебръ şi adject. месемвръстии. E posibilă şi maĭ probabilă chiar forma : месемврииськъıимъ din месемврии.

(7) Acésta este forma obicĭnuită, nu мъıтъ.

(8) Роз- î. l. d. раз- este o caracteristică a limbeĭ rusescĭ şi se găsesce în cele maĭ vechĭ texte. Decĭ: розвѣ, розиъıи, розроушить. Forme cu раз- nu sunt imposibile. Ele se explică atuncĭ ca influenţe a limbeĭ paleoslovenice (bisericescĭ).

(9) Градѣхъ e forma obicĭnuită a loc.; pl. градохъ nu e o formă imposibilă; ea vine însă fórte rarŭ în mscr. sec. 12—13. Cf. домохъ în ev. 1164, Очерки, p. 7. V. ibid. p. 115 explicarea acesteĭ terminaţiunĭ casuale.

(10) Amŭ pusŭ adject. мѣстьнъıи î. l. d. тоутошнъıи, ce nu l'amŭ întâlnitŭ nicĭ odată în textele paleoslovenice saŭ paleorusescĭ. Acestŭ singurŭ cuvîntŭ póte dovedi falsitatea diplomeĭ.

(11) Чешьскъıи saŭ чешскъıи e forma exactă, nu чес(ькъıи) din diplomă. Cronica laurenţiană are totŭ deauna чешскъıи. V. p. 238 ed. H.

(12) î. l. d. николиже никъдеже se potrivesce maĭ bine după înţelesulŭ fraseĭ.

(13) Póte fi şi повелениe.

(14) î. l. d. кажеть, ce-ĭ o formă imposibilă. накажеть s'arŭ puté ḑice, maĭ corectă însă îmĭ pare a fi казнить.

www.dacoromanica.ro

тва * г҃на ҂а҃ лѣтъ и р҃ лѣтъ и л҃ лѣтъ и д҃ лѣта. м҃ца (1) маи к҃ д҃нь. (15)

II.

Din desvoltările nóstre de până acum putemŭ scóte următorulŭ resultatŭ generalŭ: diploma bârlădénă din 1134 nu póte fi autentică, de órece grafica, ortografia, şi particularităţile eĭ fonetice sunt tóte de origine cu multŭ maĭ târḑie decât începutulŭ seculuĭ alŭ 12; pe lângă acésta formele linguistice neexacte şi lipsa de consequenţă în unele fenomene fonetice ne arată că ea n'a fostŭ scrisă în timpulŭ la care se rapórtă, ci a fostŭ compusă cu multŭ maĭ târḑiŭ de unŭ învĕţatŭ, care din nesciinţă saŭ nebăgare de sémă a introdusŭ într'însa elemente heterogene, imposibile în casulŭ când ea arŭ fi fostŭ dată de unŭ principe rusŭ în sec. 12. Formulele diplomatice în sfârşitŭ ne-aŭ arătatŭ că şi ele sunt unŭ împrumutŭ din diplome cu multŭ maĭ noue, iar câtŭ despre cuprinsulŭ documentuluĭ nu póte încăpé nicĭ o îndoială asupra isvoruluĭ de unde a fostŭ luatŭ.

Rĕmâne să ne întrebămŭ acum, ca să completămŭ critica diplomatică cu cea istorică, dacă nu cum-va cu tóte acestea împrejurările istorice, în care e pusă diploma, aŭ fostŭ posibile, cu alte cuvinte, dacă la 1134 Ivanko Rostislavicĭ, principele galiţianŭ, putea orĭ nu să dea unŭ privilegiŭ negustorilorŭ din Mesembria în oraşele moldovenescĭ Bârladŭ, Tecuciŭ orĭ Galaţĭ. Vomŭ vedé că nicĭ acésta nu era cu putinţă.

Ivanko Rostislavicĭ se numesce în diploma nóstră: **азъ Іванко Ростіславічь ѡт стола галічского кнѣзь бєрладськы**, cea-ce se traduce: Eŭ Ivanko Rostislavicĭ *din scaunulŭ Galiţianŭ* (s. Galiţieĭ),

(15) Data e alcătuită după modelulŭ celorŭ maĭ vechĭ date rusescĭ. Cf. doc. citate a luĭ Mstislav Davidovič (1229) ҂а҃ л. и с҃ л. и н҃ л. и. к҃ (fără лѣтъ); cf. şi în doc. luĭ Teodor Rostislavicĭ de Smolensk (1284): «и три лѣта». Ḑiua se póte indica şi simplu «к҃ день»=a 20-a ḑi saŭ «въ к҃ день» = în ḑiua a 20-a. Ambele aceste modurĭ se găsescŭ în doc. vechĭ. Cf. epilog. evang. galiţiene (1266—1301), Очерки, p. 20 şi Cronica laurenţiană, passim. — маи póte fi scrisŭ şi мая; — î. l. d. г҃на póte fi şi Хрс҃ва.

principe de Bărladŭ. Titlulŭ e obscurŭ, căcĭ «din scaunulŭ galiţianŭ» se póte explica în maĭ multe chipurĭ: elŭ póte să însemne saŭ că Rostislavicĭ ca principe de Bărladŭ era dependentŭ de principatulŭ Galiţianŭ, prin urmare unŭ felŭ de vasalŭ alŭ acestuia, saŭ că elŭ prin ѡт стола галичского a vrutŭ să şĭ arate numaĭ originea sa: elŭ se trăgea în adevĕrŭ din aceĭ principĭ carĭ aŭ întemeiatŭ principatulŭ Galiţieĭ. Maĭ naturală arŭ fi prima interpretare; acésta pare a fi fostŭ şi intenţia celuĭ ce a scrisŭ documentulŭ. In totŭ casulŭ însă, fie că luămŭ pe Ivanko Rostislavicĭ la 1134 ca principe vasalŭ alŭ principilorŭ de Galiţia, fie că-lŭ luămŭ ca principe independentŭ de Bârladŭ, ce nu-şĭ uĭtase originea sa din Galicĭ, elŭ nu se putea numi la 1134 «principe de Bârladŭ *din scaunulŭ Galiţieĭ,*» din simplulŭ motivŭ că acestŭ scaunŭ nicĭ nu exista pe acea vreme.

Teritoriulŭ, ce a formatŭ maĭ târḑiŭ principatulŭ Galiţianŭ, ocupatŭ în primele timpurĭ ale istorieĭ rusescĭ de seminţia Dulêbilorŭ şi cuceritŭ pe la 981 de principele chieveanŭ Vladimir celŭ Sfântŭ, era împărţitŭ în maĭ multe teritoriĭ micĭ, grupate după unŭ vechiŭ obiceiŭ alŭ Slavilorŭ — Ruşĭ în jurulŭ câtorŭ-va cetăţĭ întărite. Din acestea cele maĭ vechĭ, cunoscute croniceĭ, sunt *Peremyşlĭ* şi *Cervenĭ*, amintite la 981 întâiaşĭ dată: в лѣто 6489 иде Володимеръ к Ляхомъ и зая грады ихъ, Перемышль, Червенъ и ины грады, иже суть и до сего дне подъ Русью (cod. Laur. p. 80. cod. Hypat. p. 54). (1) Aceste şi alte cetăţĭ maĭ micĭ formaŭ cea ce cronica numesce la 1018 «городы червеньскыя» (cod. Laur. p. 140) saŭ червенская земля, numită aşa după oraşulŭ de căpetenie Червень. Acéstă «ţară» a făcutŭ parte integrantă din teritoriulŭ principilorŭ varegĭ de Chievŭ până ce, pe la 1097 (după cronică), Vsevolod Iaroslavicĭ o împărţi între ceĭ treĭ fraţĭ Rostislavicĭ aşa că Riurik († 1092) şi *Volodar* primiră Peremyšlĭ, iar *Vasilko* Terebovlĭ: а имже роздаялъ Всеволодъ городы, Ростиславичема Перемышль Володареви, Теребовль

(1) In anulŭ 6489 merse Volodimer în contra Leşilorŭ şi cucerĭ cetăţile lorŭ Peremişlĭ, Cervenĭ şi alte cetăţĭ, care până astăḑĭ sunt sub stăpânirea Ruşilorŭ.

www.dacoromanica.ro

Васнлкови. (cod. Laur. p. 247) (1) Червень îşĭ perduse însemnătatea. Rostislavicii trăiră în certurĭ şi în pace până la 1124, când muriră amândoĭ: в лѣто 6632.... В тоже лѣто преставн сѧ Василко Ростиславичь. Вꙿ тоже лѣто преставнсѧ Володарь кнѧзь Ростиславичь (cod. Laur. p. 279). (2) Vasilko Rostislavicĭ lăsă doĭ fiĭ după sine, pe Ivan şi Grigorie, Volodar totŭ doĭ, pe Volodimirko şi Rostislav. La 1144 muriră ambiĭ fiĭ aĭ luĭ Vasilko (Dlugosz, c. IV p. 427) şi energiculŭ *Volodimirko*, întemeietorulŭ principatuluĭ galiţianŭ, ocupă partea lorŭ de ţară, alungă pe nepotulŭ sĕŭ Ivanŭ Rostislavicĭ, fiulŭ luĭ Rostislav Volodarevicĭ şi, întrunindŭ într'o singură domnie părţile până la elŭ despărţite, îşĭ alese de reşedinţă a nouluĭ principatŭ *Galicĭ-ulŭ*, oraşŭ ce până la dênsulŭ nu jucase nicĭ unŭ rolŭ în istoria Rusieĭ vestice. Cu Volodimirko, decĭ după 1144, începe existenţa principatuluĭ de Galiţia cu capitala Галичь şi cu oraşele ce înainte constituiseră micĭ principate independente.

Oraşulŭ Галичь se amintesce întâiaşĭ dată în cronica nestoriană la 1144 ca residenţă saŭ oraşŭ de predilecţie a luĭ Volodimirko: и Всеволодꙿ...... и с кыѧны... всѣдоша на конн на Володнмирка на Галичь (cod. Laur. p. 295). (3) Cu doĭ anĭ maĭ nainte cronica vorbesce de Volodimirko numindu-lŭ «galiţianulŭ» (с Володимеромꙿ с Галичьскымꙿ, cod. Laur. p. 294), iar cu şése anĭ maĭ nainte se pomenescŭ întâiaşĭ-dată orăşeniĭ Galicĭ-uluĭ orĭ, maĭ exactŭ, întregŭ poporulŭ grupatŭ pe lângă Galicĭ, Галичане, ca aliaţĭ aĭ luĭ Iaropolk Monomašicĭ în contra Olgovicilorŭ (cod. Laur. sub an. 1138. p. 290). Din acestea se vede că oraşulŭ Галичь a existatŭ şi înainte de Volodimirko, póte să fie chiar totŭ atâtŭ de vechiŭ ca Cervenĭ, Peremyşlĭ, Terebovlĭ şi celelalte; elŭ începe însă a juca unŭ rolŭ istoricŭ numaĭ dela acestŭ principe încóce, i. e. dela anulŭ 1144. Puterea Galicĭ-uluĭ nu era însă în flóre sub Volodimirko, a căruĭ tendinţă, în tim-

(1) Iar lorŭ le împărţi Vsevolod oraşele Rostislavicilorŭ: Peremyşlĭ luĭ Volodarĭ, Terebovlĭ luĭ Vasilko.

(2) In anulŭ 6632.... In acelaşĭ anŭ murĭ Vasilko Rostislavicĭ. In acelaşĭ anŭ murĭ Volodarĭ principele Rostislavicĭ.

(3) Şi Vsevolod.... şi cu chievleniĭ porniră în contra luĭ Volodimirko, în contra Galicĭ-uluĭ.

www.dacoromanica.ro

pulŭ scurtŭ de optŭ anĭ câtŭ a domnitŭ în Galicĭ, a fostŭ de a asigura unitatea principatuluĭ creatŭ de dînsulŭ, slăbindŭ câtŭ se putea maĭ multŭ puterea principilorŭ din Volynĭ și apărându-se contra pretențiilorŭ celorŭ de Chievŭ. Principatulŭ ajunge a fi puternicŭ sub urmașulŭ sĕŭ, cumintele *Iaroslav*, cum l'aŭ numit Galicĭaniĭ (**Ꙗрославъ Осмомысль**), ce avù noroculŭ să domnéscă 35 de anĭ (dela **1152** până la **1187**). Acesta este prințulŭ pe care «Slovo o polku Igorevê,» cunoscutulŭ fragmentŭ de poesie epică ruséscă îlŭ laudă ḑicêndu-ĭ: Tu, Osmomysle Iaroslave, sus staĭ pe auritulŭ tĕŭ tronŭ, după ce aĭ închisŭ munțiĭ unguresci cu trupele tale de fierŭ, după ce aĭ tăiatŭ calea regeluĭ, după ce aĭ închisŭ porțile Dunăreĭ și aĭ pusŭ judecătoriĭ tĕĭ până la Dunăre» (**Галичкы Осмомыслѣ Ярославе, высоко сѣдиши на своемъ златокованнѣмъ столѣ. Подперъ горы угорскыи своими желѣзными плъки, заступивъ королеви путь, затворивъ дунаю ворота, суды рядя до Дуная.** Textulŭ ed. dela 1800, după Istoricĭeskaja Christomatija a luĭ Buslaev, 1861, p. 582).

Amŭ datŭ acéstă scurtă schiță (1) despre începuturile principatuluĭ de Galiția pentru a se vedé că la **1134**, când e datată diploma bârlădénă, acestŭ principatŭ nu numaĭ că nu-șĭ întinsese influența orĭ stăpânirea sa până la Dunăre, dar nicĭ nu era încă întemeiatŭ. Intemeierea luĭ căḑêndŭ între aniĭ 1144—1152, iar lărgirea putereĭ luĭ spre sudŭ, fie chiar până la Dunăre, între aniĭ 1152—1170, este imposibilŭ a admite că Ivanko Rostislavicĭ la **1134** a pututŭ să-șĭ dea titlulŭ de «principe alŭ Bârladuluĭ sub suzeranitatea scaunuluĭ de Galiția». Ceĭ ce arŭ fi aplicațĭ să explice **ѡт стола галичского** admițêndŭ că acésta însémnă numaĭ originea luĭ Rostislavicĭ din casa principilorŭ de Galiția, nu vorŭ puté sprijini părerea lorŭ pe nicĭ unŭ documentŭ istoricŭ, de óre-ce Rostislavicĭ nu se putea numi descendentŭ din familia principilorŭ galițienĭ, carĭ nu-șĭ întemeiaseră nicĭ o dinastie până la 1134; elŭ se putea numi celŭ multŭ principe de Peremyšlĭ, orașulŭ de moștenire alŭ linieĭ Rostislavicilorŭ, din care se trăgea elŭ. La aceiașĭ conclusie vomŭ ajunge dacă vomŭ

(1) Cf. *Bestužev-Rjumin*, loc. cit. p, 183 sq., *Ilovajskij*, loc. cit. p. 29 sq. *Pič*, loc. cit. p. 107 nota 15.

www.dacoromanica.ro

studia istoria aventurósă a acestuĭ Rostislavicĭ, numitŭ fórte potrivitŭ de Bestužev-Rjumin «condotierulŭ rusŭ alŭ sec. 12».

Cronica chieveană (numită de istoricii ruşĭ împreună cu o altă parte din cod. Hypatii южно-русская лѣтопись) pomenesce întâiașĭ dată de Ivanko Rostislavicĭ la an. 1144. In acestŭ anŭ, după lupta luĭ Volodimirko Galiţianulŭ cu Vsevolod din Chievŭ, se spune că celŭ dintâiŭ plecâ la vênatŭ în Tismjanica, iar Galicĭanii, ce se vede că nu iubeaŭ pe Volodimirko, trimeseră ómenĭ la Ivanko în *Zvenigorod* propuindu-ĭ să ocupe tronulŭ luĭ Volodimirko, unchiuluĭ sĕŭ : на тоу же зимоу (sc. a anuluĭ 1144), въшедшю Володимироу в Тисмяничю на ловы, в то же время послаша ся Галичане по Ивана по Ростиславича въ Звенигородъ и въведоша к собѣ в Галичь (cod. Hyp. p. 226). (1) Volodimirko grăbesce cu tovarăşiĭ sĕĭ şi înconjóră ora.ulŭ. Ivan cu Galicĭaniĭ se bătŭ vitejesce, dar la o eşire Ivan e tăiatŭ de oraşŭ prin ómeniĭ luĭ Volodimirko şi neputêndŭ să se întórcă îndărătŭ *fuge la Dunăre* şi deaci la duşmanulŭ luĭ Volodimirko, la Vsevolod din Chievŭ : пробѣже сквозѣ полкъ къ Доунаю и оттоуда полемъ прибѣже ко Всеволодоу Киевоу (ibid.). Doĭ anĭ după acésta îlŭ găsimŭ în serviciulŭ luĭ Svjatoslav Olgovicĭ ce fusese alungatŭ din Chievŭ de către Izjaslav Mstislavicĭ şi se refugiase în Novgorod : и тогда (sc. 1146) с полкоу прибѣже к немоу Иванъ Берладникъ (cod. hyp. p. 234). Că Ivanko se afla la Svjatoslav în serviciulŭ de condotierŭ se vede din cuvintele acestuĭ din urmă, rostite în momentulŭ când i se comunicâ că Izjaslav Mstislavicĭ vine să-lŭ atace în Novgorod. «Svjatoslav ḑise atuncĭ luĭ Ivanko Gjurgevicĭ, luĭ *Ivan Rostislavicĭ Berladnik şi tovarăşilorŭ sĕĭ de arme* (Ивановi Ростиславичю Берладникоу и дроужинѣ своей) şi Polovcilorŭ sĕlbaticĭ... : iată Izjaslav vine împotriva mea, gândiţi-ve ce-ĭ de făcutŭ.» (cod. hyp. p. 237). Tovarăşiĭ sfătuindu-lŭ să fugă, elŭ fugì în Koracĭeva, oraşŭ din ţara Vjaticilorŭ. Ivanko îlŭ însoţì câtă-va vreme, trecu însă curêndŭ în serviciulŭ luĭ Rostislav din Smolensk, luândŭ, cum ḑice cronica, de la Svjatoslav

(1) «In aceĭaşĭ ĭarnă eşindŭ Volodimir la vânatŭ in Tismjanica, pe aceĭaşĭ vreme trimiseră Galicĭaniĭ solŭ la Ivan Rostislavicĭ în Zvenigorod şi-lŭ aduseră la sine în Galicĭ».

www.dacoromanica.ro

200 de grivne în argintŭ și 12 grivne în aurŭ : **и тоу отстоупи его Иванко Берладникъ къ Ростиславоу Смоленьскомоу кнѧзю, вземъ оу Свѧтослава 200 гривенъ серебра же 12 гривни золота** (cod. hyp. p. 239). In timpŭ de 10 anĭ cronica nu maĭ spune nimicŭ de dînsulŭ. (1) La 1157 îlŭ găsimŭ în mânile luĭ Gheorghe Vladimirovicĭ, marele principe de Chievŭ și Suzdalĭ, care, după 'cum ne spune cronica, îlŭ adusese în Chievŭ din Suzdalĭ legatŭ în fiare și cu intenția de a-lŭ preda luĭ Iaroslav, ginerele sĕŭ. Iaroslav era fiulŭ și urmașulŭ luĭ Volodimirko pe tronulŭ Galiţieĭ : elŭ cerea predarea luĭ Rostislavicĭ ca unuia ce avea, după obiceiulŭ de atuncĭ, drepturĭ asupra părţiĭ tatăluĭ sĕŭ Rostislav și care nu sĕ mulţămea numaĭ cu atâtŭ ci, sprijinitŭ fiindŭ de însușĭ Galicĭaniĭ, umbla chiar după tronulŭ luĭ Iaroslav Osmomyslĭ. Gheorghe Vladimirovicĭ era gata să-lŭ dea în mâna gineruluĭ sĕŭ, dacă mitropolitulŭ și egumeniĭ nu l'arŭ fi sfătuitŭ să nu facă acestŭ păcatŭ după ce-ĭ jurase a nu-lŭ da în mânile dușmanilorŭ. Ivanko fu trimesŭ din noŭ legatŭ în Suzdalĭ : **в то же времѧ бѧше привелъ Гюрги Ивана Ростиславича, рекомаго Берладника, исъ Соуждалѧ, окованого, хотѧ и дати Ꙗрославоу зѧти своемоу...... послоушавъ ихъ** (sc. pe mitropolitulŭ și egùmeniĭ) **поусти его опѧть Соуждалю окована.** (Cod. hyp. p. 335). Iaroslav Osmomyslĭ însă nu se odihnĭ și în 1159, când în Chievŭ domnea Izjaslav Davidovicĭ, fostŭ principe de Cernigov, trimese la acesta o deputaţie în numele luĭ și alŭ altorŭ principĭ rușĭ precum și alŭ regeluĭ polonŭ (pe care iĭ câști-

(1) In o cronică novgorodiană sub an. 1149 se spune că Gheorghe (sc. Vladimirovicĭ) din Chievŭ trimese pe «*principele de Bĕrladŭ*» în contra Novgorodienilorŭ, de óre-ce aceştia trimeseiă prea puţinĭ ómenĭ cu tributŭ : se bătură şi cădură mulţĭ, maĭ alesŭ din Suzdalĭ : идоша даньници новгородьстии в малѣ, и оучювъ Гюрги, посла кнѧзѧ берладьскаго съ вои... и бишасѧ и много леже воихъ.» Acéstă notiţă, aflătóre în cronica novgorodiană a bibl. sinodale şi repetată de cronicele de maĭ târḑiŭ sub acelaşĭ anŭ, îmĭ este neclară : la 1149 nu era Gheorghe Vladimirovicĭ, ci Izjaslav Mstislavicĭ knjaz în Chievŭ. Celŭ dintêiŭ putea la 1159 să trimétă pe Ivanko în Novgorod câtŭ timpŭ nu-ĭ luase tronulŭ Izjaslav Davidovicĭ : în cronică ar puté fi o greşală de dată în acestŭ casŭ. Faptulŭ este posibilŭ, de óre-ce scimŭ că în 1157 acelaşĭ principe l'a trimesŭ pe Ivanko sub pază în Suzdalĭ.—Notiţa acesteĭ cronice din sec. 14 nu mi se pare a fi contemporană : credŭ că numele кнѧзь берладьский (în alte copiĭ ale croniceĭ варладский s. варлатский) e formatŭ de unŭ copistŭ posteriorŭ din берладникъ. V. Novgorodkaja lêtopisĭ po sinodalnomu spisku, 1888. p. 138. Cf. din cronicele de maĭ târḑiŭ Sofijskaja I lêtopisĭ, în Polnoje Sobranije russkih lêtopisej, vol. 5 p. 160.

www.dacoromanica.ro

gase în partea sa ca să-ĭ ajute a pune mâna pe Ivanko) să céră predarea acestuia. Izjaslav Davidovicĭ refusă, iar Ivanko Rostislavicĭ fuge la Polovcĭ, şi cu Polovciĭ împreună începe a prăda oraşele de pe Dunăre şi a pune pedicĭ pescărieĭ Galicĭanilorŭ : **Иванъ же тогда оудоложнвъ сѧ ѣха в поле къ Половцемъ, и шедъ съ Половци и ста къ городѣхъ подоунайскыхъ, и изби двѣ коубарѣ и взѧ товара много в нею, и пакостѧше рыболовомъ галичьскымъ** (cod. hyp. p. 341). Adunându-se mulţime de Polovcĭ pe lângă dênsulŭ şi 6000 de «*Berladnicĭ*», elŭ merse spre Kucelmina, unde locuitoriĭ cu bucurie îlŭ primiră şi de aci spre Ušica, unde se afla o garnisónă a luĭ Iaroslav Osmomyslĭ. Aci începură a se bate, şi 300 de locuitorĭ trecură în partea luĭ Rostislavicĭ. Polovciĭ voiră să cuprindă oraşulu, dar Ivanko nu le permise; eĭ îlŭ părăsiră atuncĭ, iar dînsulŭ se duse la Chievŭ chematŭ fiindŭ de Izjaslav : **И придоша к немоу Половци мнози, и берладника оу него скоупи сѧ 6000, и пойде къ Коучелминоу, и ради быша емоу, и оттоуда къ Оушици пойде ;...... начаша сѧ бити...... а смерди скачоуть чересъ заборола къ Иванови, и перебѣже ихъ 300.** (cod. hyp. p. 341). Kucelmina şi Ušica se aflaŭ amêndouĕ în principatulŭ galiţianŭ, pe ţĕrmurile Dniprului. Se pare că locuitoriĭ acestorŭ oraşe (**смерди**) ţineaŭ la Rostislavicĭ, dacă, după spusa cronicaruluĭ, uniĭ îlŭ primiră cu bucurie, iar alţiĭ trecură în partea luĭ. Totŭ cronicarulŭ ne spune că după acésta Galicĭaniĭ chemară pe Rostislav la sine, făgăduindu-ĭ să părăsésca pe Iaroslav Osmomyslĭ îndată ce se va ivi elŭ la dînşiĭ (cod. hyp. p. 342). Dar Izjaslav Davidovicĭ, căutândŭ să procure o parte de pămêntŭ luĭ Rostislavicĭ, **ища волости Иванови Ростиславичю, рекшемоу берладникоу** (cod· hyp. ibid.), se 'ncurcă în rĕsboiŭ cu principiĭ ruşĭ, e bătutŭ şi-şĭ perde tronulŭ. Elŭ fuge împreună cu Rostislavicĭ la Desna şi de aci la Vyreva, unde-ĭ veniră în ajutorŭ Polovci şi unde se 'ntăriră pentru câtŭva timpŭ. Aci găsimŭ pentru ultima óră pe Ivanko Rostislavicĭ, amintitŭ în cronică ca apărătorŭ alŭ princeseĭ luĭ Izjaslav în timpulŭ câtŭ acesta eşia la luptă afară din oraşŭ (cod. hyp. p. 348). La 1162, spune cronica, Ivanko murì în Solun otrăvitŭ; cum aŭ ajunsŭ însă acolo, de bună voe orĭ exilatŭ, nu se scie : **томъ же**

www.dacoromanica.ro

лѣтѣ престави сѧ кнѧзь Иванъ Ростиславичь. рекомый Берладникъ, к Селоучии; инии тако молвѧхоуть, ꙗко съ отравы бѣ емоу смерть (cod. hyp. p. 355).

Atâta-ĭ totŭ ce ne spune despre Ivanko Rostislavicĭ Berladnik-ulŭ cronica chieveană, singurulŭ isvorŭ din care cunóscemŭ istoria acestuĭ nenorocosŭ изгой (așa se numeaŭ în vremea aceea principiĭ rușĭ rĕmașĭ fără «parte de țară,» fără оудѣлъ). (1)

Cronica chieveană, intercalată în codex Hypatii, merge până la 1199 și e compusă din maĭ multe fragmente de cronice ale altorŭ centre rusescĭ de pe atuncĭ, maĭ alesŭ din Suzdalĭ, Galicĭ și Smolensk. Notițele despre Ivanko Rostislavicĭ se găsescŭ numaĭ în acéstă cronică: în cronica din Suzdalĭ intercalată în codex Laurentii, unde se povestesce destulŭ de detailatŭ și în acelașĭ șirŭ istoria principilorŭ galițienĭ și chievenĭ, nu se pomenesce nicĭ măcarŭ o singură dată de dînsulŭ! Acéstă împrejurare ne silesce a atribui fragmentele cronicei privitóre la Ivanko Rostislavicĭ uneĭ singure persóne, ce le-a scrisŭ de bună sémă în Chievŭ saŭ în Galicĭ (2), maĭ probabilŭ în Chievŭ. deórece totŭ ce se spune de petrecerea luĭ Rostislavicĭ în acestŭ orașŭ are caracterulŭ uneĭ narațiunĭ contemporane saŭ celŭ puținŭ fórte aprópe de timpulŭ în care s'a petrecutŭ acțiunea. E fórte probabilŭ chiar că cronicarulŭ a fostŭ unŭ partisanŭ înfocatŭ a luĭ Ivanko, căcĭ elŭ nu găsesce nicĭ unŭ cuvîntŭ de ocară pentru dînsulŭ, cu tóte că Ivanko nu era iubitŭ și stimatŭ de principiĭ rușĭ contimporanĭ; pe Volodimirko, rivalulu luĭ Ivanko, cronicarulŭ nu-lŭ prea iubesce. căcĭ de câte-va orĭ îlŭ numesce cu unŭ tonŭ de desaprobare «multŭ vorbitorulŭ» (многоглаголивый).

Dar orĭ unde s'arŭ fi scrisŭ ea, în acéstă istorie a luĭ Rostislavicĭ

(1) Notițele din cronica chieveană și novgorodiană aŭ fostŭ adunate la unŭ locŭ de *Pogodin* în Изслѣдованія, замѣчанія и лекціи о русской исторіи, Moscva. 1855, t. 6, p. 186-188, sub datele 1143, 1146, 1147, 1149, 1157, 1159 (58?), 1160 (59?) 1162 (61?). Pogodin admite că la 1149 Rostislavicĭ trecuse de la Rostislav din Smolensk în serviciulŭ luĭ Iurie (Gheorghe Vladimirovicĭ) și astŭ-felŭ esplică notița cronicei novgorodiene.—Pasajele din cronicĭ le-amŭ lăsatŭ netraduse, fiindcă textulŭ presintă în parte parafrasarea lorŭ.

(2) Acéstă părere o are și *Bestužev-Rjumin* în admirabila sa scriere asupra cronicelorŭ vechĭ rusescĭ. V. О составѣ русскихъ лѣтописей до конца XIV вѣка, p. 79 sq. și maĭ alesŭ pp. 119—123 din Лѣтопись занятій археографической коммисіи, fasc. 4. Спб. 1868

www.dacoromanica.ro

este o mare parte de adevĕrŭ. Trebue să deosebimŭ însă într'însa două serii de fapte: a) acele ce se petrecŭ așa ḑicêndŭ sub ochii cronicaruluĭ, în Galicĭ, Zvenigorod, Chievŭ, Suzdalĭ, Kučelmina și celelalte localitățĭ, pe unde a umblatŭ Rostislavicĭ, pe unde l'aŭ vĕḑutŭ ómeniĭ ce-aŭ pututŭ povesti apoĭ cronicaruluĭ saŭ pe unde l'a vĕḑutŭ însușĭ cronicarulŭ; tóte acestea aŭ caracterulŭ unorŭ fapte positive și sunt istorisite în cronică cu o vioiciune și detaliurĭ, ce le putea da numaĭ unŭ contimporanŭ; ast-felŭ de pildă deputațiile luĭ Iaroslav Osmomyslĭ și sfatulŭ mitropolituluĭ din Chievŭ. b) A doua serie de fapte sunt cele petrecute departe de loculŭ unde scria cronicarulŭ, în «părțile de la Dunăre»; acestea aŭ caracterulŭ unorŭ fapte cunoscute cronicaruluĭ numaĭ din istorisirĭ și aceste istorisirĭ sunt vage, generale, nelegate de anumite localitățĭ și anumite persóne. De două orĭ ni se spune că Rostislavicĭ a fugitŭ la Dunăre: întâia óră când fu bătutŭ de Volodimirko lângă Galicĭ la 1144, și a doua óră la 1157, când Iaroslav stăruia pe lângă principele de Chievŭ să i-lŭ predea. In primulŭ casŭ se ḑice vagŭ de totŭ că elŭ fugì spre Dunăre iar de acolo prin câmpŭ la Chievŭ. S'arŭ păré că în acéstă fugă Ivanko n'a ajunsŭ până la Dunăre; cronicarulŭ pare a fi spusŭ numaĭ atâta că elŭ se 'ndreptă maĭ întâiŭ în spre sudŭ de Galicĭ, pe Dnistru în josŭ, și apoĭ se abătu spre Chievŭ. In alŭ doilea casŭ cronicarulŭ e ceva maĭ detailatŭ: elŭ ne spune că Ivanko, ajutatŭ de Polovcĭ, se așeḑă în orașele de la Dunăre, atăcă două corăbiĭ, răpì mărfurile lorŭ și neliniștì pe Galicĭaniĭ ce pescuiaŭ acolo. Elŭ nu stătu însă multŭ la Dunăre, ci-șĭ adună o trupă de Polovcĭ și de Berladnicĭ, cu care se duse să-șĭ cucerescă partea sa de țară din principatulŭ luĭ Iaroslav. A treia óră elŭ nu se maĭ ivesce la Dunăre.

Intrégă acéstă istorisire despre mersurile luĭ Rostislavicĭ la Dunăre pórtă caracterulŭ uneĭ legende. Cronica spune că Ivanko merse și se așeḑă în orașele de la Dunăre, ста въ городѣхъ подоунаискыхъ, de ce le părăsi însă numaĭ decât, cronica nu ne spune. Dacă pe acestŭ «ста въ городѣхъ подоунаискыхъ» îlŭ interpretămŭ cum îlŭ interpretéză maĭ toțĭ istoriciĭ Rușĭ — maĭ alesŭ ceĭ ce ad-

www.dacoromanica.ro

mitŭ presenţa preistorică saŭ măcarŭ dinainte de era creştină a Slavilorŭ la Dunăre şi Carpaţĭ (1) — dacă admitemŭ, dicŭ, acéstă interpretare, după care Ivanko Rostislavicĭ a ocupatŭ şi a stăpânitŭ *oraşele rusescĭ de la Dunăre*, ne putemŭ întreba, pentru ce a preferitŭ să le părăsească îndată după acésta şi să-şĭ caute parte în ţĕrile luĭ Osmomyslĭ? Dacă cetăţile de la Dunăre sunt «*cetăţile rusescĭ ce făceaŭ parte din principatulŭ galiţianŭ*», atuncĭ pentru ce Rostislavicĭ, după ce puse mâna pe ele, nu le-a păstratŭ în stăpânirea sa spre despăgubire de cele ce perduse în Galiţia? Acésta cu atâtŭ maĭ multŭ arŭ fi trebuitŭ s'o facă cu câtŭ, după teoria aceloraşĭ istoricĭ ruşĭ, teritoriulŭ principatuluĭ galiţianŭ se 'ntindea în sec. 12 până la gurile Dunăreĭ şi cuprindea tótă ţara dintre Nistru, Prutŭ şi Siretŭ până la vărsarea acestorŭ rîurĭ în Dunăre şi Marea Négră. Rostislavicĭ ca duşmanŭ şi rivalŭ alŭ luĭ Osmomyslĭ arŭ fi trebuitŭ să se stabiléscă în oraşele de la Dunăre şi să taie puterea acestuia din acele locurĭ. Elŭ n'a făcut-o însă.

Este dar o contradicere intre spusele cronicei şi deducţiile făcute din ele. Maĭ toţĭ istoriciĭ ruşĭ admitŭ că подоунайскыи городи sunt oraşe rusescĭ; uniĭ îşĭ daŭ silinţă să le afle chiar numele, şi nu se gândescŭ că din însuşĭ tonulŭ naraţiuneĭ se vede că aceste oraşe de la Dunăre eraŭ nu ale luĭ Rostislavicĭ ci ale altora, că elŭ a petrecutŭ acolo nu ca stăpânŭ ci numaĭ până şi-a putut grupa o armată de Cumanĭ şi Berladnicĭ, ca cu dînşiĭ să mérgă împotriva luĭ Osmomyslĭ; că ocupaţia luĭ de predilecţie la Dunăre, întocmaĭ ca a Cumanilorŭ, Berladnicilorŭ, Pecenegilorŭ etc. era prada şi jafulŭ negustorilorŭ saŭ pescarilorŭ, nu organisarea unuĭ statŭ independentŭ, cum ar fi fostŭ naturalŭ să se întîmple, dacă acele oraşe arŭ fi fostŭ rusescĭ şi cu populaţie ruséscă şi dacă acea populaţie arŭ fi ţinutŭ la Ivanko Rostislavicĭ maĭ multŭ decât la Osmomyslĭ. (2)

(1) Cf. maĭ alesŭ scrierile citate ale luĭ *Ilovajskij* şi *Barsov*. Vedĭ şi atlasulŭ istoricŭ rusescŭ alŭ prof. *Zamyslovskij*, ed. 3 cu esplicările sub titlulŭ Объясненія къ учебному атласу по русской исторіи, С-пб. 1887, p. 48.

(2) Aceste ideĭ sunt susţinute în ultimiĭ anĭ maĭ alesŭ de *Barsov* în Geografia primelorŭ cronicĭ, o carte căreia se dă cu multŭ maĭ mare însemnătate decât i se cuvine.

www.dacoromanica.ro

Faptulŭ este că acele orașe despre carĭ vorbesce cronica ruséscă nu eraŭ rusescĭ. Dacă arŭ fi fostŭ rusescĭ din punctŭ de vedere politicŭ, dacă, cu alte cuvinte, ele arŭ fi făcutŭ parte integrantă din principatulŭ galițianŭ, care la 1157 era putenicŭ și cu vadă, atuncĭ arŭ fi trebuitŭ să fie amintite pe nume de cronicarŭ. Cronicele rusescĭ daŭ cu grămada alte detaile, maĭ neînsemnate decât acestea, ele sunt chiar în cele maĭ multe casurĭ fórte exacte: arŭ fi decĭ neexplicabilŭ și în contradicere cu însușĭ caracterulŭ cronicelorŭ, dacă ele n'arŭ fi numitŭ aceste orașe, pe care gloriosulŭ Osmomyslĭ «ședêndŭ în tronŭ de aurŭ și închiḑêndŭ porțile Dunăreĭ» le-arŭ fi anexatŭ pe lângă principatulŭ sĕŭ. Istoria positivă însă nu ne spune de nicĭ o cucerire a luĭ Osmomyslĭ la Dunăre, iar poema «o polku Igorevê,» despre care nu se scie încă când a fostŭ compusă, nu póte servi pentru unŭ istoricŭ seriosŭ de isvorŭ neîndoielnicŭ. Și pe acéstă poemă se 'ntemeiază ceĭ maĭ mulțĭ istoricĭ rușĭ, în lipsă de alte doveḑĭ maĭ bune. Cine însă ne garantéză că затворивъ Доунаю ворота și соуды рѧдѧ до доунаѧ nu sunt nisce simple figurĭ poetice, destinate să concretiseze idea despre mărirea luĭ Osmomyslĭ, chiar dacă ele arŭ fi scóse, cum se pare, din o depărtată tradiție? Câtŭ despre cunoscutulŭ списокъ роусскихъ городовъ din Voskressenskaja lêtopis, acesta este unŭ isvorŭ așa de târḑiŭ și așa de obscurŭ, într'însulŭ se amestecă vremurile așa de rĕŭ, în câtŭ în cestiunea ce ne ocupă aci nu putemŭ să-lŭ luămŭ în considerare fără a risca să cădemŭ în greșelĭ de felulŭ celorŭ ce se găsescŭ cu grămada în lucrarea citată a luĭ Barsov. (1)

Credemŭ așa dar că din notițele păstrate în cronică asupra celorŭ două mersurĭ ale luĭ Ivanko Rostislavicĭ la Dunăre nu se póte cu nicĭ unŭ prețŭ deduce că «orașele de la Dunăre», amintite de aceiașĭ cronică, formaŭ o parte din principatulŭ Galițieĭ, unŭ оудѣлъ alŭ luĭ Ivanko, ce stătea, după uniĭ (Barsov), în legătură cu partea luĭ de la Dnistru. Principatulŭ Bârladuluĭ, așa cum și-lŭ închipuesce cea maĭ

(1) In astŭ-felŭ de greșelĭ cade și d. Xenopol în «Istoria Românilorŭ din Dacia Traiană» vol. I. p. 515, nota 16.

www.dacoromanica.ro

mare parte din istoricii ruşĭ, n'a existatŭ prin urmare şi nu putea să existe în sec. 12.

Existat-a însă unŭ principatŭ alŭ Bărladuluĭ maĭ restrînsŭ, unŭ principatŭ în care să fi intratŭ teritoriulŭ grupatŭ pe lângă oraşele Bârladŭ, Tecuciŭ şi Galaţĭ, cum amŭ fi în dreptŭ a susţine, dacă diploma bârlădénă arŭ fi autentică? Probabilŭ că nicĭ acesta n'a existatŭ. Ivanko Rostislavicĭ n'a putută fi capulŭ aceluĭ principatŭ, iar despre unŭ altŭ principe, ce l'arŭ fi stăpânitŭ în loculŭ luĭ, istoria nu ne vorbesce. Pentru existenţa unuĭ astŭ-felŭ de principatŭ—după ce amŭ înlăturatŭ diploma bârlădénă din 1134—nu rĕmâne nicĭ o dovadă istorică.

Dacă însă n'a existatŭ unŭ principatŭ alŭ Bârladuluĭ cu organisaţiune politică lămurită, cu unŭ principe independentŭ saŭ vasalŭ alŭ Galiţieĭ, cu o capitală în Bârladŭ, cu unŭ portŭ de comerciŭ în Galaţĭ, cu relaţiĭ întinse comerciale şi cele-lalte, aŭ putută să existe şi sunt fórte multe probabilităţĭ că aŭ existatŭ în sec. 12 oraşele ce se presupune a fi făcutŭ parte din acelŭ principatŭ. Din acestea *Bârladulŭ* este amintitŭ chiar cu numele în cronica chievénă, şi este amintitŭ aşa în câtŭ se vede că în mintea cronicaruluĭ elŭ nu facea parte din «ţéra ruséscă» (aşa se numea per excellentiam principatulŭ, Chievuluĭ), ci era deosebitŭ de ea şi privitŭ ca afară de teritoriulŭ principilorŭ din Chievŭ. La 1174 anume principele de Suzdalĭ, Andreĭŭ, mâniindu-se pe fraţiĭ Rostislavicĭ, trimise să le spună: «de nu voiţĭ să faceţĭ pe voia mea, tu, Riurice, du-te în Smolensk la fratele tĕŭ, iar tu, Davide, du-te in «Berladĭ», căcĭ în ţéra rusésca nu-ţĭ îngăduiŭ să staĭ: а ты пойди въ Берладь, а въ роуськой земли не велю ти быти (cod. Ипр. p. 390). Ce Bârladŭ să fie acesta? Bârladulŭ nostru saŭ unŭ altulŭ? Şi una şi alta e posibilă. Unŭ Bârladŭ însă a fostŭ în apropierea principatuluĭ de Chievŭ, căcĭ dela numele aceluĭ oraşŭ s'a formatŭ numele uneĭ populaţiunĭ cunoscute croniceĭ chievene ca partisanĭ şi tovarăşĭ de arme aĭ luĭ Rostislavicĭ, maĭ târḑiŭ ca cuceritorĭ aĭ oraşuluĭ Oleşia. Ne este cunoscutŭ pasajulŭ în care se spune că Ivanko grupă pe lângă sine 6000 de *Berladnicĭ*, cu carĭ merse contra luĭ

www.dacoromanica.ro

Osmomyslĭ; alŭ doilea pasajŭ relativŭ la Berladnicĭ este dela 1160: **Томъ же лѣтѣ посла Ростиславъ ис Киева Гюргѧ Нестеровича и Ѧкоуна в насадехъ на берладники, оже баоуть Олешье взѧли, и постигше ѣ оу Дциниѧ извиша ѣ и полонъ взѧша** (cod. Hyp. p. 346): «In acelaşĭ anŭ trimise Rostislavŭ din Chievŭ pe Gheorghe Nesterovicĭ şi pe Iakun cu plute în potriva *Berladnicilorŭ*, care luaseră *Oleşia;* ajungêndu-ĭ la *Dcin*, iĭ loviră şi-ĭ luară prinşĭ».

Ce eraŭ aceştĭ Berladnicĭ, amintiţĭ numaĭ în aceste douĕ locurĭ ale cronicei? Fără îndoială eĭ eraŭ locuitoriĭ unuĭ oraşŭ saŭ unuĭ ţinutŭ (**городъ** saŭ **волость**), ce se numea **Берладь**; din **берладь** se face adject. **берладьнъ** şi deaci substantivulŭ **берладьникъ**, omŭ din Bârladŭ, întocmaĭ ca **тржьникъ** saŭ **тръговьникъ** din **тръгъ**, **наимьникъ** din **наимъ** etc. Că **берладьникъ** ar însemna în limba veche ruséscă «omŭ vagabundŭ, nomadŭ, aventurierŭ» cum îlŭ explică Pič (1) şi că din acéstă pricină a fostŭ numitŭ şi Ivanko Rostislavicĭ **берладникъ**, este o opiniune greşită; Pič şĭ-a format-o, se pare, dupe Soloviev, luândŭ în înţelesŭ propriŭ o comparaţie a acestuia între Berladnicĭ şi Cazacĭ aventurierĭ (2). Cuvîntulŭ **берладникъ** în înţelesŭ de vagabundŭ saŭ cazacŭ nu se află în limba rusécă, nicĭ veche nicĭ modernă (3); elŭ n'a putută fi o poreclă batjocoritóre pentru Rostislavicĭ, cum susţine acelaşĭ scriitorŭ, căcĭ pentru ce petrecerea luĭ Ivanko în Bârladŭ arŭ fi datŭ motivŭ contimporanilorŭ să-ĭ facă din acésta unŭ nume de batjocură?

Porecla «Berladnik» în numele luĭ Ivanko Rostislavicĭ nu se póte explica altŭ-felŭ decât că elŭ a petrecutŭ în adevĕrŭ câtă-va vreme într'unŭ oraşŭ cu numele Bârladŭ şi a avutŭ óre-care relaţiĭ cu unŭ poporŭ ce se numea «Berladnicĭ». Relaţiile acestea le cunóscemŭ din cronică: elŭ s'a refugiatŭ la Berladnicĭ ca să şĭ năimécă trupe dintre dênşiĭ. Nu e nimicŭ straniŭ că Chievljaniĭ saŭ Gali-

(1) Abstammung der Rumänen, p. 109.

(2) «Присоединившн съ ними еще 6000 Берладниковъ. такихъ же изгнанниковъ, козаковъ, какъ они самъ», p. 205—206 din Исторія Россін, ed. 3, vol. 2.

(3) V. dicţionarulŭ Academieĭ din St. Petersburg şi alŭ luĭ Dalj, în care nu sĕ găsesce acestŭ cuvêntŭ. Neavêndŭ unu dicţionariu istoricŭ alŭ limbeĭ rusescĭ, nu putemŭ sci dacă elu să întâlnesce şi în alte locurĭ afară de cele citate în acestŭ memoriŭ.

www.dacoromanica.ro

cĭanii din acéstă pricină ĭ-aŭ datŭ şi luĭ numele de Berladnicŭ, maĭ alesŭ că elŭ a statŭ în legăturĭ de prietenie cu aceştĭ Berladnicĭ câţi-va anĭ în şirŭ.

Totŭ aceştĭ Berladnicĭ sunt şi ceĭ amintiţĭ la 1160 ca cuceritorĭ aĭ Oleşieĭ. *Oleşia* era, după presupunerea luĭ Brun (1), unŭ oraşŭ la gura Dnipruluĭ, în loculŭ unde se află adĭ Aleşek şi unde geografulŭ arabŭ Edrisi pune oraşulŭ Aleska : ea se pomenesce destulŭ de desŭ în cronicele rusescĭ din sec. 12-13. *Dcin* saŭ Dicin (Dičin şi Digin), pomenitŭ în списокъ роусскихъ городовъ între Drestvin (= Silistria) şi Chilia, este, după acelaşĭ Brun, Măcinulŭ de adĭ, vechia Dinogetia. Berladniciĭ atacaţĭ fiindŭ lângă gura Dnipruluĭ se retraseră în spre Măcinŭ, unde fură ajunşĭ şi prinşĭ : e o altă cestiune dacă acesta era drumulŭ lorŭ directŭ spre Bârladŭ (cum crede Barsov, op. cit. p. 114) saŭ, ceea ce mi se pare maĭ probabilŭ, dacă aŭ luatŭ acea direcţie nevoiţĭ fiindŭ de împrejurările lupteĭ; în ambele casur acéstă întîmplare nu ne permite a face nicĭ o conclusie maĭ departe, cum e aplicatŭ a face Borsov.

Putemŭ deduce numaĭ atâtŭ cu siguranţă, ce e posibilă în astŭfelŭ de fapte, că Berladniciĭ eraŭ o populaţie cu centrulŭ într'unŭ oraşŭ saŭ ţinutŭ numitŭ Bârladŭ şi că acestŭ ţinutŭ orĭ oraşŭ era saŭ în Moldova sudică saŭ în Dobrogea de adĭ, unde după Barsov se află şi acum unŭ *Eski-Bîrlat* pe drumulŭ către Constanţa, spre Sud-Ost de Gîrsov (op. cit. p. 115). Maĭ probabilŭ e că acestŭ centru alŭ lorŭ era Bârladulŭ nostru de adĭ, cunoscutŭ din primele vremurĭ ale existenţeĭ principatuluĭ moldovenescŭ atâtŭ ca oraşŭ câtŭ şi ca ţinutŭ. V. оу Берладѣ în doc. dela 1407 a luĭ Alexandru celŭ Bunŭ (Kalužniacki p. 15) şi тръгъ бръладъскыи съ ѕсею волостию în doc. dela 1435 alŭ fraţilorŭ Stefanŭ şi Ilie (Uljanickij, p. 44). Intre Berladniciĭ dela 1157 şi 1160 se aflaŭ de bună sémă şi Românĭ şi Cumanĭ (2) (aceştia ocupaŭ pe acea vreme totŭ şesulŭ Moldoveĭ

(1) Ф. Брунъ, Черноморье, Odessa 1879, vol. I, p. 79, 1880, vol. 2, p. 347. Ilovajskij în Istoria sa, v. I, partea II, p. 529 crede că Oleşia se afla ceva maĭ josŭ de cataractele Dnipruluĭ, Cf. p. 83 ibid.

(2) Polovci cronicelorŭ rusescĭ sunt Cumaniĭ.

www.dacoromanica.ro

și Munteniei). Eĭ nu puteaŭ fi o populaţie curatŭ ruséscă, cum o facŭ maĭ toţĭ istoricii ruşĭ, căcĭ în aceste părţĭ populaţiunea de origine rusésca n'a fostŭ nicĭ odată aşa de compactă ca să formeze ea singură începuturĭ de state. Dacă în șesulŭ Moldoveĭ arŭ fi fostŭ o populaţiune désă, aşezată şi curatŭ slavă, descălecătoriĭ dela începutulŭ sec. 14 arŭ fi avutŭ de luptă cu dînşiĭ, saŭ ea arŭ fi intratŭ încă înainte de descălecare în massa poporuluĭ rusescŭ ale căruĭ hotare etnografice arŭ fi fostŭ în acestŭ casŭ cu multŭ maĭ spre vestŭ decât le găsimŭ acum saŭ decât eraŭ în sec. 14. E cu multŭ maĭ naturalŭ a admite că aceĭ Berladnicĭ formaŭ o populaţie de jumătate aşezată, de jumătate nomadă, compusă din elemente cu deosebire române, cumane şi slavone, ce trăiaŭ în bună înţelegere, fiind-că aveaŭ acelaşĭ modŭ de traiŭ : se hrăneaŭ din turme de vite şi din pescărie, cultivaŭ şi pămîntulŭ — sĕ 'nţelege maĭ puţinŭ decât popórele pe deplinŭ agricole—şi jefuiaŭ pe unde puteaŭ, servindŭ pe lângă acésta şi ca mercenarĭ în armatele principilorŭ ruşĭ, iar cu câţĭ-va anĭ maĭ târḑiŭ în rĕsbóiele Bulgarilorŭ cu Bizantiniĭ. In nisce condiţiĭ de viaţă de felulŭ acestora — cam aşa trebue să ne închipuimŭ viaţa Românilorŭ şi Cumanilorŭ de atuncĭ — nu se putea desvolta unŭ principatŭ cu organisaţie completă cum eraŭ principatele rusescĭ contemporane, şi decĭ nu e de miratŭ că în timpulŭ descălecăreĭ nu găsimŭ nicĭ unŭ principatŭ alŭ Bârladuluĭ, cum nu-lŭ găsimŭ nicĭ înainte de descălecare. Dela 1174 încóce nu se maĭ pomenesce în cronice nicĭ de Bârladŭ, nicĭ de Berladnicĭ. Póte că o amintire din timpulŭ acestorŭ «Berladnicĭ» semi nomaḑĭ s'a păstratŭ în numele *Bârladŭ*, ce-lŭ purta la an. 1446 capulŭ uneĭ familiĭ de Ţiganĭ (шесть челѧдѣ цигансkыхъ на имѣ Брълада, Доумитра, коуздоугана etc. Uljanickij, p. 68).

Populaţiunea cea maĭ veche a Bârladuluĭ a fostŭ slavonă. Numele acesta neputêndu-se explica decât din limbile slave, Slaviĭ aŭ trebuitŭ să dea ceĭ dintâiŭ acestŭ nume loculuĭ. Etimologia cuvîntuluĭ mi se pare a fi următórea.

Formele sub care întâlnimŭ acestŭ cuvîntŭ în cronicele rusescĭ şi în documentele slavo-române, бръладъ saŭ бъраладъ şi берладъ, pre-

www.dacoromanica.ro

supunŭ unŭ prototipŭ panslavicŭ верло- întocmaĭ cum врълогъ rom. bîrlogŭ, дръзъ, rom. dîrz, сръбъ, rom. Sîrbŭ etc. presupunŭ prototipele верлог-, дерз-, серб- etc. «*Berlo*» se și află în limbile slave vestice cu însemnarea primitivă «nuĭa», «băţŭ», «paliţă» și cea derivată «sceptru» (1). Din «berlo» se putea face unŭ colectivŭ cu sufixulŭ secundarŭ *-адъ* saŭ *-адь*, întocmaĭ cum în sêrbesce s'a formatŭ din suho—*suhad* (apoĭ suvad)=lemne uscate, din prnje—*prnjad* (apoĭ prlad)=lemne putrede, din krlja—*krljad*=o bucată de lemnŭ, din drolje—*droljad*=o grămadă de lemnŭ tăiatŭ, iar în neoslovenă din močêr (sau močvêr) —*močerad* și *čomorad*=locŭ mocirlosŭ, din lat. sturnus—*strnad* ș. a. m. d. (2). *Bârladŭ* arŭ fi însemnatŭ la începutŭ unŭ locŭ plinŭ de nuiele și crengĭ, în genere de lemne tăiate saŭ uscăturĭ căḑute de sine. O analogie ne presentă numele de localităţĭ din rad. *horastъ*=nuele, tufă: Hrast, Hrastek, Hrašća, Chworoščowka etc. Dacă acéstă etimologie a Bârladuluĭ, ce o daŭ de altmintrelea cu multă reservă, arŭ fi exactă, Bârladulŭ arŭ forma unŭ curiosum între cele-lalte numirĭ de localităţĭ slave, atâtŭ prin sufixulŭ câtu și prin rădăcina sa, ambele fiindŭ neobicĭnuite în acestu felŭ de numirĭ (3). Póte că aceasta a înduplecatŭ pe Miklosich să nu-lŭ introducă în lista numirilorŭ de localităţĭ născute din apelative.

În slavonesce Bârladŭ pare să fi fostŭ maĭ întâiŭ o trupină móle, terminată în ь (așa ilŭ găsimŭ în cronica ruséscă), la Românĭ elŭ a trecutu într'o trupină aspră, terminată în ъ: așa ilŭ găsimŭ de cele maĭ multe orĭ în documentele nóstre și așa s'a păstratŭ până astăḑĭ. Forme de felulŭ luĭ Бєрлади (citatŭ maĭ sus) sunt rare, iar pluraletantum ca оу Бръладѹхъ (Бръладехъ?) sunt excepţiĭ, dacă nu cum-va aci avemŭ a face cu o greșală de citire a luĭ Uljanickij (op. cit. p. 57). Originea Bârladuluĭ, dacă etimologia nóstră nu este greșită, cade în timpurĭ fórte vechĭ: elŭ trebue să fi fostŭ întemeiatŭ

(1) Cele maĭ multe citate la *Linde*, Słownik języka polskiego ad v.

(2) *Miklosich*, Vergleichende Grammatik der slavichen Sprachen, II (1875), 208—210.

(3) V. *Fr. Miklosich*, Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen, I, Wien 1872, c. 2 și II Wien, 1874, passim.

www.dacoromanica.ro

în primele secole ale evuluĭ mediŭ, când semințiile rătăcitóre de Slavĭ, pornite dinspre nordŭ-ostulŭ Moldoveĭ, se iviră pentru întâia óră în țěrile nóstre. Diferențiarea lorŭ în popórele de adĭ nu se terminase încă; cuvîntulŭ *berlo*, ce a datŭ nascere Bârladuluĭ, putea să fie comunŭ tuturorŭ Slavilorŭ de atuncĭ : ceĭ dela vestŭ l'aŭ păstratŭ, iarŭ ceĭ-lalțĭ l'aŭ uitatŭ. (1) Că Bârladulŭ s'a pututŭ păstra câteva secole în mijloculŭ vijeliilorŭ barbare, nu e nicĭ o minune, dacă ne aducemŭ aminte, că populația primitivă a luĭ aŭ fostŭ Slaviĭ agricultorĭ și răbdătorĭ, peste cariĭ invasiunile aŭ trecutŭ nu numaĭ la noĭ, dar și în alte țěrĭ, fără să-ĭ miște din locŭ.

Totŭ așa de vechĭ parŭ a fi și cele-lalte dóuě coloniĭ slavone, vecine cu Bârladulŭ : Tecuciulŭ și Galațulŭ. Ele presentă în formațiunea lorŭ, întocmaĭ ca Bârladulŭ, particularitățĭ curióse în comparație cu cele-lalte numirĭ de localitățĭ slave formate din aceleași rădăcinĭ, și parŭ a indica chiar prin aceasta că terenulŭ pe care s'aŭ formatŭ ele n'a fostŭ curatŭ slavonŭ.

Tecuciulŭ vine de bună sémă din adjectivulŭ participialŭ fem. текоучи forma specialŭ-rusă a slaviculuĭ текѫщи, curgětóre. Pe lângă adjectivulŭ participialŭ trebue să ne închipuimŭ unŭ substantivŭ, care la începutŭ se pronunța împreună cu dînsulŭ : рѣка, вода etc. Cu vremea substantivulŭ s'a perdutŭ din întrebuințare și a rěmasŭ текоучи care la rêndulŭ sěŭ, sub influența altorŭ nume propriĭ ce se terminaŭ in ичь și оучь : Галичь, Батичь, Слоучь, Пароучь, șĭ-a perdutŭ terminația чи șĭ-a adoptatŭ pe чь ; din acestŭ чь, întocmaĭ ca la дь din Bârladŭ, Româniĭ aŭ făcutŭ чъ, i. e. unŭ č aspru, și sub forma текоучъ l'aŭ păstratŭ până adĭ. Dealtmintrelea acéstă înăsprire s'a pututŭ întîmpla și la Slavĭ. (2)

Numirĭ de localitățĭ analóge se găsescŭ maĭ la toțĭ Slaviĭ. Unŭ pendentŭ interesantŭ ne dă orașulŭ *Novi* din Dalmația, a căruĭ transformare din adject. în subst. se póte urmări chiar în documente.

(1) Amŭ admisŭ că *berło* în limba malo-rósiană este unŭ polonismŭ, de órece, judecândŭ după dicționarulŭ etimologicŭ a luĭ Miklosich, elŭ se maĭ află numaĭ în polonă și cehă.

(2) Dela sine se înțelege, că numele Tecuciu l'a purtatu întâĭ rîulŭ și apoĭ orașulŭ și districtulŭ.

www.dacoromanica.ro

In sec. 14 15 acestŭ cuvêntŭ se declină parte ca adject. articulate, parte rĕmâne nedeclinabilŭ sub forma sêrbéscă нови din новыи (sc. градъ). Cf. оу Новомь la 1410, на Новомь la 1450, с Новимь la 1451; pe lângă acestea подь Нови nu numaĭ când подь cere acusativulŭ (довести соль подь нови 1397), dar şi când cere instrumentalulŭ (даше листь Гоикꙋ подь нови ꙋ Лꙋчицѣ), ca în expresiunile подь градомь, подь поутемь ş. c. Din forma completă s'a formatŭ Novi gradŭ în Ungaria (1). Totŭ aşa Старый градъ de lângă Ragusa devenì Стари. Interesantă este în formaţiunea cuvîntuluĭ Tecuciŭ păstrarea luĭ е din rădăcină, pe când în cele-lalte limbĭ slave numirile de localităţĭ formate din тек aŭ ток- : aşa de pildă malorosianulŭ *Toky* din Galiţia (formă plurală din tokъ), singurulŭ exemplu ce a sciutŭ să-lŭ citeze Miklosich sub rubrica acesteĭ rădăcinĭ apelative (2). Unŭ exemplu cu е ca текоучъ alŭ nostru n'amŭ găsitŭ în nicĭ unulŭ din documentele rusescĭ, bulgare şi sêrbescĭ până la începutulŭ sec. 15.

Ceva maĭ greŭ de explicatŭ e cuvîntulŭ *Galaţĭ*. Ce formă avea în gura Românilorŭ acestŭ cuvîntŭ în sec. 14-15, cu siguranţă nu potŭ spune : în documentele ce-mĭ sunt la disposiţie nu l'amŭ găsitŭ nicĭ odată în sec. 14-15. Putemŭ însă admite a priori că şi atuncĭ, ca şi astăḑĭ, oraşulŭ se numea Galaţĭ saŭ Galaţŭ. De unde acestŭ nume? Ceĭ maĭ mulţĭ ĭlŭ deducŭ din rus. галичь admiţêndŭ pe lângă acésta, în urma diplomeĭ bârlădene, că elŭ a fostŭ la începutŭ o colonie a галичь-uluĭ dela Dnistru. Acésta n'ar fi imposibilŭ dacă diploma arŭ fi autentică şi dacă малый галичь s'arŭ maĭ pomeni unde-va afară de acestŭ locŭ. Cronicele rusescĭ nu cunoscŭ acestŭ locŭ la Dunăre, şi nu încape îndoială că pe vremea luĭ Ivanko Rostislavicĭ elŭ nu juca nicĭ unŭ rolŭ în mişcările politice dela Dunăre. Din галичь însă e greŭ a explica forma românéscă Galaţĭ, căcĭ arŭ trebui să admitemŭ că и a trecutŭ întâĭ în а, dândŭ o formă în -ачь (ca de pildă толмачь în Galiţia, cod. Hyp. p. 491): din acéstă ultimă formă arŭ eşi fără dificultate галаць prin trece-

(1) *Daničić*, Rječnik iz književnih starina srpskih, ad v.
(2) Ortsnamen aus Appellativen. Wien, 1874, p. 107.

www.dacoromanica.ro

rea luĭ ч în ц, fórte obicînuită în unele dialecte vechĭ resescĭ (de ex. celŭ novgorodianŭ) şi chiar în numirile de localitățĭ din principatulŭ galițianŭ şi chieveanŭ. Cf. Смолоць şi Смочь în principatulŭ de Chievŭ (cod. Hyp. 380, 555) pe lângă Смьчю (ibid.), Торонечь şi Торонець în Smolensk (cod. Hyp. p. 362) ş. c. In acestŭ felŭ pare să-şĭ fi esplicatŭ Şaranjevicĭ originea cuvîntuluĭ Galațĭ, de órece elŭ ḑice într'unŭ locŭ : малый Галичь т. е. Галачь, op. cit. p. 36. S'arŭ puté da următórea explicare : Галаць e formatŭ din Гал (1), aceeaşi rădăcină ca în Гал-ичь, prin sufix. deminutivŭ -ьць, ce forméză fórte multe numirĭ de localitățĭ din nume propriĭ, maĭ alesŭ la Sêrbĭ şi Croațĭ, unde elŭ ea forma ац (ac). Cf. Popovac (din popov-ьць) şi Popovci (din popov-ьци), Vukomerec (ec=ьць) şi Vladimirci (ci=ьци), totŭ aşa boh. Ćernce şi Ćernice din čern. Галаць a pututŭ să se desvolte în sînulŭ populațieĭ primordiale croato-sêrbescĭ (din ьць-аць) trecêndŭ prin forma -ець. Galațiĭ arŭ forma în acestŭ casŭ una din rarele excepțiunĭ, în care suf. -ьць s'adaugă deadreptulŭ la trupină, nu, cum se întîmplă în maioritatea casurilorŭ, prin mijlocirea unorŭ alte sufixe ca *ov-*, *in-* precum Popovci, Dobrinci, Belolinci ş. c. De aci însă nu urmézŭ că Гальць, fiindŭ formatŭ cu unŭ sufixŭ deminutivŭ, a trebuitŭ să fie numaĭ decât o colonie a Galicĭ-uluĭ rusescŭ : perderea înțelesuluĭ de deminutivŭ a luĭ -ьць în numirile de localitățĭ este fórte veche. Гальць s'a pututŭ nasce cu totulŭ independentŭ de Галичь şi póte fi totŭ atâtŭ de vechiŭ ca cestŭ din urmă. Nu e imposibilŭ ca temelia luĭ s'o fi pusŭ, ca şi la Bârladŭ, nu Ruşiĭ, ci o altă seminție de Slavĭ de prin sec. 6—10, póte o colonie de Sêrbĭ orĭ de Chorvațĭ, ce se scoborîseră în şesurile nóstre din părțile nordŭ-ostice ale Carpați-

(1) Rad гал- presupusă de Miklosich pentru a explica numirile ca галичь, Галинь ş. c. Însémnă «a alinta, a giugiuli, a dori»; în bulg. mod. adj. *galen*, délicat, affectueux, mignon (Bogoroff) şi verb. *gali-*, a alinta. O rad. analogă este нѣг- din нѣговати cu acelaşĭ înțelesŭ. Că Галъ se întrebuința ca nume propriŭ se vede din serb. галь şi Гаш, demin. гальць ca nume propriĭ, din patronimicele гашчинь şi Гальчинін. De aceeaşĭ origine e *galeş* alŭ nostru : a se uita galeş=a se uita cu ochiĭ plinĭ de dragoste şi dorință. Галшь ca nume propriŭ românescŭ se află într'unŭ actŭ din 1693 la Venelin p. 337 (Bucurescĭ), o familie Gal cunoscŭ şi eŭ în Transilvania. Cf. *Miklosich*, Die Bildung der Ortsnamen aus Personennamen im Slavischen. Denkschriften der k. k. Akademie in Wien, 1865, passim.

www.dacoromanica.ro

lorŭ, unde-ĭ pomenesce cronica luĭ Nestorŭ. Acésta iĭ cunósce până pe la 992, când iĭ supuse Vladimirŭ și-ĭ asimilă cu Rușiĭ propriŭ ḑișĭ, i. e. cu Slaviĭ din principatulŭ Chievuluĭ, (cod. Laur. p. 119. Cf. p. 12, unde cronica iĭ pune imediatŭ lângă Dulêbii, Volynênii, Uluči și Tiverci; eĭ trăiaŭ deci spre nordŭ de acești). Astŭ felŭ ne-arŭ duce și Galațulŭ cu originea luĭ în acele vremurĭ, când în țĕrile nóstre umblaŭ cutreerândŭ totŭ felulŭ de semințiĭ slavone, ce-șĭ căutaŭ drumulŭ spre Balcanĭ saŭ spre apusŭ. Imensa maioritate a acestorŭ semințiĭ aŭ fostŭ, fără îndoială, Slovêniĭ, aceĭ ce aŭ colonisatŭ peninsula balcanică, Noricum, Panonia etc.; printre dênșiĭ aŭ fostŭ însă și alte semințiĭ, a cărorŭ urme nu le vomŭ puté găsi decât printr'unŭ studiŭ detailatŭ alŭ topograficĭ slavo-române în comparație cu topografia tuturorŭ țĕrilorŭ slave. Dacă nu ne-amŭ înșelatŭ în etimologia Bârladuluĭ și Galațuluĭ, aceste două nume parŭ a ne dovedi existența de odinióră a unorŭ semințiĭ slave, deosebite de Slovênĭ, a Serbo-Chorvațilorŭ și a unorŭ Slavĭ vesticĭ în țĕrile nóstre (1).

Resumândŭ în scurtŭ ceea-ce amŭ spusŭ despre principatulŭ Bârladuluĭ, susținemŭ, că acestŭ principatŭ n'a existatŭ în sec. 12, așa cum și-lŭ închipuescŭ ceĭ maĭ mulțĭ istoricĭ aĭ noștri și cum a trecutŭ chiar în manualele de școlă; cu atâtŭ maĭ puținŭ a fostŭ elŭ unŭ principatŭ curatŭ românescŭ, cum îlŭ facŭ uniĭ (2). Pen-

(1) Nu putemŭ nega, că ambele aceste etimologiĭ ale Galațuluĭ presentă dificultățĭ. In cea d'ântâiŭ, admisă de toțĭ câțĭ admitŭ autenticitatea diplomeĭ bârlădene, dificultatea este trecerea luĭ и în ѧ, în a doua forma plurală, pe lângă cea singulară, a cuvîntuluĭ Galațĭ. Neavêndŭ isvórele trebuinciόse la îndemână, nu potŭ decide care e maĭ veche. Dacă cea d'ântâiŭ e maĭ veche, atuncĭ explicațiunea cu suf. ьць e greșită; dacă forma Galațŭ (Галац) e maĭ veche, atuncĭ acéstă formă nu póte veni înainte de sec. 14 saŭ finea sec. 13, timpulŭ în care ь din suf. ьць a trecutŭ în ѧ în dialectele serbo-croate. Cf. doc. sêrb. dela 1375 (Mikl. M. S. p. 184): дѹбровачцн ș. c. Prof. Jagić, în cursulŭ sĕŭ de fonetica serbo-croată, a citatŭ esemple analóge dela 1303 și 1309 din isvóre glagolitice croate.

(2) Cf. *Tocilescu*, Manualŭ de Istorie. 1886 p. 37 «pe la începutulŭ sec. 12 în Moldova de miaḑă-ḑi între Prutŭ și Siretŭ (județele de aḑĭ Tecuciŭ, Tutova și Covurluiŭ) se afla unu principatŭ *românescŭ* alŭ Bârladuluĭ cu capitala în orașulŭ Bârladŭ avêndŭ ca orașe maĭ însemnate Tecuciulŭ și Galațiĭ (numitŭ pe atuncĭ Galiciu-micŭ)». *A. Xenopol*, Istoria Românilorŭ din Dacia Trajană, 1888, p. 542 sq. (Cf. și vol. II, 1889, p. 255) crede că principatulŭ, admisŭ pe basa diplomeĭ bârlădene, a fostŭ *slavonŭ*, că într'însulŭ aŭ putut să se afle însă și Românĭ (p. 544) sub suzeranitatea Galiciuluĭ. D-sa, voindŭ să îndrepteze pe d-lŭ Hasdeŭ

www.dacoromanica.ro

tru închegarea unuĭ astŭ-felŭ de principatŭ lipseaŭ în sec. 12 elementele de cultură trebuinciósе. Populaţia oraşelorŭ Bârladŭ, Tecuciŭ, Galaţĭ şi altorŭ ce vorŭ maĭ fi existatŭ pe acea vreme, nu ajunsese încă în sec. 12 la formarea de state cu organisaţie centrală, cum arŭ presupune unŭ principatŭ alŭ Bârladuluĭ cu capitala în Bârladŭ. Româniĭ din acele vremurĭ se deosebeaŭ prea puţinŭ, din pricina vieţeĭ lorŭ păstorescĭ şi nomade, de conlocuitoriĭ lorŭ Cumanĭ, Pecenegĭ şi Ruşĭ : înţelegŭ pe aceĭ Ruşĭ ce petreceaŭ în ţĕrile nóstre ca bande de cazacĭ, umblândŭ după pradă, saŭ ca glóte ce se năimeaŭ în armatele principilorŭ. Raporturile Ruşilorŭ cu imperiulŭ bulgarŭ n'aŭ fostŭ de natură a atrage o populaţie în masă la şesurile Dunăreĭ : prinţiĭ îşĭ făceaŭ excursiunile lorŭ, ocupaŭ câte unulŭ saŭ maĭ multe oraşe bulgărescĭ de pe Dunăre, se retrăgeaŭ însă îndărătŭ, cu totŭ farmeculŭ ce aveaŭ aceste părţĭ sudice pentru dênşiĭ. Pricina fu că în aceste părţĭ nu era elementŭ rusŭ în masă, pe care să se sprijinéscă cuceririle trecătóre ale principilorŭ. Nefiindŭ nicĭ elementŭ românescŭ destulŭ de numerosŭ şi destulŭ de înaintatŭ, elŭ n'a putută forma unŭ statŭ organisatŭ până târḑiŭ, după ce Tătariĭ măturară din şesurile Moldoveĭ pe ceĭlalţĭ barbarĭ şi se retraseră apoĭ lăsândŭ loculŭ liberŭ pentru Româniĭ coborîtorĭ din munţĭ. Acéstă scoborîre a începutŭ de vreme : ea datéză, dacă nu maĭ de grabă, celŭ puţinŭ din sec. 12 şi — cine scie — póte că chiar aceĭ Berladnicĭ, pe carĭ la 1160 ĭĭ vedemŭ într'o expediţiune la gurile Nipruluĭ, să fi fostŭ Românĭ

(nota 11), face greşala de a explica «din scaunulŭ Galiţieĭ» cu «sub suzeranitatea Galiţieĭ», o explicare neadmisibilă, căcĭ chiar dacă arŭ fi domnitŭ Rostislavicĭ în Bârladu, apoĭ de bună sémă arŭ fi domnitŭ ca prinţŭ independentŭ, ca prinţŭ rivalŭ celorŭ de Galiciŭ. — Icóna citată sub nota 13 este saŭ falsă saŭ cu multŭ maĭ nouă : din 1150 nu se cunósce nicĭ o icónă ruséscă la Lemberg ; oraşele ce serveaŭ de întăriturĭ Slavilorŭ în primele timpurĭ ale apariţieĭ lorŭ (nota 14) n'aŭ nimicŭ a face cu «oraşele dela Dunăre» ale cronicéĭ rusescĭ. Pasajulŭ din cronica novgorodiană, citatŭ de d-sa la p. 544, nu se află sub an. 1146 ci sub 1149.— Cele-lalte manuale ale nóstre nefiindŭ basate pe studiulŭ isvórelorŭ, le trecemŭ cu vederea. Putemŭ aminti că dintre învĕţaţiĭ noştri principatulŭ Bârladuluĭ a fostŭ admisŭ de *Papadopol-Calimachŭ* în «Scrisórea despre Tecuciŭ», Convorb. Literare, XIX şi de *D. Onciulŭ*, ibid. p. 275, nota 2. Eminentulŭ criticŭ alŭ teorieĭ luĭ Roesler crede, că acestŭ principatŭ a existatŭ pînă la 1164, nu arată însă motivele acesteĭ păreri.

www.dacoromanica.ro

pogorîtorĭ din munţĭ. Spiritulŭ rĕsboĭnicŭ alŭ Românilorŭ din acelŭ timpŭ şi nevoia de a se lăţi la şesŭ ne-arŭ puté explica pe deplinŭ excursiunile lorŭ atâtŭ de îndepărtate, precum totŭ aceste două pricinĭ ne explică în parte şi rolulŭ rĕsboĭnicŭ alŭ lorŭ în imperiulŭ alŭ doilea bulgărescŭ.

St. Petersburg Martie 1889.

ERRATA

68, 1 de josŭ 323 : 324
70, 6 de josŭ важітъ : кажітъ
71, 13 de josŭ мадомъ : маломъ
75, 18 злъми : злъіми
77, 13 de josŭ după *galiţiene* adaugă *şi moldovene*
79, 4 Galiţia : galiţiană
81, 8 de josŭ (меса)брискъкымъ : (месем)брискъкымъ
81, 9 perderea : înmuĭarea
82, 13 înainte de *particip.* adaugă *adjectivulŭ*
86, 14 кнѣзъ : кнѧзъ
90, 11 (4) : (5)
90, 12 şi 14 (7) : (8)
90, 3 de josŭ повелеліе : повелениіе.

O mulţime de inconsequenţe în transcrierea cuvintelorŭ slave aŭ fostŭ inevitabile din pricina insuficienţeĭ semnelorŭ tipografice.

Între formele neexacte din textulŭ diplomeĭ nu s'a amintitŭ стъ ş. l. d. с(ъ)то, cum arŭ fi trebuitŭ să fie pe lângă трдсть şi четіре.

---

www.dacoromanica.ro

BISERICA DIN CETATEA NÉMȚU

ȘI

DOCUMENTE RELATIVE LA VASILE LUPU ȘI DÓMNA RUXANDRA.

DE

V. A. URECHIĂ
Membru alŭ Academiei Române.

Ședința de la 25 Noembrie 1888.

Unŭ chrisovŭ dela Constantinŭ Voevodŭ din 7199 (1691) Iulie 10, descoperitŭ de mine la mŏnăstirea Némțuluĭ, în anulŭ 1887, arată «că aŭ venitŭ soborulŭ mŏnăstiriĭ dela cetatea Némțuluĭ, cu Egumenu Athanasie și aŭ arĕtatŭ, cum într'acele vremĭ grele și prădĭ de oștĭ de prin tóte părțile și de tâlharĭ și intrândŭ Cazaciĭ în cetatea Némțuluĭ de aŭ jăcuitŭ și aŭ luatŭ totŭ ce aŭ aflatŭ și aŭ omorîtŭ și pe Dómna Ruxandra fata luĭ Vasile Vodă, atuncea aŭ luatŭ uricele ce aŭ fostŭ de ocină a mŏnăstiriĭ și le-aŭ sfărâmatŭ și le aŭ luatŭ tóte și acum uniĭ și alțiĭ împresóră moșiile» (1).

(1) Nu numaĭ la mŏnăstirea Némțuluĭ aŭ prădatŭ Cazaciĭ, în diferite rândurĭ anteriόre, ci și pe la alte locurĭ. Iată unŭ documentŭ dela Gheorghie Ștefanŭ Vodă, amintindŭ despre aceste fapte :

«*Iŏ* Gheorghie Ștefanŭ Vodă, din mila luĭ Dumneḑeŭ Domnŭ Țěriĭ Moldoveĭ. Precum aŭ venitŭ înaintea Domnieĭ méle și a boierilorŭ marĭ și micĭ aĭ Domnieĭ méle părințiĭ și rugătoriĭ noștri călugărĭ dela S-ta mŏnăstire ce se numește Dragomirna, unde este hramulŭ

www.dacoromanica.ro

Din cuprinsulŭ chrisovuluĭ luĭ Constantinŭ Voevodŭ, culegemŭ două informaţiunĭ preţióse şi anume : una relativă la existenţa la cetatea Némţuluĭ a uneĭ mŏnăstirĭ şi a doua, relativă la tragica mórte a Domniţeĭ Ruxandra.—Aducemŭ aci câte-va documente nouĕ cu referinţă la aceste două fapte.

I.

Sântulŭ Nicolae din cetatea Némţuluĭ.

P. S. Melchisedecŭ în «*Notiţe istorice* şi *archeologice*» la pagina 26, vorbindŭ de o inscripţiune ce se află adĭ pe zidulŭ paraclisuluĭ dela mŏnăstirea Seculŭ, dice : «*Se nasce acum întrebarea : Ce caută inscripţiunea uneĭ mŏnăstirĭ făcută de Petru Rareşŭ şi de familia luĭ*

Coborîrea Duhuluĭ Sfântŭ şi s'aŭ jăluitŭ nouĕ cu mare jalbă şi cu multe mărturiĭ şi aşa dicêndŭ, precum privileghiile şi alte îndreptărĭ de drese de danie şi miluire şi de întăritură ce aŭ avutŭ dela alţĭ fericiţĭ întru reposare Domnĭ ce aŭ fostŭ maĭ înainte de Noĭ şi dela ctitorulŭ sĕŭ reposatulŭ Mironŭ Barnoski Vodă, pre satulŭ Nicşeniĭ în ţinutulŭ Harlăŭ, ce-ĭ subt ascultarea Ocoluluĭ Botoşanilorŭ şi Brătineştiĭ tij, cu heleşteŭ şi totŭ cu hotarulŭ şi Ruşioriĭ pe Rĕulŭ Suceveĭ şi Salca tij pe Rĕutŭ Suceveĭ şi Barnova tij în ţinutulŭ Suceveĭ, cu vadurĭ de morĭ şi cu heleştee; iar acele privileghiĭ aŭ peritŭ şi s'aŭ stricatŭ tóte de Cazacĭ, când aŭ venitŭ Timuşŭ Hmielniţkiĭ cu óste căzăcéscă a Zaporojenilorŭ, dimpreună cu Tătariĭ până la cetatea Suceveĭ, ca să prade pre Dómna luĭ Vasile Vodă. Decĭ atuncĭ Timuşiŭ Hmielniţkiĭ cu aĭ sĕĭ Cazacĭ aŭ mersŭ la S-ta mŏnăstire ce maĭ susŭ scriemŭ, Dragomirna, şi aŭ bătutŭ şi aŭ dobânditŭ pre S-ta mŏnăstire şi aŭ luatŭ tóte avuţiile şi vestmintele şi vasele a S-teĭ mŏnăstirĭ şi odórĕ de mare preţŭ şi de la alţĭ ómenĭ şi neguţitorĭ, carĭ s'aŭ têmplatŭ acolo la S-ta mŏnăstire, precum însuşĭ Domnia mea sciŭ şi amŭ vĕdutŭ nevoia lorŭ şi acele privileghiĭ stricate şi rupte. Decĭ Noĭ, cu toţĭ boiariĭ noştriĭ Moldovenescĭ... etc. (Urméză întărirea nouă asupra moşiilorŭ de maĭ susŭ).

Acésta este după o copie de surctŭ din 1787 Sept. 12, datată din Cernăuţĭ şi iscălită de Racoviţă Cehanŭ vel logofĕtŭ şi Dumitraşco. Acestŭ actŭ e în posesiunea Academieĭ române cu No. 33 portof. XIX. Originalulŭ nu scimŭ unde se află.

La 1659 (7167 Iunie 14). Gheorghie Ghica Vodă, într'unŭ uricŭ alŭ sĕŭ (f^{n}. micŭ, scrisŭ de Lupulŭ diacŭ, din Iaşĭ, şi conservatŭ la archiva Statuluĭ din Bucureştĭ, între actele mŏnăstiriĭ Némţuluĭ, pachetŭ No. 22.) pomenesce asemenea de invasiune Cazacilorŭ.

« . . . s'aŭ jăluitŭ înaintea nóstră cu mare jalobă dicêndŭ, că unŭ zapisŭ ce aŭ avutŭ eĭ făcutŭ de pre unŭ uricŭ alŭ lorŭ pre satŭ pe Epurenĭ, ce este pre Jijia (ţinutulŭ Iaşilorŭ). Uriculŭ lorŭ s'aŭ rĕsăritŭ de câtă-va sémĭ de vreme, decĭ şi zapisulŭ ce aŭ făcutŭ de pre uricŭ aŭ fostŭ pe mâna unuĭ unchiŭ alŭ lorŭ anume Nikita, *când aŭ venitŭ Timuşŭ cu Cazaciĭ aicĭ în ţéră şi aŭ trimesŭ de aicĭ oştĭ să prade bejaniile în codrulŭ Iaşilorŭ, atuncĭ aŭ rĕsăritŭ şi zapisulŭ acela precum şi unchiulŭ lorŭ Nikita; aŭ mărturisitŭ* ..»

www.dacoromanica.ro

între anii 1530—1570 în mönăstirea vornicului Urechiă, cea zidită în anulŭ 1594?

«Acéstă contradicere se deslégă prin următórea împrejurare, care de la Seculŭ ne transpórtă la cetatea Némțului. Petru Rareşŭ, pentru ca să pótă cruța cetatea Némțului de dărâmarea ce se vede că pretindeaŭ Turcii (1) *pentru tóte cetățile Moldovei, a prefăcutŭ acéstă cetate în mönăstire, dedicată Sfântului Nicolae, şi i-a hărăzitŭ totŭ teritoriulŭ de prinprejurŭ, ce aparținea cetății. Dómna lui şi cu fiii, sub Domnia lui Iliaşŭ aŭ îngrăditŭ acea mönăstire cu zidirĭ, dar în anulŭ 1665 Domnitorulŭ Eustratie Dabija a dăruitŭ mönăstirea din cetate cu totŭ teritoriulŭ ei mönăstirii Secului. Cu acéstă ocasie, călugării dela Seculŭ aŭ ziditŭ în mönăstirea lorŭ Paraclisulŭ sfântului Nicolae, şi pe zidulŭ lui aŭ strămutatŭ inscripțiunea lui Petru Vodă dela cetate la paraclisulŭ din Seculŭ, spre păstrarea pomenirii primilorŭ ctitorĭ ai mönăstirii din cetate».*

*

P. S. Melchisedecŭ este dintre bărbații noştri ilustri, carĭ aŭ meritulŭ d'a fi deschisŭ pîrte prin neumblatulŭ şi întunecosulŭ codru alŭ trecutului nostru. Nu e dar de mirare, că uneori a pututŭ să rătăcéscă din pîrtea ce deschidea cu atâta muncă. Aşa e în casulŭ de față. Documentele ce am descoperitŭ în urmă, vinŭ să îndrepte erorile din aserțiunea ilustrului inainte-mergĕtorŭ alŭ nostru.

Maĭ întâiŭ P. S. Episcopulŭ a greşitŭ, căci a avutŭ de călăuză o scurtă *istorie* tipărită a *mönăstirii Némțului*, care a cam amestecatŭ şi confundatŭ faptele. Astăḑi dămŭ aci, spre îndreptarea erorilorŭ, în întregulŭ sĕŭ, hrisovulŭ lui Eustratie Dabija din 7173 Februarie 6 (1665) la care se refere şi istoriculŭ mönăstirii Némțului, dar din care nu resultă de locŭ vre o *strămutare la Seculŭ a mönăstirii ori a inscripțiunii mönăstirii sfântului Nicolae din cetatea Némțului.*

Iată hrisovulŭ, în traducere vechiă românéscă. Elŭ e păstratŭ la

(1) Acéstă tendență şi pretențiune a Turcilorŭ este multŭ maĭ târḑie. *V. A. U.*

www.dacoromanica.ro

mŏnăstirea Némţuluĭ, în pliculŭ de hrisóve alŭ satelorŭ Borcea, Reucea şi Oglindescíĭ.

«In numele tatăluĭ şi alŭ fiuluĭ şi alŭ sfântuluĭ Duhŭ Troiţa Sfântă cea de o fiinţă şi nedespărţită. Iată eŭ robulŭ, stăpânuluĭ meŭ Domnuluĭ Dumneḑeŭ şi mântuitoruluĭ nostru Is. Hs. şi închinătorulŭ Troiţeĭ, *Iŏ* Eustratie Dabija V.V. cu mila luĭ Dumneḑeŭ Domnŭ Ţěriĭ Moldoveĭ. Adecă Domnia mea bine amŭ voitŭ cu a nóstră bunăvoinţă şi cu curată şi cu luminósă inimă şi din totŭ sufletulŭ nostru şi cu ajutorulŭ luĭ Dnmneḑeŭ, Domnia mea socotindŭ şi râvnindŭ faptelorŭ celorŭ bune, pre care le aŭ lucratŭ răposaţiĭ Domniĭ noştriĭ ceĭ maĭ dinaintea nóstră, din dragostea care o avea către Dumneḑeŭ şi către S-le biserică şi mŏnăstirĭ şi rugătoriĭ luĭ Dumneḑeŭ pre carĭ ĭ-aŭ miluitŭ şi aŭ întăritŭ pentru mântuirea sufletelorŭ sale în locaşurile cele vecĭnice. Deci dară şi Domnia mea, pre cât este după puterea nóstră şi stăpânirea, rugămŭ pre Dumneḑeŭ, ca să ne ajutoreze şi nouě întru faptele cele bune, de-a urma bunătăţilorŭ lorŭ. Dreptŭ aceea Domnia mea, cu bună vrerea luĭ Dumneḑeŭ şi cu blagoslovenia acelorŭ 4 sfinţitorĭ aĭ Moldoveĭ, Kir Ghedeon arch. şi metropolitŭ alŭ Suceveĭ şi Kir Dosofteiŭ episcopŭ Romanuluĭ şi Kir Teofanŭ episcopŭ Rădăuţuluĭ şi Kir Serafimŭ episcopŭ de Huşĭ şi cu bunăvoinţa a totŭ divanuluĭ nostru a Moldoveĭ, marĭ şi micĭ, amŭ datŭ aci sfinteĭ mănăstirĭ ce se ḑice din cetatea Némţuluĭ, părinteluĭ meŭ duhovnicescŭ Kir Ghedeon archiepiscopŭ şi mitropolitŭ Suceveĭ şi rugătoruluĭ nostru egumenŭ şi la totŭ soborulŭ din S ta mŏnăstire Xeropotamia. care se numesce Seculŭ, pentru ca să aibă părintele celŭ maĭ susŭ ḑisŭ Ghedeonŭ şi egumenulŭ, cu totŭ soborulŭ maĭ susŭ scrisŭ din S-ta mănăstire Seculŭ, ce să fie puternicĭ şi volnicĭ de a pune egumenŭ şi călugărĭ la mŏnăstirea cea maĭ susŭ scrisă a cetăţeĭ Némţuluĭ, unde este hramulŭ St. Ierarchŭ şi făcětoruluĭ de minunĭ a luĭ Hs. Nicolae, dintru a sa mŏnăstire din Seculŭ. Şi să fie acea S-tă mŏnăstire sub ascultarea Seculuĭ, pentru că şi acea S-tă mŏnăstire este zidită pe loculŭ cetăţeĭ Némţuluĭ, precum este scrisŭ în întru aşeḑĕmênturile care le avea dela Irimia Moghilă Voevodŭ şi dela *titorulŭ eĭ* Vasile Vovodŭ, *pre carele elŭ însuşĭ o aŭ ziditŭ acea S-tă mŏnăstire din cetatea Némţuluĭ, şi însuşĭ Vasile Vodă aŭ datŭ acea mŏnăstire a sa zidită, ca să fie sub ascultarea S-teĭ mŏnăstirĭ din Seculŭ.* Dreptŭ aceea maĭ susŭ scrisa mŏnăstire din catatea Némţuluĭ, să fie şi dela Domnia mea dréptă danie şi miluire părinteluĭ meŭ celuĭ maĭ susŭ ḑisŭ, Ghedeon şi sfinteĭ mŏnăstirĭ Seculuĭ, cu totŭ venitulŭ. Iară după a nóstră viaţă şi domnie orĭ-care va fi din némulŭ nostru, saŭ pre carele Dumneḑeŭ îlŭ va alege ca să fie Domnŭ în pămîntulŭ nostru alŭ Moldoveĭ, să nu strice acéstă a nóstră danie şi miluire şi aşeḑare, că de nu, să fie de treĭ orĭ blăstematŭ şi procletŭ

www.dacoromanica.ro

de Domnulŭ Dumnedeŭ celŭ ce aŭ făcutŭ cerulŭ și pămîntulŭ și de preacurată Maica sa și de toțĭ evangheliștiĭ și de toțĭ sfințiĭ apostolĭ și de aceĭ 318 părințĭ din Nikeea și să aibă parte cu Iuda și cu Arie celŭ de treĭ orĭ blăstematŭ, în muncile cele fără sfârșitŭ, în vecĭ Amin.

Iașĭ velétŭ 7173 mesița febr. 6 dile.

Insușĭ Domnulŭ aŭ poruncitŭ.

Sigilŭ octogonŭ albŭ.

Semnatŭ, *Eustratie Dabija Voevodŭ.*

Diacŭ, Stratulatŭ Rugina.

*

Chiar acestŭ actŭ nu arétă prea documentată aserțiunea ilustruluĭ prelatŭ, câtŭ privesce numele Domnuluĭ și data înființăreĭ în cetatea Némțuluĭ a mŏnăstiriĭ cu hramulŭ Sfântuluĭ Nicolae. Nu numaĭ chrisovulŭ de maĭ susŭ, ci o serie de documente, pe care unele în întregime, altele în estrasŭ le aducemŭ la vale, ne probă, din contra, că mŏnăstirea din cetatea Némțuluĭ nu a fostŭ înființată de Petru Rareșŭ, celŭ puținŭ ca mŏnăstire cu călugărĭ, ci de *Vasile Lupu.* Se póte că inscripțiunea de pe paraclisulŭ dela mŏnăstirea Seculŭ să provină dela paraclisulŭ din cetatea Némțuluĭ, căcĭ nimicŭ nu ne împedică de a admite existența vechie a unuĭ altarŭ în cuprinsulŭ cetățiĭ, dar iarășĭ să scie, că pe loculŭ mŏnăstiriĭ Seculŭ exista maĭ dinainte de ce Nestorŭ Urechiă și soția sa Metrofana să fie zidıtŭ mŏnăstirea lorŭ, exista, dicŭ, o biserică maĭ vechiă, sihastria luĭ Zosima, care putea să fie chiar dela Petru Vodă. P. S. Melchisedecŭ șĭ a luatŭ, repetŭ, informațiunile, nu din documente, ci din **Історїа сфинтелѡр мѫнѫстири Нѣмцꙋлꙋи ши Сѣкꙋлꙋи Адꙋнатъ ꙟ скꙋрт. ꙟ анꙋл 1857 Мартие ꙟ 20 зиле.** (tipărită la mŏnăstirea Némțu). F⁰. La fila 5 este o istorie în scurtŭ pentru sfânta mŏnăstire Seculŭ. Autorulŭ acesteĭ istoriĭ pune înființarea sihastrieĭ luĭ Zosima la 1560, dar nu aduce nicĭ unŭ documentŭ probândŭ acésta. Primulŭ documentŭ alŭ schituluĭ Zosima, dice istoria din 1857, este dela *Alexandru Lăpușneanulŭ.* E regretabilŭ că nu-ĭ citéză nicĭ data măcarŭ. Totŭ atâtŭ e regretabilŭ că P. S.

www.dacoromanica.ro

Melchisedecŭ nu ne-a datŭ însăşĭ inscripţiunea ce crede că este transportată dela cetate. Acéstă informaţiune aŭ luat'o P. S. Episcopulŭ totŭ din «Istoria mŏnăstirilorŭ Némţu şi Seculŭ din 1857», dela fila 6 *verso*, unde ḑice că : «Care acestŭ hramŭ alŭ Sf. Ierarhŭ alŭ luĭ Hs. Nicolae, după multele rĕscóle şi prăḑĭ urmate aicea în ţéră, neputêndŭ sta în cetate, s'aŭ mutatŭ hramulŭ în lăuntrulŭ aceĭ mŏnăstirĭ •Seculŭ, unde şi până astăḑĭ se păzesce, şi este biserica frumósă fórte, fórte».

Óre prin vorbele că *«s'aŭ mutatŭ hramulŭ»* este a se înţelege că s'aŭ mutatŭ însăşĭ mŏnăstirea din cetatea Némţuluĭ? — Documentulŭ dela Dabija din 1663 încóce ne arată existândŭ mŏnăstirea din cetate. Târḑiŭ numaĭ ca s'a stricatŭ şi de atuncĭ, se conservă la biserica din satulŭ Vênătoriĭ *icóne* dela mŏnăstirea din cetate . . . Decĭ *«mutarea hramuluĭ»* nu implica, încă în 1665, strămutarea materială a bisericeĭ din cetate. Acésta, în orĭ-ce casŭ, până la noué documente !

In maĭ tóte daniile luĭ Nestorŭ Urechiă, pomenesce de mŏnăstirea luĭ, designând'o cu vorbele : *«Cea din noŭ zidită»*. Acéstă designaţiune póte totŭ aşa de bine, să cuprindă o idee de timpŭ, câtŭ şi acea referitóre la o *zidire maĭ vechiă*. In orĭ-ce casŭ, pînă ce se voru afla documente întărindŭ aserţiunea, că Petru Rareşŭ 'e intemeitorulŭ mŏnăstiriĭ de călugărĭ din cetatea Némţuluĭ, eŭ menţinŭ aserţiunea opusă, că fondatorulŭ eĭ e *Vasile Lupu*.

*

Iată câte-va documente propriĭ a proba, că Nestorŭ Urechiă şi soţia sa Metrofana şĭ-aŭ ziditŭ mŏnăstirea lorŭ Seculŭ, acolo unde esista maĭ de multŭ schitulŭ luĭ Zosima, care schitŭ avea tocmaĭ hramulŭ ce Nestorŭ Urechiă dete mŏnăstiriĭ sale celeĭ noue.

a) *Petru V. V.* f°. mijlociŭ—hârtie—Iaşĭ (data spartă) (1).
Contrasemnatŭ de *Andreĭ Gherman* saŭ Гєꙁмαн.
Diac. *Bodrobeală*.

(1) Este regretabilŭ că data acestuĭ documentŭ e spartă: décă arŭ fi dela Petru Rareşŭ arŭ proba tocmaĭ ce ḑicemŭ noĭ, că schitulŭ Zosima are pre acestŭ de ctitorŭ şi că decĭ inscripţiunea delą paraclisŭ putea să fią fostŭ la una din bisericile schituluĭ.

www.dacoromanica.ro

«Schitulŭ Zosima să stăpânéscă loculŭ ce va curăți din gura Seculuĭ în Némțŭ, pînă unde Кюшвит orĭ (:Кѿвис:) aŭ curățitŭ. (No. 131 alŭ opisuluĭ din archiva mŏnăstiriĭ Némțuluĭ).

b) *Ieremia Moghilă*, hărt. f°. mijlociŭ, Slavŭ.

Sucéva 7105 (1596) Maiŭ 5.

Contr. Toma logofĕtŭ, ucit.
Diac. Iacobŭ. Sigilŭ mijlociŭ spartŭ.

Miluesce pre Dositeiŭ egumenulŭ și soboru'ŭ din schitulŭ luĭ Zosima (lângă Seculŭ) unde este hramulŭ St. Iónŭ Botezătorulŭ, cu loculŭ mŏnăstiriĭ și să aibă a stăpâni și totŭ loculŭ câtŭ l'a curățitŭ, de unde aŭ începutŭ a curăți pînă unde Кєвит aŭ curățitŭ, cum aŭ așeḑat'ŭ și episcopulŭ de Romanŭ Agathon și precum aŭ și din așeḑĕmînturile и правилїи ѡт поконнаго Петрꙋ Воевод. (No. 49 alŭ mŏnăstiriĭ Némțuluĭ).

c) *Ieremia Moghilă*, hârtie f°. micŭ, slavŭ. Sucéva 7106 (1598) Iunie 11, sigilŭ inelarŭ, céră roșie; Semnatŭ Vodă; contr. Stroici vel log. ucit; diacŭ. Teodosie.

Invoesce mŏnăstiriĭ schitulŭ Zosima, să stăpânéscă o móră din Borcescĭ dăruită de Voda (No. 1578 din catalogului mŏnăstiriĭ).

d) *Ieremia Moghila V.V.*, hârtie, mijlociŭ, slavŭ. Sucéva 7106 (1598) Iunie 11, sigilŭ inelarŭ roșŭ Contr. semn. Stroici vel log. diac Teodosie.

Intăresce schituluĭ Zosima prisaca ce ĭ-aŭ dăruitŭ Monahia Pracsia, cu chrisovŭ dela rĕposatulŭ Petru Voevodŭ. (No. 1579 alŭ cataloguluĭ mŏnăstiriĭ).

*

Iată acum principalele documente probândŭ teza mea, că Vasile Lupu este adevĕratulŭ întemeietorŭ alŭ bisericeĭ St. Nicolae din cetatea Némțuluĭ.

1. Insușĭ Domnitorulŭ Vasile Voevodŭ numesce mŏnăstirea din cetatea Némțuluĭ: «*Mŏnăstirea Domnieĭ mele*» în actulŭ din Iașĭ 7160 (1652) Martie 17. Prin acestŭ documentŭ Vasile Vodă poruncesce pârcălabilorŭ, desugubinarilorŭ olăcarilorŭ, podvodarilorŭ, să scutéscă: «*satele mănăstiriĭ Domnieĭ mele din cetatea Némțuluĭ: Măncesciĭ și Oglindesciĭ și Slobodia de sub cetate*». (Veḑĭ actulŭ cu No. 1609 din catalogulŭ de documente alŭ mŏnăstiriĭ Némțuluĭ).

2. Unŭ altŭ actŭ totŭ dela Vasile Vodă' din Iașĭ, 7161 Ghenarie 12, este unŭ folio mijlociŭ în limba slavonă, semnatŭ de Domnitorŭ, cu sigiliulŭ țĕreĭ, purtândŭ data de 1633. Este scrisŭ de diaculŭ *Dumitrașcu*. Vasile Vodă cumpĕră jumătate din moșie din Oglindeștĭ, dela Vaidanița și fiulŭ eĭ Ursulŭ. Apoĭ dă acea jumătate de moșie «*la a nóstra Sf. mŏnăstire din cetatea Némțuluĭ*».

www.dacoromanica.ro

(Vedĭ actulŭ cu No. 1610 din catalogulŭ de documente alŭ mŏnăstiriĭ Némţuluĭ).

Étă acestŭ actŭ :

Seoubomi Gheorghie Stefanŭ vel log. i Ghica vel dvorn. Dolnai zemli i Gheorghie hatmanŭ i Pîrcălabŭ Suceavskii i Toma vel dvorn. Vişnei zemli, i Stamate vel postelnicŭ i Constantinŭ Ciogolea vel spatarŭ, i Alexandru vel ciasnicŭ, i Iordache vel visternicŭ, i Patraşco Ciogolea vel stolnicŭ, i Enakie vel comisŭ, i Andreiaşŭ vel medelniciarŭ, i Solomonŭ vel clucerŭ, i Apostolŭ vel jitniceriu, i Racoviţŭ Cehan vtori logofĕtŭ, i Statie vtori vistiarŭ, i Neaniulŭ, i Neculai, i Roşca,i Stoianulŭ dvornici glotnii, i innih boliari ot dvorn. Gspdin ego Mlsto.

«Scriemŭ şi mărturisimŭ cu acéstă scrisóre a nóstră cum aŭ venitŭ înaintea nóstră Вънденица şi cu feciorulŭ eĭ, cu Ursu, de bunăvoia lorŭ, de nime nevoiţĭ nicĭ asupriţĭ şĭ-aŭ vêndutŭ a lorŭ dréptă ocină şi moşie jumătate de satŭ de Oglindeştĭ, ce este pe apa satuluĭ *(orĭ iatuluĭ?)* în ţinutulŭ Némţuluĭ, cu vadŭ de móră şi cu totŭ venitulŭ; acésta o aŭ vêndutŭ Măriei sale cinstituluĭ şi luminatuluĭ Domnuluĭ nostru Vasile Voevodŭ, drep.ŭ 100 de galbenĭ de aurŭ şi le-aŭ plătitŭ Măria sa aceĭ banĭ deplinŭ 100 Ugarskii, întru mânile Vaideniţiĭ şi a feciorului eĭ Ursulŭ, dinaintea nóstră a tuturorŭ. Intr'aceea Măria sa cinstitulŭ şi luminatulŭ Domnulŭ nostru Vasile Voevodŭ aŭ datŭ şi aŭ miluitŭ cu acea jumătate de satŭ de Oglindeştĭ a sa sfântă rugă şi mŏnăstire din cetatea Némţuluĭ, unde este hramulŭ mareluĭ părinte şi de minunĭ făcĕtorŭ St. Nicolae. Pentru aceea şi noĭ amŭ făcutŭ acéstă scrisóre dela noĭ ca să fie de credinţă sfinteĭ mŏnăstirĭ şi amŭ iscălitŭ cu mânule nóstre şi eŭ Dumitraşco amŭ scrisŭ ca să se scie.» *Iscăliţĭ ceĭ de susŭ.*

U Iaşĭ létŭ 7161 Mesiţa Octomv. 16 dile.

3. Unŭ altŭ actŭ totŭ dela Vasile V. V. din Iaşĭ 7161 (1653) Ghenarie 12. Este unŭ folio mijlociŭ în limba slavonă, semnatŭ de Domnitorŭ, cu sigiliulŭ micŭ alŭ ţĕreĭ şi scrisŭ de diaculŭ Dumitraşcu. Vasile Vodă dăruesce *mŏnăstiriĭ sale din cetatea Némţuluĭ* poenile numite *Slatina*, luate din hotarulŭ têrguluĭ Némţuluĭ, ca să fie călugărilorŭ din cetate. (Vedĭ actulŭ cu No. 1611 din acelaşĭ catalogŭ).

4. Zapisŭ în faţa Divanuluĭ, de cumpĕrătură pentru dania dela uriculŭ No. 1611, către biserica din cetatea Némţuluĭ. (No. 1612 alŭ aceluiaşĭ catalogŭ).

5. Gheorghie Ghica.-Iaşĭ, 1659 Ghenarie 14, folio mijlociŭ, semnatŭ de Vodă cu sigiliulŭ ţĕreĭ şi scrisŭ de diaculŭ Dumitraşcu. (Vedĭ No. 1614 alŭ aceluiaşĭ catalogŭ). Gheorghie Ghica întăreşte *darulu luĭ Vasile Vodă la monăstirea aceluia din cetatea Némţuluĭ.* (Vedĭ No. 1613 alŭ aceluiaşĭ catalogŭ).

www.dacoromanica.ro

6. Gheorghie Ghica prin uriculŭ din Sucéva (folio mijlociŭ, sigiliulŭ inelarŭ' textŭ românescŭ, semnatŭ de Vodă) întăresce mŏnăstiriĭ din cetatea Némțuluĭ douĕ sălașe de țiganĭ: «Fost'aŭ datŭ dela Vasile Vodă unŭ țiganŭ anume Tóder Hagi, iar acum Domnia mea amŭ luatŭ pe Tóder și l'amŭ datŭ cetățiĭ Domnieĭ mele aicea la Sucéva și amŭ datŭ pe Ionŭ țiganulŭ cetățiĭ Némțuluĭ pentru Tóder, care țiganĭ aŭ fostŭ direpțĭ domnescĭ și ne-aŭ arĕtatŭ direse de danie și scutire dela Vasile Vodă».

7. Uricŭ dela Stefanŭ Vodă din 7168 (1660) Ghenarie 6, în limbă slavonă din Iașĭ, semnatŭ de Vodă, scrisŭ de diaculŭ Tironŭ, folio de mijlocŭ, avêndŭ sigiliulŭ domnescŭ inelarŭ în albŭ. Este relativŭ la Poiana ḍisă la Timușŭ, pre care o recunósce posesiune a mŏnăstiriĭ Sf. Nicolae din cetatea Némțulŭ, întemeiată de tatălŭ sĕŭ. Vasile Lupulŭ. Documentulŭ se păstrézā sub No. 1616 în pliculŭ moșiilorŭ Borcea, Rĕucea și Oglindeștĭ, la mŏnăstirea Némțulŭ.

8. Chrisovulŭ maĭ susŭ citatŭ alŭ luĭ Dabija Vodă, din 7173 Februarie 6. Dabija Vodă pune mŏnăstirea din cetatea Némțuluĭ sub ascultarea mŏnăstiriĭ Seculŭ: «pentru că acea S-tă mănăstire este zidită pe loculŭ cetățiĭ Némțulŭ unde este hramulŭ S-tuluĭ Ierarchŭ și făcĕtoruluĭ de minunĭ a luĭ Christosŭ Nicolae ;- . . . . . . precum este scrisŭ și întru așeḍĕmintele care le avea dela Irimia Moghilă V. și dela *titorulŭ eĭ* rĕposatulŭ Vasile Voevodŭ, *pre care elŭ însușĭ o aŭ ziditŭ acéstă S-tă mŏnăstire din cetatea Némțulŭ și însușĭ Vasile Vodă aŭ datŭ acéstă S-tă mŏnăstire zidită* ca să fie sub ascultarea S-teĭ mŏnăstiriĭ din Seculŭ».

Incape, așa dar vre-o îndoială asupra punctuluĭ, că Vasile Vodă este înființătorulŭ mŏnăstiriĭ St. Nicolae din cetatea Némțulŭ? Dar continuămŭ:

9. Uricŭ dela Duca Vodă, din 7180 (1672) Iulie 20, scrisŭ în Iașĭ, românesce, pre unŭ folio de mijlocŭ, de diaculŭ Gligori, avêndŭ sigiliulŭ mare roșu deși cam ștersŭ. Duca Vodă, dă egumenuluĭ din mŏnăstirea dela cetatea Némțuluĭ să-șĭ apere poenile carĭ sunt în dosulŭ cetățiĭ și curățiturile, carĭ sunt în Slatina, cu totŭ Timușulŭ, daniĭ dela reposațiĭ Domnĭ și dela *ctitorulŭ* Vasile Lupulŭ. Se află în depositulŭ mŏnăstiriĭ Némțulŭ în pliculŭ satelorŭ Borcea, Rĕucea și Oglindeștĭ, cu No. 1618.

10. Stefanŭ Petru Voevodŭ la 1673 (7181) Februarie 4, scutesce asemenea mŏnăstirea din cetatea Némțuluĭ de slatina dată eĭ de Vasile Vodă (Veḍĭ Act. 1619, din catalogulŭ mŏnăstireĭ).

11. Antonie Rusetŭ Vodă. In 7184 (1676) Ghenarie 24, folio micŭ, documentulŭ cu No. 1620; confirmă scutirea de maĭ susŭ amintindŭ și elŭ dania luĭ Vasile Lupu la mŏnăstirea luĭ din cetate.

www.dacoromanica.ro

12. Dumitrașcu Cantacuzinŭ, hârtie folio mijlociŭ, Iașĭ 7193 (1685) Ghenarie 12, în limba românéscă. Sigiliu micŭ roșu; semnatŭ de Vodă, scrisŭ de diaculŭ Dann. Este o poruncă la : «Slugile nóstre, la toțĭ solariĭ carĭ umblațĭ . pentru slatina dela cămărașiĭ de ocnă, la ținutuľŭ Némțuluĭ . Le poruncesce să lase în pace mŏnăstirea din cetatea Némțuluĭ de slatină «că acea slatiră, acolo, Timnușulŭ în hotarulŭ têrguluĭ Némțulŭ o are danie dela rĕposatulŭ Vasile Voevodŭ și alțĭ Domnĭ».

13. **Се оубоми досоѳтею архиепископ ши митрополитȣл де Сȣчава, Сава епископȣл де Роман** (. . . . .) episcopulŭ de Rădăuțĭ, i Mitrofanŭ episcopulŭ de Hușĭ. i Tudosie Dubău vel logofĕtŭ i Gavrilŭ Costake vel vorn. de țéra de josŭ *(sic)* i Ion Racovițŭ vel vorn. de țéra de susŭ *(sic)*, i Ionașco Balșŭ (**Балшь**) ce aŭ fostŭ vornicŭ mare, i Alexandru Ramandi ce aŭ fostŭ Vornicŭ mare. i *Velicico Hĕtmanŭ i Pîrcălabŭ Succavskii* i Zosimŭ Bașotă ce aŭ fostŭ Hĕtmanŭ, i Constantinŭ vel Postelnicŭ, i Deadiulŭ vel Spătarŭ, i Vasile Costache vel Ciașnicŭ, i Gheorghie vel Vist., i Tóder Iordache ce aŭ fostŭ Visternicŭ mare, i Gheorghiță Alboti vel Banŭ, i Gavrilŭ Braesculŭ vel Stolnicŭ, i Stefanŭ Cerkezulŭ vel Comisŭ, i Eni vel Medeln., i Vasile Baenskie Serdariulŭ, i Donicĭ biv Serdariu, i Stefanŭ Fratița vel armașŭ, i Vărlan biv armașŭ, i Caplanŭ Cilibi vel Ușer. i Lupașco Bogdanŭ aga de darabani. i vtori Logof., i vtori Spatarŭ i vtori Ceașnicŭ, i Vasile Damianŭ treti log., i Vasilie Gugesculŭ vtori Comisŭ, i vtori Clucearŭ, i vtori Sulgerŭ, i vtori jitnicerŭ. i Andreiŭ Munténulŭ, i Dumitrașco Murgulețŭ, i Pahomie Frâncu i Blebea Vornici de Pórtă și alțĭ boerĭ și feciorĭ de boerĭ, scriemŭ și facemŭ știutŭ, cu acéstă scrisóre a nóstră. precum aŭ venitŭ înaintea nóstră Părintele și rugătorulŭ nostru egumenulŭ și cu totŭ soborulŭ dela S ta mŏnăstire Xeropotamu, ce se spune **Сѫкȣл**, de ne-aŭ arĕtatŭ înaintea nóstră ispisocŭ dela Domnulŭ nostru **Iw** Constantinŭ Voevodŭ și diresŭ dela reposatulŭ Eremia Moghilă VVodŭ și dela Dabija Vodŭ și dela Stefanŭ Petru Vod, scriindŭ precum aŭ datŭ cetatea Némțuluı să asculte de mŏnăstirea Seculuĭ și să fie egumenulŭ și cu totŭ săborulŭ dela Seculŭ volnicĭ a pune egumenŭ și călugărĭ într'acéstă mŏnăstire în cetatea Némțuluĭ, unde este hramulŭ întru numele St. Arhierarhŭ și făcĕtoriŭ de minunĭ, a luĭ St. Nicolae. dintr'a sa mŏnăstire din Seculŭ, ca să aibă a asculta de acea S-tă mŏnăstire din Seculŭ, căcĭ și acea S-tă mŏnăstire este zidită pre loculŭ cetățiĭ Némțuluĭ, cum este scrisŭ și în diresele dela acești Domnĭ ce maĭ susŭ scriemŭ. Pentru aceea și noĭ vĕdêndŭ aceste adevĕrate ispisóce scriindŭ cu mare blăstemŭ, și dela noĭ dela toțĭ amŭ făcutŭ acéstă scrisóre, să fie de mare credință Părinteluĭ și totŭ săborulŭ dela S-ta mŏnăstire ce maĭ susŭ se dice Seculŭ. Și pentru maĭ mare

www.dacoromanica.ro

credință amŭ iscălitŭ noĭ toțĭ cu mânile nóstre, ca să se crédă. Și eŭ Gligorie amŭ scrisŭ ca să se știe.—U Iașĭ 7193 Aug. 25 ḑile.

Semnațĭ ceĭ din zapisŭ.

(:N. 1621 Pliculŭ Borceĭ, Recea și Oglindeștĭ. In depósitulŭ mŏnăstireĭ Némțuluĭ).

14. Carte domnéscă dela Constantinŭ Cantemirŭ V. V. către Zosimŭ Bașotă în limba românéscă, din Iașĭ, dela 7197 (1689) Ghenarie 10, contrasemnatŭ de vel logofĕtŭ, cu sigiliulŭ mij'ociŭ roșŭ pe unŭ f°. de mijlocŭ. Ordonă Domnitorulŭ luĭ Bașotă, să hotărască unele moșiĭ ale mŏnăstiriĭ Seculŭ, căcĭ aŭ periiŭ tóte deresele de moșiĭ ce le aŭ avutŭ închise în cetatea Némțuluĭ, de tâlharĭ.— Actulŭ acesta ne arată, de o parte pre Vasile Lupu ca întemeietorulŭ mŏnăstiriĭ din cetate, și pe de altă parte cum acéstă mŏnăstire servea de adăpostŭ maĭ sigurŭ. In fine né amintesce despre năvălirea Cazacilorŭ, carĭ uciseră pre Dómna Ruxandra. Este păstratŭ la mŏnăstirea Némțuluĭ, în pachetulŭ moșiilorŭ Borcea, Reucea și Oglindeștĭ cu No. 1622.

15. Unŭ altŭ actŭ din 7199 (1691) Aprilie 29 este porunca boierilorŭ de divanŭ Dubău vel logof. Vasile Costache vel vornicŭ și Iordache Rusetŭ vel visternicŭ, către hotarniciĭ rênduițĭ să hotărască moșiile mŏnăstiriĭ, că s'aŭ perdutŭ deresele când aŭ intratŭ Cazaciĭ acolo de aŭ omorîtŭ pe Dómna Ruxandra. Actulŭ are No. 1623 în catalogulŭ mŏnăstiriĭ. Veḑĭ și blăstemulŭ mitropolituluĭ Sava din 7199 (1691) Aprilie 29, (actŭ No. 1624 din catalogulŭ mŏnăstiriĭ Némțulŭ). In hotarele moșiilorŭ mŏnăstiriĭ dela cetate, căcĭ s'aŭ perdutŭ uricile *într'aceste vremĭ cumplite*, de tâlharĭ, intrândŭ Cazaciĭ în cetatea Némțuluĭ, când aŭ omorîtŭ pe Domna *Ruxandră*».

Din tóte aceste documente se vede neîndoiosŭ, că Vasile Lupulŭ a făcutŭ mŏnăstire în cetatea Némțuluĭ, și că la finea seculu`luĭ alŭ XVII ea nu era desfiînțată.

II.

Domnița Ruxandra.

Se vede că Vasile Lupu înființase în cetatea Némțuluĭ mŏnăstire, ca să o apere óre-cum de atacurile oștirilorŭ, care invadaŭ în țéră și să aibă, la nevoe, locŭ de adăpostŭ pentru averile domnescĭ (1) și chiar pentru salvarea vețiĭ.

(1) P. S. Melchisedecŭ ḑice că aŭ făcutŭ acésta cu acelașĭ scopŭ Petru Rareșŭ, ceea-ce vĕḑurămŭ că nu este documentatŭ. Motivulŭ transformăriĭ cetățiĭ în mŏnăstire mi se pare însă acceptabilŭ, pe vremea luĭ Vasile Lupulŭ,

www.dacoromanica.ro

Posedemŭ unŭ documentŭ constatândŭ, că la cetatea Némţuluĭ, măcarŭ că era transformată în biserică, se adăposteaŭ maĭ mariĭ ţĕrcĭ la ḑi de mare cumpĕnă. Astŭ-felŭ vedemŭ în zapisulŭ luĭ Fealtin din Têrgulŭ Némţuluĭ, din 7169 (1661) Ghenarie 23. Din causa năvăliriĭ în Moldova în contra Domnitoruluĭ Stefăniţă Vodă fiulŭ luĭ Vasile Lupulŭ, a luĭ Constantinŭ Vodă Şerbanŭ dela Munteni, s'aŭ adăpostitŭ în cetatea Némţuluĭ: mitropolitulŭ Sava, episcopulŭ Serafimŭ dela Huşĭ, egumeniĭ dela Treĭ Ierarchĭ, Golia, St. Sava, Galata din Iaşĭ etc. etc. (1). Totŭ astŭ-felŭ şi Domniţa Ruxandra a luĭ Vasile Lupu se adăposti la mŏnăstirea părinteluĭ sĕŭ din cetatea Némţuluĭ.

Cronicele nóstre amintescŭ aceste fapte.

*

Avemŭ încă din escursiunea dela mŏnăstirea Némţuluĭ la 1887,

(1) Iată actulŭ în tótă întregimea luĭ şi cu ortografia transcrisă :
«Adică eu Fealtin din Tĕrg de Neamţu şi cu nepoata mea Mirica fata Albului, scriem şi mărturisim cu cest zapis al nostru inşine pre noi, cum de bunî voia noastrî de nime nevoiţi nici asupiţi, am vĕndut a noastrî direaptî ocinî şi moşie şi rîscumpîrîturî un pomeat subt Boişte din sus de Prisaca luĭ Marco alăturea cu Prisaca, care pomeat au fost moşie direaptî lătînemeu Giurgii şi-aŭ fost vĕndut de trăg pentru birul tătănemeu Giurgei la Marcu din Grumîzeşti, iar eu mam sculat şi lam rescumpîrat de la Marcu de preunî cu nepoatîmia Mirica fata Albului. Când íaste acmu eu de preunî uu nepoatîmia care mai sus scriu mam sculat şi am vĕndut acel pămînt de subt Boişte pre lîngă Prisaca lui Marcu din sus sviinţiei sali părintelui Savei metropolitului de Suceav dirept douăzeci şi cinci de lei bîtuţi, şi sviinţia sa ni-au fîcut plata deplin, acei bani ce maĭ sus scriem douezeci şi cinci lei bîtuţi în mînule meale luĭ Fealtin şi a nepoatîmia Mîrichei şi întru acéstă tocmealî sau timplat de fatî părintele Serafim episcopul de Huşi şi popa Iosif egumenul de la Trei Stli din Iaşĭ şi popa Macarie egumenul de Goleia şi popa Ioanichie egumenul de St. Sava şi popa Gheorghie egumenul de Gîlata şi popa Macarie egumenul de Bărnova şi popa Dosoftei egumenul de Neamţu şi popa Paisie egumenul de Secul şi popa Ioan egumenul de cetatea Neamţului şi dumnealui Iftimie Boţul stolnic şi prăcălabul de Neamţu şi Gavrilaş Tăbîrţî cămăraş şi Hanos vĕtaful de puşcari şi Simionică şoltuzul de Trăg de Neamţu şi popa Gheorghie şi popa Ion tij şi alţi oameni buni mulţi şi aceşti boiari şi părintele egumenu şi oameni buni care mai sus sînt scrişi intracesta zapis toţi au fost de faţ in cetatea Neamţului, când sau ridicat Constantin Vodă Şerban pre Ştefan Vodî feciorul lui Vasilie Vodî. Şi pentru mai mare credinţî noi vĕnzîtoriĭ ne-am pus degetele, iar părinţii şi boiarii şau pus peceţile şi iscăliturile. De aceasta scriem şi mîrturisim.

U. Nemeţkoi Grad Moldavia
VI. 7169. Mesiţa Ghenarie 23 dni.

Semnaţi cei sus arĕtaţi şi ieromonach Ghedeon Taslov Pisah, Мошмгьяою.

www.dacoromanica.ro

o serie de documente care amintescŭ despre tragica perire a Ruxandreĭ în mŏnăstirea dela cetatea Némțuluĭ. Din aceste documente aflămŭ, că unŭ boierŭ moldovénŭ anume Crupenski postelnicŭ, aŭ adusŭ, prin trădare, pre Cazacĭ la cetatea Némțuluĭ, ca să prade averile Domnițeĭ Ruxandra. Dela posesiunea acesteĭ averĭ aŭ urmatŭ lungŭ procesŭ, maĭ întâiŭ contra luĭ Crupenski, care-șĭ apropriase din avere, după reclamațiunea familieĭ Cantacuzinŭ, rudă Domnițeĭ Ruxandra, și apoĭ între clironomiĭ Cantacuzinŭ cu mŏnăstirile Némțu și Golia, carĭ după testamentulŭ Domnițeĭ Ruxandra avură parte în clironomie.

Intre actele cu referință la Domnița Ruxandra aducemŭ unulŭ cu propria sa semnătură în limba grecéscă și cu sigiliulŭ sĕŭ. Domnița s'a împrumutatŭ cu banĭ dela unŭ călugărŭ grecŭ Grigorie ce aŭ fostŭ mitropolitŭ Laodicheas, cum și dela egumenulŭ dela Galata. Aceste datoriĭ se plătescŭ maĭ târdiŭ de paharniculŭ Vasile Iordache Cantacuzino rudă și clironomulŭ Domnițeĭ Ruxandra ca clironomŭ alŭ tatăluĭ sĕŭ Toaderŭ Iordache Cantacuzino directulŭ moștenitorŭ.

O observație importantă este de făcutŭ la documentulŭ semnatŭ de Domnița Ruxandra, și anume : că ea pare că nu scie să scrie românesce, de óre-ce semnéză grecesce, și pînă și vorba românéscă : «Dómna» o scrie cŭ scrisóre grecéscă în modulŭ următorŭ :

Δόμνα Ροξανδρα.

Apoĭ cum se împacă asemenea constatare cu laudale ce se daŭ luĭ Vasile Lupulŭ cum că este restauratorulŭ limbeĭ românescĭ ?

Iată acum însă și actele importante de care maĭ susŭ vorbimŭ, după traducerea ce a binevoitŭ a ne face d lŭ profesorŭ Erbiceanu.

«Διὰ τὰς παρȣ'σας μȣ ὁμὸλογίας μȣ και καθ' ὁλα τῆς ἀποδιξεος ὁμολογὸ ἡ Δόμνα Ροξανδρα τό πὸς˙ χρεοστὸ τȣ ἁγίȣ καθηγȣμένȣ τȣ νῦν Γαλάτὰ 100 ἥγȣν ἑκατὸν ασ, (ασπρ.) καὶ νὰ ἔχο νὰ τȣτον εὐχαρηστὸ˙ τȣ δόσω τȣ μηνός τȣ Σεπτεμβρίȣ, διχός λόγος καὶ˙ κρήσεος καὶ ἀντηλογίας. καὶ ἠδέ καὶ σταθα ἐγὸ ἐναντίον καὶ ἔλθα ἐγὸ εἰς κρησις. και ἥτη ἐξοδιγέβȣντε ἄς γένȣντε ἀπὸ λόγȣ μȣ. ἠδέ καὶ μὲ λάβη θάνατον νὰ ἔχȣν η ἐπιτροποι μȣ νὰ τὰ πλερόσȣν. Καὶ διὰ ἐνμπιστοσίνη ὑπόγραφα μέ τό ἔιδιον μȣ χέρι

www.dacoromanica.ro

μυ το ενο πη (?) ἀνθρωπον αξιόπηστον μάρτυρον καὶ ἔβαλα και τὴν βυ'λαν μυ εἰς ἔνδιξιν.»

εἰς Γιασι, 1686 Μαιω 23.

«. . . Γρηγόριοσ (L. S.) Δόμνα Ροξάνδρα στεργιτὰ ἀνοθεν γεγραμένα μέ τὸ
μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν ἔιδνον μυ χέρι.»

NB. Scrierea autografă a Dómneĭ Ruxandra are o sumă de erorĭ șĭ-amŭ ranscris-o așa cum este. (Vedĭ facsimile anexată).

Traducere

«Prin presenta mea mărturie și cu tótă tăria mărturisescŭ eŭ Dómna Ruxandra, cum că datorescŭ sântuluĭ egumenŭ de acum alŭ Gălățeĭ 100, adecă una sută *aspri*. Și să amŭ a-ĭ mulțămi de a-ĭ da în luna Septemvrie, fără cuvîntŭ și judecată și împotrivire; iar dacă s'arŭ întâmpla lucru dimpotrivă și voiŭ ajunge eŭ la judecată și ceea ce se va cheltui să fie de mine. Iarŭ dacă mĕ va lua mórtea să aibă epitropiĭ meĭ să le plătéscă. Și pentru încredințare amŭ subscrisŭ cu propria mea mână, cu unŭ omŭ vrednicŭ de mărturie și amŭ pusŭ și sigiliulŭ meŭ spre dovadă.»

în Iașĭ 1686, Maĭ 23.

«*Dómna Ruxandra* recunoscŭ cele maĭ de susŭ scrise cu propria mea mână.

Sigiliulŭ represintă armele Moldoveĭ
și în jurŭ inițialele: P. T. (Roxanda Timuș?)

. . . *Grigorie* mărturisescŭ cele maĭ susŭ.»

*

Paharniculŭ Vasile Cantacuzino aŭ plătitŭ datoria de 40 de leĭ către Grigorie Proin mitropolitŭ Laodicheas 7197 Aprilŭ 28, adică 3 anĭ după sinetulŭ de împrumutare către egumenulŭ dela Galata. Iată aci, în întregime, chitanța dată luĭ Vasile Cantacuzino, de către mitropolitulŭ Grigorie Laodicheas :

«Grigorie Proin mitropolitŭ Laodicheas, facŭ scire cu acéstă scrisóre a mea, precum mĭ-a datŭ dumnéluĭ Vasile Paharniculŭ patrudecĭ de leĭ bătuțĭ, care banĭ mĭ-aŭ fostŭ datóre *rĕpausata* Dómna Ruxandra, și pentru credință amŭ făcutŭ acéstă scrisóre la mâna dumisale paharniculuĭ Vasile și amŭ și iscălitŭ, ca să se scie, leatŭ 7197 Aprilie 28.

Semnatŭ în grecesce, celŭ maĭ susŭ pomenitŭ.

*

Se vede că paharniculŭ Vasile Cantacuzino nu de bună voe a plătitŭ acéstă datorie precum și acea către egumenulŭ dela Galata,

www.dacoromanica.ro

ci în urma unuĭ procesŭ ce ĭ-a făcutŭ Grigorie fostulŭ mitropolitŭ Laodicheas, egumenulŭ de Golia și soborulŭ dela Treisfetitele. Adevĕrulŭ este, că acestŭ Vasile Cantacuzino a avutŭ multŭ de lucru și de cheltuitŭ pînă să scótă averea Dómneĭ Ruxandra *«din mâna lui Krupenski Post, ce aŭ fostŭ mersŭ să le iea pe séma craiuluĭ leșescŭ, fiindŭ atuncĭ mare amestecare în țérâ».* Vasile Cantacuzino, la judecata din 7196 *a produsŭ o dietă dela rĕposata mătușă-sa, Dómna Ruxandra, făcută cu doĭ anĭ maĭ dinainte de peirea eĭ și acolo scriindŭ cum or griji-o și cuĭ ĭ a lăsatŭ . . . și după aceea s'aŭ tâmplatŭ marĭ primejdiĭ Dómneĭ Ruxandreĭ, de aŭ cădutŭ în mâna unorŭ căzacĭ făcĕtorĭ de rĕŭ, și luându-ĭ tótă avuția, maĭ pe urmă ĭ-aŭ tăĭatŭ și capulŭ și înțelegĕndŭ dumnéluĭ Vasile paharniculŭ de perirea mătușă-sa, venit'aŭ la satŭ la Preotescĭ de aŭ luatŭ ce-a maĭ scăpatŭ de aceĭ tâlharĭ, bucate, pâine».*

Domnița Ruxandra lasă în dieta acésta satulŭ Preotesciĭ luĭ Toaderŭ Iordache visterniculŭ, părintele păharniculuĭ Vasile, cu condițiune, ca Toader visterniculŭ Cantacuzino, pentru Preotescĭ să dea mŏnăstiriĭ Golia unŭ altŭ satŭ la Scheia. Va să dică Vasile Cantacuzino clironomesće pe Ruxandra ca urmașŭ alŭ luĭ Iordache Toaderŭ Cantacuzino.

Judecata dintâiŭ, înaintea Divanuluĭ luĭ Constantinŭ Cantemirŭ, o constatămŭ după chrisovulŭ judecățeĭ a doua dela acc'așĭ Domnitorŭ, din 7186, cum și din mărturia luĭ Iacobŭ fostulŭ archiepiscopŭ de Constantinopole, care ambe le dămŭ în tótă întinderea lorŭ maĭ la vale. Intârdierea ce pune Vasile Cantacuzino de a se achita conformŭ dieteĭ Dómneĭ Ruxandreĭ, provine din lipsa luĭ din Moldova maĭ bine de unŭ anŭ și jumătate. timpŭ ce l'aŭ petrecutŭ în țéra românéscă, ferindu-se pare de Polonĭ, carĭ amestecaŭ rĕŭ Moldova la acéstă dată și alŭ cărorŭ partisanŭ se vede că Vasile Cantacuzino nu era. Intorcêndu-se elŭ din emigrațiune, noulŭ egumenŭ dela Golia, Iacobŭ fostulŭ patriarchŭ de Constantinopolŭ, cere dela Domnitorŭ să oblige pe Vasile Cantacuzino la desăvîrșita achitare către mŏnăstire. Domnitorulŭ însărcinéză : «pe credincioșiĭ boieriĭ domnieĭ mele Velicico Costinŭ hatmanŭ și Iordache Rusetŭ

www.dacoromanica.ro

vel vist la prea sfinţia sa părintele Iacobŭ, ca să ia séma singurŭ sfinţia sa cu boierii şi cu egumenulŭ de Treisfetitele, câtă pâine a maĭ rĕmasŭ asupra luĭ Vasile păharniculŭ». Eĭ constată :

«. . . Câtă pâine au rĕmasŭ asupra luĭ Vasile păharniculŭ, să dea 400 merţe grâŭ cu mazere, care s'aŭ preţuitŭ 400 leĭ, câte 1 leŭ merţa cum umbla atuncea. Şi aŭ maĭ rĕmasŭ 250 merţe săcară cu mălaiŭ carele facŭ şi acestea 120 leĭ, câte 2 orţĭ merţa. Şi dintr'aceştĭ banĭ s'aŭ ţinutŭ în séma luĭ Vasile păharniculŭ 135 leĭ din cheltuiala dumisale ca s'aŭ ḑisŭ maĭ susŭ, şi aŭ plătitŭ 40 leĭ la Grigorie ce aŭ fostŭ mitropolitŭ Laodicheas, care banĭ aŭ fostŭ datóre Dómna Ruxandra şi aŭ maĭ plătitŭ 50 de leĭ iar o datorie a Dómn a egumenulŭ de Galata. Şi aŭ datŭ la mŏnăstire la Golia şi la Treisfetitele 200 leĭ şi 100 merţe grâŭ, iar la amêndouĕ mŏnăstirile. Iar pentru satŭ pentru Preotescĭ aŭ datŭ dumnéluĭ Vasile păharniculŭ satulŭ Lăzorianiĭ ce-sŭ la ţinutulŭ Iaşilorŭ mŏnăstiriĭ Golia, după cum aŭ poftitŭ călugăriĭ. Acestea credêndŭ şi noĭ, cum că aŭ datŭ Vasile Păharniculŭ de a Dómneĭ Ruxandra totŭ ce aŭ fostŭ la dumnéluĭ, pînă şi bucate şi arĕtându ne şi zapisŭ dela preosfinţitulŭ părintele nostru patriarchulŭ Iacobŭ şi dela egumenulŭ de Treisfetitele, cum că cu dreptate aŭ datŭ satu carele aŭ poftitŭ eĭ, pentru aceea şi noĭ vĕḑêndŭ bună tocmélă şi aşeḑare, făcut-amŭ şi dela noĭ acéstă scrisóre încredinţată dumisale frateluĭ nostru Vasile Iordache Cantacuzino, ce a fostŭ paharnicŭ şi jupănéseĭ dumisale şi a totŭ némulŭ dumisale, drépta ocină şi moşie în vécŭ neclătită, totŭ satulŭ Preotesciĭ ce-sŭ la ţinutulŭ Némţuluĭ, cu tóte cumpĕrăturile câte s'orŭ afla drepte că aŭ ţinutŭ Dómna Ruxandra şi să fie volnicŭ a căuta în tótă ţéra Măriei Tale cu cinstită cartea Măriei Tale, să strîngă toţĭ veciniĭ din Preotescĭ, carĭ orŭ fi drepţĭ vecinĭ şi să-ĭ ducă la urmă.

Şi pentru maĭ mare încredinţare amŭ iscălitŭ cu toţiĭ ca să fie încredinţată în totŭ judeţulŭ. U Iaşĭ—Vléto 7197 Iunie I.

Semnaţĭ : Tudosie Dubău logofĕtŭ. — M. K. (Costinŭ) biv logof.
Velicico Costinŭ hatmanŭ etc.
(Actulŭ cu No. 1392 din opisulŭ mŏnăst. Némţŭ).

Cu unŭ anŭ înainte de acéstă judecată a Divanuluĭ, la 7196 (1688, Maiŭ 1, intervenise o altă judecată a Domnuluĭ Moldoveĭ, în Iaşĭ.

No. 1391 Const. Voevod. — folio mare, turcă. 7196. Maiŭ 1, pecete inelară. — Semnatŭ : Vodă.

«Aŭ venitŭ înaintea Domnieĭ mele Gligorie proin metrop. egumenulŭ de

www.dacoromanica.ro

Golia și cu totŭ sob. dela Treisfetitele jăluindu-se împotriva luĭ Vasile Iordache Cantacuzino ce aŭ fostŭ pah., fiulŭ repos. Toaderŭ Iordache, ce aŭ fostŭ Visternicŭ, pentru bucate și pâĭne ce aŭ rĕmasŭ dela rĕposata D-na Ruxandra fata rĕposatuluĭ Vasile Vod și pentru satulŭ Preotesciĭ, ḑicêndŭ cum arŭ fi cu direptate să le ia eĭ tóte bucatele și pâĭne și satŭ». Vodă a chiămatŭ pre Vasile și elŭ a scosŭ o dietă dela rĕp. mătușa sa D-na Ruxandra făcută cu 2 anĭ maĭ de înainte de perirea eĭ, și acolo scriindŭ, cum orŭ griji-o și cuĭ aŭ lăsatŭ... Și după aceea tâmplatu-s'aŭ marĭ primejdiĭ D-neĭ Ruxandreĭ de aŭ căḑutŭ în mâna unorŭ Cazacĭ făcĕtorĭ de rĕŭ și luându-ĭ tótă avuția, maĭ pe urmă ĭ-aŭ tăiatŭ și capulŭ. Și înțelegêndŭ d. Vasile Paharn. de perirea mătușĭ-sa venit-aŭ la satŭ la Preotescĭ de aŭ luatŭ ce aŭ maĭ scăpatŭ de aceĭ tâlharĭ, bucate, pâĭne.

«Domnia mea cu totŭ sfatulŭ așa amŭ judecatŭ : (Vasile să restitue totŭ, ba încă : «de vreme că acestorŭ 2 mŏnăstirĭ li s'aŭ tâmplatŭ marĭ stricăciunĭ de oștile leșescĭ; iarŭ pentru satŭ pentru Preotescĭ amŭ lăsatŭ cum scrie D-na Ruxandra în dieta sa, adică ca să dea Vasile Păh. unŭ satŭ mŏnăstiriĭ Golia și d-lŭ să ție Preotescii (țin. Némțŭ). Decĭ d-lŭ Vasile Păh. dat-aŭ la mâna călugăruluĭ pomenitŭ maĭ susŭ tóte bucatele rĕmase șĭ-aŭ ținutŭ în sémă și luĭ Vasile Păh. decĭ cheltuelele ce aŭ făcutŭ cu acele bucate pînă le-aŭ scosŭ din mâna luĭ Crupenski Post. ce aŭ fostŭ mersŭ să le iea pe séma Craiuluĭ leșescŭ, fiindŭ atuncea amestecare în țéră, și aŭ cheltuitŭ de le-aŭ iernatŭ și le-aŭ datŭ călugărilorŭ la St. George și pe alte trebĭ, carĭ s'aŭ luatŭ séma de tóte înaintea Domnieĭ mele».

Maĭ rĕmâne Vasile a da 340 merțe grâŭ și 50 merțe mazăre și 25 merțe secară cu mălaiŭ și să-ĭ maĭ ție și séma luĭ Vasile Pah. 135 leĭ ce s'aŭ aflatŭ toțĭ cheltuițĭ din acéstă pâĭne. Pentru aceea nicĭ Vasile Pah. n'aŭ trimisŭ pâĭnea călugărilorŭ, nicĭ călugăriĭ aŭ trimisŭ s'o maĭ iea, și într'acea dată s'aŭ tâmplatŭ de aŭ eșitŭ d-luĭ Vasile Pah. din țéră în ț. Muntenéscă și acolo aŭ zăbovitŭ 1 anŭ și maĭ bine. Maĭ pe urmă iarŭ aŭ venitŭ în țéră și într'acea vreme tâmplatu-s'a mŏnăstirea Golia sub ascultarea Preosf. nostru Iacobŭ fostŭ arch. Țarigraduluĭ și a tótă lumea Patriarch... și aŭ poftitŭ eĭ să le dea Vasile pâĭnea rĕmasă după judecată. Pentru aceea Vodă trimite «pre credincioșiĭ boierĭ Domnieĭ mele *Velicico* Costinŭ Hetmanulŭ și Iordache Rusetŭ vel Vist. la Prea S.S. Păr. Iacobŭ ca să iea séma singurŭ sfinția sa cu boieriĭ și cu egumenulŭ de Trisfetitele câtă pâĭne aŭ maĭ rĕmasŭ asupra luĭ Vasile Pah. și s'aŭ aflatŭ... care facŭ și aceste 125 leĭ și s'aŭ ținutŭ în sémă din acésta în séma d-luĭ Vasile Pah. 135 leĭ din cheltuiala d-sale ḑisă maĭ susŭ și aŭ plătitŭ 40 leĭ luĭ Gligorie Metrop. ce aŭ fostŭ D-na Ruxandra datóre și 50 leĭ iarŭ o datorie a D-neĭ Ruxandra la egumenulŭ dela Galata șĭ-aŭ datŭ la mŏnă-

www.dacoromanica.ro

stirea Golia și Trisfetitele 200 de leĭ și 100 merțe grâŭ, și pentru Preotescĭ aŭ datŭ satulŭ Lăzăreniĭ (ţin. Iașĭ pe Jijiea) mŏnastiriĭ Golieĭ, după cum aŭ poftit-o».

*

In operele complete ale luĭ Mironŭ Costinŭ, vol. II, pag. 531 la No. 32, amŭ publicatŭ unŭ zapisŭ, din 7198 Maiŭ 2, cu semnăturile luĭ Dubăŭ vel log., Velicĭco Costinŭ vel dvornicŭ, Ionașco Balșŭ vel dvornicŭ, Iordache Ruset vel vist. și Lupulŭ Nastasie vel medeln., prin care Vasile Cantacuzino biv paharnicŭ, dăruesce satulŭ Preotesciĭ cumnatuluĭ sĕŭ Vasile Costache vel vornicŭ și «suroreĭ mele Catrineĭ și fiiceĭ dumi-sale Sofia care-ĭ de noĭ botezată (бѪтєзатѫ) ca să fie d-sale d réptă ocină și moșie în vecĭ neclătită. Insă acestŭ satŭ ne este și nouĕ danie dela rĕposata *mătușa mea* Dómna Ruxandra fata rĕpos. Vasile VV. Iară și dania este într'acestŭ chipŭ, că vrêndŭ Dómna să dea satulŭ mŏnăstiriĭ Golia iarăși dintr'a eĭ bună voe, s'aŭ socotitŭ să nu stea casele și biserica pustie, precum se vede pe multe locurĭ așa fiindŭ pe mâna călugărilorŭ. pentru aceea așa aŭ scrisŭ în dieta sa, ca să dămŭ noĭ unŭ satŭ mŏnăstiriĭ Golieĭ și să ţinemŭ noĭ Preutesciĭ, fiindŭ cumpĕraţĭ de către rĕposatulŭ Vasile Vodă împreună cu maică-sa și *mătușă-mea dómna Tudocsa,* încă din vremea boerieĭ lorŭ și aŭ făcutŭ și biserică și pivniţă de pétră și casele totŭ Vasile Vodă în boeria sa, iarŭ după mórtea Ruxandreĭ tâmplatu-s'aŭ de aŭ arsŭ și casele rĕmăindŭ loculŭ pustiŭ. Iarŭ pentru aceea noĭ toţĭ amŭ datŭ mŏnăstiriĭ Golieĭ totŭ satulŭ Lăzărenilorŭ ce-sŭ la ţinutulŭ Iașilorŭ sub Stâncă, cu vadŭ de móră în Jijia și cu totŭ venitulŭ aceluĭ satŭ. Și așa s'aŭ așeḑatŭ precum arétă ispisoculŭ nostru ιѽ Constantinŭ Voivodŭ și a boerilorŭ ţĕriĭ; pentru aceea ca să fie dumnelorŭ sale dela noĭ diréptă ocină și moșie în vecĭ neclătită; și acésta de bunăvoea nóstră s'aŭ făcutŭ, dinaintea dumnelorŭ sale boerilorŭ celorŭ marĭ Tudosie Dubăŭ vel logofĕtŭ, Velicĭco Costinŭ vel vornicŭ, Ionașcu Balșe biv vel vornicŭ, Constantinŭ . . . . . . Iordache Rosetŭ vel visternicŭ, Lupulŭ Costache vel medelnicerŭ, Pavelŭ . . . . . biv vel slugerŭ, Antochie biv vel cămărașŭ, și pen-

www.dacoromanica.ro

tru maĭ mare credință am iscălitŭ eŭ și frații meĭ Ionŭ și Ilie și dumné-loŭ boeriĭ cariĭ maĭ susŭ s'aŭ ḑisŭ, aŭ iscălitŭ toțĭ, ca să fie încredințatŭ în totŭ județulŭ. U Iașĭ 7198 Maĭ 2.»

*

Preciósе informațiunĭ ne dă actulŭ de maĭ susŭ. Vasile Cantacuzino ne spune, că Vasile Vodă a avutŭ de soție pe *mătușa sa* Dómna *Tudosca*. Până aci atât scie, că Vasile Vodă a fostŭ însuratŭ, întâiŭ cu o fată a luĭ Buciocŭ șĭ apoĭ cu o cercheză. Publicŭ la vale documentele ce amŭ găsitŭ la archiva Creditulu̇ĭ funciarŭ, din care amŭ culesŭ informațiunea, că Gasparŭ Vodă a cununatŭ pe boerulŭ Vasile Lupulŭ cu fata luĭ Buciocŭ. Se va vedé maĭ departe și aceea, cum se acordă cu documentele dela Creditulŭ funciarŭ, actulŭ ce aduserĕmŭ aci maĭ susŭ, din care resultă că Vasile Lupulŭ era încuscritŭ și cu Cantacuziniĭ.

Aci credemŭ utilŭ a da în intregime actulŭ de judecată alŭ luĭ Iacobŭ egumenulŭ dela Golia, care minunatŭ expune totŭ procesulŭ urmatŭ pentru averea rĕmasă dela Domnița Roxandra.

Iată-lŭ:

«Iacobŭ, cu mila luĭ Dumneḑeŭ ce amŭ fostŭ archiepiscopŭ Țarigraduluĭ și a tótă lumea patriarch.

† Facemŭ scire cu acéstă carte a nóstră cum tâmplându-se marĭ primejdiĭ rĕposateĭ Dómneĭ Ruxandri, fata rĕposatuluĭ Vasile Voevodŭ, că viindŭ craiulŭ leșescŭ pen țara Mulduviĭ (sic), lovit-aŭ o sémă de cazacĭ la cetatea Némțuluĭ și fiindŭ acolo închisă Dómna Ruxandra, dobândit-aŭ cazaciĭ cetatea și aŭ luatŭ tótă avuția Dómneĭ Ruxandri și ĭ-aŭ tăiaiŭ și capulŭ. Maĭ pe urmă înțelegêndŭ nepotulŭ sĕŭ Vasile Cantacuzino paharniculŭ, feciorulŭ rĕposatuluĭ Toaderŭ Iordache vistierniculŭ de peirea eĭ, venit-aŭ la satŭ la Preotescĭ de aŭ luatŭ bucatele și pâĭnea ce aŭ aflatŭ de-a Dómneĭ Ruxandreĭ de le-aŭ dusŭ la casa dumi-sale și între aceea sculatu-s'aŭ călugăriĭ dela mŏnăstirea Golia și delaĭ Treisveatitele și a făcutŭ jalobă pe dumné-luĭ Vasile păharniculŭ înaintea mărie sale Domnuluĭ nostru Io Constantinŭ Voevoda, cerșindŭ călugăriĭ bucate și pâĭnea ce aŭ rĕmasŭ dela Dómna Ruxandra. Decĭ Măria sa Vodă împreună cu totŭ svatulŭ măriеĭ sale aŭ judecatŭ întru acestŭ chipŭ, cum pâĭnea, bucatele ce aŭ rĕmasŭ dela Dómna Ruxandra să le dea tóte pe mâna călugărilorŭ dela

www.dacoromanica.ro

Golia și dela Tresveatitele și pentru sate iarŭ să fie după cum aŭ așeḑatŭ Dómna în dieata sa. Iarŭ pentru satulŭ Preotescĭ, așa aŭ scrisŭ Dómna în dieata sa, ca să fie Preotescii a rĕposatuluĭ Toaderŭ Iordache vistiernículŭ, părintele dumi-sale luĭ Vasile păharniculŭ și Toaderŭ vistiernículŭ să dea unŭ satŭ la Scheia pentru Preotescĭ; pentru aceea dumné-luĭ Vasile păharniculŭ după judeţulŭ ce le-aŭ făcutŭ Măria sa Vodă, dat-aŭ la mâna sfinţii sale Grigore proin mitropolitŭ Laodichias ce era atuncea la Golia și la Efet (?), egumenulŭ de Treisfetitele, unspreḑece boĭ și vacĭ marĭ, cincĭ gonitóre și noue bivolĭ marĭ, și nouĕ gonitóre, și ĭ-aŭ maĭ datŭ șapteḑecĭ și șapte oĭ . . . . dat-aŭ cincĭspreḑece epe marĭ și șase strișnicĭ; acestea le-aŭ datŭ la mâna călugărilorŭ ce s'aŭ ḑisŭ maĭ susŭ și aŭ maĭ rĕmasŭ la Vasile păharniculŭ a maĭ da acestorŭ călugăriĭ patru sute merţe grâŭ și mazăre și douĕ sute optŭ merţe secară și mălaiŭ. Insă să i se ţie în sémă . . . . păharniculuĭ douĕ sute treiḑecĭ de leĭ dintr'acésta fênŭ, pentru ce aŭ cheltuitŭ la nisce orîndarĭ (?) a Dómneĭ Ruxandreĭ și la alte trebĭ ce aŭ datŭ séma inaintea Măriei sale luĭ Vodă; într'acea dată ce aŭ fostŭ să dea paharniculŭ acea pâĭne, tâmplatu-s'a dumi-sale de aŭ lipsitŭ din ţéră și s'aŭ dusŭ în ţéra romănéscă și aŭ făcutŭ acolo unŭ anŭ și maĭ bine și maĭ pe urmă aŭ venitŭ dumné-luĭ Vasile paharniculŭ iarŭ în ţéră și amŭ poftitŭ noĭ ca să ḑea cu ce aŭ rĕmasŭ. Pentru aceea din porunca și judeţulŭ ce aŭ făcutŭ Măria sa Vodă împreună cu boeriĭ ţĕriĭ maĭ înainte vreme, venit-aŭ dumné-luĭ Vasile paharniculŭ înaintea patriarchieĭ nóstre și aŭ datŭ la mâna nóstră și la mâna dintru ermonahi Popa Grigorie egumenulŭ de Treisvetitele 200 leĭ bătuţĭ și 100 merţe grâŭ, și să plătéscă 40 leĭ svinţieĭ sale luĭ Grigorie proin mitropolituluĭ Laodicheas, și să maĭ plătéscă 50 leĭ la unŭ zapisŭ ce are Dómna Ruxandra la egumenulŭ de Galata, care banĭ ĭ-aŭ fostŭ datóre Dómna Ruxandra egumenuluĭ de Galata ce aŭ fostŭ luĭ Balaș Hartofilaxi, iarŭ o sută treĭḑecĭ de leĭ i-amŭ ţinutŭ dumné-luĭ în sémă pentru ce aŭ cheltuitŭ. Pentru aceea dândŭ dumné-luĭ Vasile paharniculŭ bucatele și pâĭnea și altele totŭ ce aŭ fostŭ de a Dómneĭ Ruxandra, făcutu i-amŭ acéstă scrisóre a nóstră la mâna dumisale, cum să nu maĭ aibă dumné-luĭ nicĭ o asuprélă despre călugăriĭ noștri, nicĭ despre alţiĭ, iarŭ pentru 50 leĭ ce maĭ cere totŭ egumenulŭ de Galata, iarŭ cu acelŭ zapisŭ a luĭ Balașŭ Hartofilaxi, dé n'omŭ puté noĭ să scótemŭ numaĭ pe aceĭ cinḑecĭ leĭ ce s'aŭ ḑisŭ maĭ susŭ, să-ĭ dea Vasile paharniculŭ și totŭ or maĭ cere și ceĭlalţĭ 50 leĭ, atuncea să rĕmânemŭ noĭ a da dela Golia 25 leĭ și dela Treisfetitele, iarŭ 25 leĭ, să se plătéscă aceĭ 50 de leĭ, iarŭ dumné-luĭ paharniculŭ Vasile să n'aibă nicĭ o supărare nicĭ despre unŭ datornicŭ, căcĭ ce a fostŭ de a Dómneĭ Ruxandri nimica la dumné-luĭ n'aŭ rĕmasŭ. Așișderea și pentru satŭ, pentru Preutescĭ iarŭ s'aŭ lăsatŭ după cum

www.dacoromanica.ro

aŭ scrisŭ rĕposata Dómna Ruxandra, ca să fie a dumi-sale a paharn'culuĭ Vasile și dumné-luĭ ne-aŭ datŭ aicea la mŏnăstire la Golia satulŭ Lăzoreniĭ ce sunt pe Jijia, cu totŭ loculŭ, după cum ne-aŭ făcutŭ uricŭ pentru aceea».

*

Socotescŭ că vorŭ fi la loculŭ lorŭ, aci, unele documente carĭ vorŭ arĕta în ce relațiunĭ a statŭ Domnița Ruxandra cu usurpatorulŭ tronuluĭ tatăluĭ sĕŭ, cu Gheorghe Ștefanŭ și cu alțĭ Domnĭ. Posedŭ unŭ actŭ care scutesce tóte moșiile Domnițeĭ Ruxandra de orĭ-ce dăjdiĭ și-ĭ dă chiar jurisdicțiune deplină în sate, cu neamesteculŭ a nicĭ o autoritate publică. Gheorghe Ștefanŭ se purtă dar cavaleresce cu fiica luĭ Vasile Lupulŭ.

Duca Vodă, la 7187 (1679) Fevr. 20 încă dă unŭ actŭ românescŭ, din Iașĭ (No. 1387 din catalogulŭ mŏnăstiriĭ Némțuluĭ) prin care scutesce satulŭ Preotesciĭ a d-sale Ruxandreĭ Dómne, «de tóte și de birŭ, de zloțĭ, de leĭ, de talerĭ, de hartiĭ, de galbenĭ, de ilișŭ, de sulgiu, de caĭ împĕrătescĭ, de untŭ și de ialoviță, de samă și caĭ de olacŭ și de podvedĭ și de care împĕrătescĭ și de braniște și de camenă și de bezmăn, de cărciume și de cepăritŭ și de alte tóte câte vorŭ fi pre altă țéră, numaĭ să fie acelŭ satŭ în trébă d-sale Dómneĭ Ruxandreĭ, și cisla lorŭ ce aŭ fostŭ s'aŭ rasŭ dela visterie. Așișderea și voĭ părcălabĭ de acelŭ ținutŭ și globnicĭ și deșugubinarĭ și alțĭ toțĭ slujitorĭ, să nu intrațĭ în satŭ saŭ să facețĭ vreunŭ valŭ, că apoĭ cine se va ispiti a învălui peste cartea Domnieĭ mele, bine să scie că acela va afla mare certare dela Domnia mea».

III.

Soțiile luĭ Vasile Lupulŭ.

Amŭ arĕtatŭ maĭ susŭ cum și unde amŭ descoperitŭ cine era prima femee a luĭ Vasile Lupulŭ. Intre documentele moșieĭ Greciĭ dela ţin. Vasluiŭ, amŭ aflatŭ actele publicate în anexele A, B, C, din care resultă, că Vasile Lupulŭ, înainte de a fi Domnŭ, încă în boiărie, fiindŭ în Divanulu luĭ Gasparŭ-Vodă, s'a însuratŭ cu Tudosca fata

www.dacoromanica.ro

Vorniculuĭ Bucĭocŭ. Gasparŭ-Vodă a cununatŭ pré Vasile Lupulŭ și i-a datŭ, darŭ de nuntă, moș'a Grecii, pre care apoĭ Vasilie Vodă, ajungêndŭ Domnŭ, o dăruesce și elŭ luĭ Dumitrașco Irali Clucearulŭ.

In 1887, amŭ aflatŭ, la mŏnastirea Némțuluĭ seria de documente relative la Cetatea Némțuluĭ și la moșia Preotescii a M-reĭ, documente ce amŭ adusŭ maĭ susŭ.

In Documentele *Preotescilorŭ* s'a vĕḑutŭ de Academie, că Domnița Roxandra lasă averea sa luĭ Toderașco Cantacuzinŭ, declarându-se acesta de nepotŭ alŭ eĭ.

De aicea întrebarea :

Nu cumva Domnița Roxandra este fiică ḑin o altă soție a luĭ Vasile Lupulŭ? și

Nu cumva Vasile Lupulŭ a avutŭ, de soție, nu numaĭ pre Tudosca Buciocŭ și apoĭ pre Ecaterina (1) Cercheza?

Unŭ momentŭ m'am creḑutŭ în presența acesteĭ noue îndoite probleme, dar neîntârḑiatŭ, documente noue ce mĭ-aŭ venitŭ la mână aŭ elucidatŭ de minune cestiunea acésta îndoită.

1. Nu, Vasile Lupu n'a avutŭ și o a treia soție afară de Tudosca Buciocŭ (2) și de Ecaterina Cercheza.

Alianța luĭ Vasile Lupu cu familia Cantacuzinŭ eŭ o stabilescŭ astŭ-felŭ :

(1) Că se numea Ecaterina se vede și din inscripțiunea următóre după unŭ liturghiarŭ dela M-rea *Dragomirna*, dela Constantinŭ Moghilă Voevodŭ, din 7118. După inscripțiunea ce constată acéstă dăruire a luĭ Const. Moghilă, urméză altă mână a scrie: «Катерина Гпж҇да гп҇рю Іѡ҇ Василіе воевод Бжію Мастію Гпдрь Земли Молд... й скѕпенїа Антѕргїе а҇кованаа Срекром й Позлащена Конс казаком Сгдазвоевал и потрабил Тимѕш Хатман Казакскїи. Стго Монастирѣ Драгомірна каѣт ҂зрѯв Мца Сеп. кн҇ днь. і. даде ѫ пакн, Сх тжжде Мнастир Драгомирна».

Adecă «*Ecaterina* Dómna Domnuluĭ Iώ Vasilie Voevodŭ din mila luĭ Dumneḑeŭ Domnŭ țereĭ Moldoveĭ, aŭ cumpĕratŭ acestŭ liturghiarŭ ferecatŭ cu argintŭ și auritŭ, care când s'aŭ răsboitŭ cu Cazaciĭ l'aŭ răpitŭ Hatmanulŭ Timușŭ alŭ Cazacilorŭ dela S-ta M-re Dragomirna la 7162 (1653) luna Sept. 28 ḑile și l'aŭ datŭ iar aceleiașĭ mŏnastirĭ Dragomirna».

(Veḑĭ memoriulŭ meŭ despre Esposițiunea din Cernăuțĭ dela 1886).

(2) Colegulŭ nostru D. Papadopulo-Calimachŭ în scrierea sa, despre Gheorghie Ștefanŭ (8° Bucuresci 1886), la pagina 28 grăesce de soția luĭ Vasile Lupulŭ Dómna Tudosca.

Veḑĭ *P. S. Melchisedecŭ* în «Notițe istorice și archeologice» p. 169—170. Asemenea și despre a doua soție *Ecaterina*, pre care, ḑice D. Papadopulo-Calimachŭ, că o iea Vasile Vodă la 1640

www.dacoromanica.ro

Vorniculŭ Buciocŭ n'a avutŭ numaĭ pre Tudosca, ci și alțĭ maĭ mulțĭ copiĭ. Documentulŭ, ce publicămŭ la vale amintesce unŭ procesŭ petrecutŭ înaintea Divanuluĭ, la 1662 (7172) febr. 26. Spătarulŭ Iordache Cantacuzino și fiulŭ sĕŭ Toderașco, mare comisŭ, făcŭ procesŭ jupânesei Măriuța fata luĭ *Georghe Lupulŭ* Hatmanulŭ (frate cu Vasile Vodă), măritată cu Necolaĭ Vameșulŭ, pentru că acesta stăpânea moșia Delenii, care satŭ a fostŭ cumpĕrătură luĭ Costea Buciocŭ Vorniculŭ. Deci Măriuța a ḑisŭ : «*Cum acelŭ satŭ este eĭ danie și miluire dela Unchiulŭ sĕŭ Vasilie Vodă, iarŭ D-luĭ fratele nostrŭ* (ḑicŭ Boiariĭ divaniștĭ) *Iordache marele Spătarŭ și fiulŭ sĕŭ Toderașco marele Comisŭ, aŭ datŭ sémă, cum Vasile Vodă n'aŭ avutŭ nicĭ o trébă cu acelŭ satŭ, ce l'aŭ fostŭ luatŭ fără de cale, în silă, și Buciocŭ Vorniculŭ aŭ înzestratŭ pre Vasilie Vodă și pre alțiĭ cu alte sate și moșiĭ, precum aŭ arĕtatŭ fratele nostru Iordache Spătarulŭ și Toderașco Comisulŭ și Catastihŭ de sate și de moșiĭ, cuĭ ce aŭ datŭ și aŭ înzestratŭ și iscălitŭ de Costea Buciocŭ ce aŭ fostŭ Vornicŭ mare*».

Prin urmare, constatămŭ că Vorn. Buciocŭ a avutŭ și înzestratŭ maĭ mulțĭ copiĭ aĭ sĕĭ. Pĕcatŭ că catastihulŭ ce aŭ presintatŭ la Divanŭ Iordache și Toderașco Cantacuzinŭ, n'a ajunsŭ pînă la noĭ, orĭ-că încă zace unde-va, în mânĭ ce nu-ĭ cunoscŭ valórea !

Dar cum se face că Cantacuziniĭ revendică dela nepóta luĭ Vasile Vodă moșia Deleniĭ, cu ce titlu?

In una carte domnéscă dela Petru Vodă, din 7181 Aprilie 8 (1673) către Contășŭ slugeriu, însărcinându-lŭ să stâlpéscă *Deleniĭ*, aflămŭ că *(veḑĭ în anexe Documentulŭ)* luĭ Toaderŭ Iordache și Dómneĭ Roxandreĭ li s'aŭ venitŭ satulŭ Deleniĭ «*despre unchiulŭ loru Toderașco Buciocŭ.*»

Așa dar iată unŭ «*Toderașco Buciocŭ*», unŭ fiŭ alŭ Vorniculuĭ Buciocŭ, decĭ unchiŭ alŭ Dómneĭ Roxandreĭ.

In actulŭ dela 1673 Aprilie 8, Domnitorulŭ Petru Voevodŭ ordonă luĭ Contașŭ să împarță Deleniĭ în 5, din care a 5 a parte se cuvine Dómneĭ Roxandra. Urméză de aci că nu a fostŭ numaĭ

www.dacoromanica.ro

Toderaşco Buciocŭ şi cu mama Roxandreĭ, Tudosca, părtaşĭ cliro-nomĭ aĭ Delenilorŭ, ci aŭ maĭ fostŭ şi alţĭ fiĭ orĭ fiĭce.

Cum că *Toderaşco Iordache Cantacuzino* a fostŭ nepotŭ luĭ Costea Buciocŭ, se vede din actulŭ dela 1668 (7177) Oct. 20, dela Alexandru Iliaşĭ Vodă *(Veḑĭ Documentulŭ No. IX)*.

Prea lămuritŭ se stabilesce înrudirile dintre Dómna Roxandra şi Cantacuziniĭ, orĭ dintre Buciocŭ Vorniculŭ şi Cantacuzinĭ, din Cartea luĭ Dumitraşco Vodă Cantacuzino, din 7182 (1674) Aug. 18). Aci citimŭ : *(Documentulŭ No. X)* :

1. Că satuiŭ Deleniĭ aŭ fostŭ alŭ luĭ Costea Buciocŭ Vorniculŭ celŭ mare, dirépţă danie şi miluire luĭ dela Constantinŭ Moghilă, feciorulŭ luĭ Ieremia Moghilă şi maĭ pe urmă dela Radulŭ Vodă.

2. Că Dómna Roxandra l'aŭ reclamatŭ căcĭ i s'aŭ «*venitŭ după nisce unchĭ sterpĭ ce aŭ avutŭ şi că-lŭ ţi e Toaderŭ Visterniculŭ fără nicĭ o trébă*».

3. Că Toaderŭ Visterniculŭ e vĕrŭ primarŭ cu Dómna Roxandra.

4. Iar Toaderŭ Visterniculŭ Cantacuzino aŭ produsŭ «*cărţile făcute de mâna moşu-sĕŭ, luĭ Buciocŭ Vorniculŭ, care este moşŭ şi Dómneĭ Roxandreĭ*».

5. Din acestŭ actŭ s'a probatŭ, că Vorniculŭ Buciocŭ a avutŭ **douĕ jupânese**. Din jupânésa dintâiŭ este Tudosca mama Roxandreĭ.

6. Că satulŭ Deleniĭ nu este trecutŭ în catastihulŭ înzestrăreĭ copiilorŭ din prima jupânésă, «*ci se află să fie rămasŭ satulŭ Deleniĭ feciorilorŭ celorŭ maĭ micĭ, ce sunt din giupânésa cea deapoĭ, din care este Toaderŭ Visterniculŭ*».

7. Că satulŭ Deleniĭ aŭ fostŭ recunoscutŭ de Dabija-Vodă clironomic a Cantacuzinilorŭ, pentru că eĭ sunt rudele din giupânésa a doua a luĭ Buciocŭ şi satulŭ acesta «este agonisitŭ de Buciocŭ Vorniculŭ cu jupânésa acésta deapoĭ, móşa luĭ Toaderŭ Visterniculŭ».

Impărţirea făcută moşieĭ Deleniĭ, prin actulŭ maĭ susŭ citatŭ din 1674 Aug. 18, divide satulŭ şi veciniĭ etc., maĭ întâiŭ în 2 părţĭ : a) Partea luĭ Buciocŭ Vorniculŭ şi b) Partea soţieĭ sale, «móşa luĭ Toaderŭ Cantacuzino Visterniculŭ»,

www.dacoromanica.ro

I. *Partea luĭ Buciocŭ Vorniculŭ* s'aŭ împărțitŭ în 3 părțĭ :

a) Una Dómneĭ Roxandreĭ, b) a doua luĭ Toaderŭ Visterniculŭ și c) a treia unuĭ Dumitrașco Mălaiŭ *«care este lorŭ vĕrŭ primarŭ»*.

II. Partea femeeĭ a II-a Vorn. luĭ Buciocŭ, cu care acesta a agonisitŭ Deleniĭ, «moșia luĭ Toaderŭ Visterniculŭ și a luĭ Mălaiŭ, se divide numaĭ în două părțĭ» :

a) Una parte din dóuĕ luĭ Toaderŭ Visterniculuĭ Cantacuzino și

b) a doua parte, luĭ Dumitrașco Malaiŭ, care este lorŭ vĕrŭ primarŭ.

Urméză din cele de maĭ susŭ, că alianță luĭ Lupu cu Cantacuzeniĭ, vine prin a doua căsătorie a Vorniculuĭ Buciocŭ, socrulŭ sĕŭ, tatălŭ Dómneĭ Tudosca, cu o femee din némulŭ Cantacuzinŭ.

Decĭ Dómna Roxandra este clironómă în Delenĭ după partea ce din Delenĭ s'aŭ cuvenitŭ mameĭ sale, din partea din Delenĭ a tatăluĭ eĭ Buciocŭ, dela frațiĭ eĭ după tată, adecă din a doua căsătorie. Insășĭ Dómna Roxandra, la 1676 Noembre 24, (Documentulŭ No. XI) arétă în actulŭ de danie către nepotulŭ eĭ Toderașco Visterniculŭ, că Deleniĭ i aŭ venitŭ clironomie dela maĭca sa Tudosca căreia *«i-aŭ rĕmasŭ dela frațiĭ sĕĭ* **fiindŭ sterpĭ**».

Aceștĭ frațĭ sterpĭ, adecă fără copiĭ, sunt fiĭ aĭ luĭ Buciocŭ, din a doua soție.

*

Din cele de maĭ susŭ conchidemŭ :

1. Că Vasile Lupulŭ n'a avutŭ o a treia soție, din Cantacuzenĭ, cum se putù bănuì din cetirea actelorŭ dela M-rea Némțuluĭ, relative la St. Necolaĭ din cetate și la satulŭ Preotesciĭ.

2. Că alianța luĭ Vasilie Lupulŭ cu Cantacuziniĭ este prin însurarea, in a doua căsătorie, a socruluĭ sĕŭ Vorn. Costea Buciocŭ, cu o fată Cantacuzino.

3. Că Domnița Roxandra este cu adevĕratŭ fiica Tudosceĭ Lupu, născută Buciocŭ.

4. Din a doua căsătorie a Vorniculuĭ Buciocŭ pare să se fie născutŭ o fată măritată după N. Mălaiŭ, și unŭ fiŭ : Toderașco

www.dacoromanica.ro

Buciocĭ. Ambiĭ rĕmânŭ *sterpĭ*. Mălaiŭ și Toderașco neavêndŭ copiĭ, Deleniĭ sunt reclamațĭ de urmașiĭ Tudosceĭ, a singureĭ flice rĕmasă din Buciocŭ. Dómna Roxandra succede decĭ în drepturile mameĭ sale Tudosca.

*

Actele ce publicămŭ la vale ale Delenilorŭ, ne maĭ aducŭ frumóse informațiunĭ și din alte privințĭ.

1. Actulŭ dela Alexandru celŭ Bunŭ, din 1430 Iulie 7, arétă vechimea mare a satuluĭ Deleniĭ. (No. I).

2. Actulŭ dela *Bogdanŭ-Vodă*, din aniĭ 1450 (6958) Ghenar 23. După Laurianŭ, acestŭ Bogdanŭ e fiŭ naturalŭ alŭ luĭ Alexandru celŭ Bunŭ. *(Veḑĭ Istoria Românilorŭ ediția din 1873, Bucurescĭ pag. 297)*. După Letopisețe (1) s'aŭ luatŭ rĕposatulŭ Laurianŭ și letopisețele după Stricovskie. Din o serie de urice ce vorŭ ilustra unŭ noŭ memoriŭ alŭ meŭ asupra luĭ *Bogdanŭ Vodă, tatălŭ luĭ Ștefanŭ Vodă*, se va vedé că acesta nu era feciorŭ naturalŭ, nicĭ legitimŭ alŭ luĭ Alexandru celŭ Bunŭ, ci *frate*.

3. Buciocesciĭ sunt dintre partisaniĭ Moghilescilorŭ. Constantinŭ Moghilă le recunósce serviciile, întărindŭ dania și cumpĕrătura moșieĭ Deleniĭ.

Radulŭ Mihaĭ Vodă la 1612, chiar la începutulŭ Domnieĭ sale, ḑice că «amŭ fostŭ luatŭ noĭ dela dînsulŭ (dela Costea Buciocŭ Vornicului) satulŭ (Deleniĭ) *pe gurile ómenilorŭ împrejurașĭ, iar după aceea veḑumŭ Domnia ma a luĭ direse ce aŭ avutŭ șĭ dela Domnĭ de maĭ nainte*» și i-aŭ întăritŭ acésta stăpânire pe Delenĭ.

Se vede că Radu-Mihaiŭ VV. se temea de Buciocŭ ca de unŭ partisanŭ alŭ Moghilescilorŭ, și-ĭ cofiscă moșia, restituindui-o apoĭ după ce se împăcă cu elŭ.

4. Câte pene nu s'aŭ inspiratŭ de romantica tinerețĕ și viață a Domnițeĭ Ruxandra, dela George Asaki, pînă la D. B. P. Hasdeŭ, care ne a datŭ drama: Domnița Roxandra (2).

(1) Veḑĭ Letop. ediția I, pag. 113.

(2) D. Papadopulo-Calimachŭ încă atinge multŭ biografia Dómneĭ Roxandra, în «*Despre Ghoerghe Ștefanŭ Vodă*». D-sa ne dă unele date ce astăḑĭ, dupre publicarea documentelorŭ

www.dacoromanica.ro

Documintele Deleniiorŭ, după cele dela M-rea Némțuluĭ, ne aducŭ câte-va momente din vĭața eĭ și câte-va însemnate narațiunĭ, din carĭ ne apare caracterulŭ acesteĭ Domnițe.

La 1673 Aprile *(Documentŭ No. VII)*. Contașŭ Slugeriulŭ rênduitŭ de Petru Vodă (Ștefanŭ Petriceico) să «socotéscă între D. Toaderŭ Iordache Visterniculŭ celŭ mare și între Dumneaeĭ Dómna Roxandra, care avêndŭ în multe rêndurĭ gâlcéve înaintea «luĭ Vodă, aŭ socotitŭ Vodă cu totŭ sfatulŭ și aŭ alesŭ lucrulŭ, să se facă moșia Delenĭ în 5 părțĭ etc.»

Contășŭ merge la Delenĭ cu mulțĭ ómenĭ bunĭ, din Hârlăŭ, ca Soltuzulŭ, și Têrgovețiĭ Petre Capră, Frânculŭ, Hanos Feltinŭ etc. Când Contașŭ ajunge la Curtea din Delenĭ, numaĭ ce vede că Dómna Roxandra aŭ și purcesŭ din satŭ în susŭ. Contășŭ trimite omŭ să spună Dómneĭ, să stea la pertractarea procesuluĭ, dar mândra Dómnă nu vrea să se întórcă să fie la socotéla loculuĭ. Contășŭ relatéză asemenea faptă cu óre-care supĕrare. A doua ḑi iar vine din Hărlăŭ la Delenĭ ca să continue lucrarea. Dar Dómna Roxandra iar simuléză o escursiune în altă parte : *«Și când a fostŭ a doua ḑi, iarășĭ aŭ mersŭ cu acĭ megiașĭ acolo și tocmaĭ când noĭ în satŭ, Dumneaeĭ Dómna ḑin satŭ eșia în susŭ*, cu o **cucie cu doĭ caĭ și cu glótă de slugĭ** (vedețĭ tabelulŭ !) *și mi-aŭ rĕspunsŭ pe sluga Du-*

nóstre, sunt modificabile. Așa, de exemplu, D. Papadopulo-Calimachŭ scrie, că Bogdanŭ Hmielniski tatălŭ luĭ Timușŭ, a datŭ după mórtea fiuluĭ sĕŭ Timușŭ, Roxandreĭ, suroreĭ sale *Rascovuluĭ*, și că dînsa «n'a voitŭ să părăséscă țéra Căzăcéscă. Nicĭ chiar fratele, după tată, alŭ Roxandreĭ, Stefanŭ Lupu Vodă, n'aŭ putut-o întórce în țéră dela Rașcovŭ, nicĭ chiar făcêndŭ răsboiŭ Cazacilorŭ». Numaĭ la 1686, după colegulŭ nostru, se întórse în Moldova, Domnița Roxandra și petrecŭ la Némțu, unde și fŭ ucisă de Cazacĭ, la acelașĭ anŭ. (Veḑĭ Cron, N. Costinŭ Let. T. I, pag. 40—41 și 256).

Apoĭ documentele nóstre ne arată pre Roxandra petrecêndŭ în țéră, la Delenĭ, pe timpulŭ luĭ Duca Vodă și maĭ alesŭ dela Petriceico Vodă, dela 1673 încóce. Minunatulŭ raportŭ către Domnŭ alŭ hotarniculuĭ Contășŭ ne arétă pe Domnița Roxandra trăindu cu multŭ luxŭ la moșia Deleniĭ în 1674, adecă cu 12 anĭ maĭ nainte de catastrofa eĭ dela Mŏnastirea din Cetatea Némțuluĭ.

Ceia ce ne maĭ spune învĕțatulŭ nostru colegŭ și despre testamentulŭ D-neĭ Roxandra depusŭ la M-rea Vatoped din muntele Atos, din 1667, iarășĭ este în contraḑicere, cu documentele ce amŭ publicatŭ în memoriulŭ M-reĭ dela Cetatea Némțuluĭ și chiar cu dieta D-neĭ Roxandra, din 1676 Noembrie 24, ce dămŭ în anexe.

www.dacoromanica.ro

misale, pre Beișorŭ, cum Dumneaeĭ nu va să fie nicĭ la o socotélă, iară eŭ să împarțŭ și vecinii, numaĭ să-ĭ facŭ bine, să-ĭ daŭ pe Gheorghe Vătămanulŭ în partea Dumi-sale».

Ce importanță avea pentru Dómna Roxandra acestŭ Gheorghe Vătămanulŭ, nu putemŭ încă documenta.

5. Din documentulŭ dela Duca-Vodă din 1666 Martie 9 (No. VIII) se vede că Dómna Roxandra venì îndărătŭ, sub Duca-Vodă (1). Neavêndŭ în patrie nicĭ o așezare proprie, se învoesce cu *vĕrulu* eĭ, *Spătariulŭ Cantacuzino*, să șéḑă cât va trăi la Delenĭ *«iar de a eși Dumneaeĭ din țéră saŭ i se va întâmpla vre o mórte, D-luĭ totŭ și-a ține satulŭ»*. Duca Vodă aprobă acésta învoială la 1666 Martie 9.

6. Se pare că *Duca Vodă* impusese Cantacuzinilorŭ acéstă învoială. Dumitrașco Vodă Cantacuzino, în actulŭ sĕŭ dela 1674 Aug. 18 *(Doc. X)* ḑice, că și elŭ întâiŭ s'a luatŭ după actele dela Duca Vodă, și aŭ datŭ Deleniĭ D-neĭ Roxandreĭ, dar în urmă s'a convinsŭ că Duca-Vodă aŭ fostŭ părtinitorŭ feteĭ luĭ Vasile Lupulu «căcĭ elŭ, Duca-Vodă, *aŭ eșitŭ la cinste din casa luĭ Vasile Voda, părintele Dómneĭ Roxandreĭ»*. Decĭ ḑice Dumitrașco Cantacuzino: *«pentru acéia unile din acele* (acte) să nu hie *de credință* și *diresulŭ nostru ce amŭ fostŭ făcutŭ, încă să' nu se créḑă, că l'amŭ făcutŭ din neștiință»*.

7. Pentru a dobândi dela Dumitrașco Cantacuzino primulŭ actŭ în favórea sa, Dómna Roxandra avù stăruitorŭ pe vestitulŭ *Iane Hadîmbulŭ-postelniculŭ*. Acéstă reușită este datorită și împrejurăreĭ că Turciĭ vinù în Moldova contra Polonilorŭ, carĭ aŭ întrodusŭ pe Stefanŭ Petriceico și aŭ prinsŭ pre Duca-Vodă la Domnescĭ

Se vede că tocmaĭ de aceste amestecăturĭ cautá să profite Dómna Roxandra, ca să pună mâna pe Delenĭ. Dumitrașco Cantacuzino povestesce în actulŭ ce analisămŭ aci, că elŭ, venindŭ Domnŭ și judecândŭ procesulŭ în urmă în desfavórea Dómneĭ Roxandreĭ *«s'au lasatŭ lucrulŭ în slabŭ* «pentru că» *tâmplându-se de au venitu*

(1) In eróre decĭ sunt în astă privință toțĭ istoriciĭ moderņĭ aĭ noștri.—Iată ce va să ḑică a face istorie fără documente!

www.dacoromanica.ro

împěrația în țéră.... pentru ca să nu facă ca mestecătura la Turcĭ, ca să iea dela dênșiĭ putere să ție acéstă ocină, cu împreurarea, după cum au amestecată și la Domnia luĭ Ștefană Petru Vodă (1). **Când eramŭ Domnia mé** *Capichehaia, vědêndă că cu județulă Creștinescă nu i se cuvine a lua acésta ocină, ci, locuindă la Rascoră, cu mijloculu luĭ Doroșenco Hatmanulă Căzăcescă aŭ poftită județă dela Turcĭ. Decĭ pentru ca să nu se facă cu acéstă amestecătură și niscare obiceiurĭ dela Turcĭ, aŭ rěmasă lucrulă așa*».

Plinŭ de învețăminte este acestŭ pasagiŭ din uriculŭ de judecată alŭ luĭ Dumitrașco Cantacuzino!

8. Se vede că totŭ «*în slabŭ*» remasă afacereaᵎ și după aceea, maĭ alesŭ venindŭ la 1676 Domnŭ noŭ, *Antonie Rusetŭ*; așa că Cantacuziniĭ fură siliți a primi să se învoiască cu Dómna Roxandra. Acésta dispune, la 1676 Noembre 24 *(Doc. No. XI)*, că după mórtea eĭ Deleniĭ să trécă în stăpânirea Cantacuzinilorŭ «fiindŭ și D-luĭ (Toderașco vel Vist.) nepotŭ luĭ Bucioсŭ Costea Vorniculŭ».

In două acte ale sale, Dómna Roxandra manifestă prevestirĭ de mórte, ba în unulŭ chiar de mórte silnică. Așa, la 1666 Martie 9 *(Doc. No. VIII)* învoindu-se cu Cantacuzeniĭ să șadă ea cât va șta în țéră la Delenĭ, se dice; «că de a eși Dumneaeĭ din țéră saŭ i se va **tâmpla vre o mórte,** D-luĭ (Cantacuzinŭ) *totă și-a ține satulă*».

Curiósă presimțire!.. de «i se va tâmpla **vre o mórte**! Documentele ce amŭ publicatŭ maĭ susŭ despre mŏnastirea St. Necolaĭ din Cetatea Némțuluĭ aŭ arĕtatŭ, — confirmândŭ cronicile — cum Cazaciĭ luĭ Timușŭ aŭ ucisŭ pre mândra și legendara Dómna Roxandra, retrasă chiar la M-rea tată-sěŭ, la Cetatea Némțuluĭ. Dar ea se ținù de învoială: ea dispuse de Delenĭ și de tóte averile eĭ în favórea Cantacuzinilorŭ, rude ale eĭ, după a 2-a soție a bunuluĭ eĭ Costea Bucioсŭ.

(1) Vedĭ în Anexe uriculŭ luĭ Petriceico Vodă, datŭ la stăruința luĭ Doroșenco.

www.dacoromanica.ro

ANEXE

Anexa A.

Їѡ҇ Басилїє Бѡєвод Б. М. Г. З. Молдавскоїє. ѡж тѡ йстинни, наш вѣрних бол҇ѣрин Дѹмитрашко ꙗ҆рала клѹчар. Слѹжил҇ гп҇дѣми съ правою | й вѣрною слѹжбѹ тѣм Мы҇ видѣще єго правою й вѣрною слѹжбѹ да нас жаловали ѥсми | ємѹ. ѡсобною нашєю мл҇тию й дали и помл҇вали єсми ємѹ. й кнѣгини своєи | марга. ѡт нас ѹ нашєи ѕємли молдавскои. єдино село нашмѣ гречїи что ѹ влшс | васлѹюскомѹ. что тоє село ѥст правд гпдвми. за даанїє й за мл҇ванїє ѿ | Гашпар воєвода когда годвми бил бол҇ѣрин до гп҇двїи. ꙗ҆на и прѣжде врѣменнѣ било прав гп҇дрни. прйслѹшино квъ ѡкѡл҇ тръг васлѹюоскомѹ тѣм ради тоє | прѣдреченноє село гречїи съ всє хотар. како да єст вишни ҆анниѡмѹ Бѡл҇ѣринѹ | нашємѹ Дѹмитрашко ꙗ҆рала клѹчар й кнѣгиним марга. правла ѡ҇чина й даанїє й м҇лванїє й ѹрик й потвържденїє съвъсѣм доходѡм непорѹшенно николиж на вѣки. й нидасѣ.... мишаєст.

Їѡ Vasile VV. ѹ ıа҇ л҇ ҂зрмз март д.

Folio mijlociŭ L. S.

$$\begin{array}{r} 7147 \\ 5508 \\ \hline 1639 \end{array}$$

In creditulŭ fonciarŭ, Cartonŭ 35, dosarŭ 667.

Moşia Móra Grecilorŭ, a D-luĭ Temistocle Bastake.

Anexa B.

1. Uricŭ f°. mare :

„Иѡ҇ Иліаш Ꙗлиѯандрѹ Боєвода бж҇ю мастїю гпдръ ѕємли Молдавскоі. Ꙗдекъ домнїа мѣ ам дат ши ам ҂нтърит Боѧринѹлѹй нострѹ | лѹй панхилїє чаѹ фост столник пре а лѹй дирѧптъ оччинъ ши мошїє ѹн сат ҂нтрег анѹмє гречїи ла цинѹтѹл Баслѹюлѹй кѹ вечиний ши кѹ тот венитѹл. каре сат аѹ фост дирепт домнескѹ (sic). аскѹлтънд де ѿколѹл търгѹлѹй Баслѹюлѹй ши лаѹ дат Гашпар Бодъ лѹй Басилїє Бод ши домней | сале тѹдоскъй. кънд ꙗѹ кѹнѹнат. апой Басилїє Бодъ ши доамна тѹдоска. ꙗржш аѹ дат ши єй данїє ачеста сат крединчос боѧрюлѹй съѹ | лѹй ꙗ҆рали

www.dacoromanica.ro

клꙋчарꙋл пъринтеле боѧринꙋлꙋй нострꙋ лꙋй панхилїе столникꙋл. ши цюпънꙗсъй сале Маргъй пентрꙋ а лор слꙋжбъ дирѧптъ чаꙋ слꙋжит домнїей ши църъй. апой дꙋпъ моартеа лꙋй ꙗрали клꙋчарꙋл. аꙋ ръмас тот чаꙋ акꙋт ла мъна маргъй бань гата | .вх. де лей ши мошїи ши бꙋкате. дечй боѧринꙋл нострꙋ панхилїе. динтралте бꙋкате. прекꙋм скрїе тестаментꙋл пъринтелꙋй съꙋ дин тоате шаꙋ лꙋат пре цꙋмътате. партѧ пъринтелꙋй съꙋ. їаръ дин бань саꙋ сокотит къ и се вине партѧ лꙋй. .ат де лей | прекꙋм скрїе тестаментꙋл ши ничи ꙋн Бан наꙋ лꙋат. че аꙋ ръмас тот пре мъна мащехъса маргъй. де іаꙋ петрекꙋт ѧ. ши и саꙋ май винит | боѧринꙋлꙋй нострꙋ лꙋй панхилїе. ши цїомътате де сат де гречі. партѧ пъринтелꙋй съꙋ. прекꙋмꙋй скрнꙋ ши дирѧсъле де ла алци | Домні чаꙋ фост наинте де ной. акмꙋ неавънд че лꙋа де а маргъй съш плинѧскъ ачей бань. .а͠т де лей партѧ пъринтелꙋй съꙋ їам дат Домнїа мѧ тот сатꙋл гречїи кꙋ вечинії ши кꙋ тот венитꙋл. ши партѧ пъринтелꙋй съꙋ лꙋй ꙗрали. ши партѧ мащехъса маргъй пентрꙋ ачей бань че ꙗꙋ мънкат. ꙗръ де съ ва афла чинева рꙋдъ май апроапе де а маргъй ши де вор .ънтóрче ачей | бань .а͠т де лей. боѧринꙋлꙋї нострꙋ лꙋй панхилїе. ей съш цїе ача цюмътате де сат де гречй партѧ маргъй. ꙗръ де нꙋй | вор .ънтоарче банїй. съ цїе боѧринꙋл нострꙋ панхилїе тот сатꙋл Гречїй кꙋ вечиний ши кꙋ тот венитꙋл. ши партѧ пъринтелꙋй | съꙋ лꙋй ꙗрали ши партѧ мащехъса маргъй. ка съй фїе ши де ла Домніа мѧ дирѧптъ очинъ ши мошїе. ши ꙋрик ши .ънтърнтꙋръ неклътит ши нерꙋшент ничй дънъ ѿаръ .ъ вѧчй. й нидаснеꙋ мишеат. оу ꙗссѡх вл. .зр͠од миц͠аа

ак. ͠дї дн͠и.

Semnatŭ *Vodă*. | L. S. micŭ albŭ.

(Scrisŭ de) .Стратꙋл.

Апеха С.

Іѡ Ștefanŭ V.V. . . . etc. Adecă (адекъ) Domnia mea amŭ datŭ și amŭ miluitŭ și amŭ întăritŭ pre boiarinulŭ nostru Panhilie *alŭ doile* (sic) stolnicŭ cu unŭ satŭ anume Grecii cu curți gata și cu vecinĭ ce aŭ fostŭ de ocolulŭ târgului Vasluiuluĭ pe apa Vasluețuluĭ. Care satŭ aŭ fostŭ dreptŭ domnescŭ, și acelŭ satŭ aŭ fostŭ *daanie* și miluire părinteluĭ domnieĭ mele luĭ Vasilie Vodă (водъ) de Gașparŭ Vodă când l'aŭ cununatŭ încă din boerie. După aceia iarășĭ părintele domnieĭ méle Vasilie Vodă aŭ dăruitŭ cu acelŭ satŭ pre Iarali Cluceriulŭ și așișderea patru falcĭ de vie la Hușĭ iarășĭ iĭ sunt danie dela părintele meŭ când aŭ fostŭ Vornicŭ mare. Pentr'acesta lucru, déca (дѣкъ

nĭ-aŭ deschisŭ și nóuĕ (нοαω) D-ḑaŭ Ѕιιια миλєι cаλє și ni-aŭ dăruitŭ cu domnia ţéreĭ (цꙋрꙗн) Moldoveĭ, la scaunulŭ a luminatŭ părinteluĭ meŭ, pentru acesta lucru știin*du* (sic) și noĭ (нωю?) că de maĭ nainte acestŭ satŭ Greciĭ și cu viĭ la Hușĭ aŭ fostŭ daanie de părintele meŭ încă din boierie, luĭ Iaralĭ Cluceriulŭ părinteluĭ Panhilieĭ stolniculŭ, pentru aceea și domnia mé am datŭ și am miluitŭ boiarinuluĭ nostru ce maĭ susŭ scrie Panhilie *alŭ doile* (sic) stolnicŭ ca să fie și dela Domnia mé dréptă danie și miluire și uricŭ de întăritură, cu totŭ venitulŭ neclătitŭ nicĭ dănăóră (дънъωαрѫ) în veacĭ. Iară după a nóstră viaţă și domnie cine va alege Dumneḑeŭ să fie Domnŭ din cuconiĭ noștriĭ saŭ dintr'a nóstră rudă într'a nóstră ţéră a Moldoveĭ, să nu strice a nóstră dréptă danie și miluire, ci să aibă a da și întări pre boiarinulŭ nostru carele maĭ susŭ scrie, iar carele va strica a nóstră danie și miluire saŭ carele va întórce, unulŭ ca acela să fie трѫклѣт și proclétŭ și neertatŭ dela domnulŭ Dumneḑeŭ, carele aŭ făcutŭ Ceriulŭ și pămîntulŭ și de preacurată a luĭ maică și de 12 apostolĭ și de 318 oteţĭ ce aŭ fostŭ în Nikea Cetate, și de patru sfinţĭ evangeliștĭ și de toţĭ sfinţiĭ și să aibă parte cu Iuda și cu treclețiulŭ Arie în vécĭ în muncĭ, Amin.

Sam. *Gospod veleat.* U Iasoh velétŭ ‚зрѯи (7168) mesiţa Dek. 29 Dnĭ.

Іω Щєфан Вк.

f°. măricelŭ

L. S
mare albŭ
cu data
7161

Scrisŭ de Apostolŭ..

Documentele moșieĭ Deleniĭ (1) (proprietate a d-lorŭ Ghica Comănescu).

No. 1.

Carte dela Alexandru Vodă, din 6938 Iulie 7 (1430).

«Cu mila luĭ Dumneḑeŭ Іω Alecsandru Voevodŭ Domnŭ ţĕreĭ Moldoveĭ.

«Însemnare facemŭ cu acéstă a nóstră carte, tuturorŭ câţĭ pe dînsa ar căuta, orĭ citindu-se ar auḑi. Iata adevĕratŭ este: aĭ noștri credincioșĭ boiarĭ, jupânŭ Jurju Jumală (?) cu fraţiĭ sĕĭ, cu jupânŭ Ștefanŭ, cu jupânŭ Mândrulŭ, aŭ venitŭ înaintea nóstră și înaintea alorŭ noștri moldoveneștilorŭ boiarĭ, și cu a

(1) Copiate după o condică scrisă admirabilŭ la 1817. Copiile întărite sunt cele maĭ m e de Boerĭ din Divanŭ și cu sigiliulŭ domnescŭ.

www.dacoromanica.ro

lorŭ bună-voe aŭ împărțitŭ a părinteluĭ lorŭ Ioanŭ Iunată Jurjiĭ părțile de pe Jijia ce se chĭamă Jumătățeniĭ și din susŭ de Harlăŭ Deleniĭ și Miclaușeniĭ, acestea s'aŭ datŭ Jurjiĭ. Iar jupânuluĭ Stefulŭ s'aŭ datŭ Șerbăneștiĭ pe Siretŭ și cu morile în Siretŭ și altŭ satŭ (carele n'amŭ pututŭ ceti numele) (1), iar cu morĭ în Siretŭ și Roșiețiĭ, acésta este partea luĭ Stefulŭ. In partea Mandruluĭ : Balințiĭ pe Siretŭ, curțile și cu morile ce sunt în Siretŭ și cu Tătariĭ ce sunt la acele curțĭ, în Cârligătură și Voriște, unde aŭ fostŭ curțile luĭ Dumbravă, și din susŭ de Harlăŭ : Vladeniĭ. Aceste s'aŭ datŭ iar jupânuluĭ Mândru. Dreptŭ aceea vĕḑêndŭ și noĭ a lorŭ bună învoire, dela noĭ le-amŭ datŭ tuturorŭ uricŭ cu totŭ venitulŭ, fiilorŭ lorŭ, nepoțilorŭ, strĕnepoțilorŭ și a totŭ némulŭ lorŭ, nerisipitŭ nicĭ-odată în vecĭ. Și întru acésta este credința nóstră care maĭ susŭ suntemŭ scrișĭ Alexandru Voevodŭ și credința tuturorŭ boerilorŭ Domnieĭ mele marĭ și micĭ. Și de față aŭ fostŭ martorĭ : jupânŭ Mihailașŭ și jupânŭ Cupce Vorniculŭ și jupânŭ Negrilă și toțĭ boĭariĭ. Poruncit'am dar la alŭ nostru credincĭosŭ și cinstitŭ boĭarŭ Neagulŭ, marele Logofĕtŭ, să scrie și pecetea acésta a nóstră să o spânzure de acésta a nóstră adevĕrată carte. Tăutulŭ a scrisŭ la vleatŭ $^{6938}_{1430}$ Iulie 7 ḑile.

Georgie, Mitropolitulŭ Suceaveĭ.

L. S. Domn.

Intărire ulterióră :

Aducêndu-se uriculŭ și 'naintea nóstră a boiarilorŭ de amŭ cetitŭ, pentru credință amŭ iscălitŭ.

Catargiul vel Logof. Darie Donicĭ vel Vorn. Constantin Sturza vel Spătarŭ. Sandul Sturza vel Banŭ. Iordake vel Cluceŭ. Apostolache vel Serdarŭ.

Costandie, Mitropolitulŭ Suceaveĭ, am iscălitŭ.

L. S. Mitropolituluĭ

NB. Condica dupe care copiămŭ nu dă data acesteĭ ultime întărirĭ.

(1) Nu sciŭ déca aceste vorbe din parentesă aparținŭ textuluĭ slavonŭ alŭ luĭ Alexandru Vodă, orĭ sunt ale traducĕtoruluĭ orĭ copistuluĭ din 1817. *V. A. U.*

www.dacoromanica.ro

No. 2.

Carte dela Iw Bogdanŭ Voevodŭ Domnŭ țĕreĭ Moldoveĭ din 6958 Ghenarie 23 (1450).

Facemŭ însciințare precum aŭ venitŭ înaintea nóstră și a boĭarilorŭ noștri, D-luĭ Stefulŭ, fecĭorŭ luĭ Fumu și fratele luĭ, D-luĭ Mandre. De a lorŭ bunăvoie aŭ datŭ M-reĭ nóstre Neamțuluĭ, pentru sufletele rĕposațilorŭ părinților lorŭ unŭ locŭ pe hotarulŭ Delenilorŭ, însă ca să facă dóuĕ morĭ, iar în hotarul pămîntuluĭ ca să nu se amestece, ci numaĭ călugăriĭ să aĭbă a-șĭ face morĭ pe hotarulŭ acela. Deci noĭ vĕḑêndŭ a lorŭ bună învoĭală amŭ datŭ și amŭ întăritŭ acelŭ locŭ ca să-șĭ facă călugăriĭ dela Neamțu loru-șĭ morĭ. Pentru aceea nimine din némulŭ Stefuluĭ saŭ alŭ Mandreĭ, saŭ din fecĭoriĭ lorŭ ca să nu aĭbă a se amesteca nicĭ odinióră în vécŭ, la acelŭ locŭ. Și credința Domnieĭ mele și a toțĭ boĭariĭ noștri. Iar pentru maĭ mare întăritură pentru acelŭ locŭ de maĭ susŭ scrisŭ, amŭ poruncitŭ D-sale cinstitŭ credincĭosŭ boĭaruluĭ nostru Petru vel Logof. să scrie și a nóstră pecete către acéstă carte a nóstră să o lege.

L. S. Domn.	vel Logof.

și s'a tălmăcitŭ de Evloghie Dascălŭ, la aniĭ 7269 (1761), Iunie 27.
S'aŭ poslăduitŭ de Constantinŭ Leondarie Slugerĭulŭ.

No. 3.

Dela Radulŭ Voevodŭ din 7269 (1761).

Precum Domnia mea am datŭ și am întăritŭ credincĭosŭ și cinstitŭ boĭarĭuluĭ Costea Bucĭocŭ, mareluĭ Vornicŭ de țéra de josŭ, pre a luĭ dréptă ocină și danie și cumpĕrătură, dóue sate anume : Deleniĭ și Rușiĭ, ce aŭ fostŭ de ocolulŭ Harlăuluĭ, carĭ acele sate ĭ-aŭ fostŭ luĭ danie și cumpĕrătură dela întru sfințĭ odihnițĭ Domniĭ de maĭ 'nainte. Pentru aceea Domnia mea am fostŭ luatŭ noĭ dela dînsulŭ satulŭ pe gurile ómenilorŭ împrejurașĭ, iar după aceea vĕḑumŭ Domnia mea a luĭ drese ce aŭ avutŭ și dela Domniĭ de maĭ nainte de danie și cumpĕrăturĭ, Domnia mea nu am pututŭ strica acele direse, pentru aceea iarășĭ i-am datŭ și i-am întorsŭ de isnóvă a luĭ nostru maĭ

www.dacoromanica.ro

susŭ boĭariŭ Costea Bucĭocŭ Vorniculŭ, şi acelŭ satŭ Deleniĭ, ca să-ĭ fie luĭ şi dela noĭ uricŭ şi ocină şi întăritură, cu totŭ venitulŭ, neruşuitŭ nicĭ odinióră în véciĭ vecilorŭ. Iar după a nóstră viață şi Domnie, cine s'ar ispiti a strica a nóstră întăritură, acela neiertatŭ să fie de Domnulŭ Dumneḑeŭ şi de sfințiĭ patru evangheliştĭ şi de a totŭ lăudațiĭ 12 apostolĭ şi de sfințiĭ părințĭ 318 dela Nicheea şi de toțĭ sfințiĭ, şi ca să fie procletŭ şi tricletŭ şi anaftema, şi ca să aĭbă a da sémă şi rĕspunsŭ înaintea înfricoşatuluĭ județŭ alŭ luĭ Hr.— Şi altulŭ să nu se amestece. Singurŭ Domnulŭ a poruncitŭ. S'aŭ scrisŭ în Iaşĭ la vlétŭ 7120 (1612).

Noĭ Radulŭ V.V. | L. S. | vel Logofetŭ.

S'aŭ poslăduitŭ. Constantinŭ Leondarie Slugerulŭ.

No. 4.

Zapisŭ din 7170 Fev. 26 (1662).

Adecă noĭ Racoviță Cehanŭ vel Logofĕtŭ, i Toma Cantacuzino vel Vornicŭ alŭ țĕreĭ de josŭ, i Ilie Septelicĭ vel Vornicŭ alŭ țĕreĭ de susŭ, i Nicolaĭ Racoviță Hatmanŭ şi pîrcalabŭ Sucéveĭ, i **Alexandru Costinŭ** vel Postelnicŭ, i Gligorie vel Pah., i Solomonŭ Bêrlădénulŭ vel Visternicŭ, i Mironŭ Buciocŭ vel Stolnicŭ, i Nicolae Buhuşŭ vel Medeln., i Tudoraşcu Prăjesculŭ vel Clucerŭ, i *Christosculŭ* vel jicnicierŭ, i Ionaşco vel Ciaşnicŭ, i Contaşŭ vtori logofĕtŭ, i Duca vtorĭ Vistern., i Petraşco Danolovicĭ treti logof., i Rugină, i Dumitraşco Roşca, i Ursulŭ şi altŭ Dumitraşco toțĭ vornicĭ de glótă. Scriemŭ şi noĭ toțĭ mărturisimŭ cu acestŭ zapisŭ alŭ nostru cum s'aŭ pîrîtŭ de față înaintea Măriеĭ Sale luĭ Vodă fratele nostru Iordache marele Spătarŭ şi fiulŭ sĕŭ Toderaşco, marele Comisŭ, cu jupânésa Maricuța, fata luĭ George Hatmanulŭ, nepóta rĕposatuluĭ Vasilie Vodă, care a fostŭ a Neculeĭ Vameşuluĭ, pentru unŭ satŭ anume Deleniĭ ce e la ținutulŭ Hărlăuluĭ, care satŭ a fostŭ cumpĕrătura luĭ Costea Buciocŭ Vorniculŭ.

Decĭ Maricuța a ḑisŭ, cum acelŭ satŭ este eĭ danie şi miluire dela unchiulŭ sĕŭ Vasilie Vodă; iar d-lŭ fratele nostru Iordache, marele Spătarŭ şi fiulŭ sĕŭ Toderaşco marele Comisŭ, a datŭ sémă, cum Vasilie Vodă n'a avutŭ necĭ o trébă cu acelŭ satŭ ce l'aŭ fostŭ luatŭ fără de cale, în silă, şi Bucĭocŭ Vorniculŭ a înzestratŭ pre Vasilie Vodă şi pre alțiĭ cu alte sate şi moşiĭ, precum aŭ arĕtatŭ fratele nostru Iordache Spătariulŭ şi Toderaşco Comisulŭ şi catastihŭ de sate şi de moşiĭ, cuĭ ce aŭ datŭ şi aŭ înzestratŭ şi iscălitŭ de

www.dacoromanica.ro

Costea Bucĭocŭ ce aŭ fostŭ Vornicŭ mare. Pentru acestŭ lucru și Măria Sa Vodă aŭ socotitŭ: dacă n'aŭ avutŭ Vasilie Vodă necĭ o trébă cu acelŭ satŭ, cu Deleniĭ, nicĭ ĭ-aŭ (fostŭ) zestre dela Buciocŭ Vorniculŭ, ci l'aŭ fostŭ luatŭ în silă, să nu aibă trébă nicĭ Măricuța Vameșóia, fata luĭ Gheorghie Hatmanulŭ, nepóta luĭ Vasilie Vodă, cu acelŭ satŭ, cu Deleniĭ, că de ar fi și datŭ nepóteĭ sale Maricuțeĭ, încă nu s'arŭ cădé ocinile și moșiile a luĭ Bucĭocŭ Vorniculŭ (să se) dea danie nepoților luĭ Vasilie Vodă, ci să fie ocine și moșiĭ nepoților luĭ Costea Bucĭocŭ Vorniculŭ.

Pentru aceea și noĭ vědêndŭ pre Măria Sa Vodă cum aŭ giudecatŭ acesta giudețŭ dreptŭ pre d-lŭ fratele nostru Iordache marele Spătarŭ și cu Toderașco marele Comisŭ, noĭ încă amŭ făcutŭ acesta zapisŭ alŭ nostru să fie d-luĭ de credință. Și pentru maĭ mare credință noĭ toțĭ amŭ iscălitŭ ca să se scie. Și eŭ, Tiron Diaculŭ, am scrisŭ. 7170 (1662) Fevr. 20 ḑile.

— Ceĭ de *susŭ semnațĭ.*

No. 5.

Carte dela Eustratie Dabija V.V. din 7170 Fevr. 26 (1662).

Adecă aŭ venitŭ înaintea Domnieĭ méle și înaintea alorŭ noștri moldovenescĭ boiarĭ a marĭ și micĭ, cinstitŭ boiariulŭ nostru Iordachie, marele Spătarŭ și fiulŭ sěŭ Toderașco, marele Comisŭ, de s'aŭ pîrîtŭ de față cu Maricuța jupânésa Neculeĭ Vameșuluĭ, fata luĭ Gheorghie Hatmanulŭ, nepóta rěposatuluĭ Vasilie Vodă, pentru unŭ satŭ anume Deleniĭ ce e la ținutulŭ Hârlăuluĭ, care satŭ aŭ fostŭ cumpěrătură luĭ Costea Bucĭocŭ Vorniculŭ. Decĭ Maricuța aŭ ḑisŭ, cum acelŭ satŭ este cĭ danie și miluire dela unchiulŭ sěŭ Vasilie Vodă, iar cinstițĭ boiariĭ noștri Iordachie, marele Spătarŭ și fiulŭ sěŭ Toderașco, marele Comisŭ, aŭ datŭ sémă, cum Vasilie Vodă, n'aŭ avutŭ nicĭ o trébă cu acelŭ satŭ ci l'aŭ fostŭ luatŭ fără de cale în silă și Bucĭocŭ Vorniculŭ aŭ înzestratŭ pre Vasilie Vodă și pre alțiĭ cu alte sate și moșiĭ, precum aŭ arětatŭ Iordachie Spătarulŭ cu Toderașco Comisulŭ și catastihŭ de sate și de moșiĭ, cuĭ ce aŭ datŭ și aŭ înzestratŭ și iscălitŭ, de mâna luĭ Costea Bucĭocŭ ce aŭ fostŭ Vornicŭ mare, ce aŭ fostŭ să-ĭ fie datŭ de a luĭ moșiĭ și ocine nepoților séĭ și cuĭ i-aŭ fostŭ voia ce aŭ avutŭ, iar la acestŭ satŭ trébă n'aŭ avutŭ. Pentru aceea și Domnia-mé încă am socotitŭ cu totŭ sfatulŭ nostru, dacă n'aŭ avutŭ Vasilie Vodă necĭ o trébă cu acestŭ satŭ, cu Deleniĭ, nicĭ i-aŭ fostŭ zestre dela Bucĭocŭ Vorniculŭ, ci l'aŭ fostŭ luatŭ în sila luĭ, fără de cale, precum aŭ arětatŭ boiariĭ noștri Iordachie Spătarulŭ și Toderașco Comisulŭ catastihŭ

www.dacoromanica.ro

iscălitŭ de mâna luĭ Bucĭocŭ Vorniculŭ, să nu aibă trébă nicĭ Măricuţa Vameşóia, fata luĭ Gheorghie Hatmanuluĭ, nepóta luĭ Vasilie Vodă, cu acelŭ satŭ, cu Deleniĭ, pentru căcĭ măcar l'ar fi şi datŭ nepóteĭ sale, Maricuţeĭ, încă nu se cădea să fie moşiile luĭ Bucĭocŭ Vorniculŭ danie nepoţilorŭ luĭ Vasilie Vodă, ci să fie ocine şi moşiĭ nepoţilorŭ luĭ Costea Bucĭocŭ Vorniculŭ. Pentru aceea, ca să fie satulŭ Deleniĭ dréptă ocină şi moşia cinstiţĭ boiarilorŭ noştri carĭ maĭ susŭ sunt scrişĭ, Iordache, marele Spătarŭ şi fiulŭ sĕŭ luĭ Toderaşco, marele Comisŭ, cu totŭ venitulŭ şi uricŭ de întăritură neclătitŭ şi nerăşuitŭ nicĭ odinióră în vecĭ şi de acéstă pîră să nu se maĭ pîrască în vecĭ. Intr'altŭ chipŭ să nu fie. Vlétŭ 7170 (1662) Febr. 26.

Iscălitŭ, Iw *Eustr. Dabija V.V.* L. S.
S'aŭ poslăduitŭ : *Vel Logof.*
Constantinŭ Leondarie Slugerŭ.

No. 6.

Carte dela Petru V.V. din 7181 Aprilie 8 (1673)

Scriemŭ Domnia mea la boĭarĭulŭ nostru credincĭosŭ *Contăş* ce aŭ fostŭ slugerŭ mare. Dămŭ ştire D-tale pentru multă pîră ce aŭ avutŭ boĭarinulŭ nostru Toaderŭ Iordache Visterniculŭ despre D-neĭ Dómna Roxanda, fata reposatuluĭ Vasilie Vodă, pentru satŭ, pentru Delenĭ, ce este la ţinutulŭ Harlăuluĭ. Daca veĭ vedé cartea Domnieĭ mele iar D-ta să mergĭ la acestŭ satŭ care maĭ susŭ scriemŭ, şi să ieĭ sama fórte pe dreptate şi să împarţĭ satulŭ în 5 părţĭ cu veciniĭ şi cu totŭ venitulŭ, împreună cu viile, casele din pajişte ce sunt făcute de boĭarinulŭ nostru, ce maĭ susŭ scriemŭ; aceste să le daĭ D-ta în sama dumi-sale. Şi de nu va fi satulŭ stîlpitŭ şi însemnatŭ, dacă veĭ alege aceste 5 părţĭ cu totŭ venitulŭ, să le stîlpescĭ şi să le puĭ semne despre a 6-a parte cu veciniĭ ce se vine Dómneĭ Roxandreĭ dintr'acestŭ satŭ; iar ea îşĭ va ţine partea eĭ aşa precum scriemŭ, că Domnia mea am cercatŭ cu mare dreptate şi atâta am aflatŭ că i se vine.

Aşişderea de va puté dovedi D-lŭ boĭarinulŭ nostru, ce maĭ susŭ este scrisŭ, cum la mórtea luĭ Toderaşco Bucĭocŭ numaĭ părintele Dumi-sale Iordache Visterniculŭ aŭ cheltuitŭ pre comândŭ, Dómna Roxandra să întórcă cheltuiala boĭarinuluĭ nostru, luĭ Toaderŭ Iordache, *căcĭ satulŭ acesta li s'a venitŭ despre unchiulŭ lorŭ Toderaşco Buciocŭ.*

Decĭ precum veĭ afla D-ta dreptŭ, numaĭ să facĭ aşezare să nu maĭ âmble în pîră. Acésta scriemŭ.

www.dacoromanica.ro

De i se va veni a 6-a parte atâta să ţie, maĭ multŭ nimicŭ. Pentru aceea să socotescĭ D-ta fórte dreptŭ. Decĭ cât veĭ afla că i se vine atâta să alcg şi să ţie. — 7181 (1673) Aprile 8.

Stefanŭ Petru V.V. | L. S. | vel Log.

S'aŭ poslăduitŭ
Const. Leondarie Slugerŭ.

No. 7.

Cartea luĭ Contaş fostŭ slugerŭ pentru alegerea moşieĭ Deleniĭ 7181 (1673) Aprilie.

Milostive şi luminate Dómne, să fie Măria Dumi-tale sănătosŭ. Dąŭ ştire Măriei Tale, că mĭ-aŭ venitŭ cinstita carte Măriei Tale scriindu-mĭ să mergŭ la satŭ la Deleni, să socotescŭ între D-luĭ Toaderŭ Iordache Vistiernicului şi Dumneaeĭ Dómna Roxandra, care avêndŭ în multe rênduri gâlceavă înaintea Măriei Tale, aĭ socotitŭ Măria Ta dimpreună cu totŭ svatulŭ şi le-aĭ alesŭ lucrulŭ : că să vine Dumi-sale Visterniculuĭ 5 părţĭ dintr'acelŭ satŭ cu totŭ venitulŭ şi 5 părţĭ din câţĭ vecinĭ arŭ fi, iar Dumi-sale Dómneĭ Roxandreĭ a 6-a parte de satŭ şi cu a 6-a parte din vecinĭ. Intr'acesta chipŭ îmĭ scriĭ Măria Ta să le împarţŭ şi satulŭ şi veciniĭ şi să le stîlpescŭ loculŭ şi să le facŭ scrisorĭ pre vecinĭ carĭ cuĭ se vorŭ veni. Şi-mĭ maĭ scriĭ Măria Ta să maĭ socotescŭ între dumnĭa-lorŭ si pentru pamenţile luĭ Toderaşco Bucĭocŭ.

Decĭ eŭ, dupre cinstită porunca Măriei Tale, am mersŭ acolo la Delenĭ şi am strînsŭ ómenĭ bunĭ, Şoltuzulŭ de Hârlaŭ, şi tîrgoveţiĭ şi Petre Capră pivnicerulŭ de Cotnarĭ, Franculŭ de acolo, Hanos Feltin de acolo şi alţĭ mulţĭ ómenĭ bunĭ. Ce ajungêndŭ noĭ îndat în Deleni, Dumneaeĭ Dómna Roxandra aŭ şi purcesŭ din satŭ în susŭ, ḑicêndŭ că merge la uşărulŭ Andronidŭ. Am trimesŭ de am ḑisŭ să se întórcă Dumneaeĭ să fie la socotéla loculuĭ şi a vecinilorŭ, să vaḑă cum se va socoti şi ce i se va veni, ci Dumneaeĭ n'a vrutŭ să se întórcă, ci aŭ ḑisŭ să facŭ ce-oiŭ şti, căDumneaeĭ la hotărîtŭ nu va fi. Decĭ daca am vĕḑutŭ că nu va să fie la socotélă, am începutŭ a mĕsura siliştea satuluĭ, de unde şi până unde aŭ ḑisŭ ómeniĭ că le âmblă siliştea din vécŭ. cu otgonŭ de 32 stînjenĭ şi 2 palme, din capulŭ siliştei, din susŭ, din ţĕrmurile rîpeĭ ceĭ marĭ, dela fundulŭ grădineĭ luĭ Ionŭ Borticĭ până în capulŭ siliştei din giosŭ, la o cultoresce veche, unde spunŭ ómeniĭ că a fostŭ casa a unuĭ omŭ ce l'aŭ chematŭ Andrianŭ Hamură, şi am aflat în tótă siliştea,

www.dacoromanica.ro

pre lungŭ 18 otgóne tocma. După aceea am socotitŭ dintr'acele 18 otgóne pe a 6-a parte, am alesŭ treĭ otgóne din siliște, din partea de josŭ, de către Hârlăŭ; iar acele 5 părțĭ a Visterniculuĭ aŭ rĕmasŭ în susŭ, pe care părțĭ staŭ și biserica și curțile, că de vrémŭ da și din susŭ acele treĭ otgóne din siliște, partea d-sale Dómneĭ, totușĭ nu cuprindea pînă la casă și pînă la biscrică. Și am pusŭ stîlpŭ de pétră între părțĭ în satŭ, și am lăsatŭ pentru împărțéla vecinilorŭ pe a dóua ḑi ca să fie și Dumnea-eĭ Dómna de față. Și când aŭ fostŭ a doua ḑi iarășĭ am mersŭ cu aceĭ megiașĭ acolo și tocma când noĭ în satŭ, Dumnea-eĭ Dómna din satŭ eșĭa în susŭ cu o cucie cu doĭ caĭ și cu glótă de slugĭ și mĭ-aŭ rĕspunsŭ pre sluga Dumi-sale, pre Boișorŭ, cum Dumnea-eĭ nu va să fie nicĭ la o socotélă, iar eŭ să împarțŭ și veciniĭ, numaĭ să-ĭ facŭ unŭ bine, să-ĭ daŭ pre George Vătămanulŭ în partea Dumi-sale. Și am vĕḑutŭ și am socotitŭ carele de o potrivă este, toțĭ veciniĭ precum s'aŭ spusŭ eĭ în de sine, încă nesciindu-se eĭ carele în ce parte se va veni, și ĭ-amŭ făcutŭ 6 părțĭ, din carĭ părțĭ, o parte am datŭ în séma Dumi-sale Dómneĭ, unde și George Vătămanulŭ s'aŭ pusŭ, pre carele Dumnea-eĭ l'aŭ cerutŭ. Și am făcutŭ isvóde de veciniĭ anume, și Visterniculuĭ și Dumi-sale Dómneĭ, scrise cu mâna mea și iscălite, căruia i s'aŭ venitŭ în parte. Iar pentru povestea pamențilorŭ luĭ Toderașcu Bucĭocŭ, nevrêndŭ Dumnea-eĭ Dómna să fie de față, n'amŭ avutŭ cum cerca.

Iar aceste ce am alesŭ și am așezatŭ, facŭ scire Mărieĭ Tale. Și mila luĭ Dumneḑeŭ să fie cu Măria Ta pururea. Amin.

Robulŭ Mărieĭ Tale — 7181 (1673) Aprilie.

Contășŭ ce am fostŭ Slugerŭ.

S'aŭ poslăduitŭ :

Constantinŭ Leondarie Slugerŭ.

No. 8.

Carte dela Duca Vodă. 7174 Martie 9 (1666).

Adecă Domnia-mé dămŭ și întărimŭ boiarinuluĭ nostru credinciosŭ și cinstitŭ *(Cine?)* a sa diréptă ocină și moșie satulŭ Deleniĭ, la Hârlăŭ, cu totŭ venitulŭ, care-ĭ este dirépta ocină dela moșulŭ Dumi-sale, dela Bucĭocŭ Vornicŭlŭ, din ispisocŭ de danie dela Constantinŭ Vodă și dela Radulŭ Vodă, și din ispisocŭ de pîră și de rĕmasŭ dela Dabija Vodă, ce s'aŭ pîrîtŭ Dumnea-luĭ și aŭ rĕmasŭ pe vara Dumi-sale, pre Dómna Ruxanda. Iar după pîra ce s'aŭ pîrîtŭ și aŭ rĕmas-o pe Dumnea-eĭ, pe Roxanda, *fiindŭ și Dumnea-eĭ venită*

www.dacoromanica.ro

în țéră și neavêndŭ așezare nicăiurea, aŭ voitŭ d-luĭ Spătariulŭ pînă va ședé în țéră, să șéḑă Dumnea-eĭ acolea, iar de a eși Dumnea-eĭ din *țéră saŭ i se va têmpla vre o mórte, Dumnea-luĭ totŭ șĭ-a ține satulŭ.* Pentru aceea și dela Domnia-mé dămŭ și întărimŭ Dumi-sale ca să-ĭ fie Dumi-sale nerăşuitŭ niciĭ odineóră în vecĭ. Şi altulŭ să nu se amestece.

7174 (1666) Martie 9.

Duca Voevodŭ. L. S.

No. 9.

Carte dela Alexandru Iliașĭ V.V. 7177 (1668) Oct. 20.

Adecă Domnia-mé dămŭ și întărimŭ boiaruluĭ nostru credinciosŭ Toderașco Iordache, marele Spătarŭ, din ispisocŭ de pîră și de herie dela Istratie Dabija Vodă, unŭ satŭ anume Deleniĭ la țin. Hârlăuluĭ, care satŭ aŭ fostŭ cumpĕrătură moșuluĭ sĕŭ Costea Buciocŭ ce aŭ fostŭ Vornicŭ mare; care satŭ aŭ fostŭ luatŭ Vasilie Vodă, cu împresurătură și l'aŭ fostŭ datŭ Maricuțeĭ, fata luĭ Gheorghe Hatmanulŭ. Apoĭ avêndŭ pîră la Istratie Dabija Vodă, s'aŭ aflatŭ cum Vasilie Vodă și Maricuța n'aŭ avutŭ nicĭ o trébă. Şi cu giudețŭ s'aŭ datŭ satulŭ Deleniĭ boiaruluĭ nostru Toderașco Iordache Spătariulŭ, nepotulŭ luĭ Costea Buciocŭ. Şi așijderea dămŭ și întărimŭ boiaruluĭ nostru Toderașco Iordache Spătariuluĭ, pe a luĭ dréptă ocină și cumpĕrătură, unŭ heleșteŭ, câtŭ ține apa în hotarulŭ têrguluĭ nostru Hârlăuluĭ, în córda Strâmbuluĭ; care heleșteŭ l'aŭ cumpĕratŭ dela Tóderŭ Serghie Cămărașulŭ direptŭ 150 de leĭ, iar luĭ Serghie Cămărașulŭ ĭ-aŭ fostŭ cumpĕrătură dela Sava feciorulŭ Dimeĭ de têrgu de Hârlăŭ, precum ne-aŭ arĕtatŭ și zapisŭ de cumpĕrătură. Direptŭ aceea, acesta satŭ Deleniĭ și acestŭ heleșteŭ ca să fie și de la Domnia-mé boiaruluĭ nostru Toderașco Iordache Spătariulŭ dréptă ocină și moșie și cumpĕrătură neclătită și nerăşuite necĭ odineóră în vécĭ; și altulŭ să nu se amestece înaintea cărțiĭ Domnieĭ mele.

Singurŭ Domnulŭ aŭ poruncitŭ.

7177 (1668) Octobre 20.

Solomonŭ Bêrlădénulŭ vel Log. iscăl. L. S.

---

www.dacoromanica.ro

No. 10.

Cartea luĭ Dumitraşco Cantacuzino V.V. din 7182 (1674) Augustŭ 18.

Scriemŭ Domnia mé şi dămŭ scire cu acésta carte a nóstră tutulorŭ cuĭ se cade a sci, pentru multă pîră, în multe rêndurĭ, ce aŭ avutŭ şi la alţĭ Domnĭ, ce aŭ fostŭ maĭ nainte de noĭ, şi acum şi la Domnia mé, Dumnealuĭ boiarulŭ nostru Tóderŭ Iordache Visterniculŭ cu Dumnea-eĭ Dómna Roxanda, fata réposatuluĭ Vasilie Vodă, pentru satulŭ Deleniĭ, ce este în ţin. Hârlăuluĭ, care satŭ aŭ fostŭ alŭ luĭ Costea Bucĭocŭ, Vorniculŭ celŭ mare, diréptă danie şi miluire dela Constantinŭ Vodă, fecĭorulŭ Ieremieĭ Vodă, şi maĭ pe urmă şi dela Radulŭ Vodă. Că nefiindŭ de faţă boiarulŭ nostru Tóderŭ Visterniculŭ aŭ venitŭ înaintea nóstră Dómna Roxanda de l'aŭ pîrîtŭ ḑicêndŭ: că satulŭ Deleniĭ este alŭ eĭ, că i s'aŭ venitŭ despre nisce unchĭ sterpĭ ce aŭ avutŭ şi-lŭ ţine Tóderŭ Visterniculŭ fără nicĭ o trébă, pentru căcĭ ea n'aŭ fostŭ aice în ţéră. Şi fiindu-ĭ Tóderŭ Visterniculŭ vĕrŭ primare aŭ ţinutŭ elŭ satulŭ cu împresurătură; şi aŭ arĕtatŭ Dómna Roxanda şi unŭ ispisocŭ de pîră dela Duca Vodă şi o carte cu iscăliturile boiarilorŭ celorŭ marĭ, cum aŭ rĕmasŭ ea pre Tóderŭ Visterniculŭ, ca să ţie ea satulŭ Deleniĭ. Decĭ Domnia mé n'amŭ sciutŭ cum e povestea maĭ adevĕratŭ şi vĕḑêndŭ şi ispisócele dela Duca Vodă şi dela boiarĭ, amŭ creḑutŭ pre Dómna Roxanda şi ĭ-amŭ făcutŭ diresŭ de rĕmasŭ pre Tóderŭ Visterniculŭ ca să ţie ea satulŭ. Iar după aceea dacă aŭ venitŭ de faţă boiariulŭ nostru ce maĭ susŭ scriemŭ, Tóderŭ Visterniculŭ ne-aŭ arĕtatŭ catastihŭ făcutŭ de mâna moşu-sĕŭ, luĭ Bucĭocŭ Vorniculŭ, care este moşŭ şi Dómneĭ Roxandeĭ: şi aşa s'aŭ aflatŭ lucrulŭ cu adevĕratŭ: cum Bucĭocŭ Vorniculŭ aŭ avutŭ dóuĕ jupânese. Decĭ din jupânésa cea dintâiŭ este Dómna Roxanda (1) şi cu catastivulŭ luĭ Bucĭocŭ scrie totŭ anume pre care fecĭorŭ de aĭ sĕĭ cum l'aŭ înzestratŭ cu sate, cu odóre, cu ţiganĭ. Şi acestŭ satŭ Deleniĭ nu se află scrisŭ în catastivulŭ celŭ de zestre, cum să-lŭ hie datŭ vre unuĭ feciorŭ de aĭ sĕĭ ce aŭ avutŭ cu jupânésa cea d'întâiŭ, din care se trage Dómna Roxanda; ci se află să hie rĕmasŭ satulŭ Deleniĭ fecĭorilorŭ celorŭ maĭ micĭ ce sunt din jupânésa cea de apoĭ. Din carĭ este Tóderŭ Visterniculŭ. Şi ne-aŭ maĭ arĕtatŭ Tóderŭ Visterniculŭ şi unŭ ispisocŭ de pîră dela Dabija Vodă, cum s'aŭ pîrîtŭ părintele sĕŭ Iordache Visterniculŭ şi Tóderŭ Visterniculŭ cu Maricuţa, fata luĭ Gheorghie Hatmanulŭ pentru acestaşĭ satŭ Deleniĭ, căcĭ fiindŭ Vasilie Vodă putenicŭ l'aŭ luatŭ în Domnia luĭ, cu sila şi l'aŭ datŭ de zestre nepóteĭ sale Maricuţeĭ, şi aŭ rĕmasŭ Iordache Visterniculŭ şi Tóderŭ Visterniculŭ pre Măricuţa şi ĭ-aŭ luatŭ satulŭ căcĭ s'aŭ îndi-

(1) Adecă se trage din linia eĭ, căcĭ Roxanda este fata luĭ Vasilie Vodă. — V. A. U.

www.dacoromanica.ro

reptatŭ și atuncĭ cu boĭarĭ mărturiĭ, cum Vasilie Vodă n'aŭ avutŭ nicĭ o trébă cu satulŭ, că aŭ fostŭ în partea fecĭorilorŭ luĭ Bucĭocŭ, ce aŭ avutŭ cu jupânésa cea de apoĭ, din care se trage Tóderŭ Visterniculŭ. Pentru aceea aŭ luatŭ Dabija Vodă satulŭ acesta și l'aŭ datŭ luĭ Iordache Visterniculŭ și fiuluĭ sĕŭ luĭ Tóderŭ Visterniculŭ.

Așișderea avêndŭ pîră Tóderŭ Visterniculŭ despre Dómna Roxandra și la Stefanŭ Vodă Petru, ce aŭ fostŭ Domnŭ înaintea nóstră, pentru acesta satŭ Deleniĭ, luatu-le-aŭ sémă pre amĕnuntulŭ și iarăși aŭ aflatŭ cu judeţŭ direptŭ, cum satulŭ acesta este agonisitŭ de Buciocŭ Vorniculŭ cu jupânésa acésta de apoĭ, móșa luĭ Tóderŭ Visteriulŭ. Decĭ aŭ socotitŭ cu svatulŭ și aŭ făcutŭ satulŭ dóue părţĭ, o parte luĭ Buciocŭ și altă parte jupâneseĭ sale móșa luĭ Tóderŭ Vist. Decĭ partea luĭ Buciocŭ Vorniculŭ s'aŭ venitŭ în treĭ părţĭ : o parte DómneĬ Roxandeĭ, altă parte luĭ Tóderŭ Visterniculŭ și altă parte luĭ Dumitrașco Malai, care este lorŭ vĕrŭ primare. Iar partea Bucĭoceseĭ cea de apoĭ, móșa luĭ Tóderŭ Visterniculŭ și a luĭ Malai, s'aŭ venitŭ numaĭ în dóue părţĭ, una luĭ Tóderŭ Visterniculŭ și alta luĭ Dumitrașco Malai, căcĭ eĭ sunt din jupânésa luĭ Buciocŭ cea de apoĭ, cu care aŭ agonisitŭ elŭ satulŭ. Iar Dómna Roxanda, fiindŭ din jupânésa cea d'întâiŭ, i s'a venitŭ numaĭ a șasa parte din totŭ satulŭ, din partea moșu-sĕŭ, luĭ Buciocŭ. Și pre acéstă socotélă și împărţélă după judeţŭ ce i-aŭ datŭ Stefanŭ Vodă Petru, aŭ trimesŭ hotarnicŭ pre Contaș Sulgerulŭ și'ntr'acesta chipŭ aŭ alesŭ ș'aŭ stălpitŭ satulŭ; și s'aŭ venitŭ să ţie Dómna Roxandra numaĭ a 6-a parte din totŭ satulŭ, precum i-aŭ arĕtatŭ Tóderŭ Visterniculŭ și mărturia cea de hotărîtŭ dela Contaș Sulgerulŭ.

Așișderea ne-aŭ maĭ arĕtatŭ boĭarulŭ nostru Tóderŭ Visterniculŭ unŭ catastivŭ de 850 galbenĭ roșiĭ ce aŭ cheltuitŭ părintele sĕŭ Iordachi Visterniculŭ la mórtea cumnatuluĭ sĕŭ, luĭ Todrașculŭ fecĭorulŭ celŭ maĭ micŭ a luĭ Bucĭocŭ vorniculŭ, alŭ căruĭa aŭ fostŭ satulŭ Deleniĭ și aŭ fostŭ stărpŭ că aŭ muritŭ necăsătoritŭ. Decĭ fiindŭ din jupânésa luĭ Bucĭocŭ cea de apoĭ, măcarŭ de n'arŭ hi nicĭ cheltuitŭ Iordache Visterniculŭ aceĭ banĭ ce maĭ susŭ scriemŭ la mórtea luĭ, totŭ rĕmâne satulŭ să-lŭ ţie Tóderŭ Visterniculŭ și vĕrulŭ sĕŭ Malai, căcĭ acesta Toderașco fecĭorulŭ luĭ Bucĭocŭ iaste din jupânésa cea d'apoĭ, din care se trage Tóderŭ visterniculŭ și vĕrulŭ sĕŭ Malai. Așișderea și pentru diresulŭ dela Duca Vodă și cartea boĭarilorŭ ce aŭ fostŭ de rĕmasŭ pre Tóderŭ visterniculŭ, amŭ aflatŭ Domnia mea cu bună adeverinţă că aŭ fostŭ făcutŭ Duca Vodă acele direse pentru voia Dómneĭ Roxandeĭ, căcĭ aŭ eșitŭ la cinste din casa luĭ Vasilie Vodă părintele Dómneĭ Roxandeĭ. Iar pentru diresulŭ dela noĭ ce amŭ făcutŭ Dómneĭ Roxandeĭ, arĕtămŭ Domnia mea și maĭ susŭ, că Tóderŭ Visterniculŭ n'aŭ fostŭ de faţă să-șĭ arete diresele sale,

www.dacoromanica.ro

ce vĕḑêndŭ noĭ diresele Dómneĭ Roxandeĭ dela Duca Vodă, ĭ-amŭ făcutŭ și noĭ întăritură pre acele direse, gândindu-ne că arŭ hi adevĕrate, iar pe urmă s'aŭ aflatŭ că aŭ fostŭ făcute în fățărie; pentru aceea niciĭ unele din acele să nu hie de credință și diresulŭ nostru ce amŭ fostŭ făcutŭ, âncă să nu se créḑă, că l'amŭ făcutŭ din nesciință.

Așișderea unde pomenesce în ispisoculŭ nostru ce amŭ făcutŭ Dómneĭ Roxandeĭ că aŭ mărturisitŭ acești boĭarĭ : Racovița logofetulŭ și Solomonŭ logofetulŭ, cum să hie auḑitŭ din gura luĭ Iordache Visterniculŭ, părintele luĭ Tóderŭ Visterniculŭ, să hie ḑisŭ elŭ, că satulŭ este alŭ Dómneĭ Roxandeĭ și l'a lua ea daca a veni aice în țéră. De acesta lucru socotindŭ Domnia mea acum pre urmă, ĭ-amŭ întrebatŭ și s'aŭ tăgăditŭ de aŭ ḑisŭ, cum n'aŭ auḑitŭ din gura luĭ Iordachi acesta cuvîntŭ, nicĭ sciŭ eĭ nemica, numaĭ ce aŭ umblatŭ *Iane postelniculŭ Hadîmbulŭ,* unŭ omŭ fără de cale de aŭ pusŭ acesta cuvîntŭ în ispisoculŭ ce amŭ făcutŭ noĭ Dómneĭ Roxandeĭ; decĭ să nu hie de nicĭ o credință, pentru căcĭ Domnia mea am cercatŭ și s'aŭ îndreptatŭ acesta lucru așa precum însemnămŭ maĭ susŭ. Ș'amŭ rĕspunsŭ Domnia mea să ia tóte diresele Dómneĭ Roxandeĭ, ci tîmplându-se de aŭ venitŭ împĕrăția în țéră s'aŭ lăsatŭ lucrulŭ în slabŭ, pentru să nu facă ea mestecătură la Turcĭ ca să iea de la dînșiĭ putere să ție acéstă ocină cu împresurătură, după cum aŭ amestecatŭ și la domnia luĭ Stefanŭ Petru Vodă, când eram domnia mea Capichehaia, vĕḑêndŭ că cu județulŭ creștinescŭ nu i se cuvine a lua acéstă ocină, *ci locuindŭ la Rascovŭ, cu mijloculŭ luĭ Doroșenco hatmanulŭ căzăcescŭ, aŭ poftitŭ județŭ de la Turcĭ.* Decĭ pentru să nu se facă cu acésta amestecăturĭ și niscare obiceiurĭ de la Turcĭ, aŭ rĕmasŭ lucrulŭ așa. Iar acele direse de se vorŭ ivi când-va la vre-unŭ județŭ, să nu se créḑă, ce să se rumpă. Și altulŭ să nu se amestece înaintea cărțeĭ Domnieĭ mele. Anulŭ 7182 (1674) Augustŭ 18 ḑile.

Semnatŭ : **Dumitrașcu Cantacuzino Voevoda.**

| L. S. | | Vel Logofetŭ |

S'aŭ poslăduitŭ :

Constantinŭ Leondarie Sulgeriŭ.

www.dacoromanica.ro

No. 11.

Cartea Dómneĭ Roxanda fiica luĭ Vasilie Vodă hotărîndŭ ca după mórtea sa satulŭ Deleniĭ să se stăpânéscă de nepotulŭ sĕŭ Toderaşculŭ Visternicŭ 7185 (1676) Noemb. 24.

Printr'acesta adevĕratŭ zapisŭ alŭ meŭ mărturisescŭ eŭ, Dómna Roxanda fiĭca Măriei Sele luĭ Iw· Vasilie Vodă şi a Dómneĭ Tudoschiĭ, nepóta luĭ Coste Buciocŭ Vorniculŭ, avêndŭ eŭ satulŭ Deleniĭ moşie şi ocină dela Maĭca mea Tudosca, ce ĭ-aŭ rĕmasŭ dela fraţiĭ sĕĭ, fiindŭ sterpĭ şi cât îm va lungi Dumneḑeŭ viaţa într'acéstă lume să ţiŭ şi să stĕpânescŭ satulŭ acesta Deleniĭ şi altulŭ nime să nu se amestece ci să fie sub stăpânirea mea. Şi după mórtea mea, de vreme că-mĭ iaste rudenie maĭ aprópe prea iubitŭ fratele nostru, d-luĭ Chir Teodoraşcu vel Visternicŭ, fiindŭ şi d-luĭ nepotŭ luĭ Buciocŭ Coste Vorniculŭ, după mórtea mea îĭ dăruiescŭ satulŭ Deleniĭ ca să-lŭ stăpânéscă cu totŭ venitulŭ. Şi pentru întărirea credinţeĭ amŭ datŭ acestŭ încredinţatŭ zapisŭ alŭ meŭ la mâna d-sale Toderaşco vel Visternicŭ; şi pentru adeverinţa dăreĭ mĭ-am pusŭ şi pecetea mea. 7185 Noemb. 24.

Noĭ Dómna Roxanda fica Măriei Séle luĭ Vasilie Voevoda primescŭ cele de susŭ scrise.

L. S. Dómneĭ

No. 12.

Cartea luĭ Constantinŭ Mihailŭ Cehanŭ Racoviţa V.V. poruncindŭ luĭ Vasile Razulŭ biv velŭ Comisŭ, să alégă otarele moşiilorŭ Deleniĭ şi Ruşiĭ 7261 (1752) Oct. 13.

. . . . avêndŭ Iordache Cantacuzino vel Log. pricină pentru hotarulŭ Delenilorŭ cu fecĭoriĭ luĭ Macsutŭ din partea hotaruluĭ din josŭ despre Hârlăŭ, şi pentru hotarulŭ Ruşilorŭ ce sunt alăturea cu Deleniĭ, aŭ trimesŭ hotarnicŭ Vodă Grigorie, pre Costache Razu hatmanulŭ, «*tatălŭ Dumi-tale*». C. Razu a hotărîtŭ cu bolovanĭ, partea din josŭ, de către Macsut.... dar din partea de susŭ, de către Feredeóni fiindŭ bolovănită maĭ de multŭ de Gheorghiţa Pah., care aŭ fugitŭ la Muscalĭ, măcarŭ că când aŭ hotărîtŭ acelŭ boĭarŭ pre D. vel Log. saŭ pe fraţiĭ dumi-sale nu le-aŭ datŭ de scire să mérgă la

www.dacoromanica.ro

acelŭ hotărîtŭ și nicĭ vre-unŭ boĭarŭ de cinste n'aŭ luatŭ hotarnicŭ, ci pre unŭ Panculŭ mazilŭ dela Hârlăŭ și aŭ hotărîtŭ cum aŭ fostŭ voia luĭ și alesŭ despre siliște l'aŭ șovăitŭ hotarulŭ, dândŭ între pomețŭ în hotarulŭ Feredeénilorŭ, care aŭ vĕḑutŭ și părintele D-tale și fiindŭ stĕpânulŭ Feredeénilorŭ totŭ la Moscalĭ, n'aŭ avutŭ cu cine îndrepta hotarulŭ; dar acum încăpêndŭ acea moșie la Lupulŭ Crupenskie Stolniculŭ, orênduimŭ pe d-ta să mergĭ să strîngĭ ómenĭ împrejurașĭ.... căcĭ acelŭ satŭ Rușiĭ ce se hotăresce cu Feredeéniĭ aŭ fostŭ întâiŭ a luĭ Mălaiŭ Medeln. și aŭ avutŭ curțĭ și biserică acolo pe hotarulŭ sĕŭ, unde este îngropatŭ și elŭ; și Feredeéniĭ îĭ ține Buhușŭ hatmanulŭ celŭ bĕtrânŭ și unde a făcutŭ case Gheorghiță Pah. ginerele luĭ Buhușŭ hatmanulŭ, ḑice d-luĭ vel Logofetŭ că sunt pre loculŭ dumi-sale și l'aŭ întrebatŭ d-luĭ Logofetulŭ pe acelŭ Gheorghiță Pah. cum de șĭ-aŭ făcutŭ case pe loculŭ acela, elŭ a datŭ sémă că ĭ-aŭ dăruitŭ Vasilașco Cantacuzino Vorniculŭ, unchiulŭ Dumi-sale Logofetulŭ acé bucată de locŭ și aŭ cerutŭ scrisórea să-ĭ arate și l'aŭ purtatŭ din ḑi în ḑi până aŭ fugitŭ la Moscalĭ cu Dumitrașco Vodă și aŭ jăluitŭ d-luĭ Logof. la pré înălțatŭ părintele Domnieĭ méle și ĭ-aŭ rĕspunsŭ, că până nu s'a alege unŭ némŭ alŭ luĭ Gheorghiță Pah. să stăpânéscă Feredeéniĭ nu se póte alege judecata, și măcarŭ de ar fi acea danie a luĭ Vasilașco Vorn. fața nu se ține în sémă, căcĭ moșia e a tatăluĭ d-sale Logofetuluĭ, dată de părințĭ; n'a avutŭ trébă frate-sĕŭ Vasilașco Vornicŭ să dea danie partea frăține-sĕŭ, fiindŭ moșiile împărțite. Ci d-ta tóte le socotesce, că d-luĭ ḑice că sunt ómenĭ bĕtrânĭ de țĭ-orŭ arĕta unde aŭ fostŭ curțile și biserica luĭ Mălaiŭ; și măcarŭ că Lupulŭ Crupenski Stolniculŭ șĭ-aŭ făcutŭ case totŭ pre acelŭ locŭ de pricină și ĭ-a ḑisŭ vel Logofetulŭ să nu facă, dar d-ta cércă și află hotarulŭ dreptŭ pe unde a fostŭ, iar pentru case ce ș'aŭ făcutŭ omŭ socoti de aice și să avemŭ scire. Acésta scriemŭ. 7261 (1652) Oct. 13.

| L. S. | vel Logof. |

S'aŭ poslăduitŭ.

C. Leondarie vel Slugerŭ.

Maĭ sunt în condica Delenilorŭ aceste acte copiate, fără de o valóre istorică deosebită:

1) Petiția luĭ Cantacuzino Vorn. către Domnŭ din 1792 Decembre 10, relativă la hotărnicie.

www.dacoromanica.ro

2) Scrisórea Posteln. George Nedey cătră hatmanulŭ Costache Ghica pentru mĕsurătórea moșieĭ Macsutŭ. — 1803, Iulie 12.

3) Cartea luĭ Grigorie Ghica V.V. întărindŭ luĭ biv vel Spăt. Iordache Cantacuzino stăpânirea moșieĭ Deleniĭ. — 7241 (1733) Aprilie 11

Este în urma hotărniciei luĭ Costache Razu vel spătarŭ. Vodă întăresce lucrarea luĭ Razu C.

I. Rușiĭ (1)

Pagina 25 a Condiceĭ.

Intru totŭ cinstitŭ d-le părinte Visternice, Milostivulŭ Dumnedeŭ să trămiță bună pace și sănătate d-le împreună cu tótă cinstită casa d-tale. Alta, facemŭ scire d-tale pentru rôndulŭ hotaruluĭ a Feredeienilorŭ și cu a Rușilorŭ d-tale. Umblat'am în câmpŭ și am stîlpitŭ 13 stîlpĭ, iar în siliște, cum aŭ mărturisitŭ acestŭ omŭ Vasilie de Delenĭ ce aŭ ședutŭ la Feredeenĭ în dilele Raduluĭ Vodă pînă la Vasilie Vodă. Deci elŭ așa aŭ mărturisitŭ semnele hotaruluĭ siliștei din pisculŭ în pivnița Popeĭ de Rușĭ și din pivniță într'o fôntână de pétră ce se rĕspunde a Fărtătóeĭ. Din Fôntână în Coptorescĭ a Tomeĭ de Feredeenĭ și din Cuptorescĭ într'unŭ cereșŭ ce chiamă *Poteapoculŭ* și din cereșŭ într'o fôntână ce se chiamă a Mogóeĭ. Aceste semne le scie acestŭ omŭ de când aŭ venitŭ Radulŭ Vodă la Feredeenĭ la M-re și aŭ stătutŭ Radulŭ Vodă în mijloculŭ satuluĭ și aŭ întrebatŭ pre ómenĭ pre unde le e hotarulŭ lorŭ că Rușiĭ aŭ fostŭ pustiĭ. Iară ómeniĭ de Feredeenĭ aŭ arĕtatŭ aceste semne pe unde ne-aŭ arĕtatŭ și acestŭ omŭ Vasile de Delenĭ; iar Feredeeniĭ nu vorŭ să priméscă semnele ce arată acestŭ omŭ și de ar fi maĭ fostŭ unŭ bĕtrânŭ către acesta le-așĭ fi datŭ jurămîntŭ și brazdă în capŭ și pe unde arŭ fi mersŭ pe acolo așŭ fi stîlpitŭ. Iar pricina lorŭ este pentru 76 de stânjinĭ și sunt dóuĕ rênduri de pomețĭ a Feredienilorŭ și precum mărturisesce Vasilie să vinŭ de pre loculŭ Rușilorŭ, iar Feredeeniĭ nu se ținŭ de acele semne ce mărturisesce Vasile de obiceiŭ este. Și amŭ vrutŭ să împarțŭ acea bucată de locŭ în dóuĕ și ómeniĭ Hatmanuluĭ aŭ primitŭ, iară ómeniĭ d-le nu vorŭ să priméscă, ci

(1) Documentele Rușilorŭ totŭ de Delenĭ.

www.dacoromanica.ro

se ținŭ de acele semne ce aŭ mărturisitŭ acestŭ omŭ Vasile. Iar altŭ omŭ nu se maĭ afla să mărturiséscă, ci numaĭ cum veĭ voi d-ta și să fiĭ d-ta sănătosŭ.

Maĭ micŭ slugă alŭ d-tale. *7184.*

Gligorie Corăteŭ Vornicŭ

Cu sănătate mĕ închinŭ.

S'aŭ poslăduitŭ :

Constantinŭ Leondarie Slugeriŭ.

L. S. roșŭ Iω Scarlatŭ Al. Calim. V.V. 1806.	vel Logof.

II. Totŭ Rușii (pag. 26)

Adecă noĭ boiariĭ ceĭ marĭ N. Racoviță vel Log., Ionașco Balșŭ vel Vorn., Dolnaĭ Zemli, Tóderŭ Palade vel Vorn Vișnei Zemli, Zosimŭ, Bașota Hatmanŭ, ĭ Pîrcălabŭ Suceavski, Constantinŭ vel Postelnicŭ, Hriosculŭ biv. Post. Velicico Coștinŭ vel portarŭ, Iónŭ Racovița vel Pah., Andronicŭ Cerchezŭ vel Stoln., Constantinŭ vel Comisŭ, Necolaĭ Doniciĭ Serdarŭ, Părășcanu vel Clucerŭ, Manolache vel Slugerŭ, Iacomache vel Jicnicerŭ, Stefanŭ Scarlatŭ vel Armașŭ, i Panaiote vel Spătarŭ și alțĭ boiarĭ marĭ și micĭ câțĭ se vorŭ iscăli maĭ josŭ toțĭ. Adecă aŭ venitŭ înaintea nóstră fratele nostru D. Toderașco Iordache, marele Vist. și ne-aŭ arĕtatŭ 3 zapise de datorie ce aŭ fostŭ datorŭ vĕrulŭ d-sale Dumitrașco Mălaiŭ : 1 zapisŭ de 315 leĭ, alŭ 2-lea zapisŭ de 50 leĭ, alŭ 3-lea zapisŭ de 50 leĭ, carĭ facŭ peste totŭ 400 leĭ bătuțĭ, iar după partea luĭ Dumitrache Mălaiŭ, neavêndŭ fratele nostru D. Toderașco ce lua dela dînsulŭ aŭ luatŭ siliștea Rușiĭ sub codru la țin. Hârlăuluĭ și siliștea Marcovĕțulŭ la țin. Hotinuluĭ, pentru că și altă rudă maĭ aprópe n'aŭ avutŭ decât pre D. Toderașco Vist. fiindu-ĭ vĕrŭ primarŭ și fiindu-le și acele moșiĭ de pre moșulŭ Domniilorŭ sale Bucĭocŭ Vorniculŭ, altulŭ n'aŭ încăputŭ să intre într'aceste ocine. Și încă până aŭ fostŭ d. Malaiŭ viŭ, fiindŭ neînsuratŭ s'aŭ ținutŭ totŭ pre lângă d-luĭ Visterniculŭ și l'aŭ grijitŭ totŭ d-luĭ de hrană și de îmbrăcăminte și de totŭ ce ĭ-aŭ trebuitŭ din casa d-sale și după mórtea luĭ iarășĭ l'aŭ grijitŭ d-luĭ precum se cade mortuluĭ în legea creștinéscă.

Așișderea și unŭ diresŭ de împărțéla satelorŭ ce aŭ avutŭ între d-lorŭ încă pînă aŭ fostŭ D. Mălaiŭ viŭ l'aŭ datŭ și pre acela pre mâna d-sale Visterniculuĭ.

Decĭ vĕḑêndŭ și noĭ că este datorie dirépta și zapisele cu slova luĭ D. Mălaiŭ

www.dacoromanica.ro

scrise și scriindŭ că este d-luĭ și rudă maĭ aprópe decât alțiĭ și l'aŭ grijitŭ și la viață și după viață, dela noĭ încă ĭ-amŭ făcutŭ d-sale acésta mărturie, ca să fie de credință și să aibă d-luĭ a-șĭ face și direse domnescĭ de pre dînsa pre aceste ocine câte scriŭ aice; și pentru maĭ mare credință noĭ cu toțiĭ amŭ iscălitŭ maĭ josŭ. Și eŭ Vasile Damianŭ Logofĕtŭ am scrisŭ ca să scie. U Iașĭ. vlĕto 7193, Martie 1.

(Urmézä semnăturile).

Urmézä legalisarea saŭ posläduirea ca maĭ susŭ.

III. Heleșteulŭ Strambu (pag. 41)

Dela Vasilie Vodă din 7150 Ghenarŭ 20.— Judecata între călugăriĭ dela Agapia și ceĭ dela Hangulŭ pentru heleșteulŭ Strambu, ce Agapieniĭ arată că-lŭ aŭ dela Aronŭ Vodă.

Dă rĕmașĭ pre Agapienĭ și rumpe uriculŭ dela Aronŭ Vodă.

La 7154, Iunie 10. Iar Vasilie Vodă întăresce posesiunea heleșteuluĭ Strambu la călugăriĭ din Hangu, — carĭ îlŭ aŭ dela Radulŭ Vodă și dela Mironŭ Barnoski Vodă.

In 7165, Maĭ 26. Gheorghe Stefanŭ întăresce posesiunea de maĭ susŭ și tôrgovețiĭ din Hârlăŭ să nu vîneze pesce. «Iar pre cine va prinde umblândŭ cu năvóde saŭ cu alte măestriĭ, să aĭbă a le lua năvódele și voloacele ce vorŭ avé dela dînșiĭ și să-ĭ bată și să-ĭ scótă de acolo să nu maĭ vêneze pesce și să le strice măestriile.»

Pag. 44.— Stefanŭ Vodă în 7168 Febr. 27 iar judecă pre Agapienĭ, cu ceĭ din Hangu și dă dreptate totŭ celorŭ din Hangu, conformŭ drésuluĭ de danie și miluire dela Radulŭ Vodă, și dela Mironŭ Barnoski Vodă, și de întăritură și de danie «și de miluire dela însușĭ cinstitulŭ și luminatulŭ părintele meŭ Vasilie Voevodŭ.»

*

Intre documentele Delenilorŭ sunt și acte relative la o veche fabrică de sticle ce a esistatŭ acolo în secolulŭ XVIII.

Vomŭ publica acele acte în memoriulŭ nostru despre industria și comerciulŭ țĕreĭ.

---

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro